Հայկական գիտահետազոտական հանգույց

Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonComercial 3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) **license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով

ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

[illegible]
[illegible]

1806 ~~1809~~

461

I 24

ՎԱՐԺՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՆԿԱՆՑ

ՏՆ. Հ. ՄԻՆԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ԲԺՇԿԵԱՆ
Ի ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵՆԷ

ՉՈՐՐՈՐԴ ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՎԵՆԵՏԻԿ
Ի ՎԱՆՍ ՍՐԲՈՑ ՂԱԶԱՐՈՒ
1856

363
Նուէր
Ս. ԷՋՄԻ... ԳԷՈՐԳԵԱՆ
...Ճեմարանին
ՄՈԽՐԱՑԱՆ՝ից
25 Սեպտեմբ. 1899 ամի.

Ակն բեր, մանուկ, զունկըն քո յիս.
Լուր և անսա խրատու բանիս:
Բաբուն լինիմ բղխմամբ սրտիս,
Ուսուցանել քեզ ըզբարիս:
Սիրեա զուսումն որով պատուիս
Ի յերկնայնոցն և 'ի յերկրիս.
Երանելի և մեծ լինիս,
Եթէ զերկիւղ տեառն ուսանիս:

ՇՆՈՐՀԱԼԻ

Երբ ըղձեղ մանկունք տեսից յայն կատար,
գեղապատն ճեմեալ յաթենեան տաճար :

ՄԱՍՆ ԱՌԱՋԻՆ

Ա. ԴԱՍ

ՎԱՐԺՈՒԹԻՒՆ ԳՐՈՑ ԵՒ ՀԵԳԵԼՈՒ

Նօտրգիր.

ա. բ. գ. դ. ե. զ. է. ը. թ. ժ. ի. լ. խ.
ծ. կ. հ. ձ. ղ. ճ. մ. յ. ն. շ. ո. չ. պ. ջ.
ռ. ս. վ. տ. ր. ց. ւ. փ. ք. և. օ. ֆ.

Բոլորգիր.

ա. բ. գ. դ. ե. զ. է. ը. թ. ժ. ի. լ. խ.
ծ. կ. հ. ձ. ղ. ճ. մ. յ. ն. շ. ո. չ. պ. ջ.
ռ. ս. վ. տ. ր. ց. ւ. փ. ք. և. օ. ֆ.

Երկաթագիր.

Ա. Բ. Գ. Դ. Ե. Զ. Է. Ը. Թ.
Ժ. Ի. Լ. Խ. Ծ. Կ. Հ. Ձ. Ղ. Ճ.
Մ. Յ. Ն. Շ. Ո. Չ. Պ. Ջ. Ռ. Ս.
Վ. Տ. Ր. Ց. Ւ. Փ. Ք. Օ. Ֆ.

աա. բբ. գգ. դդ. եե. զզ. էէ. ըը.
թթ. ժժ. իի. լլ. խխ. ծծ. կկ. հհ. ձձ.
ղղ. ճճ. մմ. յյ. նն. շշ. ոո. չչ պպ.
ջջ. ռռ. սս. վվ. տտ. րր. ցց. ււ. փփ.
քք. ևև. օօ. ֆֆ.

աբգ. ագդ. ադե. աեզ.ազէ. աէը. աըթ.
աթժ. աժի. աիլ. ալխ. ախծ.ածկ. ակհ.

ահձ · աձղ · աղճ · աճմ · ամյ · այն · անշ · աշո ·
աոչ · աչպ ·ապջ · աջռ · առս · ասվ · ավտ ·
ատր · արց · ացւ · աւփ ·ափք · աքև · աևօ ·
աօֆ · աֆա ։

եգդ · եդե · եեզ · եզէ · եէը · եըթ · եթժ ·
եժի · եիլ · ելխ · եխծ · եծկ · եկհ · եհձ · եձղ ·
եղճ · եճմ · եմյ · եյն · ենշ · եշո · եոչ · եչպ ·
եպջ · եջռ · եռս · եսվ · եվտ · ետր · երց · եցւ ·
եւփ · եփք · եքև · եևօ · եօֆ · եֆե ։

աբգ · բգդ · գդե · դեզ · եզէ · զէը · էըթ ·
ըթժ · թժի · ժիլ · իլխ · լխծ · խծկ · ծկհ · կհձ ·
հձղ · ձղճ · ղճմ · ճմյ · մյն · յնշ · նշո · շոչ · ոչպ ·
չպջ · պջռ · ջռս · ռսվ · սվտ · վտր · տրց · րցւ ·
ցւփ · ւփք · փքև · քևօ · ևօֆ · օֆա · ֆաբ ։

	ա	ե	է	ը	ի	ո	օ
Բ	աբ	եբ	էբ	ըբ	իբ	ոբ	օբ
Գ	ագ	եգ	էգ	ըգ	իգ	ոգ	օգ
Դ	ադ	եդ	էդ	ըդ	իդ	ոդ	օդ
Զ	ազ	եզ	էզ	ըզ	իզ	ոզ	օզ
Թ	աթ	եթ	էթ	ըթ	իթ	ոթ	օթ
Ժ	աժ	եժ	էժ	ըժ	իժ	ոժ	օժ
Լ	ալ	ել	էլ	ըլ	իլ	ոլ	օլ
Խ	ախ	եխ	էխ	ըխ	իխ	ոխ	օխ
Ծ	ած	եծ	էծ	ըծ	իծ	ոծ	օծ
Կ	ակ	եկ	էկ	ըկ	իկ	ոկ	օկ
Հ	ահ	եհ	էհ	ըհ	իհ	ոհ	օհ
Ձ	աձ	եձ	էձ	ըձ	իձ	ոձ	օձ
Ղ	աղ	եղ	էղ	ըղ	իղ	ող	օղ
Ճ	աճ	եճ	էճ	ըճ	իճ	ոճ	օճ
Մ	ամ	եմ	էմ	ըմ	իմ	ոմ	օմ
Յ	այ	եյ	էյ	ըյ	իյ	ոյ	օյ
Ն	ան	են	էն	ըն	ին	ոն	օն
Շ	աշ	եշ	էշ	ըշ	իշ	ոշ	օշ
Չ	աչ	եչ	էչ	ըչ	իչ	ոչ	օչ
Պ	ապ	եպ	էպ	ըպ	իպ	ոպ	օպ
Ջ	աջ	եջ	էջ	ըջ	իջ	ոջ	օջ
Ռ	առ	եռ	էռ	ըռ	իռ	ոռ	օռ
Ս	աս	ես	էս	ըս	իս	ոս	օս
	Ա	Ե	Է	Ը	Ի	Ո	Օ

	ա	ե	է	ը	ի	ո	օ
Վ	ավ	եվ	էվ	ըվ	իվ	ով	օվ
Տ	ատ	ետ	էտ	ըտ	իտ	ոտ	օտ
Ր	ար	եր	էր	ըր	իր	որ	օր
Ց	աց	եց	էց	ըց	ից	ոց	օց
Ւ	աւ	եւ	էւ	ըւ	իւ	ու	օւ
Փ	ափ	եփ	էփ	ըփ	իփ	ոփ	օփ
Ք	աք	եք	էք	ըք	իք	ոք	օք
Ֆ	աֆ	եֆ	էֆ	ըֆ	իֆ	ոֆ	օֆ
	Ա	Ե	Է	Ը	Ի	Ո	Օ

	ա	ե	է	ը	ի	ո	օ
Բ	բա	բե	բէ	բը	բի	բո	բօ
Գ	գա	գե	գէ	գը	գի	գո	գօ
Դ	դա	դե	դէ	դը	դի	դո	դօ
Զ	զա	զե	զէ	զը	զի	զո	զօ
Թ	թա	թե	թէ	թը	թի	թո	թօ
Ժ	ժա	ժե	ժէ	ժը	ժի	ժո	ժօ
Լ	լա	լե	լէ	լը	լի	լո	լօ
Խ	խա	խե	խէ	խը	խի	խո	խօ
Ծ	ծա	ծե	ծէ	ծը	ծի	ծո	ծօ
Կ	կա	կե	կէ	կը	կի	կո	կօ
Հ	հա	հե	հէ	հը	հի	հո	հօ
Ձ	ձա	ձե	ձէ	ձը	ձի	ձո	ձօ
	Ա	Ե	Է	Ը	Ի	Ո	Օ

	ա	ե	է	ը	ի	ո	օ
Ղ	ղա	ղե	ղէ	ղը	ղի	ղո	ղօ
Ճ	ճա	ճե	ճէ	ճը	ճի	ճո	ճօ
Մ	մա	մե	մէ	մը	մի	մո	մօ
Յ	յա	յե	յէ	յը	յի	յո	յօ
Ն	նա	նե	նէ	նը	նի	նո	նօ
Շ	շա	շե	շէ	շը	շի	շո	շօ
Չ	չա	չե	չէ	չը	չի	չո	չօ
Պ	պա	պե	պէ	պը	պի	պո	պօ
Ջ	ջա	ջե	ջէ	ջը	ջի	ջո	ջօ
Ռ	ռա	ռե	ռէ	ռը	ռի	ռո	ռօ
Ս	սա	սե	սէ	սը	սի	սո	սօ
Վ	վա	վե	վէ	վը	վի	վո	վօ
Տ	տա	տե	տէ	տը	տի	տո	տօ
Ր	րա	րե	րէ	րը	րի	րո	րօ
Ց	ցա	ցե	ցէ	ցը	ցի	ցո	ցօ
Ւ	ւա	ւե	ւէ	ւը	ւի	ւո	ւօ
Փ	փա	փե	փէ	փը	փի	փո	փօ
Ք	քա	քե	քէ	քը	քի	քո	քօ
Ֆ	ֆա	ֆե	ֆէ	ֆը	ֆի	ֆո	ֆօ
	Ա	Ե	Է	Ը	Ի	Ո	Օ

Ա այբ • բյա	Բ բեն • նեբ	Գ գիմ • միգ	Դ դայ • յադ

Ե եչ • չե	Զ զայ • յազ	Է է • է	Ը ըթ • թը	Թ թոյ • յոթ
Ժ ժէ • էժ	Ի ինի • ինի	Լ լիւն • նիւլ	Խ խէ • էխ	Ծ ծա • ած

Կ կեն • նեկ	Հ հօ • օհ	Ձ ձա • աձ	Ղ ղատ • տաղ
Ճ ճէ • էճ	Մ մեն • նեմ	Յ յի • իյ	Ն նու • ուն
Շ շայ • յաշ	Ո վօ • ով	Չ չայ • յաչ	Պ պէ • էպ
Ջ ջէ • էջ	Ռ ռա • առ	Ս սէ • էս	Վ վեւ • վեւ
Տ տիւն • նիւտ	Ր րէ • էր	Ց ցօ • օց	Ւ ւիւն • նիււ
Փ փիւր • րիւփ	Ք քէ • էք	ԵՒ եւ • ւե	Օ օ • օ

Ֆ

ֆէ • էֆ • էօֆ • իւֆ • ուֆ • եօֆ • ույֆ • էօյֆ

պա պա • մա մա • նէ նէ • տէ տէ • փա փա • մար մար • տէր տէր • աբ բա հայր • աբ բա-համ • ամ բա կում • ան թա ռամ ծա ղիկ ։

Ա. աք գար . թա գա ւոր . հա ւա տաց .
գիր . գը րեց . յի սու սի .

Բ. բար թու ղի մէ ոս . ա ռա քեա լը .
հայ ոց . քա րո զեց ։

Գ. գաբ րի էլ . հը րեշ տա կը . ա ւե տիս .
տը ւաւ . կու սին .

Դ. դա ւիթ . մար գա րէն . տը ղայ . էր .
գո ղի աթն . ըս պան նեց .

Ե. ե րե մի ա . մար գա րէն . հը րէ այք .
քար կո ծե ցին .

Զ. զա քա րի ա . մար գա րէն . տա ճա րին .
մէջ . մե ռու ցին .

Է. էն . աս տու ծոյ . ան ճա ռե լի . և .
յա տուկ . ա նու նըն . է .

Ը. ըն ծայ ե ցաւ . տի րու հին . տա ճա րը .
ի րեք . տա րուան .

Թ. թա դէ ոս . ա ռա քեալ . աք գար .
թա գա ւո րը . լաւ ցուց .

Ժ. ժո ղով . նի կի ոյ . նը զո վեց . ա րի ոս .
հայ հոյ իչ .

Ի. իգ նա տի ոս . հայ րա պե տը . առ իւ-
ծին . կեր ցու ցին .

Լ. լե ւոն . հայ ոց . մեծ . թա գա ւոր . կի-
լի կի ա . նըս տաւ .

Խ. խոս րով . ե պիս կո պոս . էր . սուրբ .
նա րե կա ցւոյն . հայ րը .

Ծ. ծե րու նին . սի մէ ոն . ի րեք . հա րիւր .
տա րի . կե ցաւ .

Կ. կոս տան դի ա նոս . մեծ . թա գա ւոր .
չի նեց . ըս տամ պօլ .

Հ. հայկ · էր · հայ · ազ գին · գը լու խը ·
որ · ըս պան նեց · բէլը ·

Ձ. ձըկն որս · է ին · ա ռա քեալ նե րը ·
ե ղան · քա րո զիչ ·

Ղ. ղու կաս · էր · բը ժիշկ · գը րեց · ա ւե-
տա րան · յի սու սի ·

Ճ. ճգ նա ւոր · էր · սուրբ · ան տոն · որ ·
յաղ թեց · սա տա նայ ի ·

Մ. մա րի ամ · կոյս · էր · դաւ թի · ցե ղէն ·
ե ղաւ · մայր · փըրկ չին ·

Յ. յա կո բոս · ա ռա քեալ · հե րով դէ-
սէն · ըս պան նուե ցաւ ·

Ն. ներ սէս · հայ րա պետ · էր · լու սա ւոր-
չայ · թո ռան · թո ռը ·

Շ. շը մա ւոն · ե պիս կո պոս · ե ղաւ ·
ե րու սա ղէ մի ·

Ո. ո նե սի մոս · էր · ա շա կերտ · պօ ղոս ·
ա ռա քե լոյն ·

Չ. չար · յու լի ա նոս · ու րա ցաւ · հա լա-
ծեց · քը րիս տոս ·

Պ. պետ րոս · ա ռա քեալ · գը լուխ · էր ·
ա մէն · ա ռա քե լոց ·

Ջ. ջըր հե ղե ղը · բո լոր · աշ խարհ · չար ·
մար դի կով · կո րուց ·

Ռ. ռու բէն · քաջ · ե ղաւ հի մը · կի լի-
կե ցւոց · տէ րու թեան ·

Ս. սուրբ · սա հակ · պար թեւ · թարգ մա-
նեց · մեր · աստ ուա ծա շուն չը ·

Վ. վըր թա նէս · էր · հայ րա պետ · մեծ ·
որ դին · լու սա ւոր չի ·

Տ . | տի մո թէ ոս . տի տոս . ա շա կերտ . է ին պօ ղո սի .
Ր . | րա բե լոս . էր . քաջ . ե պիս կո պոս . ե դե սի այ ի .
Ց . | ցո լակ . էր . եղ բայր . գե ղա մայ . թո ռը . ար մե նա կայ .
Ւ . | ւիւս նա կանք . տոհմ . էր . հայ ու . ար շակ . ար քայ ին . օ րը .
Փ . | փի լիպ պոս . ա ռա քեա լը . թա թար . ազ գին . քա րո զեց .
Ք . | քը րիս տոս . ա նու նը . օ ծեալ . աս տու ծոյ . ա սել է .
Եւ | եւ գի նէ ոս . պապ . ժո ղով . ա րաւ . փը լո րեն տի ա .
Օ . | օ գոս տոս . կայ սեր . ժա մա նա կը . քը րիս տոս . ծը նաւ .
Ֆ . | Ֆը ռանգ . ա զատ . ա սել . է . որ . շատ . խել քով . ա զատ . են ։

Սե րբի . եր սու նը . վեց . գը րե րը . գը տաւ . սուրբ . Մես րոպ .
եւ . օ . ֆէ . գը րե րը . յայ լոց . ա ռին . ա ւել ցու ցին .
ա սոնց . եօ թն . է . ձայ նա ւոր . ա́ . ե́ . է́ . ը́ . ի́ . ո́ . օ́ .
ա սոնք . ալ . ի րա րու . քով . գա լով . ձայ-նա ւոր . կըլ լան .
ո́ւ . ի́ւ . ե́ւ . ե́օ . է́օ . ա́յ . ա́ւ . է́յ . ե́յ . ը́յ . ո́յ . օ́յ . ո́վ . ո́հ ։

Ի· ԴԱՍ

ՎԱՐԺՈՒԹԻՒՆ ԽՕՍՔ ԿԱՊԵԼՈՒ

Գիր ոլորած·

Ա·յ·ն·բ·ա·ն·ը·ո·ր·դ·ո·ւ·ն· չ·ե·ս·ո·ւ·զ·ե·ր·ք·ե·զ·ի·ա· ն·ե·ն·դ·ո·ւ·ն·ո·ւ·ր·ի·շ·ի·ն· մ·ի·ա·ն·ե·ր·

Գիր շարած·

Այն բանը որ դուն չես ու զեր քե զի անեն, դուն ու րի շին մի աներ։

Գիր ոլորած·

Ա·յ·ն·բ·ա·ն·ը·ո·ր·կ·ո·ւ· զ·ե·ս·ք·ե·զ·ի·ա·ն·ե·ն·դ·ո·ւ·ն· ա·ր·ա·ո·ւ·ր·ի·շ·ն·ե·ր·ո·ւ·ն·

Գիր կապած·

Այն· բա նը· որ· կու զես· քե զի· ա- նեն· դուն· ա րա· ու րիշնե րուն։

Գիր ոլորած·

Թ·է·ո·ր·կ·ո·ւ·զ·ե·ս·ա·ս·տ· ո·ւ·ա·ծ·ք·ե·զ·ս·ի·ր·է·դ·ո·ւ·ն·

ա • մ • է • ն • բ • ա • ն • է • ն • ա • ւ • ե • լ • ի •
ս • ի • ր • է • զ • ա • ս • տ • ո • ւ • ա • ծ •

Գիր ձանչ եղած •

Թէ • որ • կու • զես • աստ • ուած • քեզ •
սի • րէ • դուն • ա • մէն • բա • նէն • ա • ւե • լի •
սի • րէ • զաստ • ուած ։

Գիր զատուած •

Թ • է • ո • ր • կ • ո • ւ • զ • ե • ս • ծ • ը •
ն • ո • ղ • ք • ը • դ • և • ը • ն • կ • ե • ր • ը • դ •
ք • ե • զ • ս • ի • ր • ե • ն • դ • ո • ւ • ն • ա • լ •
զ • ա • ն • ո • ն • ք • ս • ի • ր • է • ք • ո • ւ • ա • ն •
ձ • ի • դ • պ • է • ս • զ • ի • ա • ս • ո • ն • ք • ե • ն •
օ • ր • է • ն • ք • բ • ը • ն • ա • կ • ա • ն • և •
ա • ս • տ • ո • ւ • ա • ծ • ա • յ • ի • ն •

Գիր բառ եղած •

Թէ • որ • կու զես • ծը նող քըդ • և • ըն-
կե րըդ • քեզ • սի րեն • դուն • ալ • զա նոնք •
սի րէ • քու • ան ձիդ • պէս • զի • ա սոնք • են •
օ րէնք • բը նա կան • և • աստ ուա ծայ ին ։

Գիր բան եղած •

Մի ձանձ րա նար օգ նել ըն կե րիդ կա-
րօ տու թեա նը • Թէ որ կու զես օգ նու-

թիւն գըտ նել քու կա րօ տու թեա նըդ ·
զի մէկ ձեռ քը կը լը վայ մէ կա լը , և եր-
կու սը կը լը վան ե րե սը ։

Թէ որ կու զես եր ջա նիկ ըլ լալ , ջա նա
ըլ լաս պար կեշտ ու ա ռա քի նի · զի ա-
ռանց ա ղէ կու թեան եր ջան կու թիւն չըլ-
լար աշ խար հիս վը րան ։

Աւե լի ջա նա յաղ թել թըշ նամ ւոյն
բա րի ա նե լով փո խա նակ չա րի · զի բա-
րե րա րու թիւնն է ազ նը ւա կան վը րէժ-
խըն դրու թիւն ։

Մի՛ պար ծիր ա րած ա ղէ կու թեա նըդ
վը րան · զի ով որ կը պար ծի իր գործ քին
վը րա , բո լո րը կը կոր սը ցը նէ ։

Մի՛ զար մա նար չա րա գործ նե րուն ա-
ղէ կու թեա նը վը րա · զի չա րա գոր ծաց
յա ջո ղու թիւ նը նը ման է ա նանկ պը-
տու ղի , որ վը րայ էն լաւ կե րև նայ, մէ ջը
որդ նո տած է ։

Ջա նա որ կամ քըդ կոտ րես հը նա զան-
դու թեամբ · զի մեծ և գե ղե ցիկ յաղ-
թու թիւն է յաղ թել ի րեն ան ձին ։

Ջա նա որ ժա մա նա կըդ ա ղէկ ան ցը-
նես , որ ան գին է · զի ով որ ժա մա նա կը
կը կոր սը ցը նէ ման կու թեան ա տե նը,
ծե րու թեան ա տե նը կու լայ ։

Այն բա նը որ այ սօր կար նաս ա նե-
լու , մի ձը գեր վաղ վան · ով որ ժա մա նակ
ու նի , պէտք չէ ըս պա սել ժա մա նա կի ։

Սոր վէ չա փա ւո րել բաղ ձան քըդ և

քիչ բա նով շա տա նալ. զի գոհ սիրտն է թա գա ւոր աշ խար հի ։

Տը ղայ ու թեան ժա մա նա կի չար սո-վո րու թիւ նը կը մը նայ մին չեւ ծե րու-թիւն. զի օ ձը կը փո խէ շա պի կը, բայց չի փո խեր բը նու թիւ նը ։

Բա նի որ ժա մա նակ ու նիս շըտ կէ պա-կա սու թիւ նըդ. զի մատ ղաշ ծա ռը դիւ-րաւ կը շըտ կի. հին ծա ռը ան հը նա րին է շըտ կե լու ։

Հե ռու կե ցիր չար ըն կեր նե րէ. զի մար դուն ինչ ըլ լա լը ըն կեր նե րէն կի-մաց ւի. ա ռակ է. ա սա ինծի ո րուն հետ կը տես նը ւիս, ես քե զի ա սեմ ինչ-պէս մարդ ըլ լա լըդ ։

Ջա նա ա զէկ ա նուն ու նե նաս. զի ա-զէկ ա նու նը աշ խար հիս բո լոր գան ձէն հետ կըշ ռե ցին. ա ւե լի ե կաւ ։

Մ՛ի հաւ նիր քու խել քիդ և քու գործ-քիդ. նայ է որ խե լա ցի նե րէն բան սոր-վիս. զի ինք նա հա ւան մար դը ան ա նուն կը մը նայ աշ խար հիս վը րան ։

Չըլ լայ թէ հը պար տա նաս բա նի մը վը րա. զի հը պար տու թիւնն է ծը նող տը գի տու թեան և ա մէն չար եաց ։

Ա՛մե նե ւին չի խաբ ւիս ու տե լի քի հա-մար, և ան կարգ բաղ ձան քիդ չի հե տե-ւիս. զի ձու կը բեր նէն կը բըռ նը ւի, և ա մէն չա փա զանց է մո լու թիւն ։

Նախ պէտք է լաւ ճանչ նաս զուն քեզ,

և ձը գես պա կա սու Թիւն նե րըդ . զի ա-ռա ջին գի տու Թիւն է ին քը զին քը ճանչ-նալ ։

Երբ որ բա րի բան կա նես մի նայ իր որ ու րիշ նե րը գի տ նան և գո վեն . Հա պա պէտք է որ աստ ուած գո վէ ։

Հե ռու կե ցիր վը նա սա կար պատ ճառ-նե րէն որ չըլ նիս . զի Թի Թեռ կեն դա նին ճը րա գին բո լո րը պը տը տե լով վեր ջա-պէս կե րի ։

Մի ծա ղը ա նէր և մի տըր տըն ջար ու-րի շին վը րա . զի ով որ կու զէ այ լոց դա-տա ւոր ըլ լալ, պէտք է որ ին քը պա կա-սու Թիւն չու նե նայ . չէ Թէ իր աչ քին գե-րա նը Թող նել այ լոց աչ քին շու ղը քըն նել ։

Մի սո վո րիր սուտ ա սե լու . զի սու տը շու տով կը յայտ նը վի , ու ճըշ մա րիտ խօս-քիդ ալ մարդ չի հա ւա տար ։

Ջա նա որ յար գու Թիւ նըդ և պա տի-ւըդ չի կոր սըն ցը նես , որ մէյ մալ չի դառ-նար . զի լաւ է ա ղէկ ա նու նով մեռ նիլ, քան գէշ ա նու նով ապ րիլ ։

Թէ որ տը կա րու Թեամբ մը խա լիս, պարզ սըր տով խոս տո վա նէ պա կա սու-Թիւ նըդ . զի խոս տո վա նան քը ա մէն բան կը կոր սըն ցը նէ ։

Զա ւա կին ա ղէ կու Թիւ նը գէ շու-Թիւ նը մօր մէն կը ճանչ ցը վի . զի մօ րը կէս նէ տը ղան . ա սաց Սո ղո մոն ...

Մը ջե ւի օ րըդ ա ղէկ ան ցը նե լու հա

մար , միտ քըդ դիր թէ ան է քու վեր ջի օ րըդ , և ան կեց 'ի զատ օր չու նիս ։

Ջա նա որ ա ռա ւե լա ռողջ ըլ լաս հոգ-ւով քան մարմ նով ․ զի հո գին ա ռա ւել է քան մար մին , որն որ պի տի անց նի ։

Թէ որ մէ կին ա ղէ կու թիւն ա նես , պէտք չէ որ յի շես ․ իսկ թէ որ մէ կէն բա-րի ըն դու նիս , միշտ յի շէ ։

Ան տառ նե րուն մէ ջի չար գա զան նե-րըն են արջ գայլ ա ռիւծ ․ իսկ քա ղա քին մէ ջի չար գա զան նե րը են բամ բա սող-նե րը զըր պար տող նե րը և նա խան ձող-նե րը ։

Աղ քատ նե րուն կեան քը նը ման է ծո-վե զեր քէն նա ւո ղին , իսկ իշ խան նե րուն և մե ծա տուն նե րուն՝ խո րունկ ծո վէն գըն նա ցո ղին , ո րոնց կո րուս տը սար-սա փե լի է ։

Ըն կեր նա նար մին չև որ քե զի չի հար-ցը նես , թէ ի՞նչ բա նի մէջ սը խա լե ցար , ի՞նչ գոր ծե ցիր , և ի՞նչ զանց առ նե լով թո ղու ցիր ։

Թէ որ շա տա խօ սու թիւ նը վայ է լէր ի մաս տուն նե րուն , ա պա ծի ծեռ նիկ-նե րը շատ ի մաս տուն պի տի ըլ լայ-ին ։

Շատ ա ղէկ է խա ղաղ մըտ քով գետ-նին վը րա պառ կիլ ․ քան խը ռո ված սըր-տով ոս կե զարդ ան կող նի մէջ պառ կիլ ։

Ա ա լէ կո ծեալ աշ խար հիս ծո վուն

մէջ նա ւո ղաց՝ մա հէն 'ի զատ ու րիշ նա֊
ւա հան գիստ չի կայ:

Ծը նած օ րըդ ու րիշ նե րը կու րա խա֊
նայ ին գուն կու լայ իր, նայ է որ մե ռած
օ րըդ եր բոր ու րիշ նե րը կու լան, գուն
խըն տաս:

Ա՛ն միտ մար դուն մե ծու թիւն տալ, և
հի ւան դին բեռ դը նել մէկ է. զի ան մի֊
տը խել քով հի ւանդ է:

Բա րի գոր ծո ղը ազ նը ւա կան է, ոչ
թէ մե ծա տու նը, կամ գե ղե ցի կը. որ
շու քի նը ման կանց նին:

Բա րի վար քը ճըշ մա րիտ ի մաս֊
տու թիւն է, իսկ գի տու թիւ նը մի այն զարդ
է հո գուն. ա սաց Պլա տոն:

Մի տըրտ միր մե ռե լի վը րա. զի հարկ
է մեռ նել. հա պա լաց չար մեռ նող նե֊
րուն վը րա:

Մա հը եր կու խը րատ տը վող ու նի.
մէ կը ժա մա նա կըն է, մէ կա լը քու նը.
ա սաց Ա՛նաք սա գո րաս:

Հա րիւր մարդ կար նան մէկ տան մէջ
ըլ լա լու. բայց եր կու կա նայք չեն կար֊
նար ըլ լա լու. ա սաց Մե նան դրոս:

Եր բոր մէ կըն հետ պի տի ա ւըր վիս,
նախ մը տա ծէ թէ նո րէն պէտք է բա րե֊
կա մա նաս, չըլ լայ թէ ետ քը ա մըչ նաս:

Յա ջո ղու թեան մէջ այն պէս պի տի
վայ ե լես, ինչ պէս աշ նան ժա մա նա կի
մէջ. ո րուն մօտ է ձը մե ռը:

Մէ՛կ որ կու զես ու զած տե ղըդ հաս նիլ՝ մէկ ճամ բայ է դը նա, և մի փո խեր ճամ- բադ․ զի այն մօ լո րիլ է և ոչ եր թալ:

Խե լա ցի մար դը ոչ յա ջո ղու թեամբ կը բարձ րա նայ, և ոչ ձա խոր դու թեամբ կը կոր ծա նի․ զի եր կուս նալ ան ցա ւոր են:

Նա խանձ ոտ մար դիկ ի րենք ի րենց տան ջանք են, և այ լոց ա ղէ կու թեամբ ի րենք կը տան ջը վին:

Գի՛տ նաս որ ա ռա ջի նու թիւ նը բար- ձըր տեղ բազ մած է, ու րիշ կեր պով չես կար նար ձեռք ձը գե լու, ե թէ ոչ աշ խա- տան քով:

Շատ գե ղե ցիկ բան է, որ ու րիշ նե- րուն մը խալ մուն քէն բան սոր վինք ու շըտ- կը վինք, որ մենք ալ չի մը խա լինք:

Նայ է ըս պա սէ մէկ բա նին վախ ճա- նին․ զի գոր ծը վախ ճա նը կը պը սա կէ, և օ րը ի րի կու նը գո վե լի կա նէ:

Մա՛ր դըս ծը նած է օգ նա կան ըլ լա- լու մար դու, և պի տի ապ րի հայ րե նեաց հա մար:

Եր կու բան կան, մէ կը միշտ կայ ու ոչ եր բէք կըլ լայ, և սա աստ ուած է․ իսկ մէ կա լը ոչ եր բէք կայ ու միշտ կըլ լայ, և աս ժա մա նա կըն է․ ա սաց Պը ղա տոն:

Ա՛խ տա ւոր մար դիկ ա մէն բան ծուռ կըմ բըռ նեն, և չա րա չար կը դա տեն․ իսկ բա րի մար դիկ շի տակ կը տը րա մա- բա նեն․ ա սաց Ա՛րիս տո տէլ:

Եթէ որ կու զես ըլ լալ ար դար դա տա- ւոր ա մէն բա նի մէջ, միշտ միտ քըդ դիր թէ չի կայ մարդ ա ռանց յան ցան քի:

Ինչ պէս որ ցա ւոտ մար դու քով կե նաս ցա ւը քե զի կանց նի, այս պէս ե թէ մո- լի մար դու մօտ ըլ լաս մո լու թիւ նը քե- զի կանց նի, կը վը նա սիս չա րա չար:

Բա րի մար դը կու րա խա նայ եր բոր մէ կէն յան դի մա նու թիւն լը սէ պա կա- սու թեա նը հա մար. իսկ չար մար դը թըշ- նա մի կըլ լայ ի րեն խը րատ տը վո ղին:

Ով որ զին քը բը նա կան կար գի մէջ կը պա հէ, աղ քա տու թիւ նը ծանր չե- րեւ նար ի րեն. իսկ ով որ բը նա կան կար- գէն դուրս է, հա րուստ ալ ըլ լայ, միշտ կա րօ տու թեան մէջ է:

Ա մե նայն ա ռա քի նու թեան պահ պա- նողն է՝ ան վայ ել բա նե րէն հե ռա նա- լը, և գո վե լի բա նե րու հե տե ւողն է ա մօթ խա ծու թիւ նը:

Կա տա րեալ ի մաս տա սէր չէ ան որ շատ բան գի տէ. հա պա ան է որ ի րեն ախ տին վը րա տի րե լով կը հը նա զան- դե ցը նէ. ա սաց Պը ղա տոն:

Ա ռա ւել պայ ծառ են ինչք սըփ ռի լըն քան ժող վի լըն. զի ա գա հու թիւ նը միշտ ա տե լի է, և ա ռա տա ձեռ նու թիւ նը գո վե լի:

Աս տուած ծով է ա մէն վայ ել չու- թեանց և ա մէն բար եաց. ո րուն հա ղորդ-

վե լով մար դըս կըլ լայ ե րա նե լի . ա սաց Պը ղա տոն ։

Թէ որ ա ռա քի նու թիւն նե րը տի- րեն մար դուս կե նա ցը, ա մե նե ւին թըշ- ուառ չըլ լար մար դըս, թէ պէտ ռա միկ- նե րուն ա նանկ չե րեւ նար ։

Թէ որ մէկ ա ռա քի նու թիւն ու նիս, ու մէ կա լոնք պա կաս են, կամ թէ մէ կը պա կաս է, ա մէն նալ չու նիս ։

Յա ջո ղու թեան մէջ շատ բա րե կամ կար նաս ու նե նալ, բայց ձա խոր դու- թեան մէջ խիստ քիչ կը գըտ նես ։

Նախ մար դուս պէտք է որ ինք զը բա- րի ըլ լայ, ետ քը նայ ի որ ու րիշ նե րըն ալ ի րեն նը ման ա նէ ։

Չես տես թէ ուր տեղ մա հը քե զի կըս- պա սէ . ա պա պէտք է որ դուն ըս պա սես ա նոր յու սով ։

Հո ղը հա ւա սար կա նէ մեծ նալ պըզ- տիկ նալ . թէ պէտ այլ եւ այլ կեր պով կը ծը նա նինք, բայց մի օ րի նակ կը մե ռա- նինք . ա սաց Սե նե կա ։

Հօ րէ յան դի մա նու թիւ նը քաղց րա- ձա շակ դեղ է . զի մի այն կօշ տէ ու չի ցաւ ցը ներ . ա սաց Ե պի կու րոս ։

Աղտորոտ այգեպան երբ մըտաւ այգին,
որթ եւ ուռն իրեն՝ մէկէն ձայնեցին .
կաղաչենք քեզի մի դըպչիր մեզի ,
մի տար մեզ բերան քու սուր դանակի,

Խոստանանք թէ որ թոյլ տաս աս տարի,
պտղաբեր ըլլանք քան զուրիշ տարի.
Թող մնան ձիւղերս կանանչ պտղալի,
տեսլեամբ գեղեցիկ պտղով բարելի։
Կտրելով ձիւղերս ի՞նչ օգուտ քեզի.
ոչ բանի կուգան ոչ նիւթ կրակի.
Հողէն ծնած հիւթս այս բոլոր տարի,
կուզե՞ս արտասուեմ նորէն տամ գետնի։
Լսեց այգեպանն հաւատաց խօսքին,
չի կտրեց, թողուց ձիւղերն որ աճին.
տեսաւ գեղեցիկ զարդարած այգին,
շատ խաղող առաւ քան զուրիշ տարին։
Աս ուրախութիւն չի տեւեց երկար,
հետեւեալ տարին զղջաց չարաչար.
զի զօսացան ձիւղք, որթք եղան անշահ,
ոչ պտուղ տուին, այլ չունեցան շահ։
Այսպէս թէ մնան, շուտով չի կտրին
ախտ անկարգ բաղձանք խակամիտ մանկին,
շուտ կաճին կըլլան կործանումն անձին,
այն գութը կըլլայ՝ մեծ ցաւ ծնողքին։

Գ. ԳԼՈՒԽ

ՎԱՐԺՈՒԹԻՒՆ ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՑ

Ա. ա. ա.

Ա րիս տո տէլ փի լի սո փայ ին հար ցու-ցին թէ սը տա խօս նե րը ի՞նչ վաս տակ ու-նին. պա տաս խան տը ւաւ թէ ա նոնց շա-հը աս է որ ճըշ մա րիտ ալ ա սեն, մարդ ի րենց չի հա ւա տար:

Բ. բ. բ.

Բար կա ցաւ սոկ րա տէս փի լի սո փան ի րեն ծա ռայ ին, եր բոր պի տի զար նէր՝ միտ քը ե կաւ թէ բար կու թիւն կայ վը-րան, հան դար տե լով ա սաց ծա ռայ ին. պի տի ծե ծէ ի քեզ թէ որ բար կա ցած չըլ լայ ի:

Գ. գ. գ.

Գի նե մոլ նե րուն և բար կա ցող նե-րուն խըր րատ կու տար պը ղա տոն փի լի-սո փան, որ հայ լի ին մէջ նայ ին. որ պէս զի ի րենց դէմ քին գէ շու թե նէն հաս կը-նան ան ախ տե րուն գէ շու թիւնն ու շըտ-կը վին:

Դ. դ. Դ.

Դի ո գի նէս փի լի սո փայ ին հար ցու-
ցին թէ ո՞ւր է քու տու նըդ. պա տաս խան
տը վաւ թէ ես որ ուր եմ տուն սալ հոն
է. զի կա րա սըն էր բը նա կա րա նը. ուր
եր թար հե տը կը տա նէր ։

Ե. ե. Ե.

Եւկ ղի դէս փի լի սո փայ ին հար ցու-
ցին թէ կուռ քե րը ի՞նչ են և ի՞նչ բա նով
կը զը վար ճա նան. պա տաս խան տը վաւ
թէ աս գի տեմ որ հե տա քըր քիր մար-
դիկ ա տե լի են ա նոնց. ա սով խը րա տեց
որ հե տա քըր քիր չըլ լան ։

Զ. զ. Զ.

Զե նոն փի լի սո փան շա տա խօս տը-
ղայ մը տե սաւ. ա սաց թէ մենք ա նոր հա-
մար եր կու ան կանջ ու նինք և մէկ բե րան,
որ շատ լը սենք ու քիչ խօ սինք. բայց քու
ան կանջ նե րըդ լե զու ե ղած են ։

Է. է. Է.

Էս քի նէս աշ կեր տը սոկ րա տին չու-
նէր որ ըն ծայ մը տար վար պե տին, ա սաց,
թէ ու րիշ նե րը ինչ ըն ծայ որ ը րին շա-
տը ի րենց թո ղու ցին. ա հա ես զիս քե զի
կըն ծայ եմ, թէ պէտ ոչ ինչ եմ. պա տաս-
խա նեց սոկ րատ. թէ ան ին ծի մեծ պար-

գև է որ դուն. քեզ ոչ ինչ ճանչ ցեր ես · ես ալ կը ջա նամ որ ա ւե լի ըն տիր ըլ լամ ։

Ը · ը · Է ·

Ըն դու նայ նա սէր կը րե սոս թա գա ւո րը զար դար ված նո րա տեր էր գա հը · հար ցուց սո ղո նի փի լի սո փա յին թէ ար դեօք տե սե՞ր ես այս պի սի փառք · հը րա մեր ես ա սաց, ա քա ղա ղին փառ քը ա ւե լի մեծ է, որ բը նա կան գու նով զար դար ված է ։

Ծ · Թ · Բ ·

Ծո սա մա նու կը վի շա պի մը ձագ կը պա հէր և կը խա ղար հե տը · եր բոր մեծ ցաւ՝ գը նաց ա նա պա տը · մա նուկ նալ մեծ ցաւ · եր բե մըն ճամ բայ եր թա լով ըն կաւ ա ւա զակ նե րու ձեռ քը · եր բոր ա ղա ղա կեց ա նա պա տին մէջ, վի շա պը ձայ նը ճանչ ցաւ գը նաց ա զա տեց ։

Ժ · ժ · Ձ ·

Ժա մա նակ նէ հայր ա մէն բա նի, եղ բայր մա հու, վար դա պետ խո հե մու թեան և ար ուես տից · որ կը մա շէ մէր մէ ալ, կը փո փո խէ ա մէն գե ղեց կու թիւն, կը փո խէ մար դուս դէմ քը, և բո լոր աշ խարհ վեր ու վար կա նէ, ա սաց փի լի սո փան ։

Ի․ ի․ ի․

Ի մաս տուն սով րա տէ սը տե սաւ մե֊
ծա տուն մը, որ ա մե նե ւին բան չգի տէր,
ա սաց․ ա հա ա նա սուն ոս կե ղէն ։ Հար֊
ցու ցին իրեն թէ ո՞ր կեն դա նին գե ղե֊
ցիկ է․ պա տաս խա նեց թէ խը րա տած
մար դը ։

Լ․ լ․ լ․

Լը սեց փի լի պոս թա գա ւո րը թէ
ա թե նա ցիք ի րեն հա մար գէշ կը խօ սին․
ա սաց թէ շը նոր հա կալ եմ ա նոնց․ որ
աս պատ ճա ռաւ ա ւե լի հոգ կու նե նամ,
որ ա նոնց խօս քը սուտ հա նեմ իմ բա րի
գործ քո վը ։

Խ․ խ․ խ․

Խըր րի սիպ պոս եր բոր հար սնիք կեր թար
լուռ կը կե նար չէր խօ սեր․ բայց միշտ ոտ֊
վը նե րը կը շար ժէր․ ա նոր հա մար ա ղա֊
խի նը ա սաց թէ խըր րի սիպ պո սի մի այն
ոտ քե րը կար բե նան, լին քը չի ար բե նար ։

Ծ․ ծ․ ծ․

Ծեր շա տա խօս դես պան մը գը նաց
մօ ռա, օր մը զար դար ված և մա զե րը
ներ կած գը նաց իշ խան նե րուն և թա֊
գա ւո րին հետ եր կան խօ սե ցաւ․ թա֊
գա ւո րը պա տաս խա նեց թէ ինչ ձըրշ մա֊

ըլտ կար նայ ա սել ան մար դը որ չէ թէ մի այն սիր տը , այլ և գը լու խն ալ սը տով լեց ված է ։

Կ․ կ․ կ․

Կոյս աղ ջիկ մը այն չափ պար կեշտ էր մօ ռայ ի մէջ , եր բոր հար ցու ցին թէ ինչ էն քու օ ժիտ քըդ (ճի հէ զըդ) ․ պա տաս֊ խան տը վաւ թէ պար կեշ տու թիւն նէ իմ օ ժի տըս ։

Հ․ հ․ հ․

Հար ցու ցին դի ո գի նէս փի լի սո փայ֊ ին թէ ին չու հա մար դե ղին է ոս կին ․ պա տաս խա նեց թէ զին քը ու զողն այն֊ չափ շատ է որ վա խուն դեղ ներ է ։

Ձ․ ձ․ ձ․

Ձայ նեց ա նի րա ւու թեամբ եւկ ղի֊ դէ սին եղ բայ րը թէ կը կոր սը վիմ թէ որ քեզ մէ վը րէ ժըս չառ նեմ ․ պա տաս֊ խան տը վաւ եւկ ղի դէս ․ ես ալ կը կոր սը֊ վիմ մին չև որ սիր տըդ քաղց րա ցը նե լով չի հաշ տը վիմ հե տըդ ։

Ղ․ ղ․ ղ․

Ղե ւոն դի էս լա կէ դե մո նա ցին եր֊ բոր քիչ մար դով պա տե րազմ կեր թար ա սին ի րեն թէ այդ չափ քիչ զօր քով ինչ֊ պէս պի տի յաղ թես ․ պա տաս խա նեց

թէ ի րա ւի քիչ էն , բայց ամ մէն քը յօ-
ժար սըր տով կեր թան , ալ ա ղէկ կը
յաղ թեմ ։

Ո՛ . ճ . ճ .

Ո՛ր տար նը կա րի չըն ա պե ղէս քա-
շած պատ կեր քը ցը ցուց կօշ կա կա րին ,
որ կօշ կլին չի հաւ նե ցաւ , պատ կե րա-
հան նալ շըտ կեց · միւս օրն ե կաւ ու րիշ
տե ղե րուն ալ րս կը սաւ չի հաւ նիլ · ան
ա տե նը ա սաց ա պե ղէս թէ կօշ կա կա-
րը կօշ կէն վեր դա տաս տան թող չա նէ ։

Ս . մ . Տ .

Սա նուկ մը կեր թար դէ նո նին դըպ-
րա տու նը , եր բոր տուն դար ձաւ հայ րը
հար ցուց թէ ինչ սոր վե ցար · տը ղան պա-
տաս խա նեց թէ սոր վե ցայ որ ա մէն բա-
նի համ բե րեմ · եր բոր հայ րը ի րեն բար-
կա ցաւ , սի րով համ բե րեց ։

Յ . յ . յ .

Յու լի ոս կե սար դը նաց ափ րի կէ , եր-
բոր նա ւէն դուրս ցաթ կեց վար ըն կաւ ·
ըս կը սան զօր քը մը տա ծել , թէ չար նը-
շան է թա գա ւո րին ընկ նի լը · բայց ին քը
ձար տա րու թեամբ մէ կէն համ բու րեց
գե տինն ու կան չեց · բըռ նե ցի քե զի ափ-
րի կէ · ո րոնք այս քա ջա լէ րու թեամբ
յաղ թե ցին ։

Ն. ն. ն.

Նա խան ձե լով քը շել տը վին դի մոս-թե նէս. եր բոր կեր թար՝ նայ ե ցաւ որ թըշ նա մի նե րը ե տե ւէն կու գան, և ի-րեն պա շար քե րե լով կը մը խի թա րէ ին, որ չի դըժ վա րի. պա տաս խան տը վաւ թէ ինչ պէս չի դըժ վա րիմ, որ ա նանկ քա ղա քէ կը բաժ նը վիմ, ուր տե ղի թըշ նա մի նե րուս պէս բա րե կամ ալ չեմ կար նար գըտ նե լու րիշ տեղ։

Շ. շ. շ.

Շատ մեծ բան էր սէ րը փի լի սո փա-նե րուն մէջ. մինչ զի պը ղա տոն կա սէր թէ սի րե լէն ա ւե լի մեծ բան չու նիմ. և սիր վի լէն ա ւե լի գե ղե ցիկ բան չու-նիմ աշ խըր քիս վը րա։

Ո. ո. ո.

Ու սում նա սէր աւ րե ղի ա նոս կայս-րը ծեր էր ու միշտ կեր թար սխ դոս փի-լի սո փայ էն բան սոր վե լու. եր բոր հար-ցու ցին թէ ո՞ւր կեր թաս, պա տաս խան տը վաւ թէ ծե րուն սոր վիլ նալ գե ղե ցիկ է. ա նոր հա մար կեր թամ որ չի գիտ ցած սալ գիտ նամ։

Չ. չ. չ.

Չա րա գործ մարդ մը տուն չի նէր էր

ու դը րա նը վը րան գը րեր էր թէ չա րա-
գործ մարդ ներս չի մըտ նէ. դի ո գի նէս
փի լի սո փան եր բոր տե սաւ, ա սաց թէ
հա պա ա սոր տէ րը ուս կից ներս պի տի
մըտ նէ:

Պ. պ. պ.

Պը ղա տոն տե սաւ տը ղայ մը, որ մեծ
մեծ կը խօ սէր ծը նող քին դէմ, սաս տիկ
յան դի մա նե լով ա սաց, թէ ի՞նչ պէս կը
հա մար ձա կիս ծը նո ղա ցըդ դէմ խօ սե-
լու, ո րոնք քե զի տը վեր են կեանք և զօ-
րու թիւն խօ սե լու:

Ջ. ջ. ջ.

Ջա նա ցէք կա սէր սոկ րատ ա շա կերտ-
նե րուն, որ պատ վէք ձեր վար պե տը ծը-
նող քէն ա ւե լի. զի ծը նող քը ձեր ըլ լա-
լուն պատ ճառ նէ. իսկ վար պե տը բա րի
ըլ լա լուն պատ ճառ նէ:

Ս. ս. ս.

Սա միկ մարդ մը եր բե մըն դի ո գի նե-
սին աղ քա տու թիւ նը ե րե սին զար կաւ.
ան ալ պա տաս խան տը վաւ թէ մէ կը չեմ
տե սած որ աղ քա տու թեան հա մար տան-
ջը վի. բայց չա րու թեան հա մար տան ջը-
ված մարդ շատ տե սեր եմ:

Ս. ս. ս.

Սոկ րա տէս փի լի սո փան եր բոր պըզ- տի տուն մը կը շի նէր, Հար ցու ցին թէ ին- չու այդ չափ պըզ տի տուն կը շի նես. պա- տաս խան տը վաւ թէ, ե րա նի էր ե թէ կա րե նայ ի աս աւ լե ցը նե լու ճըշ մա րիտ բա րե կամ նե րով:

Վ. վ. վ.

Մը րէժ խըն դիր մարդ մը Հար ցուց դի- ո գի նէ սին, թէ ինչ պէս կար նամ վը րէժ առ նե լու իմ թըշ նա մի էս. պա տաս խա- նեց, թէ ան ա տե նը կառ նես վը րէժ, թէ որ ա նոր ա զէ կու թիւն ա նես, ու ան կէ ա զէկ ըլ լաս:

Տ. տ. տ.

Տը ղայ մը լաւ սոր վե ցաւ պը ղա տո նին քով. եր բոր տուն դար ձաւ տե սաւ որ՝ օր մը Հայ րը խև խև կը պօ ռար. տը ղան զար- մա նա լով ա ղա ղա կեց, թէ ես ա սանկ բան պը ղա տո նին քով չեմ տե սած. ա- սով գո վեց վար պե տին ու խըր րա տեց Հայ րը:

Ր. ր. ր.

Րե տոր լա կո նը կաղ ըլ լա լով պա տե- րազմ կեր թար. ի րեն ա սին թէ ինչ պի- տի ա նես պա տե րազմ կեր թաս. պա տաս- խան տը վաւ թէ յաղ թու թիւ նը վա զող-

նե րուն չէ , հա պա ջա նա ցող նե րուն և ի մաս տուն նե րուն է ։

Ց · ց · ց ·

Ցա ւակ ցե լով ա րիս տիպ պոս ա ղա-չեց քա րե կամ նե րուն հա մար դի ո նե-սի ո սի · քայց ան չէր ու զեր լը սե լու · ուս-տի ոտ քըր ըն կաւ խըն դրեց · եր քոր տե սան, մե ղադ րե ցին զին քը · ան ալ ա սաց , թէ ես չեմ մե ղադ րե լի , այլ դի ո նե սի ոսն է , որ ան կանջ նե րը ոտ քըր դըր րեր է · ես ա նոր հա մար ոտ քըր ըն կայ , որ լը սել տամ ։

Ւ · ւ · ւ ·

Ւիւ ծեալ սա պա տող մը կա ղա ղա կէր դա սաս տա նին մէջ , թէ ին ծի ուղ ղու-թիւն ա րէք · պա տաս խան տը ւաւ դա տա-ւո րը · թէ մի այն մայ րըդ կա րող էր ուղ-ղու թիւն ա նել քեզ ։

Փ · փ · փ ·

Փի լիպ պոս թա գա ւո րը չի հըր պար տա-նա լու հա մար հըր րա մայ եր էր մէկ ծա-ռայ ին որ ա մէն օր մարդ քո վըր չի մըր տած և ին քըր դու րըս չե լած ա սէ ի րեն , թէ փի-լիպ պէ մարդ ես դուն ։

Ք · ք · ք ·

Քըր սե նոկ րա տէս փի լի սո փան ա մե-նե ւին չէր սի րեր շա տա խօ սու թիւն · և

շատ ան գամ լուռ կը կե նար չէր խօ սեր ․ եր բոր պատ ճա ռը ի րեն հար ցու ցին , ա-սաց թէ խօ սե լով շատ ան գամ զղ ջա ցեր եմ , բայց լուռ կե նա լով ոչ եր բէք ։

Ու ․ և ․ ւ ․

Ու րո նի մոս ճար տա սա նը ի մաս տու-թեամբ աշ կերտ նե րուն կը սոր վե ցը նէր ․ օր մը ի րեն հար ցու ցին , թէ այս չափ բան դի տես ու ինչ չո՞ւ աղ քատ ես ․ պա տաս խան տը վաւ թէ զար մանք չէ , զի շատ բան սոր-վե ցայ , բայց ար ծաթ սի րու թիւն չի սոր-վե ցայ ։

Օ ․ օ ․ օ ․

Օ գոս տոս կայս ըր բար կու թեան հա-մար դեղ խընդ րեց ․ փի լի սո փան ի րեն խը րատ տը վաւ թէ քա նի ան գամ որ վը-րադ բար կու թիւն գայ , ոչ բան ա սա , և ոչ բան ա րա , մինչ և որ չի կար դաս քը սա-նը չորս դի րը այբ ու բե նից ։

Փ ․ փ ․ ֆ ․

Փի լօ սօ փօ մը տուն շի նեց ․ բայց հի-մը վեր դը րաւ , և ա ռաս տա ղը վար ․ եր-բոր հար ցու ցին պատ ճա ռը , ա սաց թէ աշ խարք պի տի մըտ նեմ ․ թէ որ ե կած կի նը տու նըս վեր ու վար ա նե լու ըլ լայ , ան ա տե նը կը շըտ կի ։

Գ. ԴԱՍ

ՎԱՐԺՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ

Ա. ա. ա.

Ա. րամ էր քաջ նա հա պետ հայ կայ թու նե րէն. բայց ա մե նէն ան ուա նի ըլ լա լով տի րեց ա սի ա յի, և ա մէն ազ-գի հը րա մայ եց որ հայ ե րէն խօ սին. ա-սոր ան ուամբ հայ ազ գը ար մէն ան ուա նե-ցաւ. և տէ րու թիւ նը ա րամ եան աս վե-ցաւ. իսկ եր բոր ար շակ թա գա ւո րը տի-րեց՝ ար շա կու նեաց թա գա ւո րու թիւն կոչ վե ցաւ:

Արամ քաջն եմ ես յաղթող ամենուն,
վերջապէս ընկայ բերան սև մահուն.
խըրատ կուտամ քեզ որ ըլլաս արթուն,
տիրես քու անձիդ, չէ փուճ բաներուն:

Բ. բ. բ.

Բա գա րատ քաջ իշ խան ըլ լա լով վա-ղար շակ հայ ոց թա գա ւո րը զի նքն ա րաւ թա գա դիր նա խա րար՝ թա գա ւո րին թագ դը նող. ա սոր ցե ղը նա բու գո դո-նո սո րին ժա մա նա կը գե րի ե կած էր հայ աս տան. ո րոնց մէ յե տոյ ե լաւ ա շոտ

իշ խան բագ րա տու նի․ որ ե ղաւ ա ռա֊
ջին թա գա ւոր բագ րա տու նեաց ար շա֊
կու նի նե րէն ե տև ։

Բագարատ դընող թագաւորներուն,
իմ նախնեաց թագն էր ա̃ծպաշտութիւն․
ջանա դուն ալ թագ դընես քու գըլխուն,
չէ աս անցաւոր, այլ ան մընայուն ։

Գ․ գ․ գ․

Գե ղամ ար մե նա կայ թո ռան որ դին
էր․ որ տի րե լով հայ ոց ազ գին գե ղե ցիկ
քա ղաք նե ր շի նեց սև ան ծո վուն մօտ․
որ կո չե ցաւ ծով գե ղա մայ, և տե ղը գեղ֊
ար քու նիք․ և այս կող մե րը բաշ խեց ա֊
ղու ան ւամբ քաջ որ դուն, որ տի րեց մին֊
չև կաս պից ծո վը․ և իր ազ գը աս ան֊
ւամբ ա ղու անք կոչ վե ցան ։

Գեղամ շինող եմ մեծ քաղաքներուն,
անունս է ազնիւ, շէնքերս գեղանուն․
դուն շինող եղիր գործոց բարեբուն,
բարեպաշտ արի, խոհեմ իմաստուն ։

Դ․ դ․ դ․

Դատ ան ւամբ իշ խա նը՝ սուրբ վըր֊
թա նէս սին և նա խա րար նե րուն կող մա֊
նէ դը նաց ըս տամ պօլ կոս տանդ կայ սեր՝
որ ի րենց օգ նէ, ու դը նել տայ տըր դատ
թա գա ւո րին, որ դին խոս րով՝ հօ րը տե֊
ղը թա գա ւոր․ կայս րը հա ճե լով դը րեց
թուղթ սուրբ վըր թա նէս սին․ և շատ զօր֊

քով օգ նեց ի րենց , որ դը րին Թա գա ւոր . բայց խոս րով փոք րա հո գի և փոք րա մար- մին ըլ լա լով հօ ըր տե ղը չի բըռ նեց ։

Պատ դընել տըր ւած խոս րով Թա գա ւոր ,
որ չէր քաջ ար Թուն նըման իւր ՚որ հօր .
Ջանա դուն ըլլաս արի զօրաւոր ,
զի օգուտ չանէր լաւութիւն հօր մօր ։

Ե . Ե . Է .

Ե րուանդ էր որ դին հայ կա կայ՝ պա- րոյր Թա գա ւո րին ցե ղէն , որ չորս տա րի մի այն Թա գա ւո րեց ։ Իսկ երկ րորդ Ե- րուանդ սա նա տրուկ կէն է տե Թա գա- ւո րեց քըր սան տա րի . որ այն չափ քաջ ա- հա ւոր էր , որ մարդ չէր հա մար ձա կեր ե- րե սը նայ ե լու . Թէ պէտ վար ցե ղէ էր , բայց քա ջա սիրտ ըլ լա լով շատ մեծ ցաւ , և ա նուա նի քա ղաք շի նեց ու ա նուանը դը րաւ Ե րուան դա շատ ։

Երուանդ ասէ քեզ , մանուկ զօրացիր ,
առաքինութեամբ գըլխուդ պըսակ դիր .
կարդա գործք քաջաց , իրենց հետեւիր ,
գէշ ընկերներէն՝ ծուլից հեռացիր ։

Զ . Զ . Ղ .

Զ ա ւան նա հա պետ էր հայ կայ ցե- ղէն , որ շատ քա ջու Թեամբ տի րեց հայ ոց եր սու նը եօ Թը տա րի՝ յով սէփ գե ղե- ցի կին ժա մա նակ նե րը . ա սոր օ րը կեկ- րոպ է գիպ տա ցին գը նաց ա Թէնք Թա-

գա ւո րու թին հաս տա տեց . ո րոնք ոչ գիր ու նէ ին , ոչ օ րէնք , ոչ քա ղաք , և ոչ ար ուեստ գի տէ ին . ետ քը ա մե նէն խե֊լա ցի ե ղան գի տու թեամբ ։

Օ աւան զօրաւոր կասէ մի՛ կենար ,
գընա որ ելլես իմաստութեան ծար .
չըլլայ ծուլութեամբ մընաս մութ խաւար ,
ինչպէս չար մարդիկ տըգէտ և յիմար ։

Է . է . է .

Էր մէ նակ կամ ար մե նակ էր որ դի քա ջին հայ կայ , որ քառ սու նը վեց տա֊րի տի րեց ազ գին խո հե մու թեամբ . ա֊սոր տեղն ան ցաւ ա րա մայ իս որ դին , և որ դոց որ դի նըս տաւ ա րամ քաջ նա հա֊պե տը , որ կաս վին հայ կազ եան նա հա֊պետք . թէ պէտ ա սոնք թա գա ւո րի ա֊նուն չու նէ ին , այլ է ին իբ րև ինք նա կալ կայսր , որ աշ խարհ կը դո ղա ցը նէ ին քա֊ջու թեամբ ։

Էրմէնակ ասէ որդի եմ հայկին ,
չեմ կարող հասնիլ զօրութեան քաջին .
եթէ դուն յաղթես մարմնոյ աշխարհին ,
գերազանց տիրող ես տիեզերին ։

Ը . ը . ը .

Ըն ձակ էր նոյն պէս հայ կազն նա հա֊պետ , որ տաս նը հինգ տա րի թա գա ւո֊րեց հայ ազ գին . աս ժա մա նակ բու զան իշ խա նը շի նեց բիւ զան դիոն կամ բը֊

տամ պօլ. և ան կէ ե տև բաց վե ցաւ տը-
րո վայ ի մեծ պա տե րազ մը, և տի րեց
Հայ ոց զար մայր քաջ Նա Հա պե տը. որ գը-
Նաց օգ Նու Թիւն տը րո վա ցւոց, և Հոն ըս-
պան վե ցաւ քաջ ա քիլ լէ սէն :

Ընձակ ասէ Թէ քեզ արա ընծայ,
ոչ սուտ աշխարհի՝ որ կանցնի կերԹայ.
այլ ըստեղծողին՝ որ քեզ կեանք կուտայ,
և պըսակ փառաց՝ անմահ մըշտակայ :

Թ. թ. թ.

Թոր գոմ էր որ դի գա մե րայ, և Թոռն
յա բե Թի. որ ծը Նաւ Հայկ Նա Հա պե տը
Հայ ոց. ա սոր ան ուամբ Հայ ե րը Թոր գո-
մեան կոչ վե ցան, և այ լազ գ Նե րը Թիւրք
կամ Թիւրք մէն. ու Նէր օխ տը որ դի որ
աշ տա րա կա շի Նու Թե Նէն ե տև զա Նա-
զան ազ գեր ե ղան ա սի այ ի մէջ :

Թորգոմ Թոռն եմ ես Նոյ Նահապետին,
որ անցաւ ծովէն մեծ ջըրհեղեղին.
Թէ արդար մընաս հակառակ չարին,
չեն կարնար մօտիլ քեզ հեղեղք դիւին :

Ժ. ժ. ժ.

Ժո ղո վե ցան Հին ա տե Նը ի րեք մեծ
իշ խան Ներ. պա րոյր Հայ ոց Նա Հա պե տը,
բե ղե սի բա բե լա ցին, և վար բա կէս մե-
դա ցին. ա սոնք ե լան Նի Նուէ ի վը րան, ա-
ւրին, և Թա գա ւո րը սար դա Նա բաղ Ին-
քը զին քը ե րեց. իսկ վար բա կէս Թա-

դա ւոր նըս տաւ նի նուէ․ և մեր պա րու-
րին ալ թագ դը րաւ թա գա ւո րե ցուց
հայ աս տա նու վը րան․ զի ան կէ ա ռաջ
ա ռանց թա գի կը տի րէ ին հայ նա հա-
պետ նե րը ։

Ժողով իշխանաց կասէ՝ մէկ եղիր,
ընկերաց եղբարց հետ միշտ միացիր․
թագաւոր երկրի ահա դուն կըլլաս,
ամէն բանի մէջ փառքով կը մեծնաս ։

Ի․ ն․ ի․

Իշ խա նու թիւ նը հայ ոց հին ժա մա-
նա կը հայ կէն ըս կը սաւ, և տե ւեց մին-
չև մե ծըն ա ղեք սանդր․ ան կէ ե տև կու-
սա կալ իշ խան նըս տաւ․ ետ քը ար շա կու-
նիք թա գա ւո րե ցին, յե տոյ մարզ պան
նըս տաւ․ ա պա բագ րա տու նիք թա գա-
ւո րե ցին․ և վեր ջը ռու բի նեանք տի րե-
ցին․ ա պա վեր ջա ցաւ հայ ոց իշ խա նու-
թիւ նը չորս հա րիւր յի սուն տա րուա նէ
՚ի վեր ։

Իշխանութիւնն է պատկեր արարչին,
որ տէր է երկնից ծովու ցամաքին․
մարդիկ քիչ ատեն իշխան կը նըստին,
այլ հաւասար են երբ հող կը մըտնին ։

Լ․ ւ․ ն․

Լե ւոն մեծ իշ խա նը հայ ոց ռու բե նեն
ցե ղէն էր․ որ այն չափ զօ րա ցաւ քա ջու-
թեամբ և մե ծա մեծ գործ քե րով, մին չև

ար ժա նի եղաւ թա գա ւոր օծ վե լու . ուս_
տի թուղթ գը րեց կե լես տի ա նոս սըր բա_
զան պա պին , և խըն դը րեց ար քայ ա կան
թագ և օրհ նու թիւն . ե կաւ ի րեն փա ռա_
ւոր թագ . և նէմ ցէ ի կայսր նաև ղըր կեց
ի րեն դըրօ շակ ա ռիւ ծա նը շան . որ օծ_
վե ցաւ լե ւոն ա ռա ջին թա գա ւոր կի լի_
կե ցւոց :

Լեւոն ասէ թէ առիւծ եմ հըզօր ,
ազգաց օտարաց յաղթող ահաւոր .
բայց ի՞նչ շահ երբ գայ մահըն սըրգաւոր ,
կը յաղթէ բազկացս , կանէ զիս անզօր :

Խ . Խ . Ե .

Խոս րով մեծ՝ էր որ դի վա ղար շայ և
հայր տըր դա տայ . որ սաս տիկ զօ րու_
թեամբ և մեծ քա ջու թեամբ շար ժեց
պար սից թա գա ւո րու թիւ նը , և ա նոնց_
մէ վը րէժ առ նե լով շի նեց եօթն պա րըս_
պեան մեծ քա ղաք . և ա նու նը դը րաւ
դաւ րէժ , կամ դա վը րէժ . ուս տի ար_
տա շիր թա գա ւո րը պար սից ղըր կեց ա_
նակ նա խա րա րը . որ ե կաւ խա բէ ու_
թեամբ ըս պան նեց խոս րով . եր բոր կը
փա խը չէր հա սան ըս պան նե ցին զի նը քը
իւր տը նո վը . մի այն սու րէն և գրի գոր
որ դի քը ա զա տե ցան :

Խոսրով քեզ ասէ՝ իմ վարքէս սորվէ ,
մի՜ հաւտար մարդու , քեզի խեղճ կանէ :

որչափ թըշնամիդ է անարգ անզօր ,
դուն ըզգաստ եղիր , հեռացիր անկէ ։

Ծ . ծ . ծ .

Ծո փաց նա խա րա րու թիւ նը հաս- տա տեց վա ղար շակ թա գա ւո րը , որ շատ գե ղե ցիկ կար գեր և օ րէնք ներ դը րաւ . ա մէն թա գա ւո րա կան գործ քե րու ժա- մա նակ դը րաւ , և ա մէն մէկ նա խա րար- նե րուն մէյ մէկ պաշ տօն տը վաւ . օ րէնք որ դոց որ դի կը տի րէ ին իւ րեն փոք րիկ թա գա ւոր , ու շատ զօ րա ւոր է ին և փա- ռա ւոր . հա րիւ րէն ա ւե լի է ին . օ մանք ու նէ ին տա սը հա զար զօրք և օ մանք ա- ւե լի կամ պա կաս ։

Ծոփաց նախարարք կասեն արի տես ,
կարգ վաղարշակայ և օրէնք պէսպէս .
զի կարգ և կանոն են տիրող ազգաց ,
և ոչ զօրութիւն արքայից զօրաց ։

Կ . կ . կ .

Կու սա կալ ե ղաւ հայ ոց վը րա նախ միհ րան ա ղէք սանդ րին կող մա նէ . որ պա տե րազ մե ցաւ վա հէ հայ ոց թա գա- ւո րին հետ . վա հէ յաղ թը վե ցաւ և մե- ռաւ պա տե րազ մին մէջ , և վեր ջա ցաւ հայ կա զանց թա գա ւո րու թիւ նը . ան- կէ ե տև վեց կու սա կալ ներ նըս տե ցան հայ աս տան . յե տոյ ե լան պար թև նե րը

և հաս տա տե ցին ար շա կուն եաց թա գա-
ւո րու թիւ նը ։

Կուսակալութիւն եղաւ Հայաստան,
վերցաւ Հայկազանց տիրող գաւազան.
զի քաջ տէրութիւնք որչափ մեծ ըլլան,
վերջապէս կանցնին ոչինչ կը դառնան ։

Հ. հ. հ.

Հայկ էր որ դի Թոր գո մայ յա բե թայ
ցե ղէն, և հի մըն հայ կա զանց թա գա ւո-
րու թեան. ո րուն ա նւամբ աղ գը հայ կոչ-
ւե ցաւ և աշ խար հը հայ աս տան. որ այն-
չափ քաջ և խո հեմ մարդ էր, որ երբ Բէլ
ա սո րւոց թա գա ւո րը ու զեց պա տե րազ-
մով հայ կը հը նա զան դե ցը նել, որ ի րեն
եր կըր պա գու թիւն տայ, հայկ քա ջու-
թեամբ դէմ ե լաւ. ու հե ռու էն զար-
կաւ նե տով ծա կեց սըր տին եր կը թէ-
զը րա հը և սա տա կեց բէ լը ։

Հայկն ամէն նայէ իմ յաղթող բազկաց,
այն հըպարտ չար բէլն ինչպէս կործանեաց.
ով որ կը պաշտէ զինքն իբրև աստուած,
այսպէս խայտառակ կելնի սատակած ։

Զ. զ. զ.

Զու իկ էր կին հը մայ եակ նա խա րա-
րին եղ բօ րը սուրբ Վար դա նայ, և մայր
մե ծին Վա հա նայ. սուրբ Վար դան և հը-
մայ եակ նա հա տակ ե ղան մեծ պա տե րազ-
մին մէջ պար սից դէմ. Վա հան մեծ ցաւ

ճու իկ մօ րը քով բա րե պաշ տու Թեամբ . որ յե տոյ այն չափ մեծ յաղ Թու Թիւն ներ ա ռաւ պար սից դէմ, և ա զա տեց ազ գը գե րու Թե նէ . մին չև զին քը ազ գին գը-լուխ դը րին , որ փա ռա ւո րա պէս վա-րեց իւր իշ խա նու Թիւ նը :

Ճուիկ խըրատ տայ , լաւ սորվէ որդեակ ,
ծնողաց վարպետիդ եղիր հըպատակ .
Թէ հիմա ջանաս օգտակար գործքով ,
կը մընաս անմահ անուամբ մեծագով :

Պ . պ . պ .

Պէ րուզ նա էր ե րե ե լի դը պիր , որ գը րեց աբ գար Թա գա ւո րին և սա նա տ-րուկ Թա գա ւո րին գործ քե րը . այս սա նատ րուկ քը րոջ որ դի էր աբ գա-րու . բայց կը ռա պաշ տու Թեան հե տև-ե լով նա հա տա կեց իւր ի մաս տուն զա-ւա կը կոյ սըն սան դու խտ , և Թա դէ ոս ա ռա քեա լը . ա նոր հա մար պատ ժը վե-ցաւ . իւր ծա ռան դի պուա ծով զար կաւ զին քը նե տով սա տա կեց . որ խե լա ցի քաշ էր :

Պէրուզնա կասէ , եղիր բարեպաշտ ,
պարկեշտ բանիբուն խոհեմ և ըզգաստ .
անանկ բարի վարք և գործք ունենաս .
որ գիտուններուն գըրոց մէջ մըտնաս :

Ջ . ջ . ջ .

Ջի ւան կամ յո հան նէս էր պայլ և մեծ

իշ խան լե ւոն Թա գա ւո րին օ րը՝ ու հօ֊
րը կող մա նէ լա տին էր, իսկ մայրն էր
զաբ լուն Թա գու հին լե ւո նին աղ ջի կը․
բայց լե ւոն ան որ դի ըլ լա լով՝ Ձի ւա նը օ֊
ծե ցին Թա գա ւոր․ ու ա նու նը կոս տան֊
դին դը րին․ որ հայ ազ գէ չըլ լա լուն հա֊
մար ազ գին լաւ չի նայ ե ցաւ, և ան կարգ
ըլ լա լով ըս պան նե ցին զին քը, և տե ղը
նըս տաւ եղ բայ րը քաջ գու ի տոն։

Ձիւան կասէ Թէ ազգիդ լաւ նայէ,
ուր որ հաց կուտես աղէկ աշխատէ․
ամէն ազգաց հետ եղբօր պէս վարուէ,
զի ամէնքս ալ ենք՝ ծընած նոյն հողէ։

Մ․ մ․ հ․

Մարզ պա նու Թիւնն էր մեծ իշ խա նու֊
Թիւն, որ պար սիկ նե րը հաս տա տե ցին
հայ աս տան ար շա կու նեաց Թա գա ւո֊
րու Թիւ նը վեր ցը նե լէն ե տև՝ ուր եր֊
բե մըն հայ նա խա րար նե րն ալ կըլ լայ ին
մարզ պան ինչ պէս էր չար վա սակ, որ Թա֊
գա ւոր ըլ լա լու հա մար մատ նից ե զաւ
իր ազ գին․ ու կը րա կա պաշտ կու զեր ա֊
նե լու հայ ե րը․ հայ աս տան ոտ նա կոխ
ա րաւ․ բայց չա րա չար պա տու հա սով
որդ նա լից սա տա կե ցաւ։

Մարզպան էի ես, ասէ չար վասակ,
ուզեցի առնել արքայից պըսակ․
հետեւեալ դիւին մոռացայ զաստուած,
կորուսի զամէնն, եղայ որս դիւաց։

Յ. յ. յ.

Յա բէթ էր անդ րա նիկ որ դի Նոյ նա-
հա պե տին, որ ջըր հե ղե ղէն ե տև ե լաւ
հայ աս տան հօ րը հետ մէկ տեղ բը նա կե-
ցաւ. ու նե ցաւ ու թը որ դի. գա մեր որ-
դւոյն ցե ղէն ե ղան հայք. մա գո գէն ըս-
կիւ թա ցիք. մա դայ էն մարք. յա ւա նէն
յոյնք. թո բա ղէն վը րա ցիք. մո սո քէն
մոս կով նե րը. թի րա սէն թը րա կա ցիք.
և ե ղի սայ էն ե ղան մօ ռա ցիք:

Յա բէթն ա սէ քեզ, լը սէ իմ ձայ նիս,
ախ տա ւոր կամ քիդ չըլ լայ հե տե ւիս.
որ քեզ չըն կըղ մեն ջըր հե ղեղք եր կը րիս,
այլ մը նաս զա ւակ դու որ դւոց յոր դիս:

Ն. ն. ն.

Նոյ նա հա պետ էր որ դի ղա մե քայ,
և որ դար ա ռա ջի աս տու ծոյ. իր ժա մա-
նակ ւան մար դիկ չար ճամ բայ եր թա լով
այն պէս ա պա կա նե ցան որ աստ ուած զի-
րենք պատ ժե լով ջըր հե ղեղ տը վաւ.
բայց նոյ հա րիւր տա րի աշ խա տե ցաւ
մեծ տա պան մը շի նեց նա ւու ձե ւով, և ա-
նոնց քա րո զեց որ խըր րատ վին. բայց ա-
նոնք չու զե ցին լը սե լու. ա պա նոյ եօ թը
հո գւով մը տաւ տա պա նին մէջ և ա մէն
տե սակ կեն դա նի նե րէն ալ ա ռաւ. յե-
տոյ ե կաւ ջըր հե ղե ղը բո լոր աշ խարհ
ա պա կա նեց կո րուց. իսկ տա պա նը ե-

կաւ. հայ աս տան ա րա րատ լե ռան վը րա նըս տաւ ։

Նոյ ասէ երկրորդ հայր եմ աշխարհի,
իմ տապանակս էր իբր եկեղեցի.
ով որ դուրս մընայ չարին հետևի,
հեղեղաւ դիւրին հարկաւ կըկորի ։

Շ. շ. շ.

Շա պուհ Թա գա ւոր հայ ոց էր պար-սիկ յազ կերտ Թա գա ւո րին որ դին. վա-սըն զի վը ռամ շա պուհ հայ ոց Թա գա-ւո րը մեռ նե լէն ե տև պար սիկ նե րը շա-պու հը դը րին, որ յա փըշ տա կէն հայ աս-տան. բայց հայ նա խա րար նե րը զօ րա-ւոր ըլ լա լով՝ զինքը Թա գա ւո րի տեղ չի դը րին. որ քիչ ժա մա նա կէն ե տև գը-նաց պարս կաս տան մե ռաւ. և հայ ոց Թա գա ւոր ե ղաւ ար տա շիր որ դին վը-ռամ շա պու հին, որ կոր ծա նեց տէ րու-Թիւ նը գէշ վար քով ։

Շապուհ ասէ թէ այլոց մի ցանկար,
որչափ որ ունիս քեզ բաւական առ.
ես հայոց աշխարհ առնել ջանք արի,
իմս ալ կորուսի կորայ չարաչար ։

Ս. ս. ս.

Սո տի կա նու Թիւ նը հաս տա տե ցաւ հայ աս տան եր բոր այլ ազգ նե րը զօ րա-ցան, ու տի րե լով հայ ոց ոս տի կան կը ղըր կէ ին. ս որնք կա տա րե ալ իշ խա նու-

թեամբ կը բըռ նա նայ ին և տուր քը կը ժող վէ ին . բայց շատ կո ղոպ տե ցին, և շատ հա լա ծե ցին մեր ազ գը . եր բե մըն հայ նա խա րար նե րէն պատ րիկ կը դը-նէ ին, որ նոյն իշ խա նու թիւ նն ու նէր . եր-բոր հո ռոմ նե րը կը տի րէ ին, հայ ոց մէ կիւ րա պա ղատ կը դը նէ ին ։

Ոստիկան էին այլազգաց իշխան,
եկան բռնացան մեր ազգին վըրան.
երբ մարդ իրեն մէջ է անմիաբան,
ուրիշին կըլլայ գերի անպիտան ։

Չ. Հ. Ն.

Չը մըշ կիկ յո հան նէս էր հայ իշ խան փա ռա ւոր, գե ղե ցիկ, և ի մաս տուն, որ ըս տամ պօլ յու նաց թա գա ւո րին դուռն ըլ լա լով՝ շատ սի րե լի ե ղաւ ա մե-նուն . և քա ջա գոր ծու թեամբ ե ղաւ զօ-րա պետ . մինչ զի եր բոր մե ռաւ ռո մա-նոս կայս րը, չը մըշ կիկ տէ րու թիւ նը ա-ղէկ նայ ե ցաւ վեց տա րի . յե տոյ ին քը ե ղաւ կայսր . վեց տա րի քա ջու թեամբ տի րե լէն ե տև՝ կայսր դը րաւ ռո մա նո-սի որ դին, ու ին քը վանք մը տաւ ճըգ նեց ։

Չըմըշկիկ կասէ, ես էի իշխան,
արարիչն ըրաւ զիս կայսր յունական.
որոնք քաջ գիտուն բարեպաշտ կըլլան,
գերազանց անուամբ միշտ կը բարձրանան ։

Պ. պ. պ.

Պար թեւք եբ րայ ե ցե րէն հե ծեալ կը նը շա նա կէ . որ կը բը նա կէին պար-կաս տա նու եւ խո րա սա նու կող մը . աբ-րա հա մու ցե ղէն կու գան . այս զօ րա-ւոր ազ գէն էին ար շակ եւ վա ղար շակ . որ ե կան հայ աս տան ու պարս կաս տան տի րե ցին . ե լան քաջ եւ փա ռա ւոր ար-շա կու նի թա գա ւոր ներ . ո րոնց մէ էր քա ջըն տըր դատ եւ սուրբ գը րի գոր լու-սա ւո րիչ ։

Պարթեւ մեծ արշակ տիրող աշխարհաց ,
Հիմն եղաւ թագին քաջ արշակունեաց .
զի արի իշխանք են պատճառ բարեաց ,
Թէ իւրեանց տոհմին թէ օտար ազգաց ։

Ջ. ջ. ջ.

Ջու ան շէր մեծ իշ խան սիւ նեաց աշ-խար հէն՝ շի նեց փա ռա ւոր վանք մը . ա-սոր որ դին վա հան բա րե պաշտ եւ բա նի-բուն ըլ լա լով ընտ րե ցին ե պիս կո պոս սիւ նեաց . ա նա նիա կա թո ղի կո սը դը-նաց հոն ե պիս կո պոս ձեռ նադ րեց սիւ-նեաց վը րա . նա եւ ի րեն զար մին եւ աշ-խար հին պա տիւ ըլ լա լու հա մար՝ հը րա-ման տը ւաւ որ առ ջեւ էն խաչ տա նի ։

Ջուանշիր ասէ , իմ որդին վահան
մանկութենէն էր հետեւող ուսման .

իւր բարի վարքը զինքն արար արժան ,
մեծ եպիսկոպոս եղաւ սիւնեաց տան ։

Ռ. ռ. ռ.

Ռու բէն էր փա ռա ւոր և քաջ իշ խան Հայ ոց , աղ գա կան գա գիկ Թա գա ւո րին . որ մե ծա մեծ քա ջա գոր ծու Թեամբ շատ զօ րա ցաւ և շատ տե ղե րու տի րեց Կի լի կի այ ի կող մը . մին չև ե ղաւ ինք նա գը լուխ իշ խան , և հիմ նա դիր Կի լի կի այ ի Թա գա ւո րու Թեան Հայ ոց . և ա սոր ցե ղէն որ դւոց որ դի Թա գա ւո րե ցին ու ռու բի նեանք ա նուա նե ցան ։

Ռուբէն քաջանուն փառաւոր իշխան ,
կասէ զօրացիր մըլլար անպիտան .
ես հաստատեցի Թագըն ռուբինեան ,
դուն ալ դիր քեզ Թագ ա՟ծպաշտութեան ։

Ս. ս. ս.

Սուր էր Հայ նա հա պետ , որ տի րեց փառ նա կէն ե տև , և զօ րա ւոր ըլ լա լով ա նուա նե ցաւ սու սեր հա տու ընդ դէմ Թըշ նա մեաց . ա սոր օ րը իս րայ է լա ցիք տի րե ցին երկ րին ա ւե տեաց , և մով սէս մար գա րէն վախ ճա նե ցաւ . ուս տի քա նա նա ցւոց մէ ո մանք փա խըս տա կան ե կան հայ աս տան սուր նա հա պե տին ըն կան . ո րոնց ա ռաջ նորդն էր քա նա նի դաս ե րե ւե լին . ո րուն մէ ե ղաւ գըն Թու նի նա խա րա րու Թիւ նը ։

Սուր եմ հատանող կասէ սուր կըտրուկ,
այլ յաւէտ յաղթող եմ քաղցըր բարուք .
Թէպէտ և ըլլաս հարուստ մեծ փառօք ,
շահէ ամէն մարդ քաղցրախօս լեզուօք ։

Վ. վ. ն.

Վա հագն էր որ դի տիգ րան թա գա- ւո րին, որ զար մա նա լի քա ջու թեամբ աշ խարհ դո ղա ցուց, մին չև զին քը կուռ- քե րուն կար գը դը րին . և իւր ար ձա նը նախ վը րաս տան պաշ տե ցին, և ա պա հայ աս տան ալ դը րին կը պաշ տէ ին . հայ ոց քըր մա պետ նե րը ա սոր ցե ղէն կըլ լայ ին, ո րոնք կա նու ա նէ ին վա հու- նիք ։

Վահագն ասէ թէ վեհն եմ իմ ազգին,
քաջութեանս համար կուռքըս պաշտեցին.
բայց ո՜հ կը տանջի դըժոխքն իմ հոգին,
դու մի հետևիր աշխարհիս փառքին ։

Տ. տ. փ.

Տիգ րան Ե րուան դեան շատ մեծ և զօ- րա ւոր թա գա ւոր էր հայ ոց . ո րուն նը- ման խո հեմ և քաջ թա գա ւոր քիչ ե ղած է . որ ըս պան նեց աժ դա հակ մա րաց թա- գա ւո րը և վեր ցուց ա նոնց թա գա ւո- րու թիւ նը . մին չև հո ռոմ նե րուն ալ տի րե լով՝ ըն դար ձա կեց հայ ոց տէ րու- թիւ նը . հին պատ միչ նե րը շատ կը գո- վեն տիգ րա նին ի մաս տու թիւ նը և ան-

պար տէ լի քա ղու թիւ նը . չի նէց տիգ-
րա նա կերտ մեծ քա ղա քը ։

Տիգրան խըրատ տայ այն մեծ թագաւոր,
հեռուէ բարւոյն, կըլլաս փառաւոր.
Թագը չանէր մարդն ազգաց ահաւոր,
այլ գործք քաջութեան և ջանք շահաւոր ։

Ր · ր · ե ·

Րո դո հէ էր կին ա նա կայ և մայր լու- սա ւոր չին . եր բոր ա նակ պի տի րս պան- նէր խոս րով՝ է լաւ պարս կաս տա նէն հա- սաւ ար տաշ դա ւա ռը , բը նա կե ցաւ իւր ըն տան եօքն ան տե ղը , ուր էր գե րեզ- մա նը թա դէ ոս ա ռա քեա լին . ա հա հոն յը ղա ցաւ րո դո հէ լու սա ւո րի չը . անոր հա մար կաս վի պար գև նըշ խա րաց սուրբ թա դէ ո սին . բայց եր բոր փա խուց ցին տը ղան սե բաս տի ա , մը կըր տե ցին՝ գրի- գոր կո չե ցին ։

Րոգոհէ ծընող սուրբ լուսաւորչին,
չի հասաւ լուսոյ իւր սուրբ զաւակին.
դուն եղիր զաւակ շնորհալից անգին,
զարդարէ ազգըդ լուսով քո անձին ։

Ց · ց · շ ·

Ցո լակ նա հա պետ էր որ դի ա մա սի- այ ին , և եղ բայր գե ղա մայ . ո րուն աչ- քե րը պայ ծառ գե ղե ցիկ և ին քը զը ւարթ- է րես ըլ լա լուն հա մար՝ ցո լակ ը սուե- ցաւ . ա սոր հայ րը քա ղաք շի նեց մա սիս

զե ռա նը մօտ ու տը վաւ ցո լա կին , որ հոն կը բը նա կէր , և տե ղը շատ ա ղէկ չէն ցը նե լուն հա մար ցո լա կերտ ա նուա- նե ցաւ ։

Ցոլակ կասէ թէ ցոլացաւ դէմք իմ,
բայց միտքս է խաւար երբ ուսում չունիմ.
թէ իմաստութեան լոյսն հասնի միտքիդ ,
դուն կըլլաս ցոլած պայծառ քան զարփին ։

Ւ . ւ . ▬ .

Ւիւր կա նոս կամ Հիւր կա նոս էր քա- հա նայ ա պետ և թա գա ւոր հը րէ ից . օ րուն վը րա ե լաւ բա զափ րան ըս պա- րա պետ տիգ րան թա գա ւո րին հայ ոց , և բըռ նեց բե րաւ տիգ րա նին . զի ան տի- գո նոս հը րէ այն շատ բան խոս տա ցեր էր բա զափ րա նին , որ ինքն եր թայ ե րու- սա ղէմ նը րա տի քա հա նայ ա պետ . ուս տի եր բոր տե սաւ հիւր կա նո սը կա պած՝ վա- զեց վը րան ըն կաւ , ու խա ծեց փըր ցուց ան կա ճը հիւր կա նո սին , աս միտ քով որ ե թէ ա զա տի ալ՝ չի կար նայ քա հա նայ ա- պետ ըլ լա լու . զի ա նա րատ պէտք էր ըլ լալ ։

Ւիւրկանոս ասէ մըլլար փառասէր ,
շուքին ետևէն սըրտանց մի վազեր .
դուն որչափ վազես ան կը հեռանայ,
դուն անկէ փախչիս , շուտ կը մօտենայ ։

Փ. փ.

Փարս ման էր նա խա րար Ման դա կու-
նի, և ըն կեր սըր բոյն Վար դա նայ. եր-
բոր պա տե րազ մե ցան պար սից հետ հա-
ւատ քի հա մար մի ա տեղ խայ տա ռա կե-
ցին պար սիկ նե րը, որ հայ ե րը կը րա կա-
պաշտ կու զէ ին ա նե լու. վասն զի հայ ե-
րը ա ռաջ նոր դու թեամբ քաջ Վար դա-
նայ՝ վաթ սու նը վեց հա զար հո գի ե ղան,
և զար մա նա լի քա ջու թեամբ պա տե-
րազ մե ցան. ուր քաջ Վար դան նա հա տակ
ե ղաւ եր կու հա րիւր ին նը սու նը վեց
հո գւով։

Փարսման ասէ թէ ես եմ նախարար,
ոչ փուճ աշխարհիս, այլ երկնից համար.
Քանա աւելի հոգւոյդ աշխատիս,
որ քեզ պըսակէ փառքն անմահարար։

Ք. ք.

Քաջ բե րու նիք էր նա խա րա րու թիւն
ա նուա նի քա ջու թեամբ, որ կը տի րէ ին
Վաս պու րա կան աշ խար հը հայ ոց. աս
ցե ղէն էր հրա շա լի քա ջը Ներ սեհ նա-
խա րար, որ զար մա նա լի սի րով ըն կեր ե-
ղաւ սուրբ Վար դա նայ ան մեծ պա տե րազ-
մին մէջ, և ան հը նա րին քա ջու թեամբ
նա հա տակ ե ղաւ եօ թը հո գւով. ո րոնք
ի րենց սուրբ ա րեամ բը մա րե ցին կը րա-
կը կը րա կա պաշտ պար սից։

Բաշխերունիք քաշք առեն թէ եղիր
քաջ ընդդէմ դիւլին ոտքիդ տակը դիր.
մի՛ վախնար Ջանա վասն արքայութեան,
վասն ան փառքերուն որ կան յաւիտեան ։

Ու. ւ. ւ.

Ու թա ղէ էր մե ծա տուն կե սա րա ցի
և եղ բայր սո փի այ ի. որ է կան հայ աս-
տան, և սո փի ա է ղաւ րու սա ւոր չայ սը-
նու ցիչ կաթ մայր. եր բոր խոս րով թա-
գա ւո րը հօ գին բե րա նը ա սաց ջըն ջե-
ցէք ա նա կայ տու նը՝ եւ թա ղէ ա ռաւ
տը ղան պա հեց, և յե տոյ փա խուց կե-
սա րի ա մը կըր տել տը վաւ, ա նու նը դը-
րին գրի գոր, ինչ պէս որ հրեշ տա կը ա-
ղաւ նա կերպ է րե նա լով ճամ բան՝ ա-
սեր էր ։

Ութաղէ կասէ՝ թէ եղիր պատճառ,
աղէկ բաներու սըբոց բարերար.
թէ մանուկ գրիգորն ես չազատէի,
հայոց ազգն հիմա կը մընար խաւար ։

Օ. օ. օ.

Օշին էր որ դի լե ւոն թա գա ւո րին,
զոր խա բէ ու թեամբ ըս պան նեց թա-
թար նե րուն իշ խա նը. եր բոր լը սեց օ-
շին որ գլին է լաւ նախ քա ջու թեամբ թըշ-
նա մի նե րը հա լա ծեց, և ա պա նըս տաւ
սուգ իշ խան նե րով. մին չև ա մէն քը ե-
կան ժող վե ցան և օ ծե ցին օ շին թա գա-

ւոր , որ շատ խո հե մու թեամբ կար գա-
ւո րեց թա գա ւո րու թիւ նը . նա և ժո-
ղով ա նել տր վաւ ա տա նա մի ա բա նու-
թեան հա մար . և գը րեց հը ռոմ, որ քը-
րիս տո նէ ից մէ ի րեն օգ նու թիւն գայ .
իսկ ին քը տաս ւի րէք տա րի տի րեց :

Օշին խըրատ տայ , մանուկ իմաստուն ,
լաւ մըտիկ արա խոհեմ ծերերուն .
մըլլար կամապաշտ , այլ անուշ սիրուն ,
որ Թագաւորես սիրով ամենուն :

Փ · Փ · Ք ·

Փի լիպ էր որ դի կոմ սին ան տի ո քայ ,
հօր կող մա նէ լա տին , և մօր կող մա նէ
հայ , որ ա ռաւ զա պէլ թա գու հին , և օծ-
վե ցաւ թա գա ւոր հայ ոց . բայց նախ եր-
դում ա նել տր վին որ հայ ոց ծէ սը չի փո-
խէ . իսկ նա եր կու տա րի էն ետև եր դու-
մին դէմ ա նե լով ազ գին ծու ռ նայ ե ցաւ .
մին չև թա գա ւո րա կան ծան րա գին զար-
դե րը և թա գը ան տի ո քը ղըր կեց . ուս տի
հայ իշ խան նե րը զին քը բան տը դը րին ,
որ բե րել տայ զար դե րը . ուր նա տա րի-
էն ե տև մե ռաւ տըրտ մու թեամբ :

Փիլիպ թագաւոր քեզ իմաց կուտայ ,
մի կեղծաւորիր , այլ շիտակ գընա .
եթէ ամէն մարդ սիրես մէկ սըրտով ,
դուն ալ ամենէն կը սիրվիս սիրով :

Ե. ԳԻՐՔ

ՎԱՐԺՈՒԹԻՒՆ ԱՍՏՈՒԱԾԱՇՈՒՆՉ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ

Ա. ա. ա.

Աբ րա համ էր որ դի Թա րայ ի քաղ-դէ ա ցի՝ սե մայ ցե ղէն. իւր հայ րը կուռք կը շի նէր, իսկ աբ րա համ միշտ աստ ղե-րուն նայ ե լով կը մը տա ծէր թէ աս գե-ղե ցիկ կար գը պէտք է որ գե ղե ցիկ ըս-տեղ ծող մը ու նե նայ, չէ թէ ձե ռա գործ կուռ քե րը: Ահա այս պի սի մը տած-մունք նե րով այն չափ լու սա ւո րե ցաւ, և աս տուա ծայ ին սի րո վը վառ վե ցաւ, մին չև հայ րը ազ գաց բազ մաց ե ղաւ, և հը րեշ տակ նե րը տու նին ե կան զին քը օրհ նե ցին. և եր բոր մէկ հա տիկ սի րա-կան սա հակ որ դին աս տու ծոյ զոհ պի տի ա նէր, աս տուած ա նոր տե ղը ոչ խարն ըն դու նեց, ու նո րէն օրհ նե լով խոս տա-ցաւ որ իր ցե ղէն փըր կիչ տայ աշ խարհի:

Աբրահամն եմ ես հայր իսրայէլի,
իմ գոգս է հանգիստ աղքատ ղազարի.
բայց չեմ կարող ես օգնել իմ որդւոց,
երբոր չեն զղջար, չունին գործ բարի.

Բ․ բ․ Բ․

Բե նի ա մին էր փոք րիկ որ դի Յա կոբ նա հա պե տին. որ երբ Յով սէփ գե ղե ցի-կը եղ բայր նե րը ծա խե ցին Իս մայ է լա-ցոց ու դը նաց Ե գիպ տոս գե րի ե ղաւ, Յա կոբ շատ մեծ կըս կիծ ու նե ցաւ, ու ա նոր տե ղը դը նե լով Բե նի ա մի նը կը սի րէր, և ա նով կը մը խի թար վէր. սա-կայն Յով սէփ փա րա ւո նին ե րա զը մեկ-նե լով մեծ իշ խան ե ղաւ Ե գիպ տո սի մէջ, և քո վը բե րել տը վաւ Բե նի ա մին եղ բայ րը՝ զին քը ի մա ցուց. յե տոյ հայրն ալ բո լոր ըն տա նե օ քը դը նաց Ե գիպ տոս որդ ւոյն քով մե ռաւ։

Բենիամին եմ եղբայր Յովսէփին,
մըխիթար եղայ ծերունի հօրն իմ.
դուն ալ հընազանդ եղիր, որ ըլլաս
ծնողիդ և այլոց մըխիթար սրտին։

Գ․ գ․ Գ․

Գե դէ ոն խոր տա կող կը նը շա նա կէ, որ խոր տա կե լով թըշ նա մի նե րը դա տա-ւոր ե ղաւ Իս րայ է լա ցւոց՝ ո րոնք գե րի է ին մա դի ա մու. եր բոր գե դէ ոն ցո րեն կը ծե ծէր՝ հը րեշ տակ ե րե ցաւ ի րեն ա-սաց. տէր ընդ քեզ հը զօր զօ րու թեամբ. ան ալ պա տաս խան տը վաւ. եթէ տէրմե-զի հետ ըլ լար՝ ա սանկ գե րի չէ ինք մը-նար. ան ժա մա նա կը հը րա ման տը վաւ

ի րեն որ եր թայ զար նէ թըշ նա մի նե րը, քա հա ղին կուռ քը կոր ծա նէ, և քօ վի ճա տա ռը ջար դէ. ա սոնք ա մէ նը կա֊տա րե լով՝ քառ սուն տա րի գա տեց ժո֊ղո վուր դը, և եօ թա նա սուն որ դի ու֊նե ցաւ։

Գեդէոն եմ ես խորտակող չարին,
զարկի թըշնամիս, փրկեցի զազգն իմ.
թէ յուսաս յաստուած դէմ ելլես ախտին,
կազատես հոգիդ ձեռքէն չար դիւին։

Դ. Դ. Տ.

Դա ւիթ մար գա րէն էր որ դի յես֊սեայ յու դայ ի ցե ղէ, որ հե ղու թեամբ և խո նար հու թեամբ՝ հոգ ւով սըր բով լեց ված գօ րա ցաւ, ու զար կաւ քա րով գո ղի ա թը սա տա կեց, և սա ւուղ թա֊գա ւո րին փե սայ ե ղաւ. մին չև թա գա֊ւոր օծ վե ցաւ սա մու էլ մար գա րէ էն ձեռ քօ վը. թէ պէտ շատ հա լա ծանք քա֊շեց սա ւու ղէն, բայց վեր ջա պէս թա գա֊ւոր նըս տաւ. ու մե ծա մեծ պա տե րազ֊մեր ա րաւ քա ջու թեամբ մին չև ծե րու֊թիւ նը, ո րուն տե ղը նըս տաւ սո ղո մոն որ դին տաս վեր կու տա րուան։

Դաւիթ մարգարէն կասէ թէ ընկայ,
բընութեանըս դէմ յաղթող չի կեցայ.
թէ որ հաստ ծառերն այսպէս վար կիյնին,
հապա թոյլ եղէգն ինչ ուժ կունենայ։

Ե․ ե․ է․

Եսայ ի մար գա րէն էր որ դի ա մով֊
սայ ե բու սա դէ մա ցի․ որ յայտ նա պէս
մար գա րէ ա ցաւ քը րիս տո սի ծը նըն դեան
և չար չա րա նա ցը վը րա․ ա նոր հա մար
կաս վի ա ւե տա րա նիչ մար գա րէ․ սա
զօ րա ւոր մար գա րէն շատ աշ խա տե ցաւ
և խը րա տեց որ ուղ ղին թէ՛ ժո ղո վուր֊
դը և թէ թա գա ւոր նե րը․ եր բոր մա֊
նա սէ թա գա ւո րը կը շտամ բեց չար գործ֊
քին հա մար՝ հը րա մայ եց որ գըլ խէն 'ի
վայր եր կուս ձըղ քեն սը ղո ցով․ ո րուն
մար մի նը ժա մա նա կէն ե տև դը տան
ըս տամ պօլ տա րին, ան կէ ալ ա րև մուտք
տա րին։

Եսայի կասէ, մարգարէ էի,
տըվի մարմինս որ սըղոցով կըտրի․
մի սիրեր մարմինդ որ պիտի անցնի,
անարատ պահէ հոգիդ որ չանցնի։

Զ․ զ․ ղ․

Զօ րա բա բէլ էր որ դի սա ղա թի է֊
լի, որ կը ծա ռայ էր դա րեհ թա գա ւո֊
րին պար սից․ օր մը թա գա ւո րը կը քը֊
նա նար՝ ա ռանք ի րեք ըն կեր մէյ մէկ խե֊
լա ցի բան դը րե ցին, ու թա գա ւո րին
բար ձին տա կը դը րին․ եր բոր ե լաւ կար֊
դաց, ա ռա ջի նը դը րեր էր թէ ա մե նէն
զօ րա ւոր գի նին է․ Երկ րոր դը դը րեր

էր թէ ամէն բա նէն զօ րա ւոր թա գա֊ ւորն է. իսկ զօ րա բա բէլ գը րեր էր թէ ա մէ նէն զօ րա ւոր կը նիկ նե րն են, և ա֊ մէն բա նի յաղ թող է ճըշ մար տու թիւն։ Ա՛յս բա նը այն չափ հա ճե լի ե ղաւ թա֊ գա ւո րին, որ զօ րա բա բէլ փա ռա ւո֊ րե ցաւ, և գը նաց ե րու սա ղէմ տա ճա֊ րը շի նեց։

Զօրաբաբէլ եմ զօրաւոր արի,
մանկութեան միտքըս գիտութեանց տըւի.
երբ տէր յաջողեց, ազգըս հոգացի,
դուն է՞ր չես հոգար քու ազգըդ գերի։

Է. է. է.

Է՛ լա էր որ դի բա ա սայ իս րայ է լա֊ ցւոց թա գա ւո րին, ո րոնք կը տի րէ ին մեծ մա սին հը րէ աս տա նի. իսկ յու֊ դայ ի թա գա ւոր նե րը մի այն ե րու սա֊ ղէմ կը տի րէ ին. բայց յե րո բո վամ եր֊ կու ոս կի է հորթ շի նեց ու դը րաւ բար֊ ձըր տե ղեր, որ ժո ղո վուրդը ե րու սա֊ ղէմ չեր թայ՝ հոն եր կըր պա գու թիւն ա նէ ա նոնց. աս չա րու թեա նը հե տե֊ ւե ցաւ բա աս և իւր որ դին է լա, ո րոնք չա րա չար պա տու հա սե լով կո րան։

Էլա կասէ եմ որդի արքային,
գընացի ճամբան չար յերոբովամին.
խըրատ ըլլա քեզ որ չիգայթակղիս,
ոչ այլոց գործքով՝ ոչ քու ծընողքին։

Ե. Ը. Ե.

Եփ սի բա կամ եփ սի բա էր կին ե զե-կի ա թա գա ւո րին, և մայր մա նա սէ ին. որն որ տաս ներ կու տա րու ան էր՝ հօ րը տե-ղը թա գա ւո րեց յի սու նը հինգ տա րի. շատ ա նըրզ գա մու թիւն ա րաւ. հօ րը կոր-ծա նած կուռ քե րը բո լոր նո րո գեց. քուր-մե րը, վը հուկ նե րը և կա խարդ նե րը բազ մա ցուց. մին չև իր զա ւակ նե րն ալ կուռ քե րուն զո հեց. ու ե րու սա ղէ մայ տա ճա րին մէ ջն ալ կուռք դը րաւ կը պաշ-տէր. ուս տի ա ծ բար կա ցաւ. ա սո րւոց թա գա ւո րը բըռ նեց զին քը կա պա նօք տա րաւ բա բե լոն. ուր զըղ ջաց բո լոր սըր տով, ա սաց տէր ա մե նա կա լը. ուս-տի դար ձաւ ե րու սա ղէմ բո լոր կուռ-քե րը կո րուց ։

Եփսիբաս մայր եմ մեծ մանասէի,
աւաղ իմ զաւակս ե զաւ չարեօք լի.
զուն չըլլայ երթաս ետեւէ չարին,
ու գերի մատնիս անշէջ գեհեննին ։

Ռ. Թ. Ե.

Ռո բէլ էր որ դի սել լայ ի կայ է նի ցե-ղէն. թէ պէտ կայ էն ա նի ծած էր՝ բայց իր ցե ղէն խե լա ցի մար դիկ շատ ե լան, ո մանք քա ղաք նե րը ալ շի նե ցին. յով-բաղ հը նա րեց ե զա նակ նե րը և նուա-գա րա նը թըռ չուն նե րէն սոր վե լով.

իսկ Թո բէլ հը նա րեց դար բնու Թիւ նը և ըս կը սաւ շի նել պը ղըն ձէ և եր կը Թէ ա ման ներ ․ և ա սոնց քոյ րը Նոյ է մա տես- նե լով մա մուկ նե րուն շի նած սար դը՝ հը նա րեց կը տա ւա գոր ծու Թիւ նը ։

Թոբէլ եմ Թէպէտ ցեղէն Կայէնի,
բայց տուրքն աստուծոյ լաւ գործածեցի․
դուն ալ աշխատէ պիտուական բանով,
որ քեզ յիշատակ Թողուս աշխարհի ։

Ա․ ժ․ գ․

Անմիտ կը նը շա նա կէ ա նու նըս Նա- բաղ, որ էր մե ծա տուն հը րէ այ ժան տա- բա րոյ․ բայց կի նը Ա բի գեա շատ խե լա- ցի և գե ղե ցիկ էր․ եր բոր Դա ւիԹ Սա- ւու ղին ձեռ քէն փա խըս տա կան կը քա- լէր, ու լը սեց որ Նա բաղ ոչ խար նե րը կը կըտ րէ, քա ղա քա վա րու Թեամբ եր- մէն օգ նու Թիւն ու զեց․ բայց նա ծանր խօս քե րով վը ռըն տեց Դաւ Թին մար դը․ Դա ւիԹ բար կա նա լով գը նաց որ զի րենք ջար դէ, Ա բի գեա կի նը լը սե լով՝ ա ռաւ հաց գի նի և շատ բան վա զեց գը նաց Դաւ Թի ոտքն ըն կաւ, ու Թո ղու Թիւն խըն դը րե լով ա ղա տեց իր տու նը վը- տան գէն ։

Անմիտ Նաբաղն եմ ես, այլ կինս է բարի,
որ անուշ խօսքով յաղԹեց քաջ ԴաւԹի․
քու զէնքդ ալ ըլլայ քու անուշ լեզուն,
որով կարենաս յաղԹել ամենուն ։

Ի․ ի․ ի․

Ի սա Հակ էր որ դի Հայր աբ րա Հա մին որ ման կու Թե նէն բա րե պաշտ կըր Թը֊ւած էր նը ման Հօ րը , և այն չափ Հը նա֊զանդ էր , որ երբ Հայ րը զին քը կա պեց սե ղա֊նին վը րա դը րաւ՝ որ մոր Թէ ու աս տու֊ծոյ զոհ ա նէ՝ ա մե նե ւին ձայն չի Հա նեց․ ա նոր Հա մար աս տու ծոյ օրՀ նէն քը ժա֊ռան գեց , սի րե լի ե ղաւ , ու շատ ապ րե֊ցաւ մին չև աչ քե րը չէ ին տես ներ․ ուս֊տի յա կոբ որ դին ե կաւ անդ րան կու֊Թեան օրՀ նու Թիւնն ա ռաւ․ ու ե սաւ մեծ եղ բօ րը վա խուն գը նաց լա բան քե֊ռուն քով , ուր ու նե ցաւ տաս ներ կու որ դի , ո րոնց մէ է ին տաս ներ կու ցեղ իս րայ է լաց ւոց ։

ԻսաՀակ որդի եմ աբրաՀամու,
Թողի որ անէ զիս զոհ աստուծոյ․
Թէ կուրես կամքըդ Հետևիս բարւոյ,
դուն ալ զոհ ընտիր կըլլաս բարձրելոյ ։

Ղ․ ղ․ ղ․

Ղու սի աս էր Հե Թա նոս մեծ իշ խան ան տի ո քոս Թա գա ւո րին․ որ երբ լը֊սեց Թէ յու դա մա կա բէ Հը րէ աս տա֊նի մէջ քա ջու Թեամբ կը Հա լա ծէ Հե֊Թա նոս նե րը , ղու սի ա սի յանձ նեց որ շատ զօր քով եր Թայ կոր ծա նէ Հը րէ աս֊տան ։ Հը րէ այք եր բոր տե սան ա Հեղ զօ֊

րու թիւ նը լիւ սի ա սին , սոս կա լով ծոմ կե ցան , ու օ րի նաց գիր քը և քա հա նայ-ա կան ըզ գեստ նե րը ա ռաջ նին դը րին լա ցին ա ղա ղա կե ցին առ ա̃ծ , որ ի րենց օգ նէ · ուս տի յու ղայ մա կա բէ ա նանկ զօ րա ցաւ , որ բո լո րը հա լա ծեց , ու շատ ա ւա րով մը տաւ ե րու սա ղէմ օրհ-նե լով զաս տուած :

Լիւսիաս կասէ վախցիր արարչէն ,
չես կարնար փախչիլ ահաւոր ձեռքէն ·
զի ուժ արքայից խայտառակ եղան ,
աղքատ բարեպաշտք ա̃վ մեծցան :

Ս · Ս · Ս ·

Սե ւա ցիք էին քա նա նա ցի ազ գէն ե-րու սա ղէ մայ կող մը · եր բոր իս րայ է լա-ցիք ե գիպ տո սէն ե լան և ան ցան կար-միր ծո վէն ու ե կան մօ տե ցան ա ւե տեաց եր կը րին ա ռաջ նոր դու թեամբ մով սէս մար գա րէ ին , սե ւա ցիք թա գա ւոր ու-նե նա լով՝ մի ա ցան ու րիշ ազ գե րու հետ ու դէմ ե լան իս րայ է լա ցւոց · բայց յե-սու որ դի նա ւեայ ա ռաջ նորդ ըլ լա լով զար կաւ ջար դեց բո լոր ազ գե րը ի րենց թա գա ւոր նե րով ու ժա ռան գե ցուց իս րայ է լա ցւոց ա նոնց եր կիր նե րը :

Սեւացին կասէ , լըսէ մովսէսին ,
հաւատա հրաշից ըստեղծող ձեռին ·
եթէ խըստասիրտ անհաւատ մընաս ,
կըլլաս կերակուր չարաչար դիւին :

Ծ· ծ· ծ·

Ծը նօտ կաս վի ան տե ղը յու դայ ի երկ րին մէջ, ուր ըս պան նեց սամփ սոն հա զար այլ ազ գի՝ ի շուն ծը նօ տո վը· վա սըն զի սամփ սոն այլ ազ գի նե րուն վը րէժ խըն դիր ըլ լա լով այ րեց ի րենց ար տե րը· ա նոնք ալ յու դայ ի ցե ղին մարդ ղըր կե ցին, որ բըռ նեն կա պեն սամփ սո նը, որ ին քը զին քը կա պել տը ւաւ իւր կամ քո վը· եր բոր այլ ազ գի նե րը վը րան թա փե ցան, սամփ սոն աս տու ծոյ զօ րու թեամբ փըր ցուց կապն ու գը տաւ ի շուն ծը նօ տը, ա նով սաստ կե ցուց այլ ազ գի նե րը· բայց յե տոյ ծար ւե ցաւ սամփ սոն, ա ղա ղա կեց առ աս տու ած· նայ իս ան ծը նօ տէն ջուր ե լաւ, խը մեց զօ րա ցաւ· ա նոր հա մար ան տե ղը ծը նօտ աս վե ցաւ։

Ծընօտ սամփսոնին կասէ արթընցէր,
աստուծոյ պարգևն աղէկ գործքի դիր·
եթէ չար կանանց քեզ անես գերի,
խայտառակ կանէ քեզ չար թշնամի։

Կ· կ· կ·

Կորխ էր սա հա ռայ որ դին, որ մի ա բա նե ցաւ դա թա նին և ա բի րո նին հետ հան դերձ եր կու հա րիւր դըլ խա ւոր նե րով, ա պըս տամ բե ցան մով սէ սի և ա հա րո նի դէմ ա նա պա տին մէջ, տըր տըն ջե լով թէ ին չու դուք մի այն խո րա նին

կը մօ տե նաք․ ուս տի բու րը վառ չի նե ցին ի րենց՝ եր կու հա րիւր յի սուն հո գի ու դը նա ցին վը կայ ու թեան խո րա նին դը-րան քով կե ցան․ ա հա րոն ալ ա ռաւ բուր-վա ռը՝ գը նաց․ բայց եր բոր ժո ղո վուր-դը ի րար մէ զատ վե ցան, յան կարծ բաց վե ցաւ գե տի նը՝ ի րենց ժո ղո վըր-դով ըն կան հո ղին մէջ կո րան։

Կորխ ասէ հըլու եղիր քու մեծին,
հոգևոր գըլխուդ ծնողաց արքային․
մի գըլուխ քաշեր ընդդէմ իշխանին,
աստուած դըրաւ նա իշխող քու գըլխին։

Հ․ Հ․ Դ․

Հա բէլ էր պըղ տի որ դին ա դա մայ, որ բա րե պաշ տու թեամբ լաւ ոչ խար նե-րը զոհ կա նէր աս տու ծոյ և ի րեն զո հը ըն դու նե լի կըլ լար․ իսկ կայ էն մեծ եղ-բայ րը երկ րա գործ ըլ լա լով՝ լաւ պը-տուղ նե րը չէր հա նէր պա տա րագ աս-տու ծոյ, և ա նոր հա մար ըն դու նե լի չէր ըլ լար․ ուս տի չար նա խան ձով կու րը ցած տա րաւ եղ բայ րը դաշ տն ու զար կաւ մեռ ցուց, և ա նէծք ա ռաւ աս տուծ մէ, որ ե րե րեալ և տա տա նեալ ըլ լայ․ մինչ զի ղա մէք իր թո ռը նե րէն մէ կը ան տա-ռին մէջ տե սաւ կայ է նը՝ կեն դա նի կար-ծե լով զար կաւ մեռ ցուց։

Հաբէլն ասէ թէ առաջ զիս ըսպան,
չէ կայէն եղբայրս, այլ նախանձ գազան․

եթէ չար կըրից դուն ալ հետևիս ,
կըլլաս չար կայէն և եղբայրասպան ։

Զ · Ձ · Ջ ·

Զոր յով սա փա տու կը նը շա նա կէ ձոր դա տաս տա նի , ինչ պէս որ ա նուա֊նեց յո վէլ մար գա րէն ․ և է ե րու սա ղէ֊մայ և ձի թե նեաց լե ռան մէ ջը , ուս կից կանց նի կեդ րո նի հե ղե ղա տը ․ զի մար֊գա րէ նե րը գու շա կե ցին որ քը րիս տոս հոն պի տի ա նէ վեր ջի դա տաս տա նը ․ ինչ պէս ա սաց յո վէլ , թէ ան ժա մա֊նա կը պի տի ժող վեմ բո լոր ազ գե րը , և պի տի ի ջե ցը նեմ յով սա փա տու ձո րը , և հոն պի տի դա տեմ զա նոնք ։

Զորն յովսափատու ձայն կուտայ քեզի ,
թէ հոս պիտի գաս համար տաս օր մի ․
եթէ շատ բարի գործքեր ունենաս ,
արդար կըշռին մէջ արդար կերևնաս ։

Ղ ։ Ղ · Ղ ·

Ղովտ էր եղ բօր որ դի աբ րա հա մու , որ կը բը նա կէր յոր դա նա նու կող մը սո դոմ․ բայց ա նօ րէն սո դո մա ցիք սո֊դո մա կան մեղ քով լե ցուն ըլ լա լով՝ աս֊տուած խըր կեց ի րեք հը րեշ տակ , որ եր֊թան ա ղա տեն ար դար ղով տը ․ եր բոր հա նե ցին ղով տը հա սու ցին սե գովր եր֊կու աղ ջիկ նե րով , մե կէն եր կըն քէն կը֊րակ ի ջաւ ե րեց սո դոմ գո մոր բո լոր բը֊

նա կ՚իջ նէ րով · իսկ Ղով տայ կի նը ետ դար-
ձաւ , ու ե ղաւ ար ձան ա ղի ։

Ղովտ ասէ փախիր սողոմայ մեղքէն ,
որ էրեց զանոնք հըրով երկինքէն ·
թէ ջանաս ապրիլ նըման հրեշտակի,
ազատ կը մնաս ամէն փորձանքէն ։

Ճ. ճ. ճ.

Ճան ճիկ էր կուռք Ակ կա րո նի · որ կան ուա նէր Բէ եղ զե բուղ , այս ին քըն տէր ճան ճից · զի կը ռա պաշտ նե րը կը հա ւա- տա յին թէ կա զա տէ զի րենք ճան ճե- րէն , ուս տի ճան ճի պատ կերք մը շի նէր կը պաշ տէ ին · Իս րա յէ լա ցիք ալ եր բե- մըն կը պաշ տէ ին աս կուռ քը · ուս տի եր բոր Ո քո զի ա թա գա ւո րը վեր նա- տը նէն վար ըն կաւ մարդ խըր կեց ճան- ճիկ կուռ քին հար ցուց թէ կապ րի՞մ թէ չէ · Ո րոնց դէմ ե լաւ Ե ղի ա մար գա րէն ու ա սաց , թէ դուք աս տուած չու նի՞ք որ ճան ճի կըն կեր թաք , պատ մե ցէք թա գա ւո րին որ պի տի մեռ նի ։

Ճանճիկ կուռքն ասէ թէ զիս պաշտեցին ,
անմիտ մարդիկ զիս բան մի կարծեցին ·
դուն պարտիս Ճանչնալ արարիչն երկնի ,
պաշտել դաւանիլ յարգութեամբ սրտի ։

Մ. մ. մ.

Մով սէս ջը րէ ե լած ա սել է · զի եր- բոր ծը նաւ՝ փա րա ւոն հը րա մոն հա նէր

էր որ իս րայ է լա ցւոց մանչ տը ղաքն ըն-
պան նեն ծը նած ժա մա նա կը . մով սէս
կայ տառ ըլ լա լով պա հե ցին ու սըն տու-
կին մէջ դը րին ծե փե ցին , և գե տը ձը-
գե ցին , ուր որ կը լը վայ վէր փա րա ւո-
նին աղ ջի կը . եր բոր տե սաւ սըն տու կը՝
հա նեց ա ռաւ տը ղան որ դե գիր ա րաւ
ի րեն , ու ա մէն գի տու թիւն սոր վե ցուց
մով սէ սի ։ Իսկ մով սէս եր բոր ե լաւ գը-
նաց քո րեբ լե ռը հը րեշ տակ ե րև ցաւ
մո րե նի ծա ռին մէջ բո ցի նը ման , և հը-
րա մայ եց մով սէ սի , որ դը նաց ե գիպ-
տոս մե ծա մեծ հը րաշք նե րով ա զա-
տեց ժո ղո վուր դը ե գիպ տո սէն , ու ան-
ցուց կար միր ծո վէն . ե լաւ սի նա լե ռը՝
ա ռաւ տա սը պա տու ի րան նե րը և օ րէնք-
նե րըն ու տը վաւ ժո ղո վըր դեան . և երբ
մօ տե ցաւ ա ւե տեաց եր կի րը՝ մե ռաւ
նա բաւ լե ռա նը վը րան , ու գե րեզ մա-
նը ան յայտ ե ղաւ , որ չի պաշ տեն ։

Մովսէս խըրատ տայ աստուծով պարծէ ,
մի՛ հըպարտանար թէ ուժըղ շատ է .
մահ փառաւորին միշտ միտքըդ պահէ ,
զի չար հըպարտաց վախճանն այսպէս է ։

Յ . յ . ջ .

Յե սու էր օգ նա կան մով սէ սի , որ աս-
տու ծայ ին շը նոր հօք զար դար ված ըլ-
լա լով՝ մով սէ սի տե ղըն ան ցաւ , ու ժո ղո-
վուր դը յոր դա նան գե տէն ան ցուց տա-

րաւ ա ւե տեաց եր կի րը, և մե ծա մեծ քա ջու թեամբ զար կաւ ջըն ջեց կը ռա պաշտ նե րը, և վի ճա կով տաս ւեր կու ցե ղին ժա ռան գե ցուց ան եր կի րը. ուր բե րին թա ղե ցին ե գիպ տո սէն յով սէփ գե ղե ցի կին ոս կոր նե րը. իսկ յե սու լաւ կա ռա վա րե լով ժո ղո վուր դը հա րիւր տա սը տա րու ան մե ռաւ:

Յեսու ասէ թէ զօրավար էի,
միշտ հաւատարիմ եղայ մովսէսի.
թէ դուն ալ ըլլաս քաջ հաւատարիմ,
քաջաց փառք պըսակ գըլխուդ կը կապվի:

Ա. Ն. Ն.

Նի նուէ ա ցիք կը բը նա կէ ին տիգ րիս գե տին ձախ կող մը. այն չափ մեծ և փա ռա ւոր քա ղաք էր, որ ի րեք օր ւան ճամ բայ էր մէկ դը ռնէն մէ կալ դու ռը. աս տուած խըր կեց յով նան մար գա րէն որ եր թայ քա րո զէ նի նուէ ա ցւոց. մար գա րէն վախ ցաւ թէ սուտ կել լէ, փա խաւ նա ւով. եր բոր կեր թար, սաս տիկ ա լէ կո ծու թեան հա մար ծո վը նե տե ցին զինքն որ դադ րե ցաւ. մէ կէն կէտ ձու կը կըլ լեց զինքը տա րաւ նի նու է ի մօտ հա նեց. յով նան մար գա րէ ին քա րո զու թեամբ նի նուէ ա ցիք դար ձան առ աս տուած:

Նինուէի մարդիկ մեղաւոր էին,
ողորմածն իրենց ներեց մեղքերնին.

թէ դուն ալ զըղջաս ճշմարիտ սրտով,
կազատիս պատժէն արդար դատողին ։

Շ. հ. ղ.

Շա մու նէ էր հը րէ այ կին բա րե-պաշտ. որ մա կա բայ ե ցւոց ժա մա նակ-վան հա լա ծան քին ա տե նը բը ռու նե ցին եօ թը որդ ւով. նախ որ դի քը զար հու րե-լի տան ջան քով մէ կիկ մէ կիկ աչ քին ա-ռա ջը նա հա տա կե ցին. շա մու նէ քա-ջու թեամբ կե ցեր որ դւո ցը խը րատ կու-տար որ քա ջու թեամբ նա հա տակ վին, համ բե րեն ու չու րա նան զաս տուած. աս քա ջա սիրտ կը նիկ մար դը աշ խարհ զար մա ցուց, մինչ զի կը ռա պաշտ թա-գա ւո րը կատ ղե ցաւ ու զա ւակ նե րէն ե տե զինքն ալ նա հա տա կեց ։

Շամունէ կասէ թէ եօթըն որդի,
տըղի աստուծոյ զոհ ընդունելի.
դուն ալ տուր կամքըդ և սիրտդ արարչին,
որ անմահ մընաս գոգն աբրահամին ։

Ո. ռ. ա.

Ոզի ա էր որ դի ա մա սի ա թա գա ւո-րին. տաս նը վեց տար ւան թա գա ւո րեց յու դայ ի վը րան ե րու սա ղէմ, որ աս-տու ծոյ ճամ բան բը ռու նե լով՝ շատ քա ջու-թիւն և շի նու թիւն ա րաւ, ա մըր ցուց պա րիս պը և մին չև ե գիպ տոս տի րեց. բայց աս մե ծու թիւ նը բարձ րա ցուց սիր-

տը , մին չև հա մար ձա կե ցաւ տա ճա րին մէջ խունկ ծը խե լու՝ նը ման քա հա նայ ից . ութ սուն քա հա նայք ե տե ւէն մը տան հը րա մայ ե ցին որ դուրս ել լէ . եր բոր ո զի ա բար կա ցաւ քա հա նայ ից , մէ կէն պատ ժը վե լով բո րո տե ցաւ , ու սար սա- փե լով փա խաւ դուրս ե լաւ գը նաց տու- նը նը րս տաւ , և յո վա թամ որ դին կը կա- ռա վա րեր տէ րու թիւ նը ։

Ոզիա կասէ իմ պատժէս սորվէ ,
Հոգևոր բանէն վախնալով քաշվէ .
Մի քահանայից բանին խառնըվիր ,
Ինչ խըրատ կու տան զայն աղէկ պահէ ։

Զ. Հ. Ւ.

Զար հա ման էր ա մա ղե կա ցի իշ խան ար տա շէս թա գա ւո րին , որ նա խան ձե- լով մուրթ քէ ին , որ էր հը րէ այ հօր եղ- բօր որ դի ես թեր թա գու հի ին , կը ջա- նար որ մուրթ քէն կա խել տայ , ու բո լոր հը րէ ա նե րը ջըն ջէ . իսկ ես թեր լը սե- լով՝ մի ա բան ա ղա ղա կե ցին առ աս տուած պա հօք և ա ղօթ քով . ետ քը գը նաց ես- թեր թա գա ւո րին ոտ քըն ըն կաւ . թա գա- ւո րը հը րա մայ եց հա մա նայ , որ մուրթ- քէն թա գա ւո րա կան ձի նը րս տե ցը նէ ու փա ռա ւո րա պէս քա լե ցը նէ հա ւա- տար մու թե ա նը հա մար . ետ քը թա գա- ւո րը հը րա մայ եց որ կա խեն հա մա նը

ան փայ տէն , որ մուրթ քէ ի հա մար պատ֊
րաս տեր էր ։

Զար համան կասէ , ես իմ կորստեան
իմ հպարտութեամբ պատճառ եմ միայն .
դուն մի չարանար ուրիշին վըրան ,
չըլլայ թէ անարգ ըլլաս ինձ նման ։

Գ . պ . դ .

Գի ղա տոս էր աղ գաւ հը ռո մայ ե ցի պոն տի ա կըղ զի էն ի տա լի ոյ , ու հը ռո֊մայ ե ցւոց կող մա նէ դա տա ւոր նըս տեր էր ե րու սա ղէմ տի բե րի ոս կայ սեր ա֊տե նը . հը րէ ա նե րը եր բոր քը րիս տոս պի ղա տո սի դի մաց հա նե ցին՝ ի մա ցաւ ան մե ղու թի ւնը , բայց հը րէ ից հա ճոյ ըլ լա լու հա մար վը ճիռ տը ւաւ որ խա֊չեն քը րիս տոս . աս ա նի րա ւու թիւ նը եր֊բոր հը ռոմ լըս վե ցաւ՝ ծը գե ցին զին քը իշ խա նու թե նէն ու հը ռոմ կան չե ցին , որ պա տաս խան տայ . իսկ պի ղա տոս վա֊խուն ծո վը նե տեց զին քը կո րաւ ։

Գիղատոս կասէ ինչպէս կուրացայ ,
լոյսն առաջս եկաւ ես խաւարեցայ .
որդւոյն միածնի դատաւոր եղայ ,
հոգւով և մարմնով յաւիտեան կորայ ։

Տ . Հ . Հ .

Տ ուր մա ռո նայ է լի ճ գա լի լի այ ի ծո֊վուն մօտ , ո րուն մէ ջէն կանց նի յոր դա֊նան գե տը . եր բոր յե սու պա տե րազ֊

մով է բու սա ղէմ հա սաւ՝ կը ռա պաշտ-
նե րուն հինգ թա գա ւո րը մէ կէն բռ-
նեց , ու հը րա ման հա նեց զօր քին որ նախ
ոտ քով կո խեն ան թա գա ւոր նե րուն
վը զին վը րա , և ա պա սա տա կեց ա մէնն
ալ . իսկ մէ կալ թա գա ւոր նե րը լը սե-
լով մի ա բա նե ցան ան թիւ զօր քով և կան
աս լը ձին քով՝ ըս կը սան պա տե րազ միլ .
բայց յե սու աս տու ա ծայ ին զօ րու թեամբ
ա մէ նուն ալ յաղ թեց և թա գա ւոր նե-
րը բռ նեց սաստ կե ցուց ։

Ջուր և հող երկրին երուսաղէմի ,
կասեն թէ պաշտէ արարիչն երկնի .
մըլլար ապերախտ նման հըրէի ,
չարաչար կըլլաս կորստեան որդի ։

Ռ . ռ . ա .

Ռո բո վամ էր որ դի սո ղո մոն ի մաս-
տու նին . հայ րը քառ սուն տա րի թա գա-
ւո րե լէն է տև՝ որ դին նըս տաւ քառ սու-
նը մէկ տար ւան , բայց ա մե նե ւին խելք
չու նէր . եր բոր իշ խան նե րը ժող վե ցան
խըն դը րե ցին իր մէն որ տուր քը թե թև-
ցը նէ , խոր հըր դա կան ծե րե րը խոր-
հուրդ տը վին որ լը սէ ժո ղո վըր դեան . իսկ
նա ման ուկ տը ղոց խոր հուրդ հար ցուց ,
և ա նոնց խոր հըր դով ծա նըր խօս քեր ա-
սաց ժո ղո վըր դեան . մին չև է րես դար ձու-
ցին ռո բո վա մէն իս րայ է լա ցիք ու ի-
րենց թա գա ւոր դը րին յե րո բո վամ

սո ղո մո նի ծա ռան ․ և ռո բո վամ մի այն յու դայ ի ցե ղին վը րա մը նաց թա գա-ւոր ։

Ռոբովամ ասէ թէ էի որդի
հըզօր իմաստուն մեծ սողոմոնի ․
բայց հօրըս խելքը շահ չարաւ ինծի,
երբոր ես անկիրթ անմիտ մընացի ։

Ս ․ ս ․ ս ․

Սա ւուղ է ղաւ ա ռա ջին թա գա ւոր իս րայ է լա ցւոց ․ զի երբ սա մու էլ մար-գա րէն ծե րա ցաւ, իս րայ է լա ցիք թա-գա ւոր ու զե ցին ․ ան ալ օ ծեց ի րենց թա գա ւոր սա ւուղ կի սեան, որ շատ փա-ռա ւոր մարդ էր ․ եր բոր մար գա րէ նե-րուն մէջ մը տաւ, ինքն ալ մար գա րէ ա-ցաւ, և շատ զօ րա ցաւ քա ջու թեամբ ․ նոյն պէս էր իւր որ դին յով նա թան ։ Սա-կայն ա մա ղե կա ցիք վար կած ա տե նը ան հը նա զանդ է ղաւ սա մու է լի ու չի սա տա կեց ի րենց թա գա ւո րը, և ազ-նիւ բա նե րը պա հեց ․ ա նոր հա մար ե-րե սէ ըն կաւ ․ ու պա տե րազ մին մէջ մե-ռաւ որ դւոյն հետ ․ իսկ դա ւիթ մար գա-րէն տե ղը ան ցաւ ։

Սաւուղ ասէ թէ թագաւոր եղայ,
այլ սամուէլի ունկընդիր չեղայ ․
ջանա որ դընես քու գըլխուն վըրա,
աստուծոյ օրհնէնքն որ միշտ կը մընայ ։

Վ. վ. ն.

Վայ քա բովթ դը րին փե նե հե սի որդ-
ւոյն ա նաւ նը եր բոր ծը նաւ․ ո րով հե տե
հե ղի ի րեն պա պը որ ծեր քա հա նայ ա-
պետ էր՝ մը նաց տու նը ու որ դի քը ա ռին
տա պա նա կը պա տե րազմ գը նա ցին այլ-
ազ գեաց դէմ․ ի ս րայ է լա ցիք չա րա չար
ա ւըր վե ցան, ու տա պա նակն ալ գե րի
ե ղաւ․ իսկ հե ղի քա հա նայ ա պե տին որ-
դի քը ան խը րատ չա րա գործ ըլ լա լով՝
չա րա չար կո րան հոն․ եր բոր հե ղի լը սեց
զա սո նք՝ ըն կաւ ա թո ռէն մե ռաւ, նոյն
սըր տա դո ղով ծը նաւ վայ քա բովթ, որ
ա սել է վայ փա ռաց․ իսկ այլ ազ գի նե-
րը դը րին տա պա նա կը ի րենց կը ռա-
տու նը, և մէ կէն կուռ քե րը ըն կան ջար-
դը վե ցան, ու ի րենք ալ պա տու հա սե-
ցան․ մինչ զի չի դի մա ցան՝ մեծ պատ ւով
դը րին խըր կե ցին տա պա նա կը ։

Վայքաբովթ կասէ վայ այն ծընողքին,
որ խըրատ չի տար իւր չար զաւակին․
զաւակ և ծընողք մէկտեղ կը պատժին,
ինչպէս որ եղաւ իմ տան իմ զարմին ։

Տ. ա. փ.

Տո բիթ էր բա րե գործ իշ խան հը րէ այ,
որ գե րի ըլ լա լով կը բը նա կէր նի նուէ,
և շատ ո ղոր մու թիւն կա նէր գե րի հը-
րէ ա նե րուն․ իւր որ դին տու բիա խըր կեց

մա րաց եր կի րը որ բե րէ պահ տը ված ըս տա կը. եր բոր ճամ բայ պի տի ել լէր՝ պա հա պան հը րեշ տա կը ճամ բոր դի հա-գուս տով ըն կեր է ղաւ ի րեն. և երբ տիգ-րիս գե տը հա սան՝ տու բի ա մը տաւ ջու-րը՝ մեծ ձուկ մը վը րան վա զեց. հը րեշ-տա կը հա սաւ ի րեն՝ դուրս հա նել տը վաւ, ու սիր տը լեր դը և լե ղին պա հել տը-վաւ. ան կէ գը նա ցին հը ռա գու էլ ազ-գա կա նին տու նը, աղ ջի կը դի ւա հար ըլ լա լով՝ օ րուն որ տա յին առ նո ղը կը մեռ նէր. եր բոր տու բիա խունկ ծը խած կը րա կին վը րա դը րաւ ձը կան սըր տէն ու լեր դէն՝ դե ւը ե լաւ, և տու բի այ ի հետ պը սակ վե ցաւ. իսկ եր բոր հօ րը տու-նը դար ձան՝ ձը կան լե ղին քը սեց հօ րը աչ քին՝ բաց վե ցաւ աչ քը, և շատ մեծ ու-րա խու թիւն ե ղաւ. ա պա հը րեշ տակն ան ե րե ւոյթ ե ղաւ ։

Տօբիթ կասէ թէ եղիր ողորմած,
ուր տեղ որ ըլլաս ջերմ պաշտէ զաստուած.
իր ողորմութիւն ամէն տեղ լիք է,
շուտով կը հասնի սըրտանց խնդրողաց ։

Ր · Ը · Ը ·

Րո կոմ էր թա գա ւոր մա դի ա մու, որ ու րիշ թա գա ւոր նե րու հետ մի ա բա-նած է լաւ խոր հուր դով ...

ու ապ րանք ներն ա ռին և քա ղաք նե րը կոր ծա նե ցին. Հոն ըս պան նե ցին բա- ղա ամ կա խար դը, որն որ կան չեր է ին ա ռա ջուց որ ա նի ծէ իս րայ է լա ցի քը. Ճամ բան հը րեշ տակ ե րև ցաւ՝ չի թո ղուց որ ա ռաջ եր թայ է շը. իսկ բա ղա ամ ի- շուն զար նե լով ա ռաջ կու զեր եր թալ. է շը լե զու ե լաւ ու ե րե սը զար կաւ իւր չա րու թիւ նը. ուս տի բա ղա ամ փո խա- նակ ա նի ծե լու օրհ նեց իս րայ է լա ցի- նե րը։

Րոկոմ կասէ թէ զիս անմահ դըրի,
Հըրաշքն աստուծոյ միտքըս չի բերի.
շուտով հասաւ մեզ սուրն իսրայէլի,
կորայ չարաչար ընդ բաղաամի։

Ց. ց. դ.

Ցա ւա լի շու շան էր յո վա կիմ իշ խա- նին կի նը, որ շատ գե ղե ցիկ և փա ռա- ւոր ըլ լա լով՝ եր կու չար հը րէ այ ծեր դա տա ւոր՝ ցան կա ցան շու շա նին. բայց պար կեշտ կին նա նոնց չի հա ւա նե լուն հա մար վը կայ ու թիւն տը վին թէ ան- պար կեշտ գործք ա րաւ, ուս տի վըճ ռե- ցին որ քար կոծ վի. եր բոր կը տա նէ ին, դա նի էլ մա նու կը մար գա րէ ա կան հոգ- ւով շար ժե ցաւ, ու ե լաւ Ճամ բուն վը րա կան չեց, թէ ես ան պարտ եմ աս ար դա- րըն ար եա նը. և այս պէս դար ձուց ժո- ղո վուր դը, և չար ծե րե րը ի րար մէ զա-

տեց, ու ա նանկ հար ցուց. և եր կու սին խօս քը ի րար սը տեց. ուս տի շու շա նին տե ղը ծե րե րը դա տա պար տե ցան ։

Ցաւալի շուշան առէ արթընցիր,
մի չար ցանկութեանց բընաւ հետևիր.
մի ընկեր եղբայր բընաւ զրպարտեր,
խայտառակ կըլլաս՝ որպէս չար ծերեր ։

Խ ո ւ ր .

Խու րի կամ ու րի էր հայր բե սե լի էլ ճար տա րա պե տին, որն որ բա րա կա միտ մարդ ըլ լա լով՝ աս տուա ծայ ին ի մաս տու թեամբ լեց վե ցաւ. ու շի նեց տա պա նակն ուխ տի մեծ սըն տու կի ձե ւով՝ բո լոր ոս կի ա պատ և վը րան եր կու քե րո բէ, ուր կիջ նէր աս տուա ծայ ին փառ քը, և կըլ լար աս տուած խօ սու թիւն. շի նեց նա և խո րան վը կայ ու թեան ա մէն զար դով, աշ տա նա կով, սե ղա նով խըն կոց, ուր քա հա նայք խունկ կը ծը խէ ին. շի նեց և ու րիշ սե ղան, ո րուն վը րա զոհ կըլ լար. ա սոնք ա մէ նը շի նեց բե սե լի էլ մով սէ սի հը րա մա նաւ. ուր եր բոր ա հա րոն կը մըտ նէր բուր վա ռով և ըզ գես տով, եր կըն քէն լոյս կիջ նէր վը րան. ա նոր մէջ կը պա հէ ին տա սը պա տու ի րա նին տախ տա կը, մա նա նան, և գա ւա զանն ա հա րո նի ։

Խուրի կամէ թէ ջանա ունենաս,
իմաստուն զաւակ կիրթ և խելահաս.

զի անգին գանձ է բարի ծընողաց ,
ոչ արծաթ ոսկի , այլ զաւակ օրհնած ։

Փ. փ. է.

Փոմփ թոմ փա նէ դը րաւ փա րա ւոն յով սէփ գե ղե ցի կին ա նու նը , որ կը նը-շա նա կէ փըր կիչ աշ խար հի . զի յով սէփ թա գա ւո րին ե րա զը մեկ նե լով մեծ իշ-խան ե ղաւ ե գիպ տոս , և եօ թը տա րի ա ռա տու թիւն ըլ լա լով՝ շատ ցո րեն ժող-վեց . և երբ եօ թը տա րի սով ե ղաւ , ան ցո րե նով պա հեց ժո ղո վուր դը . մին չև յա կոբ նա հա պե տն ալ հե ռու էն լը սե-լով խըր կեց որ դի քն որ ցո րեն ա ռին . յով սէփ ի րենց տա լած ար ծա թը ծա-ծուկ դը նել տը վաւ ա ման նե րուն մէջ . ու երկ րորդ ան գամ որ դը նա ցին ցո րեն առ նե լու՝ յայտ նեց զին քը ի րեն եղ բարց , ու ետ քը հայ րը բե րել տը վաւ ։

Փոմփթոմփանէ փըրկիչ աշխարհի ,
անուն դըրվեցաւ յովսէփ գեղեցկի .
թէ բարի ըլլաս նման յովսէփին ,
տէր ես աշխարհի փըրկող քու անձին ։

Ք. ք. ֆ.

Քաք րին էր իշ խան բե տի ղու այ քա-ղա քին հը րէ ից . եր բոր հո ղե փեռ նէս ե կաւ պա շա րեց քա ղա քը , որ պի տի տայ էր , մէ ջեր նէն այ րի կին մը մե ծա-տուն յու դիթ ան ւամբ շատ գե ղե ցիկ՝

ե լաւ զարդարվեցաւ, կանչեց իշխան-
ները, խըրատեց որ չի վախնան, հապա
ջերմեռանդ աղօթք անեն. ինքը գը-
նաց Հողեփեռնէսին, որ երբ տեսաւ՝
պաղեցաւ մընաց, և ուրախութենէն
խըմեց հարբեցաւ. իսկ յուդիթ խընդ-
րեց օգնութիւն աստուծմէ և զօրա-
ցաւ. և առաւ Հողեփեռնէսին սուրը՝
զարկաւ կըտրեց գըլուխը ու գիշերով ե-
լաւ բանակէն գընաց քաղաքը. երբոր
տեսան փառքը տըվին աստուծոյ, զար-
կին Հողեփեռնէսին բանակը աւրեցին:

Վարբին կասէ թէ տես յուդիթ տիկին,
ինչպէս քաջութեամբ կորուց թըշնամին.
թէ արի ըլլաս ընդդէմ չար դիւին,
դուն կըլլաս ժառանգ երկնից պըսակին:

Նու. Ե. Խ.

Նւակեանք կը նըշանակէ, զի առանց
ծընողաց՝ ադամայ մէկ կողէն կեանք ա-
ռաւ, և եղաւ օգնական ադամայ, որ
դըրախտին անմեղ վիճակին մէջ զար-
դարված էին ամէն բարեաւ. աս երջան-
կութեան նախանձելով դեւը՝ խաբեց
եւան օձին կերպարանքովը ու կերցուց
արգելած պըտուղէն. մէկէն կորուսին
ան երջանկութիւնը, մերկացան աս-
տուծոյ լոյսը, և ըսկըսան ամըչնալ.
աստուած ձայն տըվաւ որ ապաշխարեն.
անոնք իրարու վըրա պակասութիւնը

ձը գե լով պատ ժը վե ցան , ու դը բախ տէն
դուրս ըն կան ։

|ուա կասէ թէ խաբւեցայ օձէն ,
խաբեբայ խօսքով՝ խաւարեց միտք իմ ,
այս իմ մեծ վընաս քեզ խըրատ ըլլայ ,
որ մըտիկ չանես խորամանկ դիւլին ։

()․ օ․ օ․

()ս տեր էր յո բայ վի ճա կը , ուր մեծ
իշ խան էր և ու նէր ան չափ հա րըս տու-
թիւն ․ սա տա նան նա խան ձե լով ու գեց
զլին քը փոր ձել աս տու ծոյ թոյլ տա լո-
վը , ու ա մէն ապ րան քը մէ կէն կոր սըն-
ցուց , և բո լոր զա ւակ նե րը մէկ տան մէջ
մե ռան ․ յոբ ե րա նե լին եր բոր լը սեց՝
աս տու ծոյ եր կըր պա գե լով ա սաց , մերկ
ե կայ աշ խարհ , և մերկ պի տի դառ նամ ․
տէր տը ւաւ և տէր ա ռաւ , ե ղի ցի կամք
տե առն օրհ նե ալ ․ յե տոյ ըս կը սաւ մար մի-
նը չար չա րել վէր քե րով և որդ նե րով ․
բայց ե րա նե լին միշտ նոյն բա նը ա սե լով
խայ տա ռակ ե ղաւ սա տա նան , և ա̃ծ տը-
ւաւ նո րէն ա ռող ջու թիւ նը , մե ծու-
թիւ նը , և ու րիշ զաւ կը ներ ։

()ստեր կը տիրէր յոբ երանելին ,
որ համբերութեամբ տարաւ մեծ վըշտին ․
օրինակ եղաւ քեզ և բոլորին ,
եթէ համբերես կը հասնիս փառքին ։

Փ. Փ. Ք.

Փի լը պա տոր կը թարգ մա նի հայ րա-
սէր, որ էր մա կա նուն պըտ ղո մէ ոս թա-
գա ւո րին ե գիպ տա ցւոց, որ ե լաւ պա-
տե րազ մով ան տի ո քոս թա գա ւո րին
վը րա ու ըս պան վե ցաւ. իսկ ան տի ո-
քոս գը նաց ե րու սա ղէմ՝ իբր պատ ւոյ
հա մար ու զեց տա ճա րը մըտ նել, պա-
տու հա սե ցաւ և դուրս փա խաւ. բայց
շատ նե ղու թիւն տը ւաւ հը րէ ից մա կա-
բայ ե ցւոց ժա մա նա կը։ Սա կայն շատ
ժա մա նակ չան ցաւ ե կաւ յաշ խարհ փըր-
կի չը տի ե զե րաց, ինչ պէս որ մար գա-
րէք մար գա րէ ա ցեր էին. վե րուց կը-
ռա պաշ տու թիւ նը և հաս տա տեց քը-
րիս տո նէ ա կան սուրբ և ուղ ղա փառ
հա ւատ քը։

Փիլոպատորն այն ցաւագին կողբայ,
Թէ կուռք պաշտելով ինչպէս կուրացայ.
յիսուսի տեսլեան արժանի չեղայ,
չարաչար գործքով յաւիտեան կորայ։

Զ. ԴԱՍ

ՎԱՐԺՈՒԹԻՒՆ ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ

Ռ. ռ. ռ.

Ա ռա քեալք էին ե կե ղեց ւոյ սիւ նը, ո րոնք հոգ ւով սըր բով լեց ված գը նա ցին ա- մէն աշ խարհ լու սա ւո րե ցին ա շա կերտ- նե րով, և ա պա կա տա րե ցան. ուս տի պետ րոս գը լուխն ա ռա քե լոց կա տա- րե ցաւ հը ռոմ, անդ րէ աս խաչ վե ցաւ ա քայ ի ա, յա կո բոս ե րու սա ղէմ գըլ- խատ վե ցաւ, յով հան նէս ծե րու թեամբ վախ ճա նե ցաւ ե փե սոս, փի լիպ պոս կա տա րե ցաւ յե րա պօ լիս, բար դու- ղի մէ ոս հայ աս տան, թով մաս հընդ կաս- տան, մատ թէ ոս ա սո րես տան. հոն կա- տա րե ցաւ յա կո բոս ալ փեայ, թա դէ ոս կամ յու դայ կա տա րե ցաւ որ մի քա ղա- քըն ուրշ տու նեաց, շը մա ւոն քա րո զեց ափ րի կէ, մա տա թի ա կա տա րե ցաւ ե- թով պիա:

Ռաքեալք ասեն չի մընաս խաւար,
լոյս սուրբ հաւատքին միշտ մընա քեզ վառ.

յիսուսի խաչը սիրով վըրատ առ ,
որ հաղորդ ըլլաս փառացըն անճառ :

Բ . բ . է .

Բառ նա բաս ա ռա քեալ կիպ րա ցի էր եօ Թա նա սուն ւեր կու ա շա կեր տաց կար գէն . ո րոնք շը նոր հօք զար դա րած ըլ լա լով ա ռա քեալ նե րուն գոր ծա կից է ին . եւ ա նոնց նը ման հը րաշք նե րով լու սա ւո րե ցին աշ խարհ , ա մէն տեղ ե֊ կե ղե ցի ներ շի նե լով եւ ա շա կերտ ներ հաս տա տե լով . ինչ պէս մէկն ալ Թա֊ դէ ոս էր որ բը ժըշ կեց աբ գար հայ ոց Թա գա ւո րը , եւ լու սա ւո րեց հայ աս֊ տան . իսկ Բառ նա բաս եր բոր կա ւե տա֊ րա նէր կիպ րոս քար կո ծե ցաւ հը րէ ա֊ նե րէն , եւ մար մի նը մար կոս եղ բօր որ֊ դին ժող ղեց պա հեց , որ հը րաշ քով յայտ֊ նե ցաւ :

Բառնաբաս ասէ զարթիր աշխատէ,
վասն արքայութեան որ շատ բան կարժէ .
աշխարհ եւ մարմին հոգւոյդ վոհ արէ ,
մարդէ չի վախնաս երբ ա͞ծ հետդ է :

Գ . գ . կ .

Գը րի գոր լու սա ւո րիչ որ դի ա նա կայ պար Թե ւի է կաւ հայ աս տան տըր դատ Թա գա ւո րին հետ . եր բոր հը րա ման ե֊ ղաւ ի րեն որ կուռ քին գը լու խը պը սակ մը դը նէ՝ հա մար ձակ քա րո զեց ճըշ մա֊

րիտ հա ւատ քը, և ան տա նե լի չար չա-
րանք նե րով խոր վի րա պը ձը գե ցին օ-
ձե րուն մէջ, ուր պահ վե ցաւ հը րաշ քով
տաս նը հինգ տա րի. ա պա Թա գա ւո րին
քոյ րը տե սիլ քով հա նել տը վաւ. որ ե-
լաւ բը ժըշ կեց տըր դատ, լու սա ւո րեց
հայ աս տան և ե պիս կո պոս ձեռ նադ-
րե ցաւ, կը ռա տուն նե րը կոր ծա նեց,
ե կե ղե ցի ներ շի նեց, ու ծաղ կե ցուց
հա ւատ քը. ա պա հը ռոմ եր Թա լէն ե-
տև՝ իր ա Թո ռը դը րաւ ա րիս տա կէս որ-
դին ու ա ռանձ նա ցաւ սե պուհ լե ռը
ճըգ նեց։

Գրիգոր կասէ քեզ, իմ սիրուն որդի,
տես հոգւոյդ համար ինչեր քաշեցի.
դուն ջանա ապրիս իմաստուն բարի,
որ նորէն խաւար քեզ չի պատահի։

Գ. Դ. Ե.

Դի ո նե սի ոս ա րիս պա գա ցին էր ա-
Թե նա ցի դըըւ խա ւոր փի լի սո փայ և դա-
տա ւոր ա րիս պա գո սին մէջ. եր բոր պօ-
ղոս ա ռա քեալ հօն գը նաց քա րո զեց,
հա ւա տաց քը րիս տո սի ու ձեռ նադ-
րե ցաւ ե պիս կո պոս ա Թե նա ցւոց և շատ
ծաղ կե ցուց հա ւատ քը գը րով և քա րո-
զու Թեամբ. մինչ զի կը ռա պաշ տը նե րը
նա խան ձե լով նա հա տա կե ցին սը րով.
և ըստ ո մանց գաղ ղի ա քա րո զե լով գըլ-
խատ վե ցաւ։

Դիոնեսիոս կասէ մի կենար,
հետեւէ փըրկչին շիտակ ճանապարհ․
այս իմաստութիւն քեզ կանէ արդար,
շնորհալից դըպիր աշակերտ խոնարհ։

Ե․ե․է․

Եր կո տա սան վար դա պետք է ին հին սուրբ հայ րա պետք որ գը րով և բա նիւ ծաղ կե ցու ցին հա ւատ քը, և խայ տա֊ ռա կե ցին հե րե տի կոս նե րը, և են՝ դի ո նե սի ոս, յը ռե թէ ոս, սեղ բեստ֊ րոս, ա թա նաս, կիւ րեղ ե րու սա ղէ մա֊ ցի, եփ րեմ, բար սեղ, գրի գոր նիւ սա֊ ցի, գրի գոր աս տուա ծա բան, ե պի փան, յով հան ոս կե բե րան և կիւ րեղ ա ղեք֊ սանդ րա ցի։ Այն պէս ծաղ կե ցան չորս վար դա պետք ե կե ղեց ւոյ․ օ գոս տի նոս, ամբ րո սի ոս, մեծն գրի գոր և հե րո նի֊ մոս․ և ըստ հայ ոց, սա հակ, մես րոպ, գրի գոր նա րե կա ցի և ներ սէս շը նոր֊ հա լի․ իսկ լու սա ւո րիչ մեծ վար դա պե֊ տաց կար դէն է։

Երկոտասան կարգ սուրբ վարդապետաց,
քեզ կը խըրատեն հետեւէ ուսմանց․
թէ մանկութենէ ըլլաս բարեզգեաց,
լուսատու կըլլաս քեզ և օտարաց։

Զ․զ․ղ․

Զա քա րի ա հայ րըն յով հան նու մը֊ կըրտ չի էր ա հա րո նի ցե ղէն քա հա նայ,

որ ար դար է իմ Թէ իմ քը և Թէ կի նը ե-
ղի սա բէԹ որ ա մուլ էր. ղա քա րի ա
եր բոր մը տաւ տա Ճա րը խունկ ծը խե-
լու ա ռա ջի տե առն , և ե րև ցաւ գաբ-
րի էլ հը րեշ տակն ա ւե տիս տը վաւ , Թէ
որ դի ծե րու Թեան պի տի ու նե նաս.
ղա քա րի ա տա րա կու սե լուն հա մար
լե զուն կապ վե ցաւ. եր բոր տը ղան ծը-
նաւ ու յով հան նէս դը րաւ ա նու նը , լե-
զուն բաց վե ցաւ օրհ նե լով Ած. և երբ
յով հան նէս ա ռանձ նա ցաւ ա նա պա-
տը ղա քա րի ա րս պան վե ցաւ հե րով-
դէ սէն :

Զաքարիա հայր սուրբ կարապետին ,
կասէ Թէ որդւոյս հետևէ վարքին .
խոնարհ հընազանդ մանուկ լուսածին ,
պանծալի վերնոց բարեկամ փըրկչին :

Կ. Է. Է.

Կ ղեւ Թիւ րոս հը ռո մայ ե ցին այն չափ
սըր բա կաց և ի մաս տուն էր որ քը սան
տար ւան ե պիս կո պոս ձեռ նադ րե ցին
լիւ րի կեց ւոց աշ խար հին ու շատ քը-
րիս տո նեայ ե ղան մին չև դար ձուց ադ-
րի ա նոս կայ սեր մեծ նա խա րա րը. ուս-
տի դը րին գլին քը հը րա ցեալ մահ Ճի վը-
րա , ան վը նաս մի նաց. ա պա դար ձուց
քը րիս տո նեայ ա րաւ ե պար քո սը որ
գլին քը կը րա կը պի տի ձը գէր. յե տոյ
սուր բը ձը գե ցին ե ռա ցեալ խալ կի նի

մէջ, և ա ռիւծ նե րու առ ջին ան վը նաս մը նաց. վեր ջը մօ րը հետ մէկ տեղ գըլ-խատ վե ցաւ :

Եղեւթիւրոս քաջն ասէ զօրացիր,
Յաղթէ չար դիւին շնորհօք մեծացիր.
Թող որ չարչարի անցաւոր մարմին,
Ճոխանայ փառօք 'ի յաւիտենին :

Ե. Ը. Ը.

Եղի կո նիս սըր բու հին էր թե սա ղո նի կե ցի. բըռ նե ցին զին քը կը ռա պաշ տե նե րը, բայց չի կար նա լով պա տաս խան տալ ի մաս տուն խօս քե րուն՝ տան ջե լով կը ռա տուն տա րին. բայց կուռ քերն ըն կան կոր ծա նե ցան. եր բոր կը րա կէն ան վը նաս ե լաւ՝ եօ թա նա սուն հո գի հա ւա տա ցին դար ձան. յե տոյ ձը գե ցին գա զա նաց առ ջին, ան վը նաս մը նաց. վեր ջա պէս սը րով կա տա րե ցաւ, ու ար եան տեղ կաթ վա զեց :

Եղիկոնիս կին տըկար բընութեամբ,
Տես ինչպէս յաղթեց այնչափ բռնութեան.
Թէ դուն ալ յուսաս ինչպէս է արժան,
Ոտքի տակ կառնես դըժոխք սատանան :

Թ. Թ. Բ.

Թարգ մա նիչ կան ւա նին սուրբ սա հակ պար թեւ լու սա ւոր չայ թոռ նե րէն, և սուրբ մես րոպ ի րենց ա շա կերտ նե րով. ո րոնք մեծ ջան քով նախ գը տան հայ ոց

գի րը • յե տոյ ըս կը սան Թարգ մա նել
յու նաց լե զու է հայ ե րէն բո լոր աս տու ա-
ծա շուն չը, որ ա ռաջ հռո մե րէն կը կար-
դայ ին, ու մարդ չէր հաս կը նար • ա պա
ու րիշ շատ պի տա նա կան գըր քեր ալ Թարգ-
մա նե ցին Թէ ի րենք և Թէ ա շա կերտ-
նե րը • ո րոնց մէ ե րե ւե լի ե պիս կո պոս-
ներ ե ղան, ինչ պէս էր ե ղի շէ, մով սէս
խո րե նա ցի, դա ւիԹ ան յաղԹ և այլն :

Թարգմանիչք ասէն արիք սորվեցէք,
մեր գըրվածներէն ձեզ ուսումն առէք •
ժամանակն անգին պարապ մանցընէք,
գիտուԹեան լուսով լուսաւորեցէք :

Ժ • ժ • ձ •

Ժո ղովն է գու մար սուրբ հայ րա պե տաց •
ո րով հե տև եր բոր ե կե ղե ցա կան հար-
կա ւո րու Թիւն կըլլայ ա մէն ե րե ւե լի
հայ րա պե տներ մէկ տեղ գա լով վը ճիռ
կը հաս տա տեն, հե րե տի կոս նե րը կը
նը զո վեն, ու ճըշ մար տու Թիւ նը կը յայտ-
նեն • բայց նախ ա ռա քե ալ նե րը ժո ղով
ա րին ե րու սա ղէմ բա րե կար գու Թեան
հա մար, յե տոյ ա րի ոս հե րե տի կո սին
դէմ նի կի ոյ ժո ղովն ե ղաւ ի րեք հա-
րիւր տաս նը ու Թ հայ րա պե տով • ա պա
զա նա զան հե րե տի կոս նե րու դէմ զա-
նա զան ժո ղով ներ ե ղան ա րե ւելք և ա-
րեւ մուտք :

Ժողովք որբոց հարց քեզ խըրատ կուտան,
որ ամուր կենաս հաւատքիդ վըրան ․
սուրբ եկեղեցին քեզ կըլլայ պաշտպան ,
չար աղանդաւորք քեզ թոյն մը չիտան ։

Ի․ ի․ է․

Իգ նա տի ոս աս տուա ծազ գեաց հայ-րա պետն էր ան տը ղան որ քը րիս տոս գիրկն ա ռաւ օրհ նեց ․ եր բոր մեծ ցաւ՝ յո հան նէս ա ւե տա րա նի չին ա շա կեր-տե ցաւ , ու ե պիս կո պոս ե ղաւ ան տի ո-քայ ․ բայց այն չափ լու սա ւո րու թիւն ա րաւ , որ տը րայ ի ա նոս կայս րը լը սե լով հը րա մայ եց որ բան տը դը նեն և տա նին հը ռոմ գա զա նաց կե րա կուր տան ․ եր-բոր իշ խան նե րը կը ջա նայ ին որ զին քը ա զա տեն , գը րեց ի րենց ա ղա չեց որ թող-նեն զին քը որ նա հա տակ ըլ լայ , ինչ պէս ե ղաւ ։

Իգնատիոս քաջն ասէ յաղթեցի ,
թէ բելիարին և թէ աշխարհի ․
տըվի մարմինս ու հոգիս պահեցի ,
կը փայլիմ հոգւով 'ի փառս յիսուսի ։

Լ․ լ․ ւ․

Լաւ րեն տի ոս էր նա խա սար կա ւագ սուրբ քը սես տոս պա պին ․ եր բոր վա լե-րի ա նոս նա հա տա կեց սուրբ պա պը՝ լաւ-րեն տի ոս թա ղեց մար մի նը ․ ուս տի ինքն ալ բըռ նը վե ցաւ և շատ տան ջանք նե-

րով բան տը մը տաւ. ուր շատ հի ւանդ-ներ լաւ ցը նե լով բան տա պե տը հա ւա-տաց. և շատ չար չա րանք նե րէն ե տև դը րին սուր բը հը րա ցեալ կաս կա րայ ի վը րա. մայ րին ալ քո վը կե ցած ա ւե տա-րա նը ձեռ քը սիրտ կու տար. իսկ սուր բը ա սաց բըռ նա ւո րին թէ մար մի նիս մէկ կող մը խոր վե ցաւ, մէ կալ կող մըն ալ դար-ձուր. և այս պի սի քա ջու թեամբ նա հա-տակ վե ցաւ ։

Լաւրենտիոսն եմ որ գիս խորվեցին,
այլ իբրև փիւնիկ անմահ կը փայլիմ.
վայ որ դըրեր է յոյսն անցաւորին,
կորուսանյաւիտեան է անոր բաժին ։

Խ. Ի. Խ.

Խադ էր սար կա ւագ սըր բոյն ներ սէ-սի և վե րա կա ցու ե ղեր էր հի ւանդ նե-րուն և աղ քատ նե րուն. այն չափ աղ քա-տա սէր էր որ ամ բար նե րը կը պար պէր տա լով և ա ղօթ քով կը լե ցը նէր. ետ-քը ե պիս կո պոս ձեռ նադ րե ցաւ, ու եր-բոր մե ծըն ներ սէս գը նաց ըս տամ պօլ՝ ինքն ե ղաւ տե ղա պահ մեծ բա րե կար-գու թեամբ. բայց եր բոր ար շակ թա գա-ւո րին ան գը թու թիւ նը յան դի մա նեց, թա գա ւո րը բար կու թեամբ հը րա մայ եց որ քար կո ծեն. սա կայն աղ գա կան նե-րը զինքն ա զա տե ցին, որ հան գեւ ու խա-ղա ղու թեամբ ։

Խաղ կասէ ինչպէս ես հետևեցայ
սրբոյն Ներսէսի, դուն ալ նոյն արա.
հետևէ սրբոց ծնողաց վարպետիդ,
երբ երկնից Ճամբան քեզի ցոյց կուտայ:

Ծ. ծ. ծ.

Ծնողք սուրբ աս տուա ծած նին է ին յո վա կիմ և ան նա. յո վա կիմ էր դա ւիթ մար գա րէ ին ցե ղէն, իսկ ան նա ա հա րո նին ցե ղէն. եր կուսն ալ ծեր և ա մուլ է ին եր բոր հր րեշ տակ ա ւե տիս տը վաւ ի րենց աս տուա ծած նայ ծը նըն դեա նը հա մար. իսկ երբ ծը նաւ ա նա րատ կոյ սը՝ նը ւի րե ցին աս տու ծոյ, և ի րեք տար ւան տա Ճա րը տա րին ըն ծայ ե ցին, ու եօ թը տար ւան դը րին տա Ճա րին կու սա նո ցը. որ ու րիշ ու խ տեալ կու սա նաց հետ կը ծա ռայ էր աս տու ծոյ ան պատ մե լի սըր բու թեամբ. բայց սուրբ յո վա կիմ ա ռաջ վախ Ճա նե ցաւ, իսկ սուրբ ան նա ետե սաւ քը րիս տոս ու մե ռաւ:

Ծնողք սուրբ կուսին այնչափ ցընծացին,
երբոր ունեցան զաւակ լուսածին.
դուն եղիր զաւակ իմաստուն անգին,
որ պարծանք ըլլաս ծնողացդ ու ազգին:

Կ. կ. կ.

Կոս տան դի ա նոս էր որ դի կոս տանդ կայ սեր. և նըս տաւ հօ րը տե ղը կայսր հը ռո մայ եց ւոց. եր բոր պա տե րազմ ե լաւ՝

կէս օր ւան ժա մա նա կը տե սաւ եր կին֊
քը լու սա փայլ խաչ աստ ղա նիշ գը րու֊
թեամբ Թէ այ սու յաղ թեա ․ նոյն նը֊
շանն ա ռաւ ի րեն դը րօ շակ , ու յաղ թեց
թըշ նա մին ․ ետ քը մը կըր տե ցաւ և
լու սա ւո րե ցաւ սեղ բեստ րոս հայ րա պե֊
տէն , ու մեծ պաշտ պան ե ղաւ հա ւա տոյ՝
շի նե լով շատ վը կայ ա րան ներ և ե կե֊
ղե ցի ներ ․ մին չև փո խե ցաւ երկ նից թա֊
գա ւո րու թիւ նը ։

Կոստանդիանոս կասէ տիրեցի
չէ անցաւորիս , այլ անանց թագի ․
Թէ սուտ աշխարհիս սըրտով կապվէի ,
երկու թագէն ալ զուրկ կը մնայի ։

Հ ․ Հ ․ Կ ․

Հը ռիփ սի մե անք է ին սըր բա սէր կու֊
սանք հը ռո մայ ե ցիք ․ եր բոր դի ոկ ղե տի֊
ա նոս կայս րըն ու զեց առ նե լու Հը ռիփ֊
սի մէ կոյ սը , գայ ի ա նէ մայ րա պե տըն ա֊
ռաւ զին քըն ըն կեր նե րով փա խաւ հայ֊
աս տան վա ղար շա պա տու մօտ ․ տըր դատ
թա գա ւո րը լը սե լով ու զեց առ նել ի֊
րեն կին , և տա րաւ իր պա լա տը ․ բայց
Հը ռիփ սի մէ զօ րա ցեալ հոգ ւով սըր բով
յաղթեց թա գա ւո րին , ու գը նաց ըն֊
կեր նե րուն քով ․ ա նոր հա մար նախ լե֊
զուն կըտ րե ցին , և կը տոր կը տոր նա հա֊
տա կե ցին հանդ երձ ըն կեր նե րո վը ․ եր֊
բոր լու սա ւո րիչ խոր վի րա պէն ե լաւ՝

ժող վեց նըշ խարք նե րը ու ի րեք վը կայ ա-
րա նի մէջ ամ փո փեց ։

Հըռիփսիմէ կոյսն աստ ամենուն,
պարկեշտ ապրեցէք սըրբասէր արթուն.
աս գանձը ձեզմէ հանել չէ կարող,
ոչ իշխան զինւոր ոչ կայսր վեհագոյն ։

Զ. ճ. ջ.

Զո րոյ վանք էր բը նա կա րան սըր բա-
սէր ճըգ նա ւո րաց ա րա րա տեան կող-
մըն հայ աս տա նու. ո րոնց մէկն էր սար-
գիս ե պիս կո պոս, որ թո ղուց ե պիս կո-
պո սու թիւ նը նախ գը նաց ե րու սա ղէմ,
և մի ա բա նե ցաւ տը րա պի զոն ցի կի րա-
կոս քա հա նայ ին հետ, ու դար ձան հայ-
աս տան ձո րոյ վան քին կող մը ճըգ նա-
րան ներ շի նե ցին. շատ մի ա բան ներ ու-
նե ցան, կար գեր կա նոն ներ սահ մա նե-
ցին. մին չև ա մէն տեղ ի րենց սըր բա կաց
ա ռա քի նու թիւ նը յայ տնի ե ղաւ ։

Ձորոյ վանքն աստ սըրբոց տեղ էր,
երկնաւոր կարգօք միշտ կը պանծայր.
բայց երբ ան սուրբերն ինծմէ հեռացան,
քանդեցայ եղայ օձերու կայան ։

Ղ. ղ. ղ.

Ղ և ոն դե անք է ին սուրբ քա հա նայք ա-
ռաջ նորդք հայ աս տա նու՝ յազ կեր տի
հա լած ման ժա մա նա կը. սուրբ վար դա-
նանք կա տար վե լէն ե տև կը ռա պաշտ-

նե րը կեղ ծա ւոր վա սա կին ձեռ քով բըռ֊
նե ցին այս սուր բե րը տա րին պարս կաս֊
տան՝ շատ վըշ տա ցու ցին․ բայց ա նոնք
բան տին մէջ դար ձու ցին հը րաշ քով մոգ֊
պե տը․ ուս տի շատ տան ջանք նե րէն ե֊
տև ա ռաջ ար շէն ե րե ցը նա հա տա կե֊
ցին․ յով սէփ կա թու ղի կո սին գը լու֊
խը կըտ րե ցին․ նոյն պէս ղե ւոնդ ե րե ցը՝
որ ժայ ռե րուն վը րա քա շե լով՝ ոս կոր֊
նե րը ջար դե ցին․ ետ քը սա հակ ե պիս֊
կո պո սը, մու շէ ե րե ցը և քա ջաջ սար֊
կա ւա գը նա հա տա կե ցին․ ուր մեծ հը֊
րաշք ներ ե ղան և լու սա ւոր ար ծիւ ե֊
րև ցաւ նըշ խարք նե րուն վը րա ։

Ղևոնդեանք ասէն, փախիր գէշ մարդէ,
կեղծաւորութեամբ անուշ խօսողէ․
զի չար թոյնն իրեն չար լեզուին տակն է,
քեզ և քու ազգին մեծ վընաս կանէ ։

Ճ․Ձ․Զ․

Ճա կուն դոս կամ յա կին թոս էր փա֊
ռա ւոր պա տա նի քը սան տար ւան, և
սե նե կա պետ հը ռո մայ ու կայ սեր․ որ
այն չափ ջեր մե ռանդ աս տուա ծա պաշտ
էր, որ բա րի սո վո րու թեամբ միշտ յի֊
սու սի ա նու նը կը յի շէր․ ուս տի թա֊
գա ւո րը հը րա մայ եց, որ ու րա նա լով
քը րիս տոս՝ զո հէ կը ռոց, բայց նա քա֊
ջու թեամբ կո խեց թա գա ւո րին հը րա֊
մա նը․ մին չև տան ջան քով և ա նօ թի

պա հե լով կա տա րե ցաւ . ուր հը րեշ տակ ե րև ցաւ բան տին մէջ, և մե ծա մեծ հը-րաշ.ք նե րով յայ տնի ե ղաւ ա մե նուն ։

Ո՛ակունդոս կասէ , տէրն յայտնի պաշտէ ,
մի՛ ծածկէր հաւատք ուր որ պատահէ .
աստուծոյ հըրաշքն ամէն տեղ յայտ է ,
սըրտանց ուզողին շուտ կը հասանէ ։

Ս՝. մ. ճ.

Ս՝ի նաս էր ա թե նա ցի ե րե ւե լի ի-մաս տուն իշ խան , որ գը նաց ա ղեք սանդ-րի ա իշ խան նե րուն մէջ խա ղա ղու թիւն հաս տա տե լու հա մար . ուր բա րե պաշտ գործ քով ծաղ կե ցուց քը րիս տո նէ ու-թիւ նը , և ու նե լով շը նորհ բը ժըշ կու-թեան ա մէն կերպ հի ւան դու թիւն կա-ռող ջա ցը նէր . լը սե լով մաք սի մի ա նոս կայս րը խըր կեց վը րան եր մո գի նէս ե պար-քոսն որ զին քը դար ձը նէ . բայց նա յաղ-թը վե լով սուրբ մի նա սայ զօ րա ւոր խօս քէն, բըռ նեց լե զուն կըտ րեց , աչ քե րը հա-նեց և ոտ քին ծայ րե րը կը տըր տեց ու բան տը դը րաւ . եր բոր սուրբ մի նաս ա ռող-ջա ցաւ հը րեշ տա կէն՝ եր մո գի նէս հա-ւա տաց . որ ետ քը ե պիս կո պոս ալ ե ղաւ . եր բոր լը սեց կայս րը նախ եր մո գի նէս նա-հա տա կեց , յե տոյ սուրբ մի նաս իւր գը րա-բոս գը րա գրով . նոյն ա տե նը նա հա տակ-վե ցաւ մի նաս զօ րա կա նը քիւ թա հեա ցի ։

Մինաս քաղցրախօս կայծ զօրացիր ,
վասն արքայութեան մեծ ջանք ունեցիր .
մի վախնար թէ որ մարմինդ չարչարի ,
հոգւով կը մնաս փառօք կենդանի :

Յ . յ . յ .

Յա կոբ մըծ բը նայ հայ րա պե տըն էր հօ րա քեռ որ դի սուրբ լու սա ւոր չին , որ ման կու թե նէն կե սա րիա սոր վե ցաւ . յե տոյ ա նա պա տը ձըգ նեց . մին չև ար- ժա նի ե ղաւ քը րիս տո սի տես լեա նը . ետ քը ձեռ նա դրե ցաւ ե պիս կո պոս մըծ- բին քա ղա քին , և շատ հը րաշք նե րով ծաղ կե ցաւ . գը նաց նի կի ոյ ժո ղո վը , ուր հը րեշ տակ նե րըն ի րեն կը ծա ռայ է- ին , ինչ պէս տե սաւ կոս տան դի ա նոս . որ մե ռել նե րըն յա րու ցա նե լուն հա մար բա րե խօս է մահ տա րա ժա մէ և յան- կար ծա կան մահ ուա նէ ա զա տե լու հա մար :

Յակոբ հայրապետ խըրատ կուտայ քեզ ,
իմաստուն եղիր բարի հոգետես .
հեռւող չըլլաս ռամիկ տըգիտաց ,
որոնց վարքն է չար , միտքն է խաւարած :

Ն . ն . ն .

Ներ սէս մե ծըն էր լու սա ւոր չայ թոռ- նե րէն , որ ի մաս տու թեամբ և սըր տուած- պաշ տու թեամբ կըր թը ված ըլ լա լով կա թու ղի կոս ե ղաւ հայ ոց . եր բոր ձեռ-

նազ րե ցաւ՝ հո գին սուրբ ա ղաւ նա կերպ ե-
րեւ ցաւ վը րան ․ որ շատ բա րե կար գու-
թեամբ ծաղ կե ցուց հայ աս տան ․ շի նեց
ան թիւ վան քեր, կու սա նոց ներ, և հի-
ւան դա նոց ներ ․ բայց յան դի մա նե լով
պապ թա գա ւո րը վասն ան կար գու թեան՝
թու նով կա տա րե ցաւ, ու մար գա րէ ա-
կան հօգ ւով պատ մեց հայ ոց ազ գին գա-
լիք նե րը ։ Իսկ ներ սէս շը նոր հա լին նոյն-
պէս էր լու սա ւոր չայ ցե ղէն, որ յե տոյ
փայ լե ցաւ ի մաս տու թեամբ և սըր բու-
թեամբ ․ նոյն պէս փայ լե ցաւ ան ժա մա-
նա կը ներ սէս լամբ րո նա ցի սուրբ ե պիս կո-
պո սը ։

Ներսէս քաջ հովիւն ասէ քեզ ով մարդ,
բոլորէ գըլխուդ իմաստութեան վարդ․
թէ իմ խըրատիս չի դընես ականջ,
կերթաս չար դիւին բերան չարատանջ ։

Շ․Հ․Ղ․

Շու շան էր ե րեց դուս տըր սուրբ վար-
դա նայ, որ տը վեր էր վազ գէն բը դեշ-
խին վը րաց ․ սուրբ վար դան նա հա տակ վե-
լէն ետև՝ վազ գէն ու րա ցաւ հա ւատ քը ․
ո րուն հա մար շատ յան դի մա նեց զին քը
շու շան տի կի նը ․ իսկ վազ գէն կը չար չա-
րէր շու շա նը որ դար ձը նէ հա ւատ քէն ․
մին չև վեց տա րի այս պէս հա լած վե լով՝
բո լոր մար մի նը տը րո րե ցաւ ․ և օր մը
այն չափ չար չար վե ցաւ ծե ծով՝ որ տը-

կա րա ցաւ, ու սուրբ հա ղոր դու թիւ նը ա-
ռաւ ա ւան դեց հո գին, բայց նախ նու-
նեայ խա չը հայ աս տան փա խուց ։

Շուշան վարդանեան կասէ ինձ նայէ,
մի՛ վախնար չարէն՝ թէ քեզ հալածէ.
վահան հաւատոյ միշտ ամուր պահէ,
պանծալի փառօք քեզ կը պըսակէ ։

Ս. ո. դ.

Ոս կեանք է ին սուրբ ճըգ նա ւորք, որ ա ռաջ կը ռա պաշտ դես պան էին հը ռո- մայ էն ե կած սա նատ րուկ թա գա ւո րին հայ ոց. եր բոր տե սան թա դէ ոս ա ռա- քեա լին հը րաշք նե րը՝ հա ւա տա ցին, մա նա ւանդ եր բոր եղ նիկ մը ան տա ռէն կան չեց ու տը վաւ ոս կեանց որ ու տեն, ետ- քը ոս կոր նե րը ժող վեց կեն դա նա ցուց. ուս տի ա շա կեր տե լով հե տե ւե ցան ա- ռա քեա լին. յե տոյ գը նա ցին եփ րատ գե տին քով ճըգ նե ցան, ա պա ժա մա նա- կէն ե տե գը նա ցին ար տա շէս հայ ոց թա գա ւո րին քա րո զե ցին, ու սա թի նիկ թա գու հի ին աղ գա կա նը սու քի աս դար- ձու ցին, ա նոր հա մար նա հա տա կե ցան ար տա շէ սէն ։

Ոսկեանք քահանայք շնորհօք փայլեցան,
երկնային տեսլեան արժանի եղան.
Թէ մաքուր պահես սիրտդ իբրեւ ոսկի,
դուն ալ կը հասնիս փառաց յիսուսի ։

Չ. չ. ե.

Չար յու լի ա նոս էր կայսր յու նաց
եղ բօր որ դի մեծ կոս տան դի ա նո սին ,
որ կայ սըր ըլ լա լու հա մար հե տե ւե ցաւ
դի ւա կան կա խար դու թե անց . մին չեւ
ու րա նա լով՝ կը ռա պաշտ ե ղաւ ու
մեծ հա լա ծան քով կը ջա նար վեր ցը նել
քը րիս տո նէ ու թիւ նը . ի րեն գար շե լի
պատ կեր քը խըր կեց հայ աս տան տի րան
թա գա ւո րին , որ ե կե ղե ցին դը նեն
պաշ տեն . բայց սուրբ յու սիկ լու սա ւոր֊
չայ թո ռը , որ կա թու ղի կոս էր , վա զեց
ե կե ղե ցին ու ա ռաւ պատ կեր քը ոտ քին
տա կը կոխ կըռ տեց , ա նոր հա մար ծե ծի
տակ մար տի րոս ե ղաւ . շատ չան ցաւ յու֊
լի ա նոսն ալ սատ կե ցաւ պարս կաս տան ։

Չար յուլիանոս կուլայ ցաւագին ,
Ինչպէս ուրացող եղայ ես փրկչին .
մեծնալու համար խաբվեցայ դիւին ,
մատնեցի հոգիս անշէջ գեհենին ։

Պ. պ. դ.

Պօ ղոս ա ռա քեալ էր տար սո նա ցի սօ֊
ղոս ան ւամբ , ա շա կերտ գա մա ղի է լի .
որ նա խան ձա ւոր ըլ լա լով օ րի նաց՝ շատ
հա լա ծեց ե կե ղե ցին . մին չեւ ե րեւ ցաւ
ի րեն քը րիս տոս . ու կու րա նա լով գը֊
նաց դա մաս կոս՝ լու սա ւո րե ցաւ ա նա֊
նի ա ա ռա քեա լէն . եւ մէ կէն ըս կը սաւ

քա րո զել քը րիս տոս , և մե ծա մեծ հր֊
րաշք նե րով ծաղ կե ցուց ե կե ղե ցին .
նա և ան ւա նե ցաւ ե րեք տա սան ա ռա֊
քեալ . ա պա պետ րոս ա ռա քեա լըն հետ
մէկ տեղ ա ղօ թե լով՝ սա տա կե ցաւ սի֊
մոն մո գը . ա նոր հա մար նոյն օ րը եր կու
ա ռա քեալն ալ նա հա տա կե ցան նե րոն
կայ սե րէն ։

Պօղոս կասէ թէ նախ սողոս էի,
ապա արժանի եղայ յիսուսի .
Թէ դուն ալ դառնաս այլ չի մեղանչես ,
մեծամեծ շնորհաց կըլլաս արժանի ։

Ջ. Ձ. Հ.

Ջը րա բաշխ է լեառն ան ւա նի ա րա֊
րա տեան աշ խար հը , որ յե տոյ կոչ վե֊
ցաւ սու կաւ էտ սուրբ սու քի ա սայ ան֊
ւամ բը , որ ճրգ նե ցաւ ան տա նե լի վըշ֊
տով նոյն լե ռան վը րա քառ սու նը չորս
տա րի՝ հան դերձ ըն կեր նե րով . ո րոնք
ա շա կերտ է ին ոս կեանց քա հա նայ ից ,
ուր նա հա տա կե ցան ի րենց ըն կեր նե֊
րով . սու քի աս իշ խան էր թա գա ւո րին
ա լա նաց , և աղ գա կան սա թի նիկ թա գու֊
հւոյն ։

Ջրաբաշխ լեռն այն ասէ թէ եկ տես ,
սուրբ սուքիասանք ճրգնեցան ինչպէս .
դուն քանի մէկ թող կը մնաս այսպէս ,
ինչու չես հոգար հոգիդ բարեպէս ։

Ռ . ռ . ռ .

Ռո մա նոս մի այ նա կեաց էր ան տի օ֊
քա ցի , որ յան դի մա նե լով կը ռա պաշտ֊
նե րը շատ չար չա րանք քա շեց , ու տան֊
ջան քին մէջ միշտ կը քա րո զեր թէ մի է
ա̄ծ ․ տը ղայ մը տե սաւ՝ հար ցուց թէ ո՞ր
ա̄ծ պի տի պաշ տենք ․ տը ղան լե զու ե֊
լաւ ա սաց թէ մէկ ա̄ծ ճըշ մա րիտ ա րա֊
րիչ երկ նի և երկ րի , որն որ կը պաշ տեն
քը րիս տո նեայք ․ բըռ նա ւո րը բար կա֊
նա լով տան ջեց տը ղան ու մօրն առ ջին
գը լու խը կըտ րե ցին , որ տը ղուն սոր վե֊
ցու ցեր էր ․ յե տոյ սուր բը ռո մա նո սը չա֊
րա չար տան ջե լով խեղ դե ցին ։

Ռոմանոս ասէ , տէրն արա քեզ յոյս ,
օգնական սրբոց փրկիչ մեր յիսուս ․
ինչպէս ես անոր անուամբ յաղթեցի ,
դուն ալ կործանէ թշնամին անյոյս ։

Ս . ս . ս .

Սար գիս զօ րա վար էր կե սա րա ցի
քաջ և նըշ շա նա գործ՝ կոս տան դի ա նո֊
սին ժա մա նա կը , որ հա մար ձակ կը կոր֊
ծա նէր կը ռա տուն նե րը ․ բայց երբ բոր
չար յու լի ա նոս թա գա ւո րեց , սուրբ սար֊
գիս չու զեց ի րեն ծա ռայ ե լու ․ ա ռաւ
մար տի րոս որ դին ու գը նաց պարս կաս֊
տան , և իւր զօր քը դար ձուց քը րիս տո֊
նէ ա րաւ ․ շա պուհ պար սից թա գա ւո րը

լը սե լով՝ հըր րա ման հա նեց սար գի սին որ պաշ տէ ի րեն տաս ներ կու կուռ քե րը․ բայց քաջ նա հա տա կը յայտ նի դա ւա նե լով քը րիս տոս, զար կաւ ման րեց կուռ քե րը․ կը ռա պաշտ նե րը վը րան թա փե ցան՝ նախ մար տի րոս որ դին նա հա տա կե ցին, ետ քը սուրբ սար գիս գըլ խա տե ցին տաս նը չորս զի նուո րով։

Սարգիս զօրավար կասէ քաջացիր,
կռապաշտ թըշնամին կոխէ ու անցիր․
շնորհօքն աստուծոյ գըլխուդ պըսակ դիր,
անուամբն յիսուսի յայտնի պարծեցիր։

Վ․ Հ․ Ղ․

Վըր թա նէս սուրբ հայ րա պետն էր մեծ որ դին սուրբ լու սա ւոր չայ, որ ծը նաւ և սը նաւ կե սա րիա․ և եր կու զա ւակ ու նե նա լէն ե տև քա հա նայ ձեռ նադ րե ցաւ․ իսկ՞րբ ա րիս տա կէս պըզ տի եղ բայ րը վան քի մէջ մեծ ցաւ կը րօ նա ւո րու թեամբ, ու յե տոյ լու սա ւոր չայ տե ղը նըս տաւ․ և երբ յան դի մա նեց ա նօ րէն իշ խա նը ար քե ղայ ոս՝ ճամ բու վը րա նա հա տա կե ցաւ․ ան ա տե նը վըր թա նէս մեծ եղ բայ րը կա թու ղի կոս նըս տաւ իր տե ղը և շատ բա րե կար գու թեամբ ծաղ կե ցուց ազ գը։

Վըրթանէս որդի սուրբ լուսաւորչին,
շատ աշխատեցաւ վասըն իւր ազգին․

դուն ալ աշխատէ ամենուն համար ,
որ վարձք յիսուսէն առնես անհամար ։

Տ. ա. փ.

Տըր դատ էր որ դի խոս րով Թա գա ւո֊
րին. եր բոր հայ րը ըս պան վե ցաւ՝ փա֊
խաւ հը ռոմ, ուր մե ծա մեծ քա ջու Թեամբ
պը սակ վե ցաւ Թա գա ւոր, ու գը նաց
տի րեց հայ ոց. եր բոր նա հա տա կեց հը֊
ռիփ սի մէ կոյ սը, պա տու հա սե ցաւ խո֊
զա դէմ կեր պա րան քով. բայց քոյ րը
խոս րո վի դուխտ տե սիլ քով հա նել տը֊
վաւ խոր վի րա պէն լու սա ւո րիչն ու մը֊
կըրտ վե ցան ա մէն քը ան Թիւ բազ մու֊
Թեամբ, մին չեւ է րե ցաւ լու սե ղէն խաչ.
իսկ տըր դատ յով հան նէս կոչ վե ցաւ ու
լու սա ւոր չայ գոր ծա կից է ղաւ զար մա֊
նա լի ա՟ծ պաշ տու Թեամբ. եր բոր ծե րա֊
ցաւ՝ ա ռանձ նա ցաւ սե պուհ լե ռը կը
ձըգ նէր. իսկ իշ խան նե րը բե րել տը վին
զինքն որ նո րէն նըս տի, եր բոր չի կե ցաւ՝
Թու նով մե ռու ցին ։

Տըրդատ կասէ Թէ շատ բաներ տեսայ,
շնորհօքն աստուծոյ լուսաւորեցայ.
զանցաւոր Թագս իմ ձըգեցի եղայ,
երկնաւոր Թագին վերջապէս հասայ ։

Բ. ր. բ.

Բու սի նոս կամ ռու սի նոս էր հայ ա֊
տան ցի կը րօ նա ւոր, որ ջեր մե ռան դու֊

թեամբ և աս տուած պաշ տու թեամբ կը ծա՟ռայ էր եղ բարց , և այն չափ խո նարհ ու հո գե սէր էր որ յայտ նեց աս տուած ա՟նոր սըր բու թիւ նը մի ա բան նե րուն . ուս տի եր բոր ըս կը սան զին քը փա ռա՟ւո րել , ո րո շեց որ փախ չի եր թայ ծա՟ծուկ ա՟ծ պաշ տու թիւն ա նէ . ի մա ցան ըն կեր նե րը՝ վան քին դը ռը նե րը փա կե՟ցին . սա կայն րու սի նոս խա չա կըն քա՟ծին պէս՝ մէ կէն դը ռը նե րը բաց վե ցան . ու գը նաց սըր բու թեամբ ծա ռայ եց ա՟յ ա ռանձ նու թեան մէջ :

Ռուսինոս փախաւ մարդկային փառաց ,
խոնարհ յիսուսի սուրբ ճամբան գընաց .
դուն ինչո՞ւ հըպարտ գէշ ճամբայ կերթաս,
որ քիչ ատենէն հող պիտի դառնաս :

Յ. ց. ջ.

Յը րու մին աղ գաց ե ղաւ եր բոր մար՟դիկ շատ ցան հայ աս տան և ե լան գը նա՟ցին պաղ տա տու քով մեծ աշ տա րա կը շի՟նել ու զե ցին . բայց աս տուած բար կա նա լով յան կարծ մէկ փո փո խու թիւն մը ե ղաւ , ու ա մէ նուն ալ լե զուն փոխ վե ցաւ . ա՟նանկ որ ի րա րու խօսք չի մա նա լով ցըր՟վե ցան այլ և այլ եր կիր ներ ու զա նա զան ազգ ե ղան , որ օ րի նակ էր յի սու սի ա շա կերտ՟նե րուն . ո րոնք վեր նա տան մէջ հոգ ւով սըր բով լե ցը վե ցան , ու մէ կէն ա մէն լե զու րս կը սան խօ սիլ . և ան կէ ե լան ա մէն

աշ խարհ ցըր վե ցան ու քը րիս տո նէ ու֊
թիւ նը հաս տա տե ցին։

Ցըրվեցան մարդիկ մեծ աշտարակէն,
խառնեցաւ պատժով հոնտեղ լեզուներն․
Ջանա որ գործես ըստ կամաց փըրկչէն,
ոչ աջ խոտորիս ոչ ահեակ կողմին։

Ւ․ ւ․ ւ․

Ւիւ սի քոս կամ Հիւ սի քի ոս էր ան ւա֊
նի զին ուոր մաք սի մի ա նո սի, որ քը րիս֊
տո նէ ու թեան հա մար ձը գեց զին քը
պատ ւէն, ու ա նարգ հա գուս տով ա ղա֊
խին նե րուն կար գը դը րաւ, որ ծա ռա֊
նե րուն հետ աշ խա տի․ ետ քը կան չեց
առ ջին ու ե րե սը տը վաւ ան նա խա տին֊
քը և առ ջի պա տի ւը․ խոս տա ցաւ Հիւ֊
սի քո սի նո րէն պատ ւե լու թէ որ եր֊
կըր պա գէ կը ռոց․ բայց սուր բը ար հա֊
մար հեց՝ չի հա ւա նե ցաւ կայ սեր․ ուս֊
տի բար կա նա լով՝ վի զը քար կա պել տը֊
վաւ՝ գե տը ձը գեց։

Ւիւսիքոս ասէ, ինծմէ խըրատ առ,
հոգւոյդ Ճըրագը աղէկ պահէ վառ․
ինչ տեղ որ ըլլաս աստուած մի՛ մոռնար,
յիսուսի խաչը համբերութեամբ տար։

Փ․ փ․ ֆ․

Փի լիպ պոս ա ւե տա րա նիչ ա շա կերտ
ըլ լա լով, էր ըն կեր ս՟բ ըս տե փա նո սի
եօ թը սար կա ւագ նե րուն մէ կը․ որ քա֊

րո զեց հը րէ աս տան և սա մա րի ա ․ Նա-
և մը կըր տեց ե թով պա ցի ներ քի նին ․
ետ քը շըր ջե լով ա սի ա քա րո զեց և լու-
սա ւո րու թիւն ա րաւ ․ մին չև ե պիս կո-
պոս ձեռ նադ րե ցաւ տը րա ղաց ւոց, ուր
շատ չար չա րանք նե րով նա հա տա կե-
ցաւ, որ ու նէր չորս աղ ջիկ կոյս մար գա-
րէ, ինչ պէս մէկն էր եր մո նէ կոյ սը շը-
նոր հա լից ։

Փիլիպպոս ասէ թէ մի ծուլանար,
վասն արքայութեան ջանա անդադար ․
իրիկուն առաւու ժամէ մի մընար,
որ ըլլաս հոգւով աստուծոյ տաճար ։

Ք․ ք․ ժ․

Քա ռա սուն ման կունք է ին քաջ զօ րա-
կանք հայ աս տան ցիք, որ զօ րա ցան հը-
րաշք նե րով, և յաղ թե ցին թըշ նա մի-
նե րուն ․ եր բոր է ին սե բաս տի ա, դա տա-
ւո րը զի րենք տան ջեց ու բան տը դը րաւ,
ուր ե րե ցաւ ի րենց քը րիս տոս ու քա-
ջա լե րեց ․ ա պա հը րա ման ե ղաւ որ զի-
րենք ձը գեն սե բաս տի այ ի լը ճին մէջ
սաս տիկ ցըր տին ա տե նը ․ ի րենց մէ մէ-
կը չի համ բե րե լով ե լաւ լը ճէն գը նաց
բաղ նի քը մե ռաւ, որ շի նէր էին հոն ․
եր բոր ըն կեր նե րը լա լով կա ղօ թէ ին
որ զօ րա նան, դի շե րը եր կըն քէն լոյս
ծա գե լով տաք ցուց ջու րը և ի րենց վը-
րա քառ սուն պը սակ ե րե ցաւ ․ եր բոր

տե սաւ պա հա պա նը ա ղա ղա կե լով լի ձ՛ն ըն կաւ, թէ ես ալ քը րիս տո նեայ եմ. միւս օ րը հա նե ցին ըզ ձէն ու ոս կոր-նե րը ջար դե ցին և այ րե ցին ։

Քաւասուն մանկունք քեզ խրատ կուտան,
հետևէ սիրով ձայնին փրկչական.
ձըգէ աս աշխարհ ձըգէ ամէն բան,
որ համնիս փառաց սուրբ արքայութեան ։

Եւ. և. ւ.

Եւս տա թէ ոս էր ըստ րա տե ղատ այր բա րե սէր, որ որս գը նա լով տե սաւ եղ-նիկ մը. եղ ջիւր նե րուն մէջ կար յի սու-սի խաչն ու պատ կեր քը լու սա փայլ, որ զար հու րե լով եր կըր պա գեց. և ա պա բո լոր տը նով քը րիս տո նեայ ե ղաւ, որ յե տոյ շատ մեծ նե ղու թեան մէջ ըն կաւ. բայց զար մա նա լի համ բե րու թեամբ նո-րէն զօ րա ցաւ և փա ռա ւո րե ցաւ. մին-չև ի մա ցաւ թա գա ւո րը ա նոր քը րիս տո-նէ ու թիւնն ու նա հա տա կեց բո լոր տը-նո վը ։

Եւստաթէոս մեծ աղնիւ բարեսէր,
ասէ յաղթեցի դիւաց և կայսեր.
յիսուսի խաչը առի ինձ սուսեր,
և համբերութեամբ եղայ երկնից տէր ։

Օ. օ. օ.

Օք սեն տի ոս կամ աւք սեն տի էր սըր-բա կայ քա հա նայ ըն կեր եւս տրա տի ոս

վը կայ ին. ա սոնք է ին հինգ, որ շատ չար-չա րանք ներ քա շե ցին կը ռա պաշտ նե-րէն. բայց ա մէ նէն ա ռաջ սուրբ օք սեն-տի ոս նա հա տակ ե ղաւ սը րով. և եր բոր գը լու խը կըտ րե ցին՝ մէ կէն ա նե րև ոյթ ե ղաւ. յե տոյ գը տան ծա ռին վը րայ. որ յայտ նե ցաւ ագ ռա ւին ձայ նէն :

Օքսենտիոս քաջ տըւաւ իւր մարմին,
հոգին ազատեց՝ վերացաւ յերկին.
Թէ հոգիդ Թողուս մարմնոյդ հետևիս,
հոգւով և մարմնով ես դիւաց բաժին :

Պ. Փ. Ք.

Պօ տի նա կամ փո տի նէ, այս ինքն լու-սե ղէն եր կի նըն սա մա րա ցի, որ սի-քար քա ղա քին ջըր հո րին քով խօսե ցաւ յի սու սի հետ, ու հա ւա տաց. մին չև ե-ղաւ պատ ճառ քըրիս տո նէ ու Թեան սա-մա րա ցւոց. ու համ բարձ մա նէ ե տև մը-կըր տե ցաւ պետ րոս ա ռա քեա լէն, և ա նոր հը րա մա նաւ գը նաց Թու նու զի եր կի րը քա րո զեց ք͞ն. եր բոր դար ձաւ ե րու սա ղէմ՝ հը րէ ա նե րէն հա լած վե-լով գը նաց հը ռոմ. հոն նե րոն Թա գա-ւո րը շատ տան ջեց զինքն ու բան տը դը-րաւ. բայց կինը շը նորհք ըը ժըշ կու Թեան ու նե նա լով շատ հը րաշք նե րէն ե տև մե-ռաւ բան տին մէջ. նոյն ա տե նը նա հա-տա կե ցան ի րեն եր կու որ դի քը յով սէ և վիկ տոր :

Փօտինա սուրբ կէն կասէ սուրբ ապրէ ,
յիսուսի սէրը սըրտիդ մէջ վառէ .
ամէն հալածանք նոյն սիրով քաշէ ,
անձառ փառքերով միշտ փառաւորէ ։

Լ․ ԴԱՍ

ՎԱՐԺՈՒԹԻՒՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ԳԻՏԵԼԵԱՑ

Ա․ ա․ ա․

Ա յըն է ա ռա ջին գիր հայ ոց , որ ի րեք սիւ նո վը օ րի նակ է սուրբ եր րոր դու թեան . առ ջի սիւնն է օ րինակ հօր աս տու ծոյ , երկ րորդ սիւնն է օ րի նակ որդ ւոյն աս տու ծոյ , իսկ եր րորդ սիւնն է օ րի նակ հոգ ւոյն սըր բոյ . և ինչ պէս որ ի րե քը մէկ տեղ մէկ այբ է՝ այս պէս ալ ի րեք ան ձը հայր՝ որ դի՝ հո գին սբ. մէկ ած է ։ Ա․ հա աս օ րի նա կը մե զի կը սոր վե ցը նէ , թէ ան ւամբ սուրբ եր րոր դու թեան մի կըր տած ըլ լա լով՝ սըր տով պաշ տենք և եր կիր պա գա նենք հօր և որդ ւոյ և հոգ ւոյն սըր բոյ ։

Այրն առաջ քեզ խըրատ կուտայ,
սորվիս չըլլաս անգէտ տըղայ.
իրեք սիւներն իմաց կուտան,
Թէ հաւատա երրորդութեան։

Բ. բ. Բ.

Բա նա կան կաս վին ա նոնք որ բան և միտք՝ ու նին, ինչ պէս են հը րեշ տակք և մար դիկ. բայց հը րեշ տակ նե րը պարզ հո գի ու միտք են, իսկ մար դիկ բա նա կան հոգ ւով և մարմ նով ե ղած են. հո գին ո չըն չէ ըս տեղծ ված է ան մահ՝ ա զատ՝ և ի մա ցող. ա նոր հա մար կը կոչ վի պատ կեր աս տու ծոյ։ Ա հա աս պատ ճա ռաւ պար տա կան է ղաւ մարդ որ բա նա կան վար վի քա ղա քա վար պար կեշտ խո հեմ և մի ա բան, չէ թէ ան կիրթ, ան ու սում, և ան պար կեշտ ան բա նի նը ման։

Բենըն կասէ բանական ես,
չըլլաս անուս անբանի պէս.
բարի գործոց թէ հետևիս,
բարեպաշտօն գիտուն լինիս։

Գ. գ. Գ.

Գիրն է գիծ նը շա նա կող ձայ նի, որ ի րա րու հետ կապ վե լով կամ հե գե լով կը յայտ նէ մըտ քին մէջ ջի բա նը. և այս պէս խե լա ցի մար դիկ ի րենց մըտ քին ի մաս տը գը րի տակ առ նե լով կըր նայ

գիրք , և հե ռու էն ի րա րու դը րե լով կըլ լայ թըղ թա գրու թիւն : Իսկ թէ որ բա ռե րուն որ պի տու թիւ նը և կա նո- նով ի րա րու քով շար վի լը դըր վի՝ կըլ- լայ քե րա կա նու թիւն . և ե թէ դե դե- ցիկ բա ռե րը վար պետ ձև ով և կա նո- նով շար վին ու դըր վին՝ կըլ լայ ճար տա- սա նու թիւն և բա նաս տեղ ծու թիւն . իսկ թէ որ ու սում նա կան բա նե րուն վը- րայ պատ ճառ նե րով շա րադ րու թիւն ըլ լայ՝ կըլ լայ գի տու թիւն և ի մաս- տու թիւն : Այն ա տե նը չի սոր ված մար- դը մարդ չէ ին սե պեր , այլ ա նա սուն կը հա մա րէ ին :

Դիմըն գըրոց աշակերտիս ,
գիշեր ցորեկ աւէ սերտիս .
գիտութեան համ թէ քեզ բերիս ,
գերազանց մարդ պիտի սեպվիս :

Դ․ Զ․ Է․

Դը րախտն էր զար մա նա լի գե ղե ցիկ պար տէզ մը հայ աս տա նու մէջ էր զը րու- մայ կող մը , ուս կից կել լէին դը րախ տին չորս գե տե րը . հոն ոչ հի ւան դու թիւն կար և ոչ մահ , ոչ ցաւ , ոչ նե ղու թիւն . եր բոր մարդ ծե րա նար՝ կե նաց ծա ռին պը տուղն ու տե լով կը նո րոգ վէր . ա- դամ և ւա ա սանկ եր ջան կու թեան մէջ է ին . մենք ալ ա նոնց նը ման պի տի ըլ- լայ ինք , թէ որ աս տու ծոյ պա տուի րա նը

չի կո խնէ ին ու ար գէ լած պը տու ղէն չու֊
տէ ին · այս պէս եր բոր պա տու ի րան նե֊
րը լաւ պա հենք իբր թէ դը րախ տին մէջ
եր ջա նիկ կըլ լանք շը նոր հօքն աստուծոյ ։

Պան խըրրատէ թէ լաւ ըլլաս ,
դըրրախտին մէջ ապրած կըլլաս ·
որպէս ադամ հօն ցաւ չունէր ,
ամէն բարեաւ երջանիկ էր ։

Ի · Ե · Է ·

Իր բոր դու թեան խոր հուր դը թէ պէտ
մըտ քէ վէր է ու խելք չի հաս նիր , բայց
ի մաս տուն նե րը ա րե գա կը օ րի նակ
կը բե րէն ։ ինչ պէս որ ա րե գա կը մէկ է
և ու նի լոյս ու տա քու թիւն ան բա ժա֊
նե լի ի րեն մէ , այս պէս աս տուա ծայ ին
է ու թիւ նը մէկ է , և ան ձե րը ի րեք ·
զի հայր աս տուած իբր ա րե գա կը ու նի բան
կամ ձա ւա գայթ , որ է որ դին ա̃ծ · հայր
և որ դի ու նին սէր իբր տա քու թիւն ա֊
րե գա կան , որ է հո գին ս̃բ · ո րով կը մը֊
կըր տինք և կը դա ւա նինք , ինչ պէս որ
կը դա ւա նի ս̃բ ե կե ղե ցին · ո րուն հը֊
նա զանդ պի տի ըլ լանք աս տուած պաշ֊
տու թեամբ , և պա տու ի րա նա պա հու֊
թեամբ ։

Իչն ասէ սուրբ եկեղեցւոյն ,
հնազանդ եղիր որդի սիրուն ·
հինգ պատուիրանն աղէկ պահէ ,
իրեք անձանց երկըրպագէ ։

Զ. զ. ղ.

Զ ըղ ջումն է սաս տիկ ցաւ սըր տի, որ խոս տո վա նո ղը պի տի ցա ւի մե ծա պէս, որ աս տու ծոյ դէմ մե ղան չեր է և պա տու ւի րան նե րը խոր տա կեր է ։ Քա նի ան գամ որ պա կա սու թեան մէջ էյ նինք, պի տի զըղ ջանք և ցա ւինք ու ա ռա ջադ րե լով խոս տա նանք, որ ու րիշ ան գամ չի սըր խա լինք ։ Ապա ով որ կու զէ մեղ քե թե թև նալ և ար դա րա նալ, նախ պէտք է ցա ւիլ զըղ ջալ աս տու ծոյ սի րուն հա մար, և ա պա խոս տո վա նիլ ճըշ մա րիտ ա պաշ խա րու թեամբ ։

Զան խըրրատէ թէ զօրացեր,
զըղջմամբ սըրտի ըզգաստացիր ․
զարթուն հոգիդ արդար պահէ,
զարդարելով շնորհօք փայլէ,

Է. է. ե.

Էն աս տու ծոյ ան ճա ռե լի ա նունն է ․ Եր բոր Մով սէս մար գա րէն ի մա նալ ու զեց այ ա նու նը, պա տաս խան ե կաւ ամ պէն՝ ես եմ որ էն, կամ որ է ․ ա հա մեր լե զուին մէջ այս խօս քըս հա մա ռօ տե լով՝ է գի րը դըր վե ցաւ ան ճա ռե լի ա նու նը յայտ նե լու հա մար, որ է գիր, վանկ և բառ ։ Այս ա նու նը ա ւե լի վայ ել չա կան է այ ․ իսկ մէ կալ ան բաւ ա նուն նե րըն են նը մա նա կան ․ սա կայն այ

յա տուկ ա նուն չի տըր վիր , զի իւր ա-
նու նը մի այն ին քը գի տէ . իսկ եր բոր ա-
դամ ըս տեղծ վե լով ճանչ ցու ցած , ա մէն
բա նէն ա ռաջ ըս տեղ ծո ղին ա նու նը տը-
վաւ . ո րուն ան ճա ռե լի ան ւան եր կըր-
պա գե լով պա րապ տե ղը չըլ լայ որ յի-
շենք ։

Ան ասէ թէ ես եմ աստուած ,
պարգևատու առաքինեաց .
բարի գործքով թէ աստ ջանաս ,
անդ իմ փառաց տեսող կըլլաս ։

Ը . Ը . Ը .

Ըն կեր սի րու թիւնն է յա տուկ մար-
դուս . ո րով հե տև մար դըս ըն կե րա կան
ըս տեղծ վե ցաւ , պէտք է որ ի րար սի րե-
լով և ի րա րու օգ նե լով ըն կեր սի րու-
թեան օ րէն քը կա տա րէ . ա պա ի րար
ա տել , չը մի ա բա նիլ , և ի րա րու ա ղէ-
կու թիւն չու զե լը է գա զա նի բը նու-
թիւն ։ Եր բոր մար դիկ վայ րե նի էին , ի-
րար կը բը ռնէ ին կը մոր թէ ին ու կու տէ ին .
բայց եր բոր քա ղա քա կան և մի ա բան ե-
ղան ըն կեր սի րու թեամբ՝ ի րա րու հետ
սէր և մի ա բա նու թիւն ու նե ցան . ուս-
տի ան ա տե նը մար դը մարդ աս վե ցաւ ,
ու գա զա նայ ին բը նու թիւ նը թո ղուց ։

Ըթն ասէ թէ ընդ ընկերաց ,
անուշ վարվէ հանց հրեշտակաց .

մի՛ նախանձիր այլոց բարեաց ,
դուն ալ ջանա շատ կունենաս ։

Թ. թ. ը.

Թա գա ւո րու թիւ նը ըս կը սաւ ջըր-հե ղե ղէն ե տև . նախ բէլ է զաւ թա գա-ւոր ա սո րի նե րուն վը րա . որ հըր պար-տա նա լով ու զեց որ զի՛ն քը պաշ տեն . ա-նոր հա մար քաջն հայկ հայ ոց նա հա պե-տը զար կաւ զի՛նքն ըս պան նեց ։ Ան կէ ե-տև սո վո րու թիւն ե ղաւ որ ա մէն ազգ ի րեն գը լուխ կամ թա գա ւոր դը նէ . ո րոնք թա գով պը սակ վե լուն հա մար մեր լե զու ին մէջ թա գա ւոր աս վե ցան . սա կայն դի տուն ներն ա սին որ բուն մար-դուս թա գա ւո րու թիւնն է ի րեն բը-նու թեան վը րայ տէր ըլ լալ, ու գի տու-թեան և ա ռա քի նու թեան թա գով պը-սակ վիլ ։

Թո՛ն խըրատ տայ քեզ թագ կապել,
իմաստութիւն պըսակ դընել .
զի մարդուս թագն է գիտութիւն ,
ոչ ունայն թագ իշխաններուն ։

Ժ. ժ. ձ.

Ժա մա նա կը ան կէ տե՛ն ըս կը սաւ եր-բոր առ ջի օրն ա՛ծ ըս տեղ ծեց աշ խար-հըս ու եր կինք ըս կը սաւ մին դալ քը սա-նը չորս ժա մը . իսկ չոր րորդ օրն ա ռա-ւել կար գա ւո րե լով աստ ղե րը՝ յայտ նի

է ղաւ ժա մը, օ րը, շա բա թը, ա մի սը, և տա րին. բայց ա̅ծ ա նոր հա մար ժա մա նակն ո րո շեց որ մար դիկ ի րենց ա մէն բա նը ժա մա նա կով տես նեն ու ժա մա նա կը պա րապ չան ցը նեն. նա և ժա մա նա կա ւոր բա րե գոր ծու թեամբ ան ան ցա նե լի բա րի քը ժա ռան գեն: Հին ա տե նը ժա մա նա կը մէկ թև ա ւոր ծեր մը կը ձև ա ցը նէ ին, որ միշտ կը դառ նայ:

Մէկն խըրատ տայ ժամանակի,
թէ անցանէ նըման հովի.
մի՛ խաբվիր թէ հոս կը մընաս,
կանցնիս կերթաս հանց ստուերի:

Ի. ի. ե.

Ի մաս տու թիւնն է բարձ րա գոյն գի տու թիւն, որ խո րունկ պատ ճառ նե րով այն պէս կը լու սա ւո րէ միտ քըն որ հը րեշ տա կի նը ման բա րակ գի տու թեանց և աս տու ա ծա բա նա կան ուս մանց հա սու կըլ լայ. ա նոր հա մար ի մաս տուն մար դը հը րեշ տա կի նը ման է. և պիւ թա գո րաս փի լի սո փան ա սաց որ ի մաս տուն ա նու նը մի այն աս տու ծոյ կը վայ լէ. իսկ մար դուս կը վայ լէ ի մաս տա սէր ա նու նը. որ է ըլ լալ սի րող ի մաս տու թեան. սա կայն բուն ի մաս տու թիւնն է խո հեմ պար կեշտ և ա ռա քի նի ըլ լալ ա մէն բա նի մէջ:

Անձին կասէ լեր իմաստուն,
խոհեմ գործքով մըտօք արթուն.
ինչ որ գործես վերջը խորհէ,
իմաստութեան միշտ հետևէ:

Լ. լ. լ.

Լոյ սը կը պատ ճա ռի ա ռե գա կլին շա-ռա ւի ղէն, որ ցո լա նա լով կը լու սա ւո-րէ օդն ու ա մէն ա ռար կա նե րը, և ա-սով մեր աչ քը ա մէն բան տես նող կըլ լայ: Այս պէս ա͞ծ այ ին լոյ սը կը կոչ ւի լոյս փա ռաց, որ է իբր հայ լի. ե րա նեալ հո-գիք ա նով կը տես նեն զաս տուած և աս-տուա ծայ ին փառ քե րը. ա պա ո՛վ որ ա-ւե լի ա͞ծ սի րու թիւն ու նի՝ ա ւե լի պայ-ծառ կը տես նէ ա͞ծ. նա և ա նով ա մէն բաղ ձա լի բա նե րը կը տես նէ և կը վայ-ե լէ եր ջան կու թեամբ. ա նանկ որ ե րա-նեալ հո գիք բը նաւ կա րօ տու թիւն չու-նին ար քայ ու թեան մէջ:

Լիւնըն խըրատէ թէ միտքըդ բաց,
տեսող եղիր լուսոյն փառաց.
չի կուրանաս ըստ տըգիտաց,
չի զըրկըվիս յանբաւ բարեաց:

Խ. խ. խ.

Խոս տո վա նու թիւնն է խոր հուրդ ե-կե ղեց ւոյ, որ ք͞ս հաս տա տեց քը ըն տո-նէ ից փըր կու թեա նը հա մար. ինչ պէս որ մը կըր տու թեամբ հո գին կը սըր բի

ու քը րիս տո սի ան դամ կըլ լայ, ա սանկ ալ մե ղա ւոր հո գին ճըշ մա րիտ զըղջ մամբ և հաս տատ ա ռա ջադ րու թեամբ մեղ-քե րը կը խոս տո վա նի .քա հա նայ ին ու ար ձակ վե լով թո ղու թիւն կառ նէ, նո-րէն կար դա րա նայ և քը րիս տո սի ան դամ կըլ լայ. ա նոր հա մար մը կըր տու թիւնն ու ա պաշ խա րու թիւ նը կաս վին խոր-հուրդ մե ռե լոց, իսկ մէ կալ հինգ խոր-հուրդ նե րը կաս վին խոր հուրդ կեն դա-նեաց. զի ար դա րա ցած նե րուն կը տըր-վին:

Մէն խորհուրդ տայ՝ խոստովանէ,
մէկիկ մէկիկ մեղքըդ ասէ.
Ճշմարտութեամբ առաջադրէ,
որ սըրբըվիս ամէն մեղքէ:

Ծ՛. ծ. ֆ.

Ծ՝ա գումն ա րև ու կըլ լայ եր բոր ա-րե գա կը աշ խար հիս տա կէն անց նե լով կու գայ հո րի զո նէն վեր կել-լէ. ան կէ բարձ րա նա լով եր բոր նո րէն կը հաս նի հո րի զո նը՝ կաս վի մուտ ա րև ու. և ո-րով հե տև ա րե ւը ա մէն օր մէյ մէկ աս-տի ճան ե տև քա լե լով միշտ իր տե ղը կը փոխէ, հո րի զո նին ծագ ման կէտն ալ միշտ կը փո փո խի. ա պա դեկ տեմ բե րէն ե տև ա մէն օր ա րե ւը բարձ րա նա լով օ րը կեր կըն նայ, և գի շե րը կը կար ճը-նայ մին չև յունիս. ան կէ ե տև կըս կը-

սի օ րը կար ճը նալ, և գի շե րը եր կըն-
նալ մին չև դեկ տեմ բեր ։ Ա պա ա մէն
մարդ պար տա կան է որ ա րև ու ծաղ-
ման ժա մա նա կը ել լէ փառք տայ աս տու-
ծոյ և ու րա խու թեամբ վայ ե լէ ա նոր
լոյսն ու բա րի քը ։

Ո՛ւան աւէ թէ ըզքեզ ծանիր,
ծերոց խօսքէն դուրս մի՛ ել լիր ·
լուսով շնորհաց պայծառացիր,
կենաց ծառով անմահ եղիր ։

Կ · կ · է ·

Կամքն է իշ խան մարդ կայ ին բը նու-
թեան, իսկ հո գին է թա գա ւոր անձն իշ-
խան և ան մահ · ո րուն գըլ խա ւոր զօ-
րու թիւնն է միտքն ու կամ քը · միտ քը
կըմ բըռ նէ և կը ճանչ նայ ճըշ մար տու-
թիւ նը, իսկ կամ քը հե տև ե լով նոյն ճըշ-
մար տու թեան կը կա մի ա ղա տօ րէն բա-
րին, և կը փախ չի չա րէն՝ թէ որ խաբ ւած
չըլ լայ ։ Ա պա ա մէն մարդ պար տա կան
ե ղած է որ եր բոր մըտ քով ճըշ մար տու-
թիւ նը ճանչ ցաւ՝ պէտք է ա ղատ կամ-
քով հե տե ւի ու գոր ծէ բա րին, և հե-
ռա նայ չա րէն, որ պէս զի ան ցա ւոր
կեան քէս ե տև ա նանց կե նաց հաս նի ։

Մենըն կառէ լաւ մըտածէ,
անանց կենաց սիրտըդ վառէ ·
սուտ կենցաղոյս դուռն է կըկին,
մըտար կելլես մերկ յաշխարհէ ։

Հ․Հ․Ն․

Հա ղոր դու թեան սբ խոր հուր դը անոր հա մար դը րաւ Քս ա ւագ հինգ շաբթի օրն որ քը րիս տո նեայ է ղո ղը խոստո վա նու թեամբ և ա պաշ խա րու թեամբ մաք րե լով խիղ ճը ճա շա կէ քը րիս տո սի սուրբ մար մինն ու հա ղորդ ըլ լայ ած ութեան․ ի բըր թէ սըր բը վե լով կապ վի ըս տեղ ծո ղին հետ այս կեան քիս մէջ և մեռ նե լէն է տև միշտ հա ղորդ ըլ լայ յաւի տե նա կան ան ճա ռե լի փա ռաց արար չին։ Ապա ով որ զատ կէ զա տիկ և մեծ տօ նե րուն չի հա ղորդ վի՝ յի սու սի հետ հա ղոր դու թիւն չու նե նար, ու կը կոր սը վի։

Հոն խըրրատէ հնազանդ ըլլաս,
խիղճըդ մաքուր սիրտըդ սըրբած,
հաղորդութեան սուրբ խորհըրդին,
փափաքելով միշտ մօտենաս։

Ձ․ճ․ջ․

Ձայ նը կը պատ ճա ռի եր բոր օ դը կը ցըն ցը վի․ նոյն պէս կըլ լայ եր բոր մարդուս բեր նէն օ դը դուրս կել լէ ու դըր սի օ դին հետ կը հա ղոր դի ձայն կել լէ, և պըռ կունք նե րով ու լեզ ւով խօսք կը կազմը վի։ Սա կայն վեր ջի դա տա տա նին օ րը սա ա մէն ձայն պի տի խա փա նի, ու միայն գաբ րի էլ եան փո ղին ա հեղ ձայ նը

պի տի լըս վի, որ հը րա մա նաւ ա՟յ եր-
կինք և բո լոր աշ խարհ կը սա սա նի. մե-
ռել ներն յա րու թիւն կառ նեն, կել լեն
ի րենց գե րեզ մա նէն դա տաս տա նի կեր-
թան. ար դար քը նո րէն կը պը սա կին
հոգ ւով և մարմ նով. իսկ դա տա պար-
տեալ նե րը յա ւի տեան կը կոր սը վին:

Ձան ձայն տայ քեզ արթուն կեցիր,
սուտ բաներով մի՛ ըզբաղիր.
երբ ձայն լըսես՝ սուրբ փեսային,
երթաս բազմիս հարսնարանին:

Ղ. ղ. ղ.

Ղե կը օ րի նակ է խո հե մու թեան,
որ մար դըս կը կա ռա վա րէ և կա տա րե-
լու թեան կը հաս ցը նէ. և ինչ պէս որ ա-
մէն նաւ ղե կով կը կա ռա վար վի ու ա-
ռանց ղե կի կը մո լո րի, այս պէս ա մէն
մարդ խո հե մու թեամբ պէտք է կա ռա-
վար վի. զի ա ռանց խո հե մու թեան և ա-
ռանց մը տա ծու թեան ինչ որ գոր ծէ կը
մո լո րի, և մե ծա մեծ վը նաս նե րու պատ-
ճառ կըլ լայ. իսկ խո հեմ շար ժե լով ա-
մէն բա նի մէջ կե րև նայ բա րի դի տում
և չնոր հա լի:

Ղատըն խըրատէ ղեկով շարժէ,
ամէն բանըդ կարգով գործէ.
որ հոգւոյդ նաւն անցնի ծովէն,
ազատ մընայ փորձութենէ:

Ճ՛. ճ. ճ.

Ճ՛ըշ մար տու թիւնն է մի ան փո փոխ և յա ւի տե նա կան , և մէկ բան մը կա- րող չէ զայն յաղ թե լու · միշտ յաղ թող է ա մէն բա նի · ա նոր հա մար ա սաց քն · Ես եմ ճա նա պարհ , ճըշ մար տու թիւն , և կեանք ։ Ա՛պա ճըշ մար տա սէր մար դը քնի է · ոչ սուտ կը սի րէ , ոչ խա բէ ու- թիւն և ոչ կեղ ծա ւո րու թիւն , զի այս- պի սի մար դը սա տա նայ ին է՝ որն որ սը- տին հայրն է · իսկ ճըշ մար տու թիւ նը կը խայ տա ռա կէ զայն պի սին , ու կը փա- ռա ւո րէ ճըշ մար տա սէ րը · ա նանկ որ ճըշ մար տու թեան ճամ բայ էն դուրս չել- լեր , ա ղէկ բան կը սի րէ , ու հո գե ւոր և ի մաս տուն ան ձանց հետ կը տես նը վի միշտ ։

Ճ՛էն ճանապարհ քեզ ցուցանէ ,
չի հեռանալ 'ի ճըշմարտէ ·
ոչ սուտ խօսիլ ոչ երդուըննալ ,
զի ճըշմարիտն աստուծոյ է ։

Մ՝. մ. ն.

Մ՝արդն է փոք րիկ աշ խարհ ա մէն կա- տա րե լու թեամբ զար դա րած բա նա- կան հոգ ւով և մըտ քով լու սա ւո րած · որ է ի րեն ա րե գա կը , և ա՛ նով կաս վի պատ կեր այ , իսկ մար մինն ու նի ջուր , բոյս , կեն դա նի ։ Ա՛պա ա մէն մարդ նախ

պի տի մը տա ծէ թէ մարդ եմ, ան մահ հո գի ու նիմ. երկ րորդ պի տի մը տա ծէ թէ քրիս տո նեայ եմ, և մի կըր տու թեամբ ա դա մայ ըս կըզ բըն նա կան մեղ քէն ա զա տած եմ, ու քնի ան ւամբ դը րոշ մած եմ և ան դամ ե ղած եմ յսի . եր րորդ մահ կայ՝ պի տի մեռ նիմ, և ո՞յ պի տի հա մար տամ. ե թէ բա րի է գործ քըս ե րա նի է ին ծի, ե թէ չար՝ վայ ինձ ։

Մ՛եռնըն մըտքիդ իմաց կուտայ,
մահուան վըրայ միշտ մըտմըտա .
մեղաց բաներ միտքըդ չի գայ,
մարդ ես մարդու վայլածն արա ։

Յ. յ. յ.

Յոյսն է ածա բա նա կան ա ռա քի նու-թիւն, որ ա ռաջ կու գայ կեն դա նի հա-ւատ քէն . ո րով հե տև ով որ ճըշ մար տու-թեամբ կը հա ւա տայ աս տու ծոյ, պէտք է որ բո լոր սըր տով յոյս ու նե նայ ա նոր ո ղոր մու թեա նը և հաս տատ յու սով ա պա ւի նի ո ղոր մած ըս տեղ ծո ղին, որ զին քը չի պի տի կոր սըն ցը նէ . զի բա րե-գոր ծաց հա մար ար քայ ու թիւն խոս տա-ցեր է . ա հա այս պէս սէրն ալ կը բոր բո-քի . ա նանկ որ միշտ կը փա փա քի որ եր-թայ մի ա նայ ըս տեղ ծո ղին հետ յա ւի-տե նա կան սի րով . ուս տի հա ւատք յոյս սէր միշտ կապ ւած են ի րա րու հետ ։

Յին յոյս տայ քեզ յաստուած յուսա,
մի կըտրեր յոյսդ երբ ցաւ մը գայ.
եթէ յաջող եթէ ձախորդ,
ամէն մէկ բանն աստուած կուտայ։

Ն. Ճ. Ն.

Նախանձն է գէշ մոլութիւն, որ կըրակի նըման կայրէ նախանձոտ մարդը ու ըրիշին բարեացը վըրան. ամենեւին այլոց աղէկութիւնը չուզեր. կըտըրտմի թէ որ մէկին անունը կամ բանը գովեն. թէ որ ձեռքէն գայ՝ աղէկութիւնը աշխըրքէս կըվերցնէր որ մարդ դուչըլլայ, որ է դիւական բընութիւն։ Ապա ամէն քրիստոնեայ պէտք է որ այս մոլութենէ հեռու փախչի ու բարինախանձ ունենայ. երբոր այլոց վըրա աղէկ բան տեսնէ՝ ինքն ալ հետեւի որ ունենայ, և բարին անուն աստուածապաշտ ըլլայ աշխըրքիս վըրայ։

Սուտ նախանձին համար կասէ,
թէ կըրակի շատ նըման է.
նախ ունեցողը կը խանձէ,
ապա այլոց սիրտը կէրէ։

Շ. Հ. Ղ.

Շընորհքն է ձըրի պարգեւ այ, որ կուտայ քրիստոնէից. որպէս զի բարի ըլլալով փըրկութեան հասնին, ու քսի չարչարանաց պըտուղները վայելեն. ա-

պա ա մէն մար դու հար կա ւոր է շը նորհք . զի ա ռանց շը նոր հաց մարդ մը չի կըր նար ար դա րա նալ , ու մեղ քէ սըր բը վիլ , ար-քայ ու թեան որ դի ըլ լալ : Ուս տի պէտք է միշտ շը նորհք խըն դը րել ա րար չէն , ու ան շը նորհք չի մը նալ . զի ան շը նորհք մար դը սա տա նայ ի որս կըլ լայ կը կոր-սը վի յա ւի տեան :

Շան շնորհազարդ ասէ եղեր ,
ունային մարմնոյդ մի հետեւիր .
շնորհօք փըրկչին կըրնաս միայն ,
վեր ելլելու յերկնից խորան :

Ա . ո . ռ .

Ու սումն է տե ղե կու թիւն ա մէն հար-կա ւոր բա նե րու և գի տու թեանց ո րով մար դը սոր ված և լու սա ւո րած կըլ լայ . իսկ ան ուս չի սոր ված մար դը ան բա նի նը ման կապ րի ու թէ մարդ կայ լին ըն կե-րու թեան և թէ բո լոր աշ խըր քի ծան-րու թիւն կըլ լայ . ուս տի հար կա ւոր է որ որ չափ կապ րինք՝ ա ղէկ բան սոր վե լու ջա նանք . ա պա ով որ փուճ բա նե րու ե-տեւ է ըլ լա լով չու զեր բան սոր վիլ՝ կոյր կը մը նայ , և մար դու սի րե լի չի կըր նար ըլ լա լու . ա նանկ որ ա մէ նը իր մէ կը փա խը չին , և մարդ ե րե սը չի նայ իր :

Ան հետեւէ կասէ ուսման ,
և մի ըլլար անուս անբան .

քանզի ուսմամբ և հանճարով,
մարդը միայն մարդ կը ճանչնան ։

Չ. Հ. Ն.

Չար չա րանքն յի սու սի է ղու բո լոր աշ խըր քիս հա մար, ո րով բաց վե ցաւ ար քայ ու թեան դու ռը ա մէն հա ւա տա ցե լոց. և ա մէն քրիս տո նեայ պար տա կան է ղու որ բա րի ըլ լայ ու ար քայ ու թեան հաս նի. նա և միշտ յի սու սի խաչն ու ցա ւը միտ քը բե րէ և համ բե րէ ինչ ցաւ որ ու նե նայ. ոչ նը պար տա նայ, և ոչ բար կա նայ այ լոց վը րան. ա մէն նե ղու թեանց գլխ քը ար ժա նի հա մա րի, որ պէս զի 'ի հան դեր ձեա լըն յոյն 'տը չար չա րա նաց շը նոր հօ քը այ սակ վլի. ո րով հե տև ինչ պէս որ ոս կին կը րա կին մէջ չա պա կա նիր, այլ ա ւե լի կը մաք րի, այս պէս համ բե րող հո գին խաչ քա շե լով ա ւե լի կը լու սա ւո րի և ա՛յ հա ճոյ կըլ լայ ։

Չան խըրատ տայ հոս չարչարուէ,
համբերութիւն թող համ բերէ.
այլոց չարեաց թէ դուն տանիս,
նըման փըրկչին մարդ կը շահիս ։

Գ. Պ. Պ.

Պատ ուի րանն է ձը րա գի նը ման որ չի տակ ճամ բան ցոյց կու տայ մար դուս. ա նոր հա մար ա՛ծ ա ղամն ըս տեղ ծա ծին պէս պատ ուի րան տը ւաւ որ չի սը խա լի.

իսկ մով սէս մար գա րէ ին ձեռ քով տը ւաւ տա սը պատ ուի րան սի նա լե ռը եր կու քա րէ տախ տակ նե րու վը րայ , որ հաս_ տա տա պա հեն ու չի մո լո րին : Աս պատ_ ուի րան նե րը հը րա մայ եր են որ աս_ տուծ մէ ի զատ ու րիշ բան չի պաշ տեն , ա͞յ ա նու նը պա րապ տեղ չի յի շեն , կի_ րա կի տօն օր չի բա նին , ծը նող քը պատ_ ուեն , մարդ չըս պան նեն , չի շը նան , չի գող նան , սուտ չի վը կայ են , բա նի չի նա_ խան ձին ու չի ցան կան : Ահա ա սոնք ա_ մէն մարդ պար տա կան է պա հե լու :

Պէն պատուիրանն աստուածային ,
պահէ ասէ զերթ գանձ անգին .
որ անմոլար երթաս ուղին ,
արքայութեան Ճանապարհին :

Ջ. Ջ. Ջ.

Ջեր մե ռան դու թիւնն է ա͞ծ սի րու_ թիւն , որ բա րի հո գին վա ռած ջերմ սի_ րով կա ղօ թէ ա͞յ , ու կը բաղ ձայ մի ա նալ ըս տեղ ծո ղին հետ . ա հա ա սանկ ջեր մե_ ռանդ հո գին նը ման է հը րեշ տա կի , որ մեղ քէ և աշ խըր քէ թե թև նա լով կը վե րա նայ հոգ ւով , ու ա͞ծ ա փայլ ե րա_ նե լի կըլ լայ : Ուս տի ջեր մե ռանդ մար_ դը ա մէն ան գամ միտ քը պի տի բե րէ ըս_ տեղ ծո ղին բա րիքն ու սիր տը բոր բո քէ ա͞ծ այ ին սի րով և ջեր մե ռան դու թեամբ . ինչ պէս որ սուր բե րը կը նէ ին :

Դ՛էն ջերմեռանդն ասէ եղէր ,
ջերմաղօթքով տաճար մըտիր .
մի՛ ծուլանար հոգևորին ,
թէ չէ կըլլաս դիւաց բաժին ։

Ռ . ռ . ռ .

Ռաբ բի քըր իս տո սի ա նու նն է , որ եբ-
րայ ե ցե րէն կը նը շա նա կէ վար դա պետ
կամ ու սու ցիչ . աս մըտ քով ա րա բա ցիք
ալ ռաբ բի ա նուն կու տան աս տու ծոյ ։
Եր բոր քս̃ յար եալ ու մա րիամ մագ դա-
ղե նա ցւոյն ե րև ցաւ , մէ կէն ռաբ բու նի
կան չեց , որ նոյն բա նը կը նը շա նա կէ . իսկ
ա ռա քեա լնե րը ինչ որ պի տի հար ցը նէ ին
քըր իս տո սի , և ինչ նե ղու թիւն որ ու նե-
նայ ին ռաբ բի կը կան չէ ին ։ Այս պէս ա-
մէն քըր իս տոն եայ ինչ նե ղու թիւն որ ու-
նե նայ՝ պէտք է երկ նա ւոր վար դա պե-
տին օգ նու թիւնն ու շը նորհ քը խընդ րէ ,
որ ա զա տի փոր ձու թե նէ ։

Ռան քեզ խրատէ խընդրէ ռաբբին ,
լըսէ ըզձայն վարդապետին .
ռամիկներէն հեռու փախիր ,
գիտնոց ծերոց միշտ ունկըն դիր ։

Ս . ս . ս .

Սէրն է ա ռա քի նու թիւն սի րուն և
գե ղե ցիկ , ո րով կը սի րենք զա̃ծ իր ան հուն
բա րու թեա նը հա մար , և ըն կեր նիս
կը սի րենք ա̃յ սի րոյն հա մար . ա պա ա̃ծ ա-

պաշտ մար դը պէտք է նախ ա մէն բա նէն ա ռաջ և ամէն բա նէն վեր իւր ըս տեղ֊ ծո ղը սի րէ և ա նոր սի րոյն հա մար մեղ֊ քէ փախ չի ու բա րե գոր ծու թեան հե֊ տե ւի. նա և պի տի սի րէ ըն կե րը և ա֊ ղէ կու թիւ նը կա մե նայ, ինչ պէս որ ի րեն հա մար կը կա մե նայ. և իւր բա րեա ցը վը րայ ինչ պէս որ կու րա խա նայ, պի տի ու րա խա նայ ըն կե րին բար եա ցը վը րա. ա հա այս է օ րէնք աս տուած սի րու թեան և եղ բայր սի րու թեան:

Սէն սիրտդ ասէ սիրով փըրկչին,
միշտ բորբոքէ նըման բոցին.
չըլլայ թէ սէր սուտ աշխարհին,
մըտնէ այրէ սիրտդ ու հոգին:

Վ. Վ. Ն.

Վախ ճանն է պատ ճառ ա մէն գործ քի, որ կաս վի վախ ճա նա կան պատ ճառ. զի ա մէն բան մէկ վախ ճա նի հա մար կըլ լայ, և ա ռանց վախ ճա նի բան մը չըլ լար աշ֊ խըր քիս վը րայ. ուս տի նիւ թա կան բա֊ նե րը ե ղան մար դուս հա մար. բոյ սե֊ րուն, հան քե րուն, և ա նա սուն նե րուն վախ ճա նը մարդս է. իսկ մար դուս վախ֊ ճա նը ա͞ծ մի այն է. զի մարդն ու հը րեշ֊ տակն ա͞ծ ի րեն հա մար ըս տեղ ծեց, որ զին քը ճանչ նան, սի րեն և պաշ տեն, ու իւր փա ռա ցը ար ժա նի ըլ լան: Ա պա ո֊ րուն վախ ճանն որ բա րի է, և բա րի վախ

Ճա նի հա մար կաշ խա տի, ա նոր վերջն
ալ բա րի կըլ լայ ։

Մեծն ասէ թէ վախճանդ ըլլայ,
աստուած միայն ա՛լ բան չըլլայ․
վարքդ ու շարժմունքդ աղէկ արա,
հարկաւ վերջըդ բարի կըլլայ ։

Տ․ տ․ փ․

Տօն կամ տօ նա խըմ բու թիւն կըլ լայ տէ րու նա կան օ րե րուն և սուր բե րուն կա տար մա նը հա մար․ զի ե կե ղե ցին դը-րեր է որ ա մէն քրիս տո նեայ տօն օ րը ե-կե ղե ցին եր թայ պա տա րագ տես նէ, ու փա ռա ւո րէ զա՟ծ, և հո գև ո րա պէս ու րա խա նայ նոյն օր ւան հան դի սին հա-մար, խըն դը րե լով ըս տեղ ծո ղէն, որ շը-նորհ.ք տայ ի րեն ու զօ րա ցը նէ․ որ պէս զի սուր բե րուն նը ման յաղ թէ մարմ նոյ և սա տա նայ ի, ու ա ռա քի նա կան վար-քով յա ւի տե նա կան տօ նա խըմ բու-թեան ար ժա նի ըլ լայ, ուր յա ւի տեան փա ռա ւո րէ զաս տուած ։

Տիւնըն ասէ թէ տէր ունիս,
տիրող տերանց տիեզերիս,
պատուիրանէն չի խոտորիս,
սրբոց դասէն դուրս չի վարվիս ։

Ր․ ր․ ր․

Րե նա տես ա՟ծ ա տես ա սէ ղ է․ զի յա-կոբ նա հա պետ եր բոր տե սաւ հը րեշ-

տա կը , որ ա̃յ կող մա նէ հե տը խօ սե ցաւ ,
իս րայ էլ կամ րե նա տես աս վե ցաւ . իսկ
քրիս տոն եա նե րը նոր իս րայ էլ կոչ վե-
ցան , որ է նոր րե նա տես կամ ա̃ծ ա տես ։
Բայց ա̃ծ ա տե սու թեան փա փա քող մար-
դը պի տի ո̃ք սիրտ ու նե նայ , հո գե ւո րին
մօտ ըլ լայ , խո նարհ , հը նա զանդ և խա-
ղա ղա սէր . ի բըր թէ սիրտն ըլ լայ ար քայ-
ու թիւն՝ ա̃յ սի րո վը վառ ված . ա նանկ
հո գին ա̃ծ ա տես է թէ՛ հօս և թէ եր-
կին քը ։

Բէն խըրատ տայ խոնարհ եղիր ,
բարեպաշտօն հըլու ընտիր .
անճառ լուսոյն երանական ,
բարի գործով ըլլաս արժան ։

Յ. ց. դ.

Յան կա կան կա րո ղու թեամբ մար դըս
կը բաղ ձայ բար ւոյն , և ցաս մնա կան կա-
րո ղու թեամբ կը փախ չի չա րէն . բայց
շատ ան գամ ըզ գայ ու թիւ նը խաբ վե-
լով՝ բա րին կը թող նէ չա րին կը հե տե ւի ,
ցան կա նա լով ան կարգ բա նե րու . ուս-
տի ա ռա քի նի մար դը պար տա կան է որ
ցան կա կան կա րո ղու թիւ նը չա փի մէջ
պա հէ , ու չար ցան կու թեան չի հե տե-
ւի , բա րի բա նե րու ցան կայ . նոյն պէս
պէտք է կա նո նով վա րէ ցաս մնա կան կա-
րո ղու թիւնն ալ , որ ոչ յան դուգն հա մար-
ձակ ըլ լայ , և ոչ վախ կոտ փոք րո գի . քա-

Ջու թեամբ դէմ կե նայ չա րին , և հար-
կա ւոր տե ղը ա րի ու թիւն անէ :

Յոն ցուցանէ քեզ այլ խըրատ ,
ցանկականին խըլէ արմատ .
զցասմընականն 'ի կարգ պահէ ,
առաքինի ըլլաս քաջ մարդ :

Ի . ւ . ա .

Իխու ծու թիւնն է հի ւան դու թիւն մարմ նա ւոր և հո գե ւոր . մարմ նա ւոր հի ւան դու թիւն կը պա տա ռի եր բոր ներ սի հիւ թե րը կայլ այլ ին , կամ ջեր-մու թիւ նը կա ւել նայ և կամ ցըր տու-թիւ նը , կամ չո րու թիւ նը , և կամ թա-ցու թիւ նը . թէ որ դե ղով չի լաւ նայ , մահ կը պա տա ռի , ու մար մի նը հող կը դառ նայ ուս կից որ ըս տեղծ ված է : Իսկ հո գե ւոր հի ւան դու թիւնն է զըր կու-մըն շը նոր հաց , տը կա րու թիւն բը նա-կան կա րո ղու թեանց , տը գի տու թիւն մը տաց , մո լո րու թիւն կա մաց , և ան-կար գու թիւն ըղ գայ ա կան բաղ ձա նաց : Ա . հա աս հի ւան դու թիւ նը պա տա-հե ցաւ մեզ՝ ա դա մին մեղ քո վը , և աս հի ւան դու թե նէն ա զատ կըլ լանք թէ որ բա րի ապ րինք :

Իխունքըն կասէ՝ հոգւով հիւանդ
տգիտութիւն կանէ ըզմարդ .
կապէ զըլլխիդ գիտութեան վարդ ,
որ երևնաս պըսակազարդ :

Փ · փ · փ ·

Փըր կու թիւն ե ղաւ աշ խըր քի մի այն քըր իս տո սի ան գին ար եամբ, որ թա փեց մեզ փըր կե լու հա մար. թէ պէտ ա̃ծ կա րող էր ու րիշ կեր պով մեզ փըր կե լու սա տա նայ ին ձեռ քէն՝ բայց վ̃ո ան չափ սի րոյն ք̃ո աշ խարհ ե կաւ մար դա ցաւ չար չա րե ցաւ և մե ռաւ. հո գին մար մի նէն ե լա ծին պէս գը նաց լիմ պոս ա ղա տեց մար գա րէ նե րուն և ար դար նե րուն հո գին. բա ցաւ ար քայ ու թեան դու ռըն որ ա մէն քրիս տոն եայ փըր կու թեան հա սաւ ու երկ նայ ին փառ քե րուն ար ժա նի ե ղաւ ք̃ոի փըր կա գոր ծու թեամբ ։

Փիւրըն փառաց քարոզ կուտայ,
վերին փառաց միշտ փափաքեա.
բարի գործքով ով որ ջանայ,
կըրկին փառաց արժան կըլլայ ։

Ք · ք · ք ·

Քա ղա քա վա րու թիւնն է գե ղե ցիկ ու սու մըն մար դոյ, որ կը սոր վե ցը նէ զին քը ճանչ նալ, մե ծե րուն պա տիւ տալ, և մար դա վա րու թեամբ շար ժիլ ։ Քա ղա քա վար մար դուն ա մէն գործ քըն ու բա նը շը նորհ քով պի տի ըլ լայ. խօս քը ա նուշ, ձայ նը խո նարհ և շարժ ված քը շը նորհ ա լի. ա նանկ պի տի վար վի տա նը մէջ ինչ պէս որ կը վար վի դուր սը. միտ-

քը պի տի դը նէ որ ա մէն տեղ մարդա֊
վա րու թիւն ա նե լու է. զի ա մէն տեղ
ա̃ծ կայ, և ուր որ ըլ լայ՝ մարդ է, և ոչ
ան բան. վեր ջա պէս նը ման քե րո բէ ից
պի տի սի րե լի ըլ լայ ա̃յ և մար դու քաղ֊
ցըր կե նակ ցու թեամբ ։

Րէն քարոզէ վերջին խըրատ,
ընտիր եղիր կըրթըւած մարդ.
քաղաքավար և բարեպաշտ,
գիտուն խոհեմ և շնորհազարդ ։

Եւ. և. խ.

Եւ րո պա աշ խըր քիս չորս մա սին պըզ֊
տիկն է, բայց շատ մեծ է խել քով գի տու֊
թեամբ և բազ մա մար դու թեամբ. իր
ի մաս տուն նե րը բո լոր աշ խարհ կը լու֊
սա ւո րեն, և իր հը զօր թա գա ւոր նե֊
րը աշ խըր քի կա նոն կու տան ։ Սա կայն
ա ռաջ շատ տը գէտ է ին եւ րո պա ցիք,
ա մե նե ւին բան չիյ տէ ին. եր բոր ա րապ֊
նե րը եւ րո պի ա ան յան ու տի րե ցին ըս֊
պա նի այ ի՝ քիչ քիչ ու սում սոր վե ցու֊
ցին եւ րո պա ցւոց, որ ըս կը սան ծաղ կիլ,
ու ի մաս տուն գըր քե րով լը ցին ի րենց
աշ խար հը, որ տաս նը վեց աշ խարհ կը
բաժ նը վի ։

Եւն է կիսատ եչէ հնարած,
այլ խըրատ տայ ուսանողաց.
Եթէ կիսատ գուլ միտք ունիս,
Ջանքով ըլլաս աղէկ սորված ։

Օ․ օ․ օ․

Օ րէնքն է կա նոն աշ խար հի , և բո–
լոր աշ խարհ օ րէն քով կը կա ռա վար վի ․
ա նոր հա մար եր բոր մարդն ըս տեղ ծե–
ցաւ , ա՛ծ ի րեն բը նա կան օ րէնք դը րաւ
խըղճ մը տան քը , որ ա նոր լու սով շի տակ
եր թայ ան սը խալ ․ ետ քը տը վաւ մով–
սի սա կան օ րէնքն ու պատ ւի րա նը , որ
նոյն բը նա կան օ րէն քին վը րայ հաս տա–
տած է ․ նոյն պէս տը վաւ Քս ա ւե տա րա–
նա կան օ րէն քը՝ ո րով օ րի նա պահ–
քը րը կու թեան կը հաս նին ու կը պը սակ–
վին ա րար չէն ․ իսկ օ րի նա զանցք կը
զա տա պար տին ․ զի Քսի օ րէն քը է հաս–
տա տու թիւն բը նա կան և դը րա կան
օ րի նաց ։

Օն օրէնք տայ օրուան վըրայ,
որ փուճ բանով կորած չըլլայ ․
օրինապահ օվ որ ըլլայ ,
օրէնքն իրեն շընորհք կուտայ ։

Փ․ փ․ փ․

Փի լը սո փոս կը թարգ մա նի սի րող
ի մաս տու թեան ․ բայց ճըշ մա րիտ ի–
մաս տա սէ րը պի տի ու նե նայ ա ղէկ
վարք և սէր ա ռա քի նու թեան , կա տա–
րե լու թեան , և ա՛ծ պաշ տու թեան ․ ա–
նանկ որ եթէ և բան եալ հո գի ապ րի աշ–
խըր քիս վը րայ , ա մե նուն սի րե լի , ա–

գին պար ծանք և ո՞յ հա ճե լի ։ Այս պի-
սի լա ւու թեանց և տե ւէ ման կու թե-
նէն պէտք է հե տե ւիլ, բա րի սո վո րու-
թեանց փա փա քող ըլ լալ, և ի մաս տա-
սի րու թեամբ լու սա ւո րիլ, ու մին չե
ծե րու թիւն բա րի ա նուն ըլ լալ, ա պա
սա տուա ծայ ին ան ճա ռե լի փա ռաց ար-
ժա նի ըլ լալ յա ւի տեա նս յա ւի տե նից ։

Փէն փիլոսոփ ասէ եղիր,
Ճանչցիր զաշխարհ մի՛ քուն լինիր․
ըստեղծողին գործոց նայէ,
անճառելեաց միշտ փափաքէ ։

ՄԱՍՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

ՎԱՐԺՈՒԹԻՒՆ ԱՌԱՔԻՆԻ ՕՐԻՆԱԿԱՑ

ա. Իմաստութիւն.

Դիոնեսիոս բռնաւորը օր մը վաճառանոցն ելաւ, տեսաւ որ ամէն վաճառական տեսակ տեսակ ապրանք կը ծախէ։ Հոն պատահեցաւ փիլիսոփայի մը, հարցուց թէ հապա դուն ի՞նչ կը ծախես։ Ա՛ն ալ պատասխանեց թէ ես իմաստութիւն կը ծախեմ։

Կրկնեց Դիոնեսիոս . քանիո՞վ կը ծախես ։ Ասաց փիլիսոփան թէ վեցհարիւր դահեկանի ։ Մէկէն հանեց վճարեց ։ Ասաց փիլիսոփան . Ինչ գործոց խոհեմութէ գործէ ու միշտ վերջը մտածէ . ահա աս է իմ ապրանքս ։ Աս խօսքս մեծ բան չերևնալով Դիոնեսիոսին՝ սկսաւ սովորաբար բերան առնել , և նեղանալով ամէն անգամ ասել ։

Եղաւ որ իրեն իշխանները թշնամանալով կաշառք տվին իրեն սափրիչին , որ երբոր զինքն ածիլէ , վարպետութեամբ վիզը կտրելով սպաննէ բռնաւորը ։ Երբոր գնաց իրեն քով սափրիչը , Դիոնեսիոս առանց բանը գիտնալու բարձր ձայնով կանչեց . Ինչ գործոց խոհեմութէ գործէ ու միշտ վերջը մտածէ ։ Սափրիչը կարծելով թէ Դիոնեսիոս բանը իմացեր է՝ ընկաւ ոտքը թողութիւն խնդրեց որ կեանքը շնորհէ իրեն ։ Ան ատենը Դիոնեսիոս իմացաւ իմաստութեան գինը թէ ինչ թանկագին մեծ բան է եղեր . երանի անոր որ ունի ու գիտէ յարգը իմաստութեան . զի պատճառ եղաւ իրեն ազատութեանը ։

Գանձ իմաստութեան գանձ անկըշռելի ,
պարգև տէրունեան ընծայեալ բանի .
զոր ոչ երկրաքարշ միտք մարմնասիրի ,
և ոչ շընչաւորն առնու 'ի յարգի ։
Քոյդ մըտաց տըւաւ այն գանձ տէրունի ,
քեզ հաւատացաւ յարգել անթերի .
Ձօխացի 'ի քոյդ գանձարան սրտի ,
Ձօխանալ այնու միտք քո և հոգի ։

Է. Աշխատասիրութիւն.

Օգոստոս կայսրը թշնամեաց դէմ մեծ յաղթութիւն կատարելէն ետև փառաւորապէս Հռոմ դարձաւ։ Կայսեր դէմն ելաւ հռոմայեցի մը ունելով ձեռքը կաչաղակ թռչուն, որուն սորվեցուցեր էր աս խօսքս խօսելու. Ողջունեմ զքեզ կայսր յաղթող վեհափառ։ Կայսրը աս բանս թռչունէն լսելով զմայլեցաւ, ու հրամայեց որ ծանր գնով գնեն։ Ետքը այսպիսի խօսող թռչուններուն տէր ձգելով քանի մը հատ գնեց։ Ռամիկ արուեստաւոր մը աս բանս լսելով՝ ինքն ալ առաւ կաչաղակ մը, ու սկսաւ վերի խօսքը սորվեցընել մեծ դժուարութ̃բ, որ ետքը ծախէ կայսեր։ Բայց որովհետև թռչունը դժուար կը սորվէր՝ տէրը շատ անգամ նեղանալով կը կանչէր. Աւաղ աշխատանացս որ կորուսի։

Վերջապէս արուեստաւորը սորվեցուց թռչունին ինչպէս որ պէտք էր, որ ետքի խօսքն ալ միատեղ սորվեցաւ։ Օր մը կայսրը երբոր կանցնէր աս արուեստաւորին դրանն առջևէն, թռչունը նոր սորված ըլլալով՝ պատուհանէն կը կանչէր. Ողջունեմ զքեզ կայսր յաղթող վեհափառ։ Վեր նայեցաւ կայսրը ու ասաց. Ես շատ ունիմ այդպիսի ողջոյն տըւող թռչուններ։ Կաչաղակն ետևէն մէկալ խօսքն ասաց. Աւաղ աշխատանացս որ կորուսի։

Աս բանս այնչափ զարմացուց կայսրն որ հրամայեց աւելի ծանր գնով գնել ան թըռչունը. ան ժամանակն ասաց արուեստաւորը, թէ իրաւի շատ մեծ բան է եղեր աշխատանքն որ բնաւ չի կորսուիր :

Այսպէս անմահանալ ջանք առաքինի,
յաղթել բռնութեանց գիտէ աշխարհի.
Թէ զանխօսն առնէ խօսող ցանկալի,
քանի՞ թէ խօսունդ 'ի նոյն կըրթեսցի :
Մի՛ յետս ընկըրկիր 'ի գործ պիտանին,
որչափ չարատանջ իցէ առնելին.
զի յոյն անուշէ զամէն դըժուարին,
չըքնաղ չափակցեալ գործս ը վախճանին :

Դ. Հնարագիտութիւն.

Երեւելի իշխան մը լսեր էր որ աստղաբաշխ մը միշտ կը պարծենայ թէ իմ արուեստովս լաւ գիտեմ չեղած բաները գուշակել : Իշխանը հրաման խրկեց անոր՝ որ գուշակելով իր չորս հարցմունքին պատասխան տայ : Առաջինն էր, Ո՞ւր է աշխարհիս մէջ տեղը. երկրորդ՝ Իմ արժէքս ո՞րչափ է. երրորդ՝ Հիմա ես ի՞նչ կը մտածեմ. չորրորդ՝ Ես ի՞նչ բանի կը հաւատամ : Աստղաբաշխը զարմանալով այսպիսի հարցմունքի վրայ թողութիւն խնդրեց իշխանէն, զի այսպիսի բան միայն Աստուած կարող է գիտնալ : Բայց իշխանը բարկանալով սպառնացաւ որ կամ գտներ աստղա-

բաշխական արուեստով՝ պատասխան տուր , և կամ կը պատուհասեմ զքեզ չարաչար ։

Երբոր աստղաբաշխը կը մտածէր տարակուսած՝ իւր ջաղացպանը ներս կը մտնէ ու հարցընելով պատճառը կիմանայ ։ Մ՛ի տարակուսիր կըսէ . ատ հարցմունքդ բան չէ . ինձի հրաման տուր , հագուստդ հագնիմ, ես երթամ պատասխանը տամ ։ Աստղաբաշխը ուրախանալով կը հանէ հագուստն անոր կը հագցընէ ու կը խրկէ իշխանին ։ Ջաղացպանը աստղաբաշխին հագուստովն ազատութե̃ կերթայ շիտակ իշխանին խուցը կը մտնէ ողջունելով ։ Իշխանը մէկէն կը հարցընէ թէ պատրաստեցի՞ր պատասխանը հարցմունքիս ։ Հրամերես ասաց ։ Ուրեմն ըսէ ինծի՝ կրկնեց իշխանը , ո՞ւր է աշխըրքիս մէջ տեղը . պատասխանեց ջաղացպանը . ոչ միայն պիտի ըսեմ, այլև պիտի ցըցնեմ քեզի , թէ որ կամենաս հետս գալ դաշտը ։ Իշխանը հաճեցաւ՝ երան գնացին դաշտը . Ջաղացպանը քիչ մը տեղ ոտքով չափեց ու կեցաւ . դարձաւ իշխանին ասաց՝ թէ ահա հոս է աշխըրքիս մէջ տեղը . եթէ ինծի չի հաւատաս՝ չափել տուր աւելի վարպետ երկրաչափի ու կիմանաս որ շիտակ է խօսքս ։

Իշխանը զարմանալով անոր վարպետութե̃ը վրայ ասաց՝ թէ աւելի դիւրին է քեզի հաւատալ , քան թէ կրկին չափել տալ . բայց ըսէ ինծի՝ իմ արժէքս ո՞րչափ է . պատասխանեց ջաղացպանը . մեր փրկիչը երսուն դահեկա-

նի ծախուեցաւ . ապա դուն պէտք է որ արժես մէկ դահեկան պակաս . կարծեմ թէ աս գինը անպատուութիւն չի բերեր քեզի ։ Ըսաց իշխանը՝ աս ալ թող անցնի . ասա՝ ես հիմա ի՞նչ կը մտածեմ ։ Պատասխանեց ջաղացպանը . դուն քու շահդ ու հկամուտդ կը մտածես ։ Իրաւի է, ըսաց իշխանը . բայց գիտցի՛ր նայիմ ես ի՞նչ բանի կը հաւատամ ։ Պատասխանեց, թէ դուն կը հաւատաս թէ ես աստղաբաշխն եմ . բայց ես եմ ջաղացպան, որ անոր տեղն եկայ քեզ պատասխանեցի ։ Իշխանը շատ զարմանալով անոր հնարագիտութեանը վրայ գովեց մեծապէս թէ շատ աղէկ կատարեցիր պաշտօնդ ու ազատեցիր աստղաբաշխը . ուստի քու հնարագիտութիւնդ անկէ շատ վեր կը համարիմ ։

Այս վըսեմափայլ նըշոյլ բընածին ,
 վառիվառ պահեալ կայ յիւր կանթեղին .
 զի ճարակ լուսոյ իմացականին ,
 է հանճար իմաստ ըստ տեսականին ։
Եթէ չէ վառեալ քոյդ ճըրագ ներքին ,
 փայլուն առարկայք քեզ խաւար լինին .
 զի՞նչ շահ այլք թէ զքեզ գիտուն համարին,
 երբ միտքդ է կապեալ 'ի մութ խաւարին ։

Է . Սրտաբանութիւն .

Աւազակները երբոր ճամբան կըսպասէին անցնողները կողոպտելու համար, տեսան որ անկէ կրօնաւոր մը կանցնէր սուրբ

Ֆրանչիսկոսի կարգէն. կարծելով թէ պահած ստակ ունի, մէկէն վրան թափեցան, ու սուրը սրտին դրին կըսպառնային որ հանէ ստակը։ Իսկ բարի կրօնաւորն աներկիւղ և զուարթ դէմքով սկսաւ այսպէս ասել անոնց. Պարոններ, կերևնայ թէ շատ ժամանակ է որ հեռացեր էք աշխըրքէ և մարդկային կենակցութ՜է. որովհետև մոռցեր էք որ Ֆրանչիսկեան կրօնաւորները չեն կարնար վրանին ստակ պահելու. ուստի ստակ չունիմ որ տամ. անոր տեղը ձեզի խրատ մը խօսիմ, որով կարենաք ձեր ցանկասէր սիրտը հանդչեցընելու։ Աւազակները զինքն անանկ հանգիստ և զուարթ տեսնելով հաձեցան որ մտիկ ընեն։ Ուստի այսպէս սկսաւ խրատը. Եղբայրներ, կը տեսնեմ որ ձեր կենցաղավարութ՜ին ու Յ՜սի կենցաղավարութ՜իը շատ նման են իրարու. վ՜ն զի նա աղքատ մեռաւ, դուք ալ աղքատ պիտի մեռնիք. նա ամենուն ատելի եղաւ ու հալածուեցաւ, դուք ալ ամենուն ատելի էք ու կը հալածուիք. նա մոլորեցուցիչ համարուեցաւ, դուք գող աւազակ համարուած էք. նա տեղ մը չունեցաւ գլուխը դնելու, դուք ալ չունիք ապահով բնակարան մը. մութն է ձեր լոյսը, գայլերն են ձեր ընկերները և թռչուններն են ձեր երգիչները. նա մէկ քաղքէն մէկալը կը հալածուէր, դուք մէկ վտանգէն կազատիք մէկալը կըյնիք, ու հովին ձայնը և ծառերուն տերևները ձեզ կը

դողացընէ ։ Նա ընկաւ Թշնամեաց ձեռքը մէկ աշկերտին մատնութը , դուք ալ պիտի մատնուիք ձեր մէկ ընկերին ձեռքովը ․ զնա Պիղատոսի առաջը հանեցին , դուք ալ օր մը պիտի ելլէք դատն դատաւորի մը առջև ․ Նա դատապարտեցաւ 'ի մահ խաչի , դուք ալ պիտի կախուիք անարգ կախաղանէն ․ Նա իջաւ դժոխքը , դուք ալ պիտի իջնիք ։ Սակայն երկու մեծ տարբերութիւն կայ անոր ու ձեր մէջ ․ զի Նա սուտ վկաներէն յանիրաւի դատապարտեցաւ , իսկ դուք պիտի դատապարտիք անսուտ վկաներէն , և արդարութեամբ պիտի սպաննուիք ձեր յատուկ չարագործութեան համար ։ Նա դժոխքէն ելաւ յաղթանակով , դուք հոն պիտի մնաք յաւիտեանս յաւիտենից ․ ամէն ։

Սա խրատս այնչափ շարժեց աւազակներուն սիրտն որ՝ ընկան ոտքը զղջացան , ու առին կրօնաւորն իրեն վանքը տարին ու անկէ ետև Թողուցին աւազակութիւնը , բարեպաշտութեամբ հետևեցան բարի խրատով սրբակաց կրօնաւորին ։

Ազդու ազդարար ձայն խրատատուին ,
երբ կից է գործոց իւր բան խրատին ,
զի սին բանն ասի շարժումն օդային ,
ոչ պատճառ բարեաց ոչ շարժիչ սրտին ։
Դու մատո զքո սիրտ առ ձայն ազդողին ,
ամբարեա 'ի նա ըզբարի բարին ․
այնու մեծանաս այն է զանձ ներքին ,
զոր օտարք անտի կողոպտել չունին ։

Է. Ագահութիւն.

Խելացի մարդ մը միշտ կը մտածէր աշխարքիս ունայնութեանը վրան ու կը զարմանար թէ ագահ մարդիկ ինչպէս չեն կըշտանար՝ որ իրենց սակաւօրեայ ժամանակնին հանգիստ անցընեն։ Աս բարի խորհուրդներով այնչափ սիրտը շարժեցաւ, որ ամէն ունեցած բարիքն աղքատներուն բաժնեց, ու լեռը ճգնաւորի նման սրբութեամբ կապրէր։ Երբոր ձմեռը մօտեցաւ կը նայէր որ լեռներուն մէջ ծակ փապար մը գտնէ ու հոն բնակի։ Որ մը գտաւ անանկ տեղ մը բնակարանի համար. ելաւ քարերուն վրայէն մէջը մտաւ ու շատ աղէկ տեղ երևցաւ իրեն. բայց երբոր ներսը նայեցաւ՝ տեսաւ որ կտոր մը ոսկի հոն ձգած է, անանկ վախ եկաւ իրեն ան ոսկիէն՝ որ կարծէր թէ մահը տեսաւ։

Ուստի ձգեց ելաւ անկէց, սկսաւ փախչիլ. երբոր սաստիկ վազելով կանցնէր լեռանը մէջէն, աւազակները տեսան՝ վրան վազեցին բռնեցին, հարցուցին թէ ինչու կը փախչիս, ի՞նչ կայ։ Պատասխան տուաւ թէ մահը տեսայ, անկէց կը փախչիմ։ Զարմանալով սկսան ստիպել որ շիտակն ասէ, ի՞նչ բան տեսար որ կը փախչիս։ Անատենը իրենց հասկըցուց թէ իմ մահս ոսկին է, ոսկի տեսայ այրին մէջ, վախցայ կը փախչիմ։

Աւազակները վրան խնտալով թողուցին,

որ փախաւ գնաց · իրենք իրեք հոգի ելան
գնացին գտան ոսկին ու սկսան ուրախանալ ·
ետքը խորհուրդ ըրին հանեցին ստակ մը-
ւին իրենց մէկ ընկերին քաղաք խրկեցին որ
գինի և ուտելիք բերէ իրենց : Աս մարդը
կերթայ քաղաք և ամէն բան գնելէն ետև
կը մտածէ որ բոլոր ոսկին ինքն յափշտա-
կէ · ուստի թոյն առաւ գինիին մէջ լեցուց,
որ ընկերները խմեն ու մեռնին : Այս ո-
ղորմելին երբոր մօտեցաւ այլին քով՝ ըն-
կերներն ալ մտածեցին որ զինքն սպաննեն,
ու ոսկին երկուսին մնայ · աս խորհրդով
ելան դուրս առին ձեռքէն բաներն ու զարկին
սպաննեցին, ու իրենք նստան ուտել խմե-
լու · բայց որովհետև դեղած էր գինին,
անոնք ալ հոն մեռան :

Իսկ բարեսէր ճգնաւորը ուրիշ յարմար
տեղ չի գտնելով՝ մտածեց թէ աւազակնե-
րը ոսկին անկէ առեր տարեր են, երթայ
հոն բնակի · երբոր կը մօտենայ, կը տեսնէ
որ մէկ աւազակը զարկեր սպաններ են ա-
րիւնոտ պառկած · մէկալ երկուսը դեղով
սեւցած մէկդի շրջուած են, իմացաւ թէ
ոսկին ինչ մահ բերեր էր իրենց · ուստի
սկսաւ աւելի ուժով վազել հեռանալ ան
մահաբեր տեղէն : Գնաց ընկաւ երեսի վրայ
շնորհակալ եղաւ ա̃յ, որ զինքն ազատեր էր
ան չար մահէն, և բոլոր կենացը մէջ ոսկի
չուզեց տեսնելու, իբր ճշմարիտ մահ սե-
պելով հոգևոր և մարմնաւոր :

Այս ոսկեսփրաց կըշիռ է բաժին,
մարմին և հոգի 'ի նոյն մաշողին .
այս սուտ բերկրութիւն մնաց անմտին,
ծախիչ է կենաց թոյն մահաբերին :
Տես զիարդ ազատ սիրտ առաքինին,
ազատ 'ի թունից հըրճուի յիւր հոգին .
թող զանբան ոսկին առիթ մահածին,
հետևեա բարւոյն նըման երջանկին :

Է. Հոգեսիրութիւն .

Թէոդոս թագաւորը հանդիսաւոր խաղ մը ուզեց ընելու, ուր ժողվեցան ամէն մեծամեծ իշխանները : Խաղէն առաջ երկու իշխան ուզեցին որ երթան դէպ 'ի անտառը քալեն ու դառնան գան . բայց ասոնք մանկութենէ բարի խրատներով կըթուած ըլլալով՝ սկսան պիտանի և հոգևոր բաներու վրայ խօսիլ բոլոր ճամբան . այնչափ անուշ եկաւ իրենց աս խօսակցութիւնն որ մոռցան խաղը, և շատ տեղ անտառին մէջ կը քալեն ու կը հեռանան : Նայիս անտառին մէկ կողմը ճգնաւորի խուց մը կը տեսնեն, կերթան որ օրհնութիւն առնեն . կը նային որ ներսը մարդ չի կայ, միայն փայտէ ամաններ ու խարազներ կը տեսնեն հոն . կը զարմանան թէ ասանկ ահռելի տեղ մարդ կարնայ կենալու, ինչպէս մարդ է եղեր կըսեն հոս բնակողը : Տախտըկին տակը կը գտնեն սուրբ Ննտոն ճգնաւորին վար-

քը. մէկը կըսկսի կարդալ, որչափ աւելի կարդաց՝ այնչափ սիրտը բորբոքեցաւ. քիչ մ՚ալ կարդաց ու սկսաւ ա՜խ կանչել:

Վերջապէս սիրտը չի դիմացաւ սկսաւ այսպէս խօսիլ. Ո՛հ աս ինչ կուրութիւն է մեր գործքը, աս ինչպիսի անցաւոր կեանք ունինք ու միայն անցաւորին ետեւէ ծախեր ենք. որչափ վտանգներ որչափ նեղութիւններ քաշեցինք անցաւոր թագաւորին համար, ունայն անուան և փառաց համար. հապա երկնաւոր թագաւորին, անանց բարեաց և փառաց համար ինչ գործեցինք: Զօրսղին կը նայեր, ձեռքերը գլխուն կը զարնէր, աս ինչ խեւութիւն է մեր բանը. աշխարքի համար մարմինի համար բանի մը չենք խնայեր, հոգւոյ համար ամեն բանի կը խնայենք. արքայութեան համար ո՞չ համար ինչ ըրած ունինք: Դարձաւ ապա ընկերոջն ասաց թէ ես ալ պիտի չերթամ քաղաք, ես հոս պիտի մնամ, հոս պիտի գտնեմ իմ հոգիս և իմ յաւիտենական թագաւորութիւնս որ կորուսեր էի: Ընկերն ալ իրեն հետեւելով մնացին հոն. հագան ան խարազները, նստան ապաշխարեցին, ու մինչեւ 'ի մահ սրբութեամբ անցուցին իրենց կեանքը, ինչպէս կը պատմէ սուրբն Օգոստինոս:

Տես զիա՛րդ ազդեալ սրտի դիւցազին,
անդէն ձգեցաւ ըզհետ շարժողին,
եգիտ մեծութիւն աննիւթականին,
զոր չարժէ աշխարհ ընդ բոլոր գոյին:

Պատրաստեա ըղձմուտ քոյդ աղդարանին ,
Հետևիլ բարւոյն ըստ սահմանողին .
սէր հոգեկանին սիրոյ անմահին
ձըգեսցէ 'ի վեր սիրտ քո և զհոգին ։

Է . Յամառութիւն .

Նաբոլի քաղաքը սեպուհ իշխան մը կար շատ բարեպաշտ և ժամասէր . որ բաց 'ի պարտաւորութենէն՝ ամէն կիրակի քարոզի կերթար , ու երբոր տուն կը դառնար՝ լսած քարոզը գործքով կը կատարէր ։ Այս բարեպաշտ իշխանը մէկ այլազգ գերի մը կառնէ , և խնամելով լեզու սորվեցրնել կուտայ ու քովը կը պահէ ։ Գերին ալ ամէն կիրակի իշխանին հետ ժամ կերթար . կը նայէր որ տէրն ինչ քարոզ որ ժամը կը լսէ , կերթայ տուն գործքով կը կատարէ . միտքը կը դնէ որ երթայ քարոզիչը գտնէ աղաչէ որ առջևի կիրակին գերի ազատելու վրայ քարոզ տայ , որ տէրը զինքն ալ ազատէ ։ Քարոզիչը լսելով գերիին խնդիրքը՝ սիրով յանձն առաւ կատարելու ։ Կիրակի եղաւ , նորէն եկեղեցին գնացին քարոզի . բայց քարոզիչը ուրիշ բանի վրայ տուաւ քարոզը . իշխանը տուն գնաց՝ նոյն քարոզին խրատը կատարեց ։ Գերին կարծելով թէ քարոզիչը մոռցաւ , նորէն գնաց խնդրեց . քարոզիչը՝ միտս է , ասաց , պիտի տամ ուզած քարոզդ ։ Բայց հետևեալ կիրակին ալ չի տուաւ նոյն քարոզը , և այսպէս քանի

մը կիրակի անցաւ. վերջապէս մէկ կիրակի մը եկեղեցին կերթան, քարոզիչը կըսկսի գերի ազատելու վրայ փառաւոր քարոզ մը տալ. գերին ուրախանալով տիրոջը հետ տուն կերթայ, նայիս իշխանը կը կանչէ քովը գերին, ազատութեան թուղթը կուտայ իրեն՝ ասելով թէ ասկէ ետև դուն ազատ ես, երբոր կուզես գնա քաղաքդ:

Գերին խնտալով դուրս կելլէ, կը վազէ կերթայ քարոզչին շնորհակալ ըլլալու, որ պատճառ եղաւ իրեն ազատութեր. ետքը դարձաւ հարցուց թէ ինչո՞ւ համար առջի կիրակին աս քարոզը չիտուիր, ու այսչափ ուշացուցիր: Պատասխանեց թէ ես ինչ քարոզ որ տալու ըլլամ՝ նախ գործքով կը կատարեմ, ետքը կուտամ. որովհետև գերի չէի ազատած՝ նայեցայ որ գերի մը առնեմ ազատեմ, ետքը տամ քարոզը. անոր համար ուշացայ:

Գերին աս բանս որ լսեց՝ այնչափ զարմացաւ որ սիրտը շարժեցաւ դարձաւ գնաց իշխանին ոտքն ընկաւ, խնդրեց որ մնայ հոն ու քրիստոնեայ ըլլայ: Նա այսպէս փափաքին հասաւ, և քարոզչին ու իշխանին բարեպաշտութեանը հետևելով երևելի բարեպաշտ եղաւ:

Այս պտուղ բարեաց գործոց պանծալի,
այս առաքինեաց օրինակ բարի.
ձըգէ զհեռաւորս 'ի գիւտ ճշմարտի,
'ի լոյս հրաւիրէ զխաւարեալ հոգի:

Այս և քեզ 'ի ճահ մանուկ շնորհալի,
առաքինեաց տիպ 'ի քեզ գըծեսցի.
լուսատիպ եղեալ լոյս տուր խաւարի,
փառաւորել զՀայր գործովք լուսալի։

Է. Աստուածապաշտութիւն.

Երևելի ա̄ծաբան մը ուզեց իմանալ թէ աշխարհքիս վրայ ո՞վ է թշուառ ողորմելի. շատ մտածելէն ետև Աստուծմէ խնդրեց որ իրեն յայտնէ։ Օր մը ձմեռուան մէջ կելլէ եկեղեցին կերթայ. կը տեսնէ որ դրանը քով խեղճ ողորմելի աղքատ մը մերկ կը դողայ. ա̄ծաբանն անանկ խեղճութեան մէջն որ կը տեսնէ աղքատը՝ կը մտածէ թէ ահա աս պիտի ըլլայ փնտրուած թշուառս, զի աս կէց աւելի ո՞վ կարնայ ըլլալ ողորմելի։ Ասոր մօտենալով բարև կուտայ աղքատին՝ թշուառ անուանելով. պատասխան կուտայ աղքատը՝ թէ ես թշուառ չեմ։ Զարմանալով ա̄ծաբանը կասէ, թէ դուն թշուառ չես՝ հապա ո՞վ է. դուն ի՞նչ մարդ ես որ խեղճութիւնդ չես ճանչնար։ Պատասխան կուտայ աղքատը, թէ ես թագաւոր եմ։ Դուն թագաւո՞ր ես կասէ, քու թագաւորութիւնդ ո՞ւր տեղ է։ Կը պատասխանէ, թէ իմ թագաւորութիւնս հոգւոյս մէջն է։

Ա̄ծաբանն աւելի զարմանալով ուրիշ խօսք չի գտներ հարցընելու՝ կը դառնայ կասէ. թէ որ Ա̄ծ վճռէ, թէ դուն դժոխքն

երթաս, չե՞ս ըլլար թշուառ ։ Ամենևին չէ ասաց ․ վասն զի ես միշտ իմ ստեղծողս երկու ձեռքովս բռներ եմ ա̃ծպաշտութեան օրէնքով ․ թէ որ զիս դժոխքը խրկէ, զինքն ալ հետս կը տանիմ ․ ան ատենը դժոխքն արքայութի̃ն կըլլայ, ես ալ իմ հոգւոյս թագաւորութիւնը գտնելով՝ ոչ թէ թշուառ, այլ երջանիկ երանելի կըլլամ ։ Ան ժամանակն ա̃ծաբանը ազգերուն ոտքն ընկաւ ասաց, թէ իրաւի՝ դուն երջանիկ և կատարեալ ես ա̃ծպաշտութեամբ ․ ուրեմն ա̃ծպաշտութիւն չունեցող չարագործ մարդն է թշուառ թէ՛ աշխըրքիս վրան, և թէ 'ի հանդերձեալն ։

Ահա հիաքանչ գործ աստուածպաշտին,
անկիր երանեալ յամէն վիճակին ․
ձեռք ինքնակալաց, զօրք բելիարին,
չըզօրեն բերել արկած երջանկին ։
Աստուածպաշտութի̃ թէ կըրթիս յանձին,
յաղթես աշխարհի դըրանց դըժոխին ․
մարդ ա̃ծափայլ հրեշտակ 'ի մարմնի,
զերծ յամէն կըրից ներքին արտաքին ։

Ը ․ Արդարութեան ․

Արիստիդէս աթենացին շատ երևելի ըլլալով իրենց տէրութե̃ մէջ մեծանուն փայլեցաւ թէ՛ խելքով, թէ՛ քաջութ̃ք, և թէ՛ արդարութեամբ ․ մինչև պաշտօնի վրայ ելլելով գլխաւոր եղաւ ազգին ։ Բայց ատոր

բնութիւնը այնչափ բարեսէր և պարկեշտ էր, որ ամենևին իրեն յատուկ շահը չէր փնտըռեր, այլ միայն ազգին և ժողովրդեան աղէկութեանը համար կաշխատէր. ոչ փառասիրութիւն գիտէր, և ոչ անիրաւութիւն. մինչ զի իրեն մականուն դրվեցաւ Արդար Արիստիդէս: Սակայն իր ընկերներէն նախանձոտներ եղան ու ժողովուրդը ոտք հանեցին որ քշեն զինքը խեցեգրութեամբ. իբր զի՝ խեցիի վրայ գրելով ժողովուրդը կը յայտնէր որ չեն ուզեր զինքը, պէտք է աքսորուի:

Ու արդար իշխանն ամենևին չէր հոգար թէ Աթէնքէն պիտի քշուի. օր մը ելաւ առանձին կը քալէր. տեսաւ որ քաղաքացիներէն մէկը կը գրէր որ աքսորուի Արիստիդէս. գնաց մօտեցաւ հարցուց թէ ինչու համար կը գրես, Արիստիդէս քեզի բան մը ըրած ունի՞: Պատասխանեց՝ թէ ոչ ինծի բան ըրած ունի, և ոչ զինքը կը ճանչնամ. հապա անոր համար չեմ ուզեր որ ամենէն վեր արդար կանուանի: Ահա այսպէս զուր տեղն աքսորուեցաւ արդարը տասը տարուան համար. բայց իր արդարութիւն իրեն շուտ հասաւ. զի Քսերքսէս Պարսից թագաւորը՝ յունաստանի վրան գալով, ժողովուրդը բերել տուաւ արդար Արիստիդէսը վեցերորդ տարին, ու թշնամւոյն դիմացը հանեց նաւով. որ ոչ միայն քաջութբ կատարեց իր պաշտօնը, այլև անկէ ետև մեծամեծ պաշտօններու մէջ մտաւ, ու ա-

մէն անգամ իրեն արդար անունը փայլեցուց իր վրան՝ զարմանալի առաքինութեամբ և ազգասիրութեամբ ։ Երկար ժամանակ գանձապետ եղաւ , բայց շահասիրութի չունենալուն համար միշտ աղքատ էր , ու աղքատ մեռաւ . անանկ որ իր զաւկըները տէրութիւնը պահեց մեծցուց . բայց արդար անունով ձոխ և պայծառ էր թէ իրեն տէրութեն մէջ , և թէ բոլոր աշխըրքի առջև ։

Արդարութիւնն է տէր տիեզերին ,
ոչ ոյժ զօրութիւն արքայից բազկին .
երբ բառնին յերկրէ իրաւունք վեհին ,
տապալի աշխարհ կործանի ինքնին ։
Ու քեզ զայն անուն չըքնաղագունին ,
արդար գործելով յամէն առնելին .
լաւ է վեհ անուամբ պանծալ 'ի կարգին ,
քան տիրել գանձուց բոլոր աշխարհին ։

Ճ . Հնազանդութիւն .

Ազնուական մեծատուն մը ունէր մէկ հատ զաւակ , որ շատ կը սիրէր հնազանդութեանը համար . զի ամենևին ծնողացն հրամանէն դուրս չէր ելած . ուստի ամէն ուսում սորվեցաւ . սակայն ծնողաց սիրովը շատանալով՝ առուտուրի բան չէր սորված ։ Երբոր աս տղան չափահաս եղաւ , մայրն սկսաւ հօրն ետևէն ընկնիլ որ նշանէ որդին . իսկ հայրը խելացի ըլլալով կանչեց տղան քովն ու ասաց , թէ մօրդ խըն-

գիրքը պիտի կատարեմ, բայց նախ կուզեմ որ երթաս մէկ հատ ոսկի վաստըկիս բերես որ տեսնեմ: Տղան կարծելով գընաց, որ հօրը հրամանը կատարէ հնազանդութբ. սակայն վաստակի ճամբայ չի գիտնալով տրտմած կը մտմտար: Մայրը վազեց քովն առաց, թէ մի տրտմիր, մեր քովն ոսկի շատ. ահա առ աս մէկ ոսկին, վաղը իրիկուն տար հօրդ տուր. և այսպէս կը վճարի քու հնազանդութեան պարտքդ:

Տղան մօրն ալ հնազանդելով առաւ ոսկին, մէկալ իրիկունը երբոր հայրը շատրուանին քով նստած էր՝ գնաց քովը կեցաւ. հայրը հարցուց թէ ո՞ւր է վաստըկած ոսկիդ. տղան հանեց մօրը տուած ոսկին հօրը տուաւ. հայրը վրան նայելով վերուց ջուրը նետեց ասելով թէ աս քու վաստըկած ոսկիդ չէ, գնա դուն վաստըկէ բեր: Տղան ամօթուն գետինը կանցնի, կերթայ տըրտմութբ կուլայ: Նայիս մայրը կը հանի և կը հարցընէ թէ ինչո՞ւ կուլաս. հայրդ իրեն ոսկին թէպէտ ճանչցաւ, բայց ես վաղը դըրացիէն կը փոխեմ ոսկի մը կուտամ քեզի, թող ճանչնայ նայիմ: Ուստի տղուն սիրտ կուտայ մայրը. և մէկալ օրը կը փոխէ դըրացիէն ոսկի մը, ու կուտայ տղուն կը խրկէ հօրը: Հայրը ձեռքը կառնէ ոսկին, ու բարկանալով նորէն ջուրը կը նետէ. աս քու վաստըկածդ չէ կասէ, գնա քու վաստըկածդ բեր:

Ն՛ն ատենը տղան միտքը կը դնէ թէ մին-
չև որ չերթամ իմ աշխատանքովս հօրս հրա-
մանը չկատարեմ, պիտի չըլլայ : Ուստի
առաւօտանց կանուխ կելլէ կերթայ քաղա-
քին ծայրը, կը նայի որ շէնք կը շինեն. կը
փոխէ հագուստն ու կը մտնէ բանուորնե-
րուն մէջ կաշխատի մինչև իրիկուն. ետքը
հագուստը կը փոխէ կերթայ տուն. և այս-
պէս շաբաթ մը չարաչար աշխատելով հա-
զիւ մէկ ոսկի կը վաստըկի, և դողալով կը
տանի հօրը : Իսկ հայրը առաջուան պէս ոս-
կիին վրան նայելով երբոր ջուրը պիտի նե-
տէր, տղան ոտքը կիյնի, ու կը բռնէ հօ-
րը ձեռքը կաղաղակէ որ չնետէ՝ մեղք
է. զի մէկ շաբաթ հոգիս հաներ եմ կը-
սէր, քրտինք թափելով վաստըկեր եմ։

Ն՛ն ատենը հայրը ուրախանալով կըսկսի
տղան խրատել, թէ աս քու հնազանդու-
թիւնդ քեզ արժանի ըրաւ որ վայելես իմ
մեծութիւնս. որովհետև փորձով գիտցայ
թէ ապրանքի տէր ըլլալ, բան վաստըկելը
որչափ մեծ և դժուար բան է : Ան որ դը-
ժուարութիւնը չգիտնայիր՝ շուտով կը կո-
րսնցընէիր իմ ապրանքս ու չէիր ցաւեր,
ինչպէս որ չիցաւեցար ջուրը նետած ոս-
կիներուս վրայ, վասն զի չէիր աշխատած :
Ուրեմն պահէ միշտ որդիական հնազան-
դութիւնդ և գիտցիր ունեցածիդ յարգը,
որով կըլլաս տէր և թագաւոր աշխըրքի :

Օ՜ինչ գեղեցկութիւն քան զայս յաշխարհի,
հնազանդ և հլու ունել պերճ որդի.
զարիւն և ըզկեանս առեալ 'ի ծնողաց,
անդրադարձ նոցին ձօնել նըկըրտի:
Դու մանուկ ընտիր քաղցր առաքինի,
հնազանդեա կամաց փոքու և մեծի.
Թէ յաղթել կամիս աշխարհականին,
յաղթեա քոյդ կըրից ներքին արտաքին:

ծա. Անյիշաչարութիւն.

Անուանի մեծատուն մը իրեք զաւակ ունէր, իրեքն ալ աղէկ կրթելով և սորվեցընելով մեծցուց ինչպէս որ կը փափաքէր: Տեսնելով անոնց առաքինի վարքն ու կատարելութիւնը՝ հանեց իւր բոլոր ապրանքը հաւասար իրեքին բաժնեց: Բայց ունէր մէկ անգին քարով մատնի մը, որուն նմանը չէր գտնուէր. աս մատնին պահեց քովը ու ասաց զաւկըներուն, թէ ո՛վ որ ձեզմէ մէկ երևելի գործք կամ գեղեցիկ առաքինութիւն մը ընէ՝ անոր կուտամ: Որդիքն իրմէն հրաման առին, որ երթան իրեք ամիս պտըտին ու երևելի գործքով մը դառնան: Այնչափ ժամանակ անցնելէն ետև դարձան եկան. հայրը կանչեց զիրենք առջևն ու սկսաւ հարցաքննել, թէ ո՛վ աւելի մեծ առաքինի գործք ըրած է: Առջի որդին պատմեց թէ ինձի պատահեցաւ օտարական մարդ մը, որուն հետ ընկեր ըլլալով բարե-

կամ եղանք, անանկ ինծի հաւատացեր էր որ ինծի սնտուկ մը ոսկի տուաւ պահելու առանց համրանքի և առանց գրի․ ոսկից շատ բան կարնայի վերցնելու․ բայց չուզեցի հաւատարմութեան դէմ մեղանչել, ամբողջ պահեցի, ու եկածին պէս հանեցի ամբողջ տուի իրեն ։ Հայրը պատասխանեց Թէ բարի է գործքդ․ բայց աս առաքինուԹիւնն ընելով բնական պարտքդ կատարեցիր, զի օտարին ոսկին գողնալով պիտի ըլլայիր անիրաւ և զրկող, որուն հատուցում պէտք է որ ըլլայ կամ հօս և կամ հանդերձեալը ։ Երկրորդ որդին պատմեց Թէ ծովուն քովն էի, տեսայ որ տղայ մը յանկարծ ծովն ընկաւ ու պիտի խղդուէր․ սիրտս չիդիմացաւ, մէկէն ծովը նետուեցայ բռնեցի տղան ողջ հանեցի ծովէն ազատեցի ։ Պատասխանեց հայրը, Թէ քու գործքդ ալ բարի է․ բայց դուն ալ բնական պարտք կատարեցիր․ զի ամէն մարդ պարտական է իրարու օգնել և իրարու հասնիլ, մանաւանդ վտանգի մէջ․ որովհետև օգնական մարդը օգնուԹիւն կը գտնէ, և խստասիրտ մարդը անողորմ կը կորսուի ։

Ան ժամանակը երրորդ որդին պատմեց հօրը, Թէ անիրաւ մարդ մը նախանձելով անանկ Թշնամի եղաւ ինծի որ ետևէս ընկեր էր զիս սպաննելու․ շատ մեծ դժուարուԹեամբ երբոր կըզգուշանայի իրմէն, օր մը պատահեցայ իրեն, տեսայ որ լեռա-

նը ծայրը պառկեր կը քնանար․ անանկ դար ու վտանգաւոր տեղ էր, որ քունին մէջ շարժածին պէս պիտի գլորէր վար ընկնէր հազար կտոր ըլլար․ Նայեցայ վրան սիրտս չդիմացաւ, ուզեցի որ զինքն ան վտանգէն ազատեմ․ իրաւ ինծի մեծ թշնամի էր, բայց ես կամացուկ մօտեցայ իրեն ու զգուշութ̃բ արթընցուցի, որ ելաւ ան վտանգէն ազատեցաւ։ Հայրը լսածին պէս վազեց գրկեց աս առաքինի որդին ասելով․ սիրելի զաւակ, քեզի կը վայլէ աս իմ անգին մատնիս․ զի քու առաքինութիւնդ արժանի է ամէն բարեաց․ որովհետեւ բարի ընել բարերարին՝ է գործք ընական․ բայց բարի ընել չարարարին՝ է գերազանց գործք, գեղեցիկ առաքինութիւն եւ դիւցազնական բարեգործութիւն։ Ահա այսպիսի մեծ գովասանքով եւ սիրով հանեց մատնին դրաւ առաքինի զաւակին մատն ու հայրական օրհնութ̃բն օրհնեց։

Այս պարգեւ բարեաց անյիշաչարին,
աններման գործոյ տըրիտուր անգին․
քանզի վարձք գործոց վըսեմագունին,
վըսեմ գերազանց չափակցեալ նըմին։
Թէ 'ի սոյն չըքնաղ գործ տիրականին
բերիս նըկըրտիս զերթ առաքինին,
վարձք անկըշռելի քեզ պահի յերկին,
մեծապանծ փառօք յանմահից կարգին։

ԾԷ. Աշգաւորանեան.

Արշակունեաց թագաւորութիւնը վերնալէն ետև բոլոր Հայաստան ոտնակոխ եղաւ պարսիկներէն. շատ նախարարներ պատուի համար ուրացան հաւատքն ու շատ տեղ կրակատուններ կը շինէին և կրակ կը պաշտէին. իսկ բարեպաշտ մարդիկ մեծ հալածանաց մէջ էին: Պարսիկները ուրացողներուն վատութիւնը տեսնելով բոլոր Հայոց ազգը կատէին, և նախատանօք վարելով ամէն ազգէն անարգ կը համարէին Հայերը:

Այս ժամանակը սուրբ Վարդանայ եղբօր որդին քաջն Վահան տեսնելով սուրբ հաւատքին հալածանքն ու ազգին խեղճութիւնը՝ վառուեցաւ սիրտը ազգասիրութեամբ և ա̄ծպաշտութեամբ. ուստի միաբանեց իրեն հետ ամէն բարեպաշտ նախարարներն ու կեանքը դնելով հաւատքին և ազգին համար, սկսաւ քաջութեամբ հալածել Հայաստանէն կրակապաշտ պարսիկներն և ուրացողները: Թէպէտ շատ քիչուոր էին առջի բերանը, բայց ա̄յ զօրութեամբն այնչափ զօրացան, որ հազարաւոր պարսիկները ցիրուցան կը ջարդէին զարմանալի քաջութեամբ. անանկ որ միայն Վահանայ անունը զամէնքը կը դողացրնէր:

Պերոզ Պարսից թագաւորը լսելով Վահանայ գործքերը՝ անհամար զօրք հանեց վրան, որ ջնջէ զինքը. բայց նա ա̄ծպաշ-

տութեան եւ ազգասիրութե՛ն հոգւով անանկ վառուած էր որ ոչ միայն չխախտցաւ, հապա աներկիւղ եւ քաջութեամբ մտաւ զօրքին մէջ իրե՛ն քաջերովը, եւ սոսկալի ջարդտալով մէկալ դիհէն ելաւ, ու սարսափեցուց եւ խորտակեց Պարսից զօրութիւնը։ Դրեթէ ամէն պատերազմի մէջ այսպիսի քաջութեամբ ցիրուցան ըրաւ թշնամիները։ Բայց վերջի մեծ յաղթութիւնն եղաւ, երբոր երեսուն քաջով մտաւ բիւրաւոր Պարսից բանակին ու կայծակի նման զանոնք հալածելով մէկալ կողմէն ելաւ. մինչեւ անհաւատ թըշնամիները վկայեցին թէ Վահանայ օգնական աներեւոյթ զօրութիւն մը կայ. ուստի չէին համարձակեր իրեն նայելու. թէպէտ ինքը զանոնք մարդու տեղ չդնելով քովէրնէն կանցնէր։

Ապա Պերոզ մեռնելէն ետեւ, Պարսից թագաւոր նստաւ Վաղարշ, որ լսելով Վահանայ անպարտելի քաջագործութիւնները զարմացաւ մնաց. զի քաջին դէմ ծեծկըւող զօրապետները կը վկայէին թէ այսպիսի զօրաւոր մեծ մարդ չէ տեսնուած, որ ազգասիրութեամբ աչքին բան մը չերեւնար, ու օր ըստ օրէ կը զօրանայ։ Վաղարշ սէր կապեց Վահանայ վրան, ու հրովարտակ խրկեց իրեն որ հնազանդի հաշտուելով հետը։ Վահան հաւանեցաւ թէ որ իրեն երեք խնդիրքը կատարէ. Նախ՝ թող տայ իրենց որ ամէն տեղ քրիստոնէական

կրօնքը պաշտեն փառաւորապէս . Այս մարդ-չուրացընեն , և կրակատուններն հայաստանէն վերցընեն : Երկրորդ՝ Թող գիտնան լաւն ու գէշն ընտրելու . բարի և քաջ մարդիկ սիրեն ու պատուեն . իսկ անարգ ուրացող մարդիկ չիպատուեն կրակապաշտ ըլլալնուն համար : Երրորդ՝ Թագաւորն իր աչքովը նայի և անկրձովը լսէ ամէն մարդու գործքն ու քաջութիւնը . և չհաւատայ ստասաց զրպարտողներուն :

Վաղարշ Թագաւորը տեսաւ որ արդար էին Վահանայ խնդիրքները , ոչ միայն կատարեց գովելով անոր ազգասիրութիւնը , որ բոլոր ջանքը ազգին լաւութեանը համար էր , այլ և հրամայեց որ իրեն քովը գայ քաջն Վահան ու փառաւորի պատուով աննման քաջութեանը համար : Ուստի երբոր Վահան բարեպաշտ Նախարարներով գնաց ներկայացաւ Թագաւորին , ու խօսեցաւ ատենին մէջ զարմանալի ատենախօսութեամբ , ամէնքը մեծապէս հաճեցան , և գովեցին անոր խոհեմութիւնը : Ապա տուաւ Թագաւորը մեծ պատիւներ Վահանայ , նաև սպարապետութիւն ազգին վրայ . նոյնպէս տուաւ ուխտապահ քաջ Նախարարներուն իրենց պատիւը , և մեծապանծ փառօք խրկեց զիրենք հայաստան : Երբոր Վահան հասաւ հայաստան՝ մեծ հայրապետն Յովհան մամդակունի ելաւ առաջ ՚նը խաչով և ՚նը նըշխարքով Լուսաւորչայ՝ օրհնեց զինքն ու տա-

րաւ եկեղեցին բոլոր ժողովրդով, գովեցին և փառաւորեցին զաստուած, որ փառաւորեց իւր փառաւորիչը :

Ասկէց եւս Վաղարշ տեսնելով Վահանայ հաւատարմութիւնն ու խոհեմութիւնը խրկեց իրեն մարզպանութիւն, և եղաւ տէր և գլուխ ազգին : Բոլոր Հայաստան ցնծութեամբ և ուրախութեամբ լեցուեցաւ, որ անանկ փառաւոր ազգասէր իշխանը տէր եղաւ ազգին ու Հայրաբար կը խնամէր զամենքը : Իսկ մեծ Հայրապետը նորէն օրհնելով իւր պայծառ իշխանը, խօսեցաւ գեղեցիկ ճառ մը սքանչելի ատենաբանութ̃բ. նախ՝ գովելով և փառաբանելով զա̃ծ. երկրորդ՝ մեծարելով Վահանայ քաջութիւնը, ազգասիրութի̃ը և բարեպաշտութիւնը. երրորդ՝ օրհնելով զամենքը, որ այսպէս զօրացան փառաւորապէս : Իսկ Վահան խոնարհելով առաջի ո̃յ շնորհակալ եղաւ, և անկէ եւս մինչև ցմահ նոյն բարեպաշտութեամբ և ազգասիրութեամբ կառավարեց ազգը խոհեմապէս, և օրըստօրէ պայծառացուց թէ՛ քրիստոնեայ ժողովուրդը, և թէ Ք̃ի սուրբ հաւատքը. և աս բարեպաշտ ազգասիրութիւնը և իշխանութիւնը երսուն տարի քշելով շատ աղէկութիւն տեսաւ ազգը, և միշտ պատուեցաւ փառաւոր անունը քաջին Վահանայ :

Այս պատգամ սիրոյ կրակ ճշմարտին,
վառիլ և մաշիլ 'ի սէր ընկերին.

այս գործ է սիրոյ սիրող քաջազնին,
ծախել զոր ունի 'ի սէր ազգային։
Տուր 'ի սէր ազգին կեանք.քո և մարմին,
կեալ մընալ անմահ 'ի սրնունդ նորին.
զի կեալ մ՟ն անձին է կեալ սուտ մարմին,
կեալ 'ի պէտս ազգին է բանականին։

ԾԳ. ՈՐԴԵԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ.

Երևելի խոհեմ մարդ մը ունէր երկու որդի. որ շատ մեծ հոգ ունեցաւ երկուքն ալ աղէկ մեծցընելու կրթելով և ուսում տալով՝ որ ընտիր խելացի մարդիկ ըլլան. և ինչպէս որ կը փափաքէր ազնիւ խելացի զաւակաց հայր ըլլալու՝ փափաքին հասաւ. զի անանկ շնորհալի իմաստուն զաւկըներ եղան, որ աշխարհք կը զարմանար անոնց խելքին քաղաքավարութեը և պարկեշտութեանը վրան։

Իր սիրուն զաւկըները երբոր անանկ շնորհալի կը ծաղկէին մատաղ հասակի մէջ՝ հայրը ամմէն բան կը ձգէր ու անոնց վրայ նայելով կըզմայլէր. շատ անգամ բանը կը ձգէր կը վազէր կերթար զաւկըները տեսնելու. որչափ նեղութիւն ունենար, անոնց երեսը նայածին պէս՝ կը մոռնար։ Որչա՜փ որ անոնց առաքինութիւնն ու եղբայրսիրութիւնը կաւելնար՝ հօրը սէրն ալ այնչափ կը բորբոքէր. անանկ որ ամէն րոպէ կը դողար վրանին. նոյն չափով անոնք ալ սիրական ծնող-

քին վրայ կը դողային որդիական սիրով։ Ուստի ասոնք առաքինութեան պատկերք մը եղած էին աշխարհքիս մէջ իրենց բարի վարքովը։ Սակայն ասոնց սէրն ու քաղաքավարութիւնը անանկ դժոխային նախանձ մը բերաւ բռնաւոր իշխանին, որ կը տիրէր նոյն քաղաքին անիրաւութեամբ, մինչև սկսաւ ետևներնէն ընկնիլ պատճառներ փնտըռել, որ զիրենք կորսնցընէ. վերջապէս սուտ բանով մը վերուց երկու տղան ալ բանտը դըրաւ սուտ վկաներով, ու հաստատեց որ երկուսն ալ մեռնին. խեղճ հայրը երբոր լսեց, խելքը գլխէն գնաց, վազեց գնաց բռնաւորին ոտքն ընկաւ, խնդրեց աղաղակեց, որ ողորմի խնայէ զաւկըներուն ու չիմարէ ճրագը, որ սքանչելի բարի օրինակ մնան աշխարհքիս վրան, և ծնողական սրտին մխիթար ըլլան։ Այսպիսի աղետալի խօսքերով որչափ որ ջանաց բռնաւորին սիրտը կակղցընել, այնչափ քարացաւ նա. մինչ զի քովի մեծամեծներուն սիրտը չիդիմացաւ՝ անոնք ալ սկսան աղաչել։ Ողորմելի հայրը կաղաղակէր որ անոնց տեղը զինքն սպաննէ. իսկ իշխանները կաղաչէին որ գէթ մէկ տղան չսպաննէ թողնէ ծնողքին մխիթար։

Աս անօրէն բռնաւորը որովհետև կուզէր որ ծնողքին սիրտը խորտակէ, հրաման հանեց որ երկու որդւոյն մէկը պէտք է որ մեռնի. հապա հայրը որն որ կուզէ՝

ան թող մեռնի․ ուստի բերին զաւկըները բռնաւորին առաջը․ ցաւալի հայրն ալ հոն բերին որ որոշէ, մէկ զաւակը մեռնելու տայ, մէկալն առնէ իրեն։ Շարժեցաւ խեղճին ծնողական գութը․ այլայլեցաւ արիւնը․ նայելով զաւկըներուն վրայ սիրտը կտրտեցաւ, վազեց գնաց փաթթըւեցաւ զաւկըներուն․ ողորմագին ձայնով խնդրեց բռնաւորէն որ երկու զաւկին ալ խնայէ, ու զինքն սպաննէ։ Տեսաւ որ մտիկ չըրաւ, նորէն աղաղակեց․ ո՛վ բռնութեանս․ ո՞ր զաւակս տամ, և ո՞րը պահեմ․ երկուքն ալ սիրուն և առաքինի, երկուքն ալ անգին մխիթար ծնողական սրտիս, երկուքն ալ հոգւոյս ճրագը և սրտիս փառքը․ աս աչքերս ի՞նչպէս տեսնեն անմեղ զաւկիս մահը․ աս ոտքերս ի՞նչպէս կոխեն զաւկիս արիւնով ներկած հողը․ շատ աղէկ է որ ես մեռնիմ քան թէ աննման զաւկիս մահը տեսնեմ։ ‘Այիս անանկ այլայլեցաւ սիրտն ու երեւակայութիւնն որ՝ միտքը կորուց, չըգիտցաւ ըրածը․ ա՛լ չըդիմացաւ սիրտը, հանեց սուրը զարկաւ ինքզինքը մեռցուց և իր արիւնով շարժեց ամենուն սիրտն ու գոհ եղաւ զաւկըներուն․ և այսպէս զանոնք ազատեց իր մահուամբը։

Այս է բընութեան անժոյժ բըռնութիւն,
տենչայ զաւակաց զոհել զիւր արիւն․
այս ցաւած սըրտի կիրք անհընարին,
վաղվաղեալ բերի յաղէտ դառնագոյն,

Դու զաւակ ընտիր բարեկիրթ ներհուն ,
ծնողական սրբոյ մխիթար սիրուն .
Ջանա պանծալի վեհանալ՚ի նոյն ,
փառաւոր անմահ՚ի կեանս՚ի մահուն :

ԺԳ. Ոնորշաչան կերպ.

Իդոմենէ դեւկալիոնեան Կրետէի թա-
գաւորը , տրոյական պատերազմին ժամա-
նակը կերթայ նոյն քաղաքը պաշարելու յու-
նաստանի ուրիշ թագաւորներուն հետ :
Աս քաղաքը կործանելէն ետև , Իդոմենէ
կը մտնէ նաւն որ քաղաքն երթայ : Բայց
այնպիսի սաստիկ ալէկոծութիւն մը կը պա-
տահի , որ ամէնքը կը յուսահատին . իսկ
փորձ և զօրաւոր նաւավարները կը հաստա-
տեն թէ աս վտանգէն ազատելու ճար չի-
կայ : Ամէն մարդ մահն առաջը կը տեսնէր ,
ամենուն կերևնար թէ անդունդը բերա-
նը բացեր է որ զիրենք կլանէ . ուստի ամ-
մէնքը լացով ողբով կուլային իրենց դըժ-
բաղդութիւնը , որ գերեզմանի ալ արժանի
չեղան :

Իսկ Իդոմենէ վերցուց աչքերը երկինքը
դառն տրտմութեբ սկսաւ աղաղակել . Ո՛վ
ամենակալ տէր , դուն որ ունիս տէրութի ծո-
վուն ալիքներուն վրայ , լուր ողորմելոյս , ո-
ղորմէ խեղճ թշուառիս . ահա կուխտեմ որ
եթէ զիս ազատես ու հասցընես իմ կղզիս

Կրետէ՝ ծովուն զարհուրելի բռնութիւնը խորտակելով, ես զոհեմ քեզի ան գլուխն որ նախ աչքիս երեւնայ ։

Սակայն իր որդին գտնալով հօրը դարձը՝ պատրաստուեր էր որ դիմաց երթայ ու հօրը հետ գրկախառնի. խեղճը չէր գիտեր թէ ան պիտի ըլլար իրեն անձին կորուստ ։ Հայրը ազատելով ալեկոծութենէ շիտկեց նաւը դէպ 'ի նաւահանգիստը, տեսաւ հեռուէն հայրենիքը՝ ուրախանալով շնորհակալ կըլլար ա̃յ, որ իւր ուխտին հաճեցաւ ու զինքը ցանկալի երկիրը հասուց. սակայն մէկէն իմացաւ թէ քանի տրտմալի էր ըրած ուխտը ։ Շուտ հասկըցաւ իր դժբաղդութիւնը, և կը ցաւէր անխորհուրդ ուխտին վրայ ։ Մ՛ինչ զի կը վախնար հանելու քաղաքը և տեսնելու իր ընտանիքը. ևս առաւել կը դողար որ չըլլայ թէ որդին տեսնէ, որ շատ աւելի սիրելի էր աշխըրքիս մէջ ։ Սակայն անգութ ճախորդութիւնն աշխըրքի, որ կը ջանայ միշտ պատժելու մարդիկ և խոնարհեցընելու մեծամեծները, կը հալածէր աներևոյթ ձեռքով զԻդոմենէ ։ Նաւն զի հազիւ թէ հասաւ քաղաքն ու չիհամարձակելով աչքը վերուց որ նայի, ահա տեսաւ սիրական որդին, որուն համար էր վախն որ չըլլայ թէ տեսնէ. մէկէն զարհուրելով անդին դարձուց երեսը. աչքը կը փնտռէր ուրիշ գլուխ մը տեսնելու, որ քիչ սիրածն ըլլայ, որպէս զի ծառայէ զո-

հէն, բայց պարապ տեղը կը նայէր. զի որդին որդիական սիրով վազեց ամենէն առաջ հասաւ կարօտալի հօրը, փաթթուեցաւ վզին փափաքանօք. բայց տեսաւ որ հայրը տրտմութե՟ լեցուած ոչ երեսը կուզէ նայիլ, և ոչ իւր գգուանքը կընդունէր, այլ արտասուօք կողբար, զարհուրեցաւ տղան, չիդիմացաւ սիրտը. Ով հայր իմ, ասաց, ուսկէ՞ց է ատ քու տրտմութիւնդ. այսչափ երկար հեռաւորութենէդ ետև ինչո՞ւ կը վշտանաս որ թագաւորական քաղաքդ հասար. և ինչո՞ւ զաւկիդ ուրախութեանը վրայ տրտմեր ես. ինչ ըրի ես, որ աչքդ ինծմէ կը դարձընես կը վախնաս երեսս նայելու: Հայրը տրտմութեամբ լեցուած չունէր կարողութիւն որ պատասխանէ. վերջապէս խորունկ հառաչանօք սկսաւ ասել. Ո՜հ տէր, ինչ խոստացայ ես քեզ, և դուն ինչ գնով ազատեցիր զիս ալեկոծութենէ. տար զիս տուր ալիքներուն և ժայռերուն, խորտակէ զիս, որ կատարի տրտմալի կեանքս. թող որ այրի որդեակս: Ով բռնութեանս. ահա առ իմ արիւնս, ու խնայէ զաւկիս: Այսպէս խօսելով քաշեց սուրն որ ինքը զինքն սպաննէ, որ որդին ազատի մեռնելէն: Բայց հասան հօն մեծամեծները չորսդին կեցած՝ բռնեցին ձեռքն արգիլեցին.

Սոփրոնիմոս ծեր պատգամախօսը հասաւ իրեն ու սկսաւ զինքը համոզել, թէ ինչ հարկ կայ որդիդ զոհ ընելու. առանց

անոր ալ կըլլայ․ քու խոստումդ է անխո-
հեմ․ Ած չուզեր ընաւ պատուիլ անգթու-
թեամբ․ զգոյշ կեցիր չըլլայ թէ աւելցընես
մեղքդ ուխտիդ յանցանքին վրայ, կատա-
րելով ուխտդ ընդդէմ օրինաց բնութեան ։
Զոհէ հարիւր ձերմակ ցուլ, ցանէ անոնց
արիւնը սեղանին չորսդին, պսակելով ծա-
ղիկներով, և ծխելով անուշահոտ խունկեր․
աւելի ընդունելի է առ աստուծոյ ։

Իդոմենէ գլուխը կախած կը լսէր աս
խօսքերը, բայց որդւոյն կսկըծուն սաստիկ
խռոված, դէմքը դեղնած այլանդակ, ա-
մէն կէտի գոյնը կը փոխուէր, ու բոլոր ան-
դամքը կը դողային սարսափմամբ ։ Իսկ որ-
դին բանը հասկընալով աղաղակեց հօրը․
Ահա ես հայր իմ․ քու որդիդ պատրաստ է
մեռնիլ զոհ ըլլալու․ չըլլայ թէ անոր բար-
կութիւնը քեզի բերես․ ես զոհ կը մեռնիմ,
որպէս զի իմ մահս պահէ քու կեանքդ ։
Զարկ հայր իմ, մորթէ զիս․ մի վախնար
թէ անարժան որդի կերևնամ քու մեծու-
թեդ՝ վախնալով մահուընէ ։ Հայրը տղուն
աս քաղցր ձայնն որ լսեց բոլորովին խոր-
տակեցաւ սիրտը, կորուց մտքին կարողու-
թիւնը՝ ուխտին բանը միտքը բերելով
սարսափեցաւ, արիւնը բռնկեցաւ, վերուց
սուրն որ զարնէ․ տղան սրին դէմն ելաւ,
յանկարծ որդւոյն սիրտը մտաւ սուրը,
թաչմ արիւնը ոգեխառն սկսաւ վազել ։
Քովլի եղողները մինչև որ բռնեցին, արիւ-

նաթաթախ սուրը տղուն սրտէն դուրս հանեց, որ կը ծխար։

Ողորմելի տղան աւելի սիրական ըլլալուն հօրը, աւելի խեղճ եղաւ. նայխ ընկաւ վազած արիւնին մէջ, աչքը կիսաբաց խաւարած ստուերաւ մահու. նման գեղեցիկ շուշանին, որ արմատէն կտրելով արօրէն՝ կըյնի դաշտին մէջ խամրած խորտակած, չի կարնար վեր կենալ. թէպէտ դեռ չէ կորուսած բնական ճերմակ գոյնը, բայց կեանքը մարած է, ու երկրէս ալ չի կարնար սնունդ առնելու։ Այսպէս եղաւ սիրուն որդին Իդոմենեայ, որ թարմ և նորահաս ծաղիկ ըլլալով հնձեցաւ ծաղկափթիթ հասակին մէջ։

Իդոմենէ սաստիկ կսկծուն անզգայ և խելագար եղաւ. ոչ ուր եղածը գիտէր և ոչ ինչ ըրածը։ Վազելով դէպ 'ի քաղաքը որդին կը հարցընէր։ Իսկ քաղաքացիք տեսնելով աս զարհուրելի դիպուածը ցաւակից եղան խեղճ որդւոյն, ու երես դարձուցին թագաւորէն։ Իսկ բարեկամները առին թագաւորը նաւը դրին ու ծովն ելան գնացին։ Իդոմենէի խելքը գլուխն եկաւ, հասկըցաւ որդւոյն աղէտալի դիպուածը. և շնորհակալ եղաւ բարեկամներուն, որ զինքը հանեցին ան երկրէն, որ սիրական զաւակին արիւնովը շաղուած էր, ուր չէր կարող բնակելու. գնաց Սաղենտինա նոր քաղաքը շինեց, ու հոն հաստատեց թագաւո-

րութիւնը՝ միշտ ողբալով ազնիւ զաւկին վրայ ։

Բարեզարդ զաւակ տայ զարեն անգին ,
zոհէ զայն 'ի սէր ծընողականին .
զոր փոխ էր առեալ յարենէ նոցին ,
ընծայէ սիրով կենաց տըւողին ։
Քեզ է օրինակ , մանուկ դիւցազին ,
զոհ լինել ծնողաց զոհ կենարարին .
զի այն է կեալ միշտ անմահ 'ի մահին ,
անմահ յիշատակ թողեալ յաշխարհին ։

ԺԵ • ՀԱՅՐԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ ԵՂԻՍԱԲԵԹԻ

Դիպուած առաջին :

Թոպոլսքի Սիպերիայի մայրաքաղաքը շինած է Թոպոլ և Իրթիշ գետերուն միջոցը, որուն հիւսիսակողմը կը շրջապատէ ընդարձակ անտառն ու կերթայ մինչև սառնապատ ծովը : Աս միջոցը կայ 1100 վէրստ ինչուան ապառաժ լեռները, որ միշտ ծածկած են սառերով. ուր ջրերը սառած ըլլալով ոչ դաշտերը կոռոգանեն և ոչ ծաղիկ մը կը բուսցընեն : Թէ որ աւելի բևեռին մօտենաս, և ոչ մեծ ծառ կը տեսնես. այլ տեղ տեղ անպէտ թուփեր, բժշկական խոտեր և կենդանիներ :

Ահա ասոնք են աս տխուր տեղերուն զարդարանքը : Ապա կերևնան Ճախին տե-

ղէր լեցուն մամուռներով, որ կերեւցընեն բնութեան ձիգը. անկէ եւս ա՛լ բոյս չերեւնար. ցուրտն ու սառը կը թագաւորէ: Սակայն բնութիւնը ուրիշ տեսարան մը կերեւցընէ, որ է Հիւսիսային արշալոյսը. Հորիզոնին վրայ կերեւնայ շատ անգամ լուսափայլ կամար և շարժական լուսեղէն սիւներ երկինքը կախուած, որ մեծ զուարճութիւն և զարմանք կը բերեն մեր կողմերէն աքսորուածներուն: Թոպոլսքի մայրաքաղաքին հարաւային կողմէն կանցնի Իշիմ գետը, ուր տեղ տեղ սերմանած են դաշտերը. իսկ դաշտին լիճը սահման է Կըրխըզ Թաթարներուն. որոնք թէպէտ այլազգ են, այլ զարմանալի աւելորդապաշտութիւններ ունին հանդերձ կախարդութեամբ: Շատ անգամ դէպ 'ի երկինքը կը կոչեն, թէ ուրիշին խնդիրքը կը կատարես՝ մերինն ինչու չես կատարեր. երբեմն հրացան քաշելով կըսպառնան, որ տայ ա՟ծ իրենց խնդիրքը: Ոս քաղքին ձախակողմը կը շրջապատէ Իրթիշ գետը, իսկ աջակողմը Թոպոլ գետը, ուր անբոյս և անբեր տխուր տեղեր են. ուրիշ բան չերեւնար, եթէ ոչ՝ ժայռեր իրարու վրայ դիզած. օդը թանձր, աստիճանը ծանր և արեգակը տրտում:

Իշիմ գաւառն աւելի բարեխառն ըլլալով Սիպերիայի պարտէզը կըսեպուի. որովհետեւ ամառ կը տեսնէ. և ձմեռը միայն ութ ամիս կը տեւէ. բայց ցուրտը շատ սաս-

տիկ է, մանաւանդ երբ հիւսիսային հովը կը փչէ ։ Սեպտեմբերի մէջ ամէն ջուր կը սառի և կը տևէ մինչև մայիսին վերջը․ անկէ ետև ծառերը կըսկսին կանանչիլ, և բոյսերէն անուշ հոտ բուրել․ Թռչուններն երգելով կը զուարճանան, հիւսիսային սագերը ջրերուն երեսը կը կարկաչեն, արագիլն ու սպիտակ կռունկն եղէգներուն մէջ բոյն կը շինեն ձագ հանելու համար․ սկիւռ (զինճապ) կենդանիները մէկ ծառէն մէկալը ցատքելով կը ձայնեն ։ Բնութեան աս զուարճալի տեսարանը քաջալերելով կը զօրացընէ բնակիչները, որոնց երջանիկ օրերն ասոնք են․ Բայց որոնք որ աղէկ երկիրներէն հոն աքսորուած են, ամենևին զուարճութիւն չեն իմանար ասանկ բաներէն ։

Աս անբաղդ աքսորուածները մէյմէկ դիպուածով քշուեցան հոն, որոնց մեծ մասը Թոպոլըքի քաղքին քովերը կը բնակին մինչև Իշիմի սահմանը․ ոմանք դաշտերու մէջ կը բնակին խրճիթներով ։ Ռուսաց տէրութիւնը ողորմելով հոգացաւ իրենց որսորդութիւն ապրուստի համար․ սակայն աս ողորմելի մարդիկը ամէնդի սփռած ըլլալով՝ որ կողմն որ նայիս՝ սրտիդ գութը կը շարժի, և ամէն տեղ խեղճութիւն կը տեսնես ։

Սախմքա երկրորդ քաղաքը կը սեպուի Սիպերիայի, ուր կը նստի երկրորդ կառավարիչ իշխանը․ ասկէց իրեք վերստ հե-

ռու ջրոտ անտառին մէջ բոլորակ լճին քով կը բնակէր աքսորուած տուն մը · երեք հոգի էին, այր կին և դուստր · այրն էր 45 տարուան Պետրոս Սփինձեր անուամբ · կինը 30 տարուան Ֆէոտորա անուամբ · իսկ դուստրը փոքրիկ և գեղեցիկ ծաղկափըթիթ Եղիսաբեթ անուամբ : Աս խեղճերը փակուած ըլլալով աս անմարդաբնակ անտառին մէջ՝ ամենևին հաղորդակցութիւն չունէին մարդու հետ : Սփինձեր միայն կերթար որսի, այլ բնաւ չէր կարող Սաիմքա քաղաքը մտնելու · իր կինն ու աղջիկը մարդ մը չէին տեսեր, բաց 'ի աղքատ Թաթարներէն որ իրենց կը ծառայէին · նաև մարդ չգիտէր թէ ուսկից են, որուն ցեղէն և ինչ պատճառով աքսորուած են : Միայն Թոպոլսքի քաղքին մեծ իշխանը գիտէր, ու իր տեղապահ իշխանին ալ չէր յայտնէր որ կը նստէր Սաիմքա : Վասն զի երբոր ասոնք հոն աքսորուեցան՝ իշխանը խրկեց զանոնք Սաիմքայի իշխանին ու պատուիրեց որ անոնց համար յարմար բնակարան մը շինել տայ հանդերձ փոքրիկ պարտէզով · նաև հոգայ իրենց կերակուրն ու հագուստը · բայց սաստիկ արգիլած էր որ ոչ հաղորդակցութիւն ունենան դըսի հետ, և ոչ թուղթ մը անցընեն Ռուսաց տէրութեան կամ թագաւորական քաղաքը :

Այսչափ զգուշութիւնները կարծիք կը բերէին թէ պէտք է որ ասոնք մեծ ցեղէ

մը եղած ըլլան , և Ափինձեր անուան տակը ծածկած կայ ուրիշ փառաւոր անուն , համեստ անբաղդութիւն և մեծ անիրաւութ՟ի կամ եղեռն ։ Որչափ որ ջանացին իմանալու ասոնց որպիսութիւնը , այնչափ ծածուկ մնաց ։ Երբեմն երբեմն որսորդները կը մտնէին ան անտառին մէջ . երբոր կը հասնէին լճին քովը ու կը հարցնէին անոնց անունը , պատասխան կուտային , թէ աս խրճթին մէջի բնակիչները դժբաղդ ողորմելի են ։ Անոնք ալ գթալով իրենց վրայ՝ կը հեռանային ասելով , ա՟ծ ողորմի ձեզի , և օր մը տանի ձեր հայրենիքը հասցնէ ։

Աս լճին մէկ կողմն էր ընդարձակ դաշտ դերեզմաննոց , ուր կերևնային մեռելի ոսկորներ , որ յայտնի կերևցընէին թէ հոն կայ եղեր հին ժողովուրդ . որոնց ոսկի զարդերն որ իրենց հետ թաղուած էին ժամանակով՝ մարդկային ագահութ՟ե գտնուեցան ու յայտնի եղան ։ Իսկ լճին արևելեան կողմը կար փայտաշէն փոքրիկ մատուռ մը , որ քրիստոնեայք շինէր էին ։

Արդ Ափինձեր աս կողմերս մինակ պտըտելով երկան ձմեռուան մէջ կը զարնէր զանազան կենդանիներ . կզնաքիս (զէրտէվա) սամոյր , աքիս (քաքում) , ուր խիստ շատ կան ։ Անոնք կը խրկէր Թոպոլքի ծախել կուտար , ու կնկանը ուզած բաները առնել կուտար . աղջըկանը համար ալ հարկաւոր գրքեր բերել կուտար ։ Իսկ երկան գիշեր-

ները կը պարապէին իրենց սիրական զաւակին կրթութիւն տալու համար, որ պարկեշտութ՟բ նստելով ծնողացն առջև կը կարդար․ միշտ ծնողքը կը ջանային ընտիր պատմութիւններ և երևելի գործքեր կարդացընելու Եղիսաբեթին, որ վառի սիրտը առաքինութեամբ և աստուածպաշտութեամբ․ Հայրը կը սորվեցընէր փառաց և դիւցազնութեանց մեծութիւնը և գեղեցկութիւնը․ իսկ մայրը համեստութիւն և բարեպաշտ սովորութիւն․ Հայրը կը սորվեցընէր, թէ ինչպէս պէտք է առաքինութիւնը յարգել․ իսկ մայրը՝ ինչպէս պէտք է սիրել առաքինութիւնն ու պարկեշտութիւնը։ Այս բարի կըրթութիւններէն առաջ եկաւ արիական բնաւորութիւն, հրեշտակային քաղցրութիւն և մխիթարական կենակցութիւն։

Իսկ երբոր ձիւնը կըսկսէր հալելու, և գետինը կանաչնալու, Սփինձեր պարտէզը կը հոգար․ Փէոտորա կը պատրաստէր սերմը․ Եղիսաբեթ կը ցանէր ան փոքրիկ պարտէզն որ ցիցերով շրջապատած էր և զարդարած փոքրիկ ծառերով, որոնց ծաղիկը անուշ հոտ կը բուրէ։ Կէսօրուան ժամանակը կաշխատէր ծաղկոցին մէջ, ուր կը հասցընէր զանազան ծաղկըներ, որ անծանօթ են մեզի․ և ասոնցմով կը զարդարէին Եղիսաբեթի գլուխն ասելով․ Եղիսաբեթ, միտքըդ դիր թէ հայրենեացդ ծաղկըներէն են․ ասոնք նման են քեզի․ երանի թէ ոչ ասոնք անցնէին և ոչ դուն։

Սփինձեր երբոր պարապ կըլլար, լուռ կենալով կը մտմըտար ու խորին հառաչմամբ կը նայեր դէպ 'ի հայրենեաց կողմը. թէպէտ կինը գգուելով կը մխիթարեր զինքը, այլ աւելի կը մորմոքեր սիրտը՝ մանաւանդ կնոջը՝ զաւկին վրայ նայելով։ Ուստի կը կանչեր. ա՜հ Փէոտորա, ինչո՞ւ կամեցար հետս միատեղ աքսորուելու. լաւ էր որ զիս մինակ թողնէիր հոս. գէթ դուն զաւկովդ համգիստ կըլլայիր, մեր հայրենիքը քու պատուովդ, ես ալ հոս առաւել գոհ կանցընէի ցաւալի օրերս։ Իս բանն որ կը լսեր Փէոտորա՝ ողորմագին նայուածքով կարտասուեր. և ասով ցոյց կուտար թէ որչափ մեծ սէր ունէր քաղցր ամուսնոյն վրայ. անանկ որ և ոչ օր մը առանց անոր կարնար ըլլալու. նաև զինքը թշուառ չէր սեպեր միատեղ և ցաւակից ըլլալովը. գիտէր որ ամէն բան ծ̃այրին կամքովը կըլլայ. ուստի մխիթարուելով կը ջանար որ միշտ սիրտն առնէ ընկերին։

Միշտ կը ջանար անոր կամքը կատարելու և սիրած կերակուրը պատրաստելու. մաքրութիւնն ու խաղաղութիւնը կը թագաւորէր իրենց փոքրիկ բնակարանին մէջ. իրենց ամէն բանը պարզ և աղքատին էր, որ Սփինձերին որսորդութեամբը կը հոգային։ Սենեկին պատերը զարդարած էին Փէոտորային ու Եղիսաբեթին քաշած նկարներով. ներքնասենեակը տուեր էին Եղիսաբեթին. ու~

նէյին և ուրիշ տուն Թաւթար ծառային համար, ուր կը դնէին ամաններն ու պարտէզին գործիքները :

Իրենց ժամանակը կանցնէր կամ ներքին բաները հոգալով, և կամ ծառի կեղևէ փխաթ շինելով գետինը փռելու համար․ իսկ երբոր կիրակի կըլլար՝ Փեստորա հառաչելով կը տրտմէր պատարագ չիտեսնելուն համար, թէպէտ սրբութեամբ և աղօթքով կանցընէր սուրբ Բարսեղի պատկերքին առաջը, որուն շատ ջերմեռանդ էր և պաշտպան առեր էր իր մատաղ հասակէն : Այսպէս ամէն օր ջերմեռանդութ՟բ և բարեպաշտութեամբ անցընելով՝ իրենց միտքը լուսաւորած էր և սիրտը մխիթարած քաջալերութեամբ :

Իսկ Եղիսաբեթ չորս տարուընէ 'ի վեր աս Սիպերիայի անտառը բնակելով՝ ասկէ 'ի զատ ուրիշ հայրենիք չէր գիտեր, և իր անմեղ սիրտը ան պարզ բնական բաներով կուրախանար : Երբեմն կելլէր լծին քովի ժայռերուն վրայ կը ժողվէր բազէի և անգեղի հաւկիթներ․ շատ անգամ կը բռնէր վայրի աղաւնիներ, ու թռչնարանին մէջ կը շատցընէր․ և անանկ կը զուարճանար սիրտն որ՝ կարծէր թէ ասկէ աւելի երջանկութիւն չիկայ աշխարքիս վրայ իրեն համար․ իր առողջութիւնը կը զօրանար սովորելով օդին, և իր հասակը կաճէր շարժմամբ և կրթութեամբ : Դէմքին վրայ հանգչած կերևնար

անմեղութիւն և հանդարտութիւն, և օրըստ-օրէ իւր հաճութիւնը կը շատնար, ու գեղեցկութիւնը կը պայծառանար, որ մի միայն մխիթարութիւն և ցնծութիւն էր ծնողացը. որոնց առջին սիրուն ծաղկի նման կը բացուէր, ինչպէս վայրի ծաղիկը միայն արևին ներկայութեամբը կը բացուի, թէպէտ իւր գոյնն ու գեղեցկութիւնը միշտ ունի. այսպէս կըլլար Եղիսաբեթ երբոր ծնողքը կուգային իրեն մօտ, որոնց պարտական կը ճանչնար իր կեանքը:

Դիպուած Երկրորդ:

Երբոր մարդուս ախորժակը քիչ առարկայի վրայ կը ժողվի՝ շատ աղդու և փափուկ կըլլայ, ինչպէս էին Եղիսաբեթի սէրն ու ախորժակը. որ ուրիշ մարդ չէր ճանչնար, եթէ ոչ իր ծնողքը. անոնք միայն կը սիրէր, և անոնց հետ միայն կը կենակցէր. անոնք էին միայն իր տէրը, պաշտպանը, ընկերները, մանաւանդ իր վարպետներն ու սորվեցընողները: Կը տեսնէր որ ամէն բան անոնցմէ կուգար իրեն, և առանց անոնց բանի մը կարող չէր. ոչ քոյր ունէր, ոչ եղբայր, ոչ ազգական և ոչ ծանօթ. միշտ իրեն աչքը անոնց երեսն էր. որոնք խոհեմութեամբ իրենց ցաւը կը պահէին իրենց սիրական զաւկէն, որ չըլլայ թէ քաղցր սիրտը կոտրի վըշտանայ:

Սակայն երբոր սկսաւ հասակն աճիլ և ընտրողութիւնն հասունանալ, սկսաւ հետաքրքրութիւնն ալ աւելնալ. կը դիտէր որ սիրական ծնողքը միշտ միակերպ չեն. ծածուկ կը տեսնէր որ մայրը կուլայ, հայրը կը հառաչէ. հասկցաւ որ իրենց դժբաղդութիւն մը պատահած է։ Ուստի սկսաւ աղաչել իրենց որ պատճառն իմացնեն իրեն. բայց անոնք ուրիշ բան չէին ըսեր, այլ միայն կողբային իրենց հայրենիքը. չէին ուզեր որ անոր անմեղ սիրտը իրենց անտանելի վշտին հաղորդեն. չէին իմացըներ թէ ինչ մեծութենէ ան խեղճութեան հասեր էին։

Ժամանակէն ետև երբոր մանկութեան յաջորդեց պատանեկութիւնը՝ իմացաւ ծնողաց տրտմութեան պատճառն ու սկսաւ ինքն ալ հաղորդակցիլ անոնց վշտին. ուստի ձգեց անմեղութեան զբօսանքը, թողուց իր պարտէզն ու ծաղկըները, թռչունները սիրելէն դադրեցաւ. երբոր լճին քով կերթար, ոչ ձուկ բռնելու կը նայէր և ոչ նաւակը նստիլ խաղալ. այլ կը մտածէր թէ ինչ պիտի ըլլայ իրենց վախճանը. երևակայութիւնն անանկ սիրտը կը խռովէր որ՝ հոգին կը քաղուէր։ Երբեմն ժայռին վրայ նստած՝ աչքը ջրին վըրայ հաստատելով կը մտածէր թէ ինչ առիթ կարենայ ըլլալ որ կարենայ դադրեցընել ծնողացն արտասուքը, որոնք անդադար կուլային իրենց հայրենիքը. բայց Եղիսաբեթ չէր կարնար երևակայել, թէ ինչ բան էր հայ-

րենիքը. որովհետև ինքը ոչ ան մեծութիւնը տեսեր էր և ոչ կարնար երևակայելու: Սակայն միշտ մտածելով կը յափշտակուէր. ետքը աչքը երկինքը վերցնելով օգնութիւն կը խնդրէր ստեղծողէն. երբեմն այնչափ խորունկ կը մտածէր որ ձիւն անձրև կուգար վրան՝ ու չէր ելլէր: Իսկ երբոր ծնողքը կը կանչէին զինքը՝ մէկէն կը վազէր կերթար կամ դաս առնելու և կամ մօրն օգնելու: Բայց երբոր անոնք իրմէ կը հեռանային, և երբ կաշխատէր կամ կը պառկէր, մի միայն մտածութիւնն էր որ ինչպէս երթայ Բեթղըրպուրկ, ու ծնողքն ազատէ ան խեղճութենէ. և աս խորհուրդը աստուածպաշտութեամբ անանկ սրտին մէջ պահեր էր որ՝ ընաւ չյայտնէր պիտի, մինչև որ չյաջողի և ճամբորդ չըլլայ:

Ահա այսպէս էր Եղիսաբեթին արիական սիրտն ու խորհուրդը. այսպէս էր անվախ դիտաւորութիւնը մատաղ կուսին: Թէպէտ միտքը կուգային մեծամեծ վտանգներ և դժուարութիւններ, բայց սրտին արիութիւնը, կամքին բռնութիւնը և վստահութիւնն առ Աստուած՝ զինքը քաջալերելով կը զօրացնէին թէ ամէն բանին ալ պիտի յաղթէ: Երբոր կը մտածէր որ անտառէն դուրս ելլելու կարողութիւն չունի, մօտ գեղը գնացած չէ, ինչպէս պիտի երթայ մինչև Բեթղըրպուրկ, ինչպէս պիտի ճամբորդութիւն ընէ այնչափ ազգերուն մէջէն, որոնց ոչ լե-

ղուն գիտէր և ոչ բնութիւնը՝ նորէն կը խընդ֊րէր աստուածային օգնութիւնը․ խոնարհելով առաջի աստուծոյ կը խոստովանէր իր տկարութիւնը, ինչպէս որ սորված էր բարեպաշտ ծնողքէն ։ Ամենէն աւելի դժուար կերևնար իրեն, թէ ինչպէս ծնողացմէ պիտի զատուի, և ինչպէս անոնց խօսք պիտի անցընէ, որոնց մխիթարութիւնն էր ինքը միայն աշխըրքիս ծայրը անշէն անտառին մէջ, ուր իրմէ 'ի զատ ուրիշ մարդ անոնց դռնէն ներս մտնող չիկար ։ Բայց սակայն ոչ երբէք ասանկ խորհուրդներով յուսահատեցաւ, յիշելով թէ չիկայ այնպէս անապատ տեղ՝ ուր չիհասնի աստուածային նախախնամութիւնը․ վասն զի ամէն տեղ կը լսէ դըժբաղդներուն աղօթքն ու օգնութիւնը կը հասցընէ ։

Երեք տարիով առաջ մեծ վտանգ մը պատահեր էր Սփինձերին․ որ խիստ ձմեռուան մէջ գտնուեցաւ սրածայր բարձր ժայռին վրայ, ուր պէտք էր կորսուիլ, թէ որ չիհասնէր իրեն օգնութիւն քաջ պատանին որդի պարոն Սմոլոֆայ կառավարչին Տոպոլսքիու, որ միատեղ որսորդութեան կերթար ամէն ձմեռ Սախմքայի կողմերը․ երբեմն Ուրալըքի լեռներուն վրայ արջ կորսային, որ աւելի վտանգաւոր էր, ինչպէս վտանգեցաւ Սփինձեր և ազատեցաւ օգնութեամբ ընկերին ։ Աս դիպուածէն ետև Սմոլոֆին անունը անոնց մէջ միշտ յարգութեամբ կը յիշուէր,

որ խեղճերուն երախտաւոր եղաւ, և շատ կը փափաքէր Ֆէոտորա որ տեսնէ ու շնոր-հակալ ըլլայ օրհնութեամբ. Թէպէտ ամէն օր անոր համար կաղօթէին, որովհետև ար-գելք կար մարդ չէր կարող անոնց բնակա-րանն երթալու :

Իսկ Եղիսաբեթ որ միշտ իրեն ճամբորդու-թեան դժուարութիւնը կը մտածէր, միտքը դրաւ որ առանց մէկ բարեկամի օգնութեան պիտի չկրնայ գլուխ տանելու աս բանը, իր խորհուրդը դարձուց Սմոլոֆ կտրիճին վրայ, որ իրեն պաշտպան ընէ. վասն զի ան կար-նար իրեն ճամբայ ցըցնելու մինչև Պեթըր-պուրկ, և կայսեր ներկայացընելու. և իշխա-նին ալ որդին ըլլալով՝ հօրը խօսք հասկըցընե-լու որ ծնողացը վրայ չիբարկանայ աս բանիս համար : Ասոր տեսաւ որ ձմեռը մօտ է, ետեւէ եղաւ իմանալու թէ արդեօք Սմոլոֆ կուգա՞յ որսորդութեան ան կողմերը. կը փա-փաքէր հետը խօսակցելու :

Սփինճեր ան վտանգի մէջ իյնելէն ետև խոստացեր էր կնոջն որ չերթայ արջու որ-սորդութեան և չհեռանայ անտառէն. այլ միայն կորսար սկիւռ և սպիտակ աքիս, ինչ-պէս կը խնդրէր Ֆէոտորա. որսորդութենէ ալ ինչուան որ դառնար, շատ մեծ մտմըտու-քի և ցաւի մէջ կըլլային : Ան ձմեռ ձիւն մը եղաւ սաստիկ խիտ և մնայուն, ցուրտն էր 30 աստիճանէն աւելի : Սփինճեր մէկ առաւօտ մը դեկտեմբերի մէջ առաւ հրա-

ցանը գնաց որս, բայց մեկնելէն առաջ գը-գուելով խոստացաւ կնոջն ու զաւկին որ՝ արեւը չիմտած դառնայ:

Ժամանակն անցաւ, գիշերը մօտեցաւ, Սփինձերը չիդարձաւ. Փէօտորայէն կըս-կիծն ու մտմտուքն անտանելի եղաւ. իսկ Եղիսաբեթ սրտին ցաւէն կուզէր երթալ Հայրը փնտռուել կամ օգնել, բայց չէր կարնար մայրը մինակ ձգելու ողբի մէջ: Մինչեւ նոյն ատենը Փէօտորա լճին քովէն անդին չէր գնացեր. ան կէտին վիշտը բըռ-նադատեց խեղճն որ երթայ աղջըկանը հետ փնտռուէ այրը: Երկուքը միատեղ ելան կեր-թային դէպ 'ի դաշտավայրը. օդը սաստիկ ցուրտ, ծառերը սառած, հորիզոնը թանձր սեւութիւն մը ծածկեր էր. գիշերուան մօ-տենալը զարհուրելի գոյն մը տուեր էր ա-ռարկաներուն, անանկ որ ամէնմէկ քայլին կը դողդոջար տկար Փէօտորան. իսկ Եղիսա-բեթ հոն մեծցած ըլլալով սորված էր օդին եւ ցրտին. բայց մայրը չէր սորված, որ միշտ կը զօրացընէր: Ինչպէս որ ծառ մը օտար տեղէ բերեն տնկեն՝ կը տկարանայ, իսկ փա-փուկ շառաւիղները արմատէն կելլեն ու կը սորվին ան տեղին, կը զօրանան եւ կաճին, նաեւ իրենց ստուերին տակը կը պաշտպա-նեն ծառը, իբր թէ նոր կեանք կուտան. այսպէս կը զօրացընէր Եղիսաբեթ մայրը:

Երբոր մօտեցան տափարակ տեղը՝ Փէօ-տորա ա՛լ չէր կարնար առաջ երթալու: Ե-

ղիսաբեթ ասաց. մայր իմ, օրը կը մտնէ, դուն հոս կեցիր, թող զիս երթամ մինչև անտառին ծայրը. թէ որ այսպէս ուշանանք, գիշերը մեզ կարգիլէ հայրս փնտռելու։ Խեղճ Փէոտորան ծառին կռթընած կեցաւ ու թողուց որ աղջիկն երթայ, որ մէկէն հասաւ գերեզմաններուն լեռնակը. աս լեռնակին ծայրէն Եղիսաբեթ արտասուալի աչօք կը նայէր չորսդին որ հայրը տեղէ մը տեսնէ. բայց բան մը չտեսաւ. ամէնդի լուռ և անապատ տրտմալի. խաւարն ալ սկսեր էր երկիրս երկնքէն որոշելու։

Քիչ մը անցաւ, մօտ տեղէ հրացանի ձայն մը լսեց ու մեծ յոյս առաւ։ Որովհետև աս ձայնը միայն հօրը ձեռքէն լսած էր, կարծեց թէ հայրն է. անցաւ ժայռերուն մէկալ կողմը, տեսաւ որ մարդ մը վար ծռած որսը կը փնտռէր՝ կանչեց. Հայր իմ, հայր իմ, դո՞ւն ես։ Երբոր նայեցաւ իրեն, տեսաւ որ չէր Սփինձեր, այլ էր շնորհքով պատանի մը։ Եղիսաբեթ տրտմութեամբ ասաց. դուն չես իմ հայրս. բայց չտեսա՞ր տեղ մը հայրս, ասա աղաչեմ, ո՞ւր կարնամ գտնելու։ Պատասխան տուաւ թէ չեմ ճանչնար հայրդ. բայց գիտեմ որ աս ատենս դուն չես կարնար աս տեղերս մնալ առանց վտանգի, պէտք է վախնաս։ Արկնեց Եղիսաբեթ, ես բանէ մը չեմ վախնար աշխարքիս մէջ, ո՛հ միայն կը վախնամ որ հայրս չեմ կարնար գտնելու։ Այսպէս խօսելով

աչքը վերուց դէպ 'ի երկինքը հառաչեց · ուր քաղցրութիւնն ու խանդաղատանքը, վստահութիւնն ու քաղցրութիւնը նկարուած էին դէմքին վրայ, և կը նախագուշակէին իր երջանիկ վիճակը: Պատանեակը այնպէս զարմացեր էր որ կարծէր թէ երազ կը տեսնէ · զի այնպիսի աղնիւ քաջասիրտ կոյս չէր տեսած · ուստի հարցուց թէ ի՞նչ է հօրդ անունը · պատասխանեց, թէ Պետրոս Սփինձեր: Զըլլա՛յ թէ ասաց՝ դուն ըլլաս դուստր աքսորուածին, որ կը բնակի լճին քովի խըրճիթը · մի՛ վախնար ես կը ճանչնամ հայրդ · դեռ ժամ մը չիկայ որ զատուեցանք իրարմէ, և գնաց իւր բնակարանը · կարծեմ թէ հիմա հասած է հոն:

Եղիսաբեթ ա՛լ չիկեցաւ, սկսաւ վազել երթալ մօրը, որ թողեր էր ծառին քով · և կը կանչէր մեծաձայն խնդութեամբ հօրը դարձը, որ մայրը հեռուէն լսելով ուրախանայ · սակայն չիգտաւ հոն մայրը, սկսաւ անտառին մէջ կանչել ծնողացն անունը տալով: 'Նայիս լճին կողմէն ձայն եկաւ իրեն · վազեց հասաւ խրճիթը · տեսաւ հայրն ու մայրը, գրկեց զանոնք նստաւ · պատմեցին իրարու թէ ինչպէս զանազան ճամբայով հասեր էին հոն: Եղիսաբեթ դուրս նայեցաւ, տեսաւ որ պատանին հոն կուգար · Սփինձեր լսելով դուրս ելաւ կանչեց անոր տհաճութեամբ · Պարոն Սմոլոֆ, ժամանակս ուշ է · դուն գիտես որ ես քեզ չեմ կար-

նար տունս ընդունելու և ոչ մէկ գիշեր։ Իսկ կինն ու դուստրը մէկէն կանչեցին՝ պարոն Սմոլոֆն է, որ մեզի ազատիչ եղաւ՝ ազատելով քեզ ան վտանգէն։ Երկուսն ալ ելան դուրս ոտքն ընկան։ Փէոտորա արտասուօք լուաց ոտքը. Եղիսաբեթ ալ ասաց. պարոն Սմոլոֆ, իրեք տարի է որ ազատեցիր հայրս, մենք օր մը չենք անցուցած առանց աղօթք ընելու և օրհնելու զքեզ։ Պատասխանեց պատանին զարմանալով. իրաւի իմ ըրած պզտի աղէկութեանս չէր արժեր այդչափ մեծ հատուցում։

Ժամանակն անցեր մութը կոխեր էր բոլոր անտառը. Սմոլոֆ առանց վտանգի չէր կրնար մինչև կէս գիշեր հասնիլ Սախմքա. Սփինճերն ալ չէր կրնար ճամբայ տալու իր ազատչին, բայց գիշերը հոն պահելու կը վախնար. վասն զի երդուընցեր էր Թոպոլսքիու կառավարիչ իշխանին, որ մարդ չիհանդիպցընէ իր խրճիթը. ուստի առաջարկեց հիւրին որ ճրագ վառէ ու միատեղ երթայ առջևէն։ Փէոտորա աս բանը լսելով դող ելաւ, ընկաւ ոտքն աղաչեց որ չերթան։ Ան ատենը ասաց Սմոլոֆ. շնորհք ըրէ ինծի տէր, որ մինչև առաւօտ մնամ խրճիթդ. գիտեմ ինչ պատճառի համար հայրս արգիլեց քեզ, և այնչափ խստութիւն եղաւ։ Ես ապահովեմ որ ինքն ինծի կը ներէ աս առթիս մէջ. ու խօսք ալ կուտամ որ շուտով գամ իրեն կողմանէ շնորհակալ ըլլամ տէրութեդ,

որ գլուխս գիշեր հոս պահեցիր ։ Ըն ատեն Սփինձեր բռնեց ձեռքէն ու խրճիթէն ներս տարաւ ․ նստան ինչուան Փէոտորա և Եղիսաբեթ կերակուր պատրաստեցին ։

Դիպուած երրորդ ։

Եղիսաբեթ հագեր էր ինչպէս գեղացի թաթար աղջիկ մը ․ տակէն մորթի, վրայէն կարմիր կապայ և նեղ բաճկոն՝ կոճակներով մէջքը սխմած ․ մազերն ետևը ձգած, որ մինչև ոտքը կը հասնէր ․ ասով գեղեցկութիւնը դէմքին ու հասակին վայելուչ չափակցելով յայտնի կերևցընէին բարուց ազնուութիւնն ու հոգւոյն վսեմութիւնը ․ բոլոր իր շարժմունքն ալ շնորհալի էին ․ ինչուան Սմոլոֆ կը զարմանար և կըզմայլէր անոր քաղաքավարութեանն ու շնորհքին վըրայ, ու գթալից կը նայէր վրան ։ Իսկ Եղիսաբեթ քանի որ կը նայէր Սմոլոֆին, իբր թէ իր եղբայրը կը համարէր մաքուր սիրով, որ հայրը ազատեր էր ․ և յոյս ունէր թէ ճամբորդութեանն ալ օգնութիւն կը հասնի ։ Սրտին մէջ աստուած դրեր էր որ միայն ծընողացը համար հոգայ, և անոնց ազատութիւնը մտածէ ։

Երբոր կերակուրի նստան, Սմոլոֆ ասաց թէ իրեք օրէն ետև Սախմքա մեծ որսորդութիւն պիտի ըլլայ գայլերուն համար, որ շատցեր էին և կապականէին ան կողմը ։ Երբոր

Ֆէոտորա լսեց՝ աղաչեց Սփինձերին որ չեր-
թայ աս վտանգաւոր ուղը · չվընես կասէր
կեանքդ վտանգի մէջ, որ ինծի ամէն բա-
րիքէս աւելի յարգելի է ։ Պատասխանեց
Սփինձեր · դուն ի՞նչ կը խօսիս, Ֆէոտորա ·
ի՞նչ է իմ կեանքս · ես չըլլայի՝ դուք աս խեղ-
ճութիւնը կը քաշէի՞ք · գիտէ՞ք որ եթէ իմ
կեանքս չըլլայ, դուն ալ, զաւակս ալ կաղա-
տի՞ք ։ Կինը կտրեց աս խօսքս ցաւագին ա-
ղաղակով · Եղիսաբեթ վազեց հօրը քովն ու
բռնեց ձեռքն ասաց · Հայր իմ, գիտես որ
աս անտառի մէջ մնած ըլլալով՝ ասկից 'ի
զատ ուրիշ հայրենիք չեմ ճանչնար · ես և
մայրս քեզի հետ երջանիկ ենք ուր որ ըլ-
լանք · իսկ առանց քեզի մեր հայրենիքն ալ
ըլլանք՝ թշուառ ողորմելի ենք ։ Կրկնեց
Սփինձեր · պարոն Սմոլոֆ, գիտնաս որ այս-
պիսի խօսքը սիրտս կը ճմլէ տրտմութեամբ,
և ոչ թէ զիս կը մխիթարէ · առաքինու-
թիւնն է միայն զիս մխիթարողը · բայց սիրտս
կտոր կտոր կըլլայ երբոր կը յիշեմ թէ ա-
մոնք իմ պատճառովս աս անշէն անապատի
մէջ ընկեր են, և իմ պատճառովս Եղիսա-
բեթ պիտի անծանօթ մնայ՝ աշխարքէ հե-
ռու ։ Մատաղ զաւակը կտրեց խօսքն ու ա-
սաց, ո՜հ հայր իմ, ահա ես ձեր ձեռքին մէջն
եմ, ինչպէս անծանօթ խեղճ կըլլամ ։ Ն՞ն
ատենը շարունակելով խօսքը ասաց Սփին-
ձեր · Սիրելի զաւակս, դուն պիտի չուրախա-
նա՞ս ընկերաց հետ, աշխարքի բերկրութիւն

պիտի չունենամ․ աս տխուր անապատին մէջ պիտի անցնի քու քաղցր կեանքդ թռչուններու պէս․ ո՜հ անմեղ զոհ, չես գիտեր թէ ինչ բարիք կորուսեր ես․ ափսո՜ս չեմ կարող տալ քեզի անոնք որ կորուսեր եմ։

Այս ցաւագին տեսարանն անանկ ճմլեց Ամոլոֆին սիրտն որ անդադար կուլար․ շատ անգամ ուզեց խօսելու, ձայնը արգիլուեցաւ լացէն․ վերջապէս սիրտ առաւ, ասաց․ Տէր իմ, աս տրտում անապատիս մէջ շատ տեղ քալեցի, շատ ողորմելի բաներ տեսայ․ դըժբաղդ աքսորուածներ տեսայ, որ ոչ բարեկամ ունէին և ոչ ընտանի, ոչ մխիթարանք, և ոչ անուշ խօսք տեղէ մը ունէին, աշխըրքէ զատուած և հեռացած մարդիկներէ։ Կըրկնեց Փէոտորա․ ա՟ծ մեզի զաւակ տուած է, ու կըսես թէ ամէն բան կորուսեր եմ․ հապա թէ որ առնէ մեզմէ՝ ինչ պիտի ըսես։ Ափինճեր գգուելով աղջիկն ասաց՝ իրաւ կիմանամ թէ ամէն բան չեմ կորուսած։

Այսպիսի խօսակցութենէն ետև նոյն գիշեր հոն հանգստացան․ առաւօտուն Ամոլոֆ հրաման առաւ որ երթայ․ Եղիսաբեթ կը փափաքէր որ միջոց մը գտնէ ու իր խորհուրդն անոր յայտնէ․ բայց մէկ վայրկեան ծնողքը զինքն առանձին չիթողուցին, որ խօսի հետը․ կը յուսար որ ուրիշ անգամ տեսնէ զինքն, ու յայտնէ խորհուրդը։ Ետքը դարձաւ ասաց․ Պարոն, ալ չե՞ս գար հոս․ խօսք տուր ինծի՝ այսօր չըլլայ վերջինն որ տե-

սայ հօրս ազատիչը ։ Ափրինձեր զարմացաւ աս եղանակ խօսակցութեան վրայ, ու գաղտնի անհանգստութիւն մը ունեցաւ, մտածելով թէ չըլլայ որ նորէն իշխանին հրամանին դէմ այսպիսի դիպուած պատահի ։

Ամրոֆ պատասխանեց, թէ ես Թոպոլուքի կերթամ հօրս․ ինձի մեծ երջանկութիւն է, եթէ կարենամ ծառայութիւն մը ընել քեզի․ ասա կաղաչեմ չունիս խնդիր մը իշխանէն ։ Պատասխանեց Ափրինձեր, թէ ոչինչ ։ Ապա հարցուց Փէտորային․ ան ալ ասաց, թէ ես կը խնդրեմ որ տայ հրաման կիրակիներն երթամ Սախմքա պատարագ տեսնելու աղջըկանս հետ միատեղ ։ Ամրոֆ խօսք տուաւ, որ կառնեմ ձեզի համար աս հրամանը ։ Ասանկով զատուեցան անկէ լիաբերան օրհնութեամբ և աղօթքով ։ Սակայն Ամրոֆին սիրտն ու երևակայութիւնը Եղիսաբեթին հետն էր․ կը զարմանար անոր շնորհալի տեսքին, անուշ խօսքին և նազելի շարժմունքին որ տեսաւ անմեղ կոյսին վրայ․ սիրտը դրաւ որ ան դաշտին մէջն որ զինքը նախ տեսաւ, չէր դիպուածական ինչ, այլ նախախնամութիւն աստուծոյ․ որ մեծ բարիք մը պիտի ըլլէ ։ Միտքը կը վկայէր թէ Եղիսաբեթի սիրտն ալ իր սրտէն շատ հեռու չէր ։

Իսկ Ափրինձեր մեծապէս տրտմած էր քանի որ աս սիրական պատանին միտքը կուգար․ վասն զի իրեն փափաք կուգար, որ ազնիւ

զաւակն անոր տայ. բայց իր ողորմելի վիճակը ամէն բան իրեն մոռցընել կուտար։ Մէկ իրիկուն մը առանց Թանձր տրտմութեամբ երբոր կը մաշուէր, Փեոտորա ձգեց ձեռքէն ասեղն ու նայեցաւ Թէ ինչ կըլլայ. աղօթք ըրաւ որ աստուած սփոփելով սիրտը մխիթարէ, ու մոռնայ տայ ան վիշտը։ Եղիսաբեթ մութ տեղէն տեսնելով աս բանը, կը խընդրէր ստեղծողէն, որ տայ ան օրն որ ա՛լ այսպիսի ողբ և տրտմութիւն չունենան։ Կը յուսար որ Սմոլոֆին օգնութեամբն երթայ Պեթրպուրկ ու զանոնք ազատէ. բայց կը վախնար որ ծնողքը չեն հաճիր, մանաւանդ մայրը։ Նաև հարկաւոր էր գիտնալ Թէ ուստի և ինչ պատճառով աքսորուած էին, և ինչ յանցանքի համար ներում պիտի խընդրէն կայսերէն։

Եղիսաբեթին աս բարի խորհուրդը այնչափ զօրացաւ որ՝ միտքը հաստատեց Թէ ժամանակն հասած է, պէտք է յայտնել սիրտը և իմանալ ծնողաց միտքը. ուստի քաղաքավարական ամօթով մօտեցաւ հօրը մէկ կողմն ու լուռ կեցաւ քիչ մը ժամանակ. կը յուսար որ հայրը պիտի խօսի հետը. բայց տեսաւ որ հայրը իր մտմտուքին հետն էր՝ ինքն սկսաւ խօսիլ այսպէս. Հայր իմ, ներէ ինծի որ հրամանքիդ խնդիրք մը առաջարկեմ։ Հայրը սիրով ընդունեց իրեն խնդիրքը. ուստի ասաց. հայր, անցեալ օրն Սմոլոֆ պատանին խնդրեց Թէ բան մը կուզէս.

հրամանքդ պատասխանեցիր որ չէ. իրա՞ւ է որ բանի մը չես փափաքիր: Հայրը ասաց թէ բան մը չեմ ուզեր որ ինքը կարենայ տալու ինծի: Հապա, կրկնեց Եղիսաբեթ, ո՞վ կարնայ ուզածդ տալու: Ըսաց թէ արդարութիւնը միայն. — Ո՞ւր կը գտնուի աս արդարութիւնը. ասաց — երկինքը. աս երկրիս վըրայ տեղ մը չիգտնուիր:

Եղիսաբեթ կրկնեց ուրախական ձայնով. Ով սիրական ծնողք իմ, լսեցէք ինծի, ահա այսօր տասնըեօթը տարիս լմընցուցի. այսօր է որ աս կեանքս ինծի տուիք՝ որ պիտի ըլլայ ինծի անչափ սիրելի, եթէ կարենամ ձեզի համար զոհելու. աս սիրտս կենդանի պատկեր ըլլալով ստեղծողին երկնից կը սիրէ և կը յարգէ զձեզ, պէտք է ապաւինի յաստուած, ու ձեր բարեացը տենչայ: Ծնընդենէս եւ կեանքիս ամէն րոպէն ձեր բարերարութեամբը նշանակած է, որոնց չեմ կարող երախտագէտ և շնորհակալ ըլլալու. ով սիրական ծնողք իմ, ներեցէք յանդըգնութեանը ձեր զաւկին, որ կը փափաքի բոլոր կենացը մէջ երախտիք մը ընելու ձեզի, որուն դուք անդադար կընէք ծննդենէ 'ի վեր: Ո՛հ կաղաչեմ, յայտնեցէք ինծի ձեր դժբաղդութեան պատճառը:

Հայրը լսելով աս բանս կանչեց. ինչ կը խնդրես, որդեակ, ըսէ: Կը խնդրեմ, ասաց, որ ինծի պատմես ամէն ծածուկդ, որն որ հարկ է ինծի գիտնալ՝ իմ սէրս ձեզի յայտ-

նելու համար․ և աս ձեզի ունեցած փափա-
քանացս ինչէն եղածը՝ արդէն աստուծոյ
յայտնի է ։

Աս խօսքս ասելով ընկաւ հօրն ոտքը՝ աչ-
քը լաց, երեսն ողորմագին կաղաչէր․ որուն
այլայլած կերպարանքն ու կենդանի զգացո-
ղութիւնը կերևցընէին հոգւոյն դիւցազնու-
թիւնն ու սրտին ազնուութիւնը․ իսկ խո-
նարհ շարժմունքը կը յայտնէր ա̄ծային շը-
նորհքն որ ունէր ։ Սփինձեր զարմացաւ մնաց
սիրուն զաւկին․ աս առաքինի համարձակու-
թեանը վրայ սիրտը կը ձմլէր գթով, ոչ կար-
նար խօսիլ, ոչ կարնար լալ․ լուռ կեցած էր
տրտմութեամբ․ բոլոր զօրութիւնը կորսըն-
ցուցեր էր խեղճը ։ Իսկ Եղիսաբեթին սիր-
տը անանկ զօրացեր էր որ թագաւորներուն
ուժը չէին կարող վախցընելու ։

Սփինձեր որչափ որ շուարած մնաց, Եղի-
սաբեթ աղջիկը ծունկ չոքած էր․ մայրը ե-
կաւ զաւկին քով տեսաւ որ այլայլած է, ու-
զեց վերցընելու․ բայց աղջիկը մնաց հաս-
տատ իր խորհրդին վրայ ։ Ետքը Փէտրո-
րա ասաց Սփինձերին, թէ ինչու չես պատ-
մեր մեր ծածուկը մեր զաւկին․ չե՞ս ցաւիր
մատղաշ հասակին վրայ․ կը վախնա՞ս որ Ե-
ղիսաբեթին սիրտը մեզի ցաւակից չըլլար ։
Պատասխանեց այրը․ ես չեմ վախնար, թէ
տկար է ու մեզի ցաւակից չըլլար․ այլ․․․
Սիրտը լեցուելով կտրեց խօսքն ու աղաղա-
կեց․ Ով ստեղծող աստուած իմ․ ներէ ո-

ղորմագին ձայնիս. Ես բարիք կը ճանչնայի զանոնք՝ որ առիր ինծմէ, և ոչ զանոնք՝ որ ինծի համար կը կարգադրէիր։ Եղիսաբեթ, դուն այսօր տասուերկու տարուան քաշածներս մոռցուցիր։

Պատասխանեց աղջիկը. Հայր իմ, մի կասկածիր, իմ բերնէս ուրիշ խօսք չելլեր, եթէ ոչ այն՝ որ պիտի պատճառէ երջանկութիւնդ։ Պատմէ ինձի, հոգիդ սիրես, ի՞նչ է քու անունդ, ո՞ւր է հայրենիքդ, և ի՞նչ է դժբաղդութեանդ պատճառը։ Իմ դժբաղդութի՞ւնս, ասաց, կը հարցընես, չունիմ դժբաղդութիւն. իմ հայրենի՞քս, ուր տեղ որ քեզ ինծի մօտ կը տեսնեմ՝ հոն է. իսկ իմ անունս է երջանիկ հայր Եղիսաբեթի։ Փէտորա խօսքին վրայ գալով ասաց. սիրելի զաւակ իմ, քանի՞մէկ սիրտդ կը մաշես, ի՞նչպէս պիտի մխիթարես հայրդ։

Այս խօսքով յաղթուեցաւ Սինճերին հաստատութիւնը. առաւ քովը կինն ու զաւակը. սկսաւ լալով աղաղակել. Աստուած իմ, ներէ իմ ապերախտութեանս. ներէ մի պատուհասեր որչափ որ տրտնջացեր եմ. գիտեմ որ ամէն բան իմ լաւութեանս համար տնօրինեցիր բարերար կամօքդ։ Ետքը դարձաւ աղջըկանն ասաց. սիրելի զաւակ իմ, ալ չեմ դիմանար, ահա կը պատմեմ քեզի ինչ որ կուզես գիտնալ. բայց քանի մը օր համբերէ, որ քիչ մը ցաւերս մոռնամ և սիրտս հանդարտի. վասն զի այսօր չեմ կար֊

նար պատմելու իմ անբաղդութիւնս ։ Եղիսաբեթի հնազանդութիւնը չիհամարձակեցուց զինքն որ նորէն ստիպէ . ուստի ակնածութեամբ ելաւ անկէ ու կըսպասէր ժամանակին որ լսէ . բայց պարապ տեղը կըսպասէր . կերենար թէ Սփինձեր կը վախնար և կը հրաժարէր պատմելու . վասն զի հասկըցաւ որ սիրական զաւկին կեանքը վտանգի մէջ պիտի դնէ իրեն համար . գիտէր սրտին արիութիւնն որ յանձն պիտի առնէր ան սարսափելի ճամբորդութիւնն ընելու , անոր համար չէր ուզեր պատմել . չէր ուզեր իր ազատութիւնն որ զաւկին վտանգովը միայն կարնար ըլլալու ։

Ծնողական սէրն սկսաւ պատերազմիլ զաւկին սիրոյն հետ , այլ կը ջանար որ ամէն դժուարութեանց յաղթէ իր անձին վտանգովը , միայն թէ կարենայ ծնողքն ան թըշուառութենէ ազատելու . իսկ անոնք կը ջանային անոր մտքէն աս բանը հեռացընելու , որ մի միայն մխիթարանքն էր իրենց սրտին ։ Ինչպէս կարելի էր մատաղ կուսին ութ հարիւր փարսախ ճամբայ ընել , քալելով ան սաստիկ ցուրտ օդին մէջ և վայրենի անապատներուն մէջ ։ Եղիսաբեթ սկսաւ ճամբու կրթութիւն ընելու . ամէն օր որչափ ցուրտ բուք ըլլար՝ կելլէր կերթար , իր զօրութիւնը փորձելով օրէ օր քիչ քիչ առաջ կերթար , ետքը կը դառնար տեղը . թէպէտ ծնողքը կը մորմոքէին վրան , բայց ճար չէր ըլլար իր քաջութեանը յաղթելու ։

Դիպուած չորրորդ :

Սիպերիայի ձմեռը յանկարծ փոթորիկ կը հանէ . նայիս երբոր օդը պարզ է, յանկարծակի փոթորիկներ կելլեն հորիզոնին երկու հակառակ կէտէն՝ սարսափելի խառնակելով օդը . կը խորտակեն ծառերը, ձիւնն ու սառը լեռներուն բարձրութեանը վրայ կը պտըտցընեն և կը զարնեն ժայռերուն ծայրին . ինչուան տուն խրճիթ մարդ և անասուն կը յափշտակեն սոսկալի կերպով : Յունուար ամսուն մէջ առաւօտ մը երբոր Եղիսաբեթ կըր-թութէ համար դէպ 'ի փայտաշէն մատուռը կերթար, տեսաւ որ փոթորիկ ելաւ . երկինքը մթնեցաւ, հովն սկսաւ . վազեց արագութեամբ, փոթորիկն իրեն չհասած՝ ընկաւ սուրբ մատուռին մէջ ազատեցաւ . երբոր քամին կը զարնէր մատուռին՝ կարծես թէ հիմը պիտի տապալէ : Եղիսաբեթ խորանին առջևն ընկած կաղօթէր . փոթորիկն որոտալով ամէն բան կը սարսեցընէր բաց 'ի սրտէն Եղիսաբեթի . վասն զի գիտէր որ իր կեանքը ծնողաց համար էր, կը յուսար որ Աստուած կը պահէ զինքն անոնց համար, ու չէր զինքը կորսընցըներ զանոնք չազատած : Այս ներքին ապահովութիւնը կամ երկնաւոր ձայնը միայն բարեպաշտ սիրտը կարնայ լսելու, ինչպէս էր Եղիսաբեթինը, որ ան շփոթութեան մէջ հանդարտ դրաւ գլուխը խո-

րանին տաքին, ուսկից կաղաչէր զաստուած. Հանգիստ քնացաւ, ինչպէս անմեղ զաւակ մը ծնողաց գիրկը, և ինչպէս առաքինութիւն աստուածային հաւատքին վրայ :

Աս օրեր Սմոլոֆ պատանին Թոպոլսքիէն դարձեր էր Սաիմքա. իր առաջին հոգն էր որ երթայ Սփրինձերին խրճիթը, վասն զի հրաման բերեր էր Գէստորային ու դատերը համար որ ազատութեամբ կարենան երթալ ամէն կիրակի Սաիմքա պատարագ տեսնելու. վասն զի արքունի հրամանը միայն Սփրինձերին համար էր սաստիկ. ուստի իշխանը հրաման տուեր էր Սմոլոֆին որ նորէն տեսնուի հետը, և աս պիտի ըլլար վերջին այցելութիւնը. ինչու որ՝ պատանին երդուըներ էր հօրն որ միանգամ միայն տեսնուի. ու մեծ տրտմութիւն ունէր այսչափ սաստիկ խստութեան վրայ :

Արդ Սմոլոֆ ուրախական կրիւք գնաց խրճիթը, տեսաւ որ Եղիսաբեթ չիկայ, պաղեցաւ մնաց, որ չըլլայ թէ խեղճերուն դիպուած մը պատահած ըլլայ. բայց երբոր իմացաւ թէ Եղիսաբեթ քալելու գնացեր է, քիչ մը ուշացաւ որ գայ տեսնուի. ահա աս միջոցը վերոյգրեալ փոթորիկն սկսաւ անանկ սաստիկ որ սարսափեցան մնացին. կը հոգային թէ ինչ եղաւ Եղիսաբեթին. մայրը վշտանալով կը կանչէր, ով Եղիսաբեթ, ինչ եղաւ արդեօք իմ Եղիսաբեթս :

Վերջապէս Սփրինձեր չդիմանցաւ, առաւ

գաւազանն որ երթայ նայի թէ խեղճ աղջիկն ի՞նչ եղաւ ։ Սմոլոֆ մէկէն վազեց գնաց հետը ․ հովն անանկ սաստիկ էր որ անտառին ծառերը կոտոր կոտոր կըլլային ամէն կողմանէ ։ Սփինձեր կարգիլէր պատանին որ վտանգի մէջ չիյնի ․ իսկ պատանին կը մխիթարէր բարեկամը ։ Երկուքն ալ անտառին մէջէն կերթային ։ Սմոլոֆ հարցուց թէ ո՞ր կողմն երթանք ․ պատասխանեց Սփինձեր՝ դէպ 'ի մեծ դաշտն երթանք ուր ամէն օր կերթար ․ և յուսամ թէ հոն մատուռին մէջ փախած է ։ Այսպէս միակերպ արագութեամբ կը վազէին երկուքն ալ իբր երեսի վրայ երթալով ․ վասն զի սոսկալի քամին ծառերուն ճիւղերն ու ձիւնը երեսնուն կը զարնէր և ժայռերուն փայլատակները վրանին փոթորկելով աչուըննին կը շլացընէր ։ Թէպէտ անտառէն ելլելով աս երևոյթներէն ազատեցան , բայց քամին անանկ սաստկացաւ որ ինչուան վար կը գլորէր զիրենք ։

Վերջապէս շատ մեծ աշխատանքէն ետև հազիւ հասան մատուռը , ուր կը յուսային որ գտնեն ․ բայց վախերնուն ոտուըննին առաջ չէր երթար որ ներս մտնեն , չըլլայ թէ հոն չիգտնեն ։ Սմոլոֆ առաջ անցաւ՝ մտաւ տեսաւ որ Եղիսաբեթ աղաւնիի նման խորանին առջև անուշ կը քնանար ․ ցցուց հօրն , ու երկուքն ալ զարմանալով ընկան պահապան հրեշտակին առաջն ու աղօթք ըրին ․ շնորհակալ եղան ստեղծողին , որ զինքը պահեր

էր ան մեծ վտանգէն. ապա մօտեցան նայեցան Եղիսաբեթին շնորհալի երեսն որ՝ անմեղութեամբ կը փայլէր։

Աս միջոցս արթընցաւ Եղիսաբեթ ու վազեց հօրը փաթթուեցաւ ասելով. ո՜հ գիտէի որ զիս կը հոգաք։ Ով անբաղդ զաւակ իմ, ասաց հայրը, ինչ նեղութեան մէջ ձգեցիր զիս ու ցաւալի մայրդ։ Պատասխանեց. Հայր իմ, ներէ ինձի. երթանք շուտով մօրս արտասուքն ալ սրբենք։ Նայեցաւ որ Ամոլոֆ հօրն ետին կեցեր է՝ զարմանալով ասաց. իրաւ դուք էք իմ պաշտպանս, բայց ինծի համար ինչ կը հոգաք, զի աստուած վերէն զիս կը հոգայ. հայրս և դուն ինչու աշխատեցաք հոս եկաք։

Ասաց հայրը, թէ դուն կուզես շուտով երթալ մօրդ. բայց մենք հրաշքով հազիւ կարցանք գալու, դուն ինչպէս պիտի երթաս։ Փորձենք ասաց. աստուած ինծի ալ բաւական ուժ տուեր է, որ չես կարծեր։ Այսպէս խօսելով կերևնար վրան մեծ քաջալերութիւնն մը, մինչև հայրը սիրտ առաւ, եղան գլուխը ծածկեցին ու առին ազնիւ աղաւնին իրենց մէջ սկսան երթալ, որ թեթև և քաջութեամբ երթալով անոնց ալ սիրտ տուաւ. մինչև ոչ վտանգէն և ոչ աշխատանքէն վախցան։

Ան ատենն երկինքն սկսաւ պարզիլ, և փոթորիկը մեղմացաւ։ Եղիսաբեթ իր զօրութիւնը յայտնելու համար թողուց զանոնք

ու սկսաւ միայնակ վազել հասնիլ մօրը ։ Որ երբոր տեսաւ զաւակը, առաւ գիրկն ու օրհնեց աստուած մեծ շնորհակալութեամբ, և մայրական սիրով կը գգուէր · ապա ամէնքը միատեղ նստան ։ Սմոլֆ կը զարմանար Ֆէռտորային ազնուագութ սիրոյն վրայ, և շնորհալի զաւկին քաղաքավարութեանը վրայ ։

Երբոր իրիկուն եղաւ, Սփինձեր բռնեց Սմոլֆին ձեռքէն ու ցաւագին սրտով նշան տուաւ որ ժամանակ է երթալու ։ Եղիսաբեթ լսեց որ վերջին գալն էր հոն, ալ հրաման չունէր գալու, ուստի խռովելով աղաղակեց · ի՞նչ, ասաց, այլ պիտի քեզ չտեսնե՞նք ։ Պատասխանեց պատանին · կը տեսնուինք աստուծով · ես անպակաս կուգամ Սախմքա · և հոն եկեղեցին կարնանք տեսնուելու, կամ դուրսը կը հանդիպինք ։ Ահա այսպիսի տրտմութեամբ մեկնեցաւ պատանին գնաց Սախմքա ։

Իսկ երբոր կիրակին եկաւ, Եղիսաբեթ և Ֆէռտորա պատրաստուեցան երթալ եկեղեցին Սախմքայի ։ Սփինձեր զիրենք ճամբայ դրաւ, ու դարձաւ տրտմութեամբ խըրճիթը · վասն զի առաջին անգամն էր որ մինակ մնաց խրճիթը · բայց իր կսկիծն անոնց չիմացուց, այլ օրհնելով յանձնեց զիրենք աստուծոյ, որոնք կերթային ու կուլային ։ Օդը գեղեցիկ ըլլալով՝ ճամբան կարճ երևցաւ իրենց · գեղացի թաթար ծառան ալ հետերնին գնաց մինչև գեղը ։ Երբոր մտան

եկեղեցին՝ ամէնքը երեսնին կը նայէին. բայց իրենք միայն աստուծոյ կը նայէին. սրտերնին լի բարեպաշտութեամբ, գլուխնին խոնարհած՝ խնդրեցին աստուծմէն օգնութիւն, մանաւանդ Եղիսաբեթ որ առաջադրեց և ուխտեց ո̃յ՝ ծնողքն ազատելու համար։

Մինչև հանդիսին ժամանակը քօղը երեսէն չիվերուց. միայն աստուած կը խորհէր, և հայրը կը հոգար։ Երբոր հոգևոր երգերն սկսան երգել եկեղեցնայ մէջ, Եղիսաբեթ սաստիկ զգայողութեամբ յափշտակեցաւ. մտքով տեսաւ թէ երկինքը բացուեր է, և աստուած իրեն հրեշտակ մը տուաւ որ առաջնորդէ Ճանապարհին։ Երբոր երգը դադրեցաւ, աս տեսիլքս ալ դադրեցաւ։ Եղիսաբեթ աչքն որ բացաւ, նախ և առաջ տեսաւ Ամոլոֆ պատանին. իրեն անանկ երևցաւ թէ ան էր հրեշտակն որ պիտի օգնէր՝ հայրը ազատելու համար։

Եկեղեցիէն ելլելէն ետև Ամոլոֆ ուզեց որ ինչուան անտառը հետերնին երթայ. գընացին ինչուան լճին մօտ. հոն մնաց Ամոլոֆ. մեծաւ երախտագիտութեամբ զատուեցան անկէ գնացին իրենց խրճիթը. և Ամոլոֆ դարձաւ դէպ 'ի անտառը. և միտքը յափըշտակուեր էր Եղիսաբեթին վրայ. կը զարմանար իր գեղեցկութեան և շնորհալի շարժուածքին վրայ, կը զմայլէր բարեպաշտ ջերմեռանդութեանը և ծնողասիրութեանը վըրայ, վասն զի չէր տեսած անանկ բան. մա-

նուանդ որ անտառի մէջ մեծցած զաւակ մը ինչպիսի խոհեմութիւն և կատարելութիւն կը ցցընէր գործքով ։

Եղիսաբեթ առաւօտուն ըստ իւր սովորութեան գնաց քալելու, և հասաւ ինչուան մեծ դաշտին մատուռը․ անանկ արագութեամբ կը փորձէր քալելու որ՝ կարենայ անով իր ծնողքն ազատելու ։ Արեգակը իւր ճառագայթը ձգելով ձիւնապատ դաշտին վըրայ, և բիւրաւոր սառոյցներ կախուելով ծառերէն վար, իւր փայլուն երևակայութիւնը և սիրտը կը բացուէր, ու զօրութիւնը կը շատնար՝ ասոնց վրայ նայելով ։ Երբոր հոն կաղօթէր, նայիս Սմոլոֆ հոն հասաւ, ու երբոր տեսաւ աղջիկը՝ աչքն երկինքը՝ թեւերը վեր վերուցած, նորէն զարմանքն աւելցաւ ։

Եղիսաբեթ երբոր տեսաւ պատանին՝ մեկէն կանչեց․ ով պարոն Սմոլոֆ, աստուած կուզէ քու ձեռքովդ ծնողքս ազատելու․ խոստացիր ինծի առաջի աստուծոյ քու օգնութիւնդ ։ Աս բանս որ լսեց պատանին, խռովեցաւ մնաց․ ապա ասաց․ եթէ աստուած իւր ողորմութիւնը ձեզի պիտի ցցնէ, ես ինչպէս կարնամ հրաժարելու, հնազանդ եմ բարերար կամացը, ահա կամք առաջի աստուծոյ ։

Ան ատենն Եղիսաբեթ սկսաւ այսպէս խօսիլ․ Պարոն Սմոլոֆ, ես շատոնց կը փափաքէի հետդ առանձին խօսելու և իմ միտքս

քեզի յայտնելու, որ աստուած դրաւ ու քու ձեռքովդ պիտի ըլլայ․ ահա աստուծոյ առջևն ենք․ գիտէ ստեղծողս որ խելքս միտքս տուեր եմ ծնողքս ազատելու համար․ քանի որ ես զիս կը ճանչնամ, միայն անոնց վրայ կը մտածեմ, անոնց երջանկութիւնն է բոլոր կենացս նպատակը։ Իմ ծնողքս թշուառութեան մէջ են, աստուած զիս կը կանչէ որ օգնեմ իրենց․ զքեզ ալ այսօր հոս բերաւ որ ինծի օգնես, ու իմ վիճակս լրացընես։ Դու գիտնաս, որ ես պիտի երթամ Պեթրպուրկ ազատութիւն խնդրեմ հօրս համար․ ահա աս է իմ կամքս․ ինծի կերևնայ թէ աստուած աս վիճակն ինծի որոշեր է իմ կենացս հետ միատեղ․ աս գութն ու սէրը ծըծեր եմ կաթին հետ մէկտեղ։ Ես, պարոն Սմոլոֆ, առջի անգամն որ զքեզ տեսայ, միտքս կաթեց որ օր ըլլայ յայտնեմ քեզ և օգնութիւնդ խնդրեմ․ բայց այսօրուան պահուած էր․ ահա աս է իմ խորհուրդս․ թէ՛ ննջեմ, թէ զարթնում, աս է ան որ զիս հոս բերաւ, աս է որ սիրտս շարժեց քու վրադ եղբայրական սիրով որ յայտնեմ աս խորհուրդս․ վերջապէս աս է միայն որ կուտայ ինծի քաջալերութիւն․ ոչ աշխատանքէ, ոչ դժբաղդութենէ և ոչ մահուընէ վախնալ․ և աս կարծեմ զիս անհնազանդ պիտի ընէ ծնողացս թէ որ զիս արգիլեն երթալու։

Սմոլոֆ պատանին զարմացեր էր աս մատաղ կուսին այսպէս մեծամեծ բաներ մտա-

ծելուն համար · ապա ասաց · Եղբայր և հազար երանի է ինծի եթէ զիս ընտրես քեզ օգնական և լուր · բայց դուն չես ճանչնար թէ ինչ մեծ դժուարութիւններ կան : Կրկնեց աղջիկը · ես երկու դժուարութիւն միայն կը ճանչնամ · մեծ բան էր եթէ կարնայիր բառնալ · մէյմը որ ճամբայ չխտեմ, ո՞ւր պիտի երթամ և չունիմ ապահովութիւն · երկրորդ՝ չըլլայ թէ իմ երթալովս վնաս մը գայ հօրս : Ուրեմն պէտք է որ դուն ինծի ճամբայ ցցընես, ինչ քաղաքներէ պիտի անցնիմ, ինչ տներ պիտի իջնիմ, և ինչ միջոցով պիտի աղերսագիրս կայսեր ներկայացնեմ :

Պատասխանեց Սմոլոֆ · գիտե՞ս Եղիսաբեթ, թէ կայսրն ինչպէս բարկացած է հօրդ դէմ, որ մահացու թշնամիի տեղ դրեր է : Պատասխան տուաւ, թէ ամենևին չգիտեմ թէ ինչ յանցանքով հայրս ամբաստանուեր է · ոչ հայրենիքը գիտեմ և ոչ ճշմարիտ անունը · բայց ապահով եմ անմեղութեանը վրայ : Աղաղակեց պատանին · ինչ, չե՞ս գիտեր ծնողացդ վիճակը, չե՞ս գիտեր ինչ մեծութիւն և գերազանցութիւն ունէին աշխըրքիս վրայ : Աղջիկը խօսքը կտրեց, թէ ահա աս էր հօրս ծածուկին որ ինծմէ պահեց · անանկ է նէ պէտք է իրմէն իմանալ և ոչ ուրիշէն · և անկէ ետև երթամ աշխատիմ սիրական ծնողքիս համար, որոնց պարտական եմ իմ կեանքս : Կրկնեց պատանին · Ե-

ղիսաբէթ , կարնամ 3500 վերստ անցնելու , որ կօրուշէ Եսքիմայ շրջանակը Ենկրա գաւառէն . և ան ալ ոտքով միայն , անտէր անօգնական ։ Աղաղակեց աղջիկը խորանին առջեւն ընկած . գլխ խըրկող տէրը ծնողացս օգնելու համար՝ չի թողուր զիս անտէր ։

Սմոլոֆին սիրտը չդիմացաւ , սկսաւ լալ . ապա ասաց . ատ քու բանդ շատ սիրտս շարժեց , պէտք է որ առաջարկութեանդ վրայ մտածեմ . ժամանակս ձմեռն է , ու քիչ ժամանակէն ետեւ Սիպերիայի անտառները կը խոնաւանան սոսկալի . ուստի ես հիմա կերթամ Տոպոլսքի , և հօրս կը յայտնեմ . ան գթասիրտ բարի մարդ է , ողորմութիւն մը կընէ անբաղդիս, ետքը նորէն կը տեսնուինք . յուսամ թէ չի պատժեր զհայրդ այդպիսի առաքինի գործքի համար , թէ որ կարելի ըլլայ ։ Ասկէց ետեւ իմ համբերութիւնս և երջանկութիւնս կը համարիմ ան օրը երբոր ծնողքդ կազատին աս դառն աքսորանքէն , ու կերթան կը վայելեն իրենց հայրենիքը . բայց , Եղիսաբէթ , յիշէ ան ատենը թէ Սմոլոֆ աս անապատին մէջ տեսաւ զքեզ , խօսեցաւ հետդ սիրով . և իրեն շատ քաղցր է ապրիլ ու բարեկամ մնալ աղքատ և խմատուն կուսիդ հետ , քան ամէն ճոխութեամբ մեծնալ ։

Աս բանիս վրայ Եղիսաբէթ տեսաւ որ ժամանակն անցաւ , ելաւ երթալու՝ ամօթխածութեամբ լսելով . Ես եկայ հետդ խօ-

անելու ծնողացս օգտին համար. շնորհակալ եմ որ լսեցիր ինծի, հիմա պէտք է երթամ գտնեմ զիրենք։ Կրկնեց պատանին. Ա՜հ աղնուական դուստր, գնա գնա կատարէ առաքինութեան պարտքդ. իմ սիրտս պիտի չի հեռանայ քեզմէ, և իմ խորհուրդս միայն պիտի զբաղի քեզ օգնելու համար։ Աս լսելով՝ խոստացաւ որ հետևեալ կիրակին տեսնէ զինքը եկեղեցւոյ դուռն ու պատմէ ամէն հարկաւոր գիտելիքն իր ճամբորդութեան համար. ասանկով զատուեցան իրարմէ։ Կիրակի եղաւ՝ Եղիսաբեթ մօրը հետ գնաց եկեղեցին Սախմքայի. պատարագէն ետև անհամբերութեամբ ելաւ, բայց մայրը դեռ կաղօթէր. նայեցաւ որ Սմոլոֆ չէր եկած, մեծապէս վշտացաւ. և այսպիսի տրտմութեամբ մօրը հետ տուն դարձաւ. անհամար վախ ու վտանգ միտքը կուգային նոյն իրիկունը. Սմոլոֆն ալ չտեսնելով բոլորովին անհանգիստ եղաւ, ուստի շուտով առանձնացաւ իրեն բնակարանն ու սկսաւ երկնաւորէն օգնութիւն խնդրել արտասուօք։

Երբոր անմեղ զաւակը գնաց քովերնէն, մայրն սկսաւ ուրիշ մտքի երթալ. դարձաւ ըսաց Սփինձերին. կը տեսնե՞ս Եղիսաբեթի սրտին փոփոխութիւնը, որ միշտ կը մտածէ, ու Սմոլոֆին հեռանալն իրեն անհանգստութիւն կը բերէ. այսօր եկեղեցին ալ շատ հանգիստ չէր. աս ինչ մեծ ցաւ է մեզի։ Ով Ստանիսլաւս, կը յիշեմ ան օրերն

որ իմ գլխէս անցան՝ երբոր երջանիկ հարուստ եղայ․ անանկ որ երբ քեզի համար ինծի հետ կը խօսէին, կարմրնայի ու աչքս միշտ քեզ կը փնտռուէր։ Ա՛հ ինչ պիտի ըլլայ զաւկիս վերջը․ ինծի որ երջանկութիւն էր ան բաները, վախնամ թէ անորն անանկ չըլլայ։

Սփինձեր կանչեց լալով․ ինչ երջանկութիւն է որ քաղցր կեանքդ աքսորանաց դառն անապատին մէջ անցուցիր։ Կրկնեց կինը․ այո երջանկութիւն է ինծի՝ թէ և աքսորանաց մէջ մաշիմ․ բաւական է որ սիրելեաց սիրտը իրարու մօտ գտնուին, ո՛ւր որ ըլլան նոյն է։ Աս խօսքէս ետև նորէն շարունակեց առջի խօսքը․ վախնամ որ Սմոլոֆ պատանին աղքատ տեսնելով զաւակս՝ չուզենայ առնելու, և իմ ազնիւ զաւակս տրտմութեամբ մեռնի, իւր մայրն ալ հետը։ Այսպէս խօսելով խեղճ կուլար․ բայց այրը հաստատ սրտով կը մխիթարէր զինքն ըսելով․ Սիրելի իմ Ֆէոտորա, մի՛ վախնար և մի՛ խռովիր․ Եղիսաբեթ ուրիշ հոգւոյ տէր է, և ուրիշ առաքինական վարք ունի, որ պիտի յայտնէ գործքովը։ Թէ որ մենք կամենանք Սմոլոֆին տալու զինքը, ապահով եմ թէ չի հրաժարիր առնելու մեր ազնիւ կոյսը՝ թէ և անապատիս մէջ աքսորած ըլլանք։ Սակայն Եղիսաբեթ պիտի չմնայ անապատիս մէջ անծանօթ և ոչ դժբաղդ երկար ատեն․ վասն զի անհնարին է թէ անոր այնչափ առաքինութիւններն առանց պտղի մնան․ երբ որ է՝ պէտք է երևնայ անոր փառքը։

Փէտորա այսպիսի քաջալերական բան
ներով զօրացաւ ու սկսաւ քնանալ։ Իսկ Ե-
ղիսաբեթ կը նայէր որ Սմոլոֆ Սախմքա գայ.
երկու ամիս ամէն կիրակի եկեղեցին կեր-
թար, տեղ մը չիտեսաւ զինքը. սիրտը
շատ կոտրած էր, կարծէր թէ խնդիրքը մոռ-
ցեր է, և շատ անգամ կուլար։ Ապրիլի վեր-
ջերը գեղեցիկ արև օրեր եղան, ձիւներն
սկսան հալիլ, և լճին աւազոտ կղզիներն
երևցան կանաչագեղ. և ջրային եղեգնու-
տին մէջ տեսակ տեսակ թռչուններէն զատ՝
գետափին քովերն ալ կը թռչտէին պարս-
կաստանի սևակտուց բադեր գլխընին բըռւկ,
ու սուր ձայնով կերգէին։ Ահա աս բաները
Սիպերիայի կանխահաս գարուն մը կաւե-
տէին։ Իսկ Եղիսաբեթ իր ճամբորդու-
թեանը համար սաստիկ յարմար եղանակին
կորստեանը հետևանքը գուշակելով՝ որոշեց
որ միտքը դրածն առաջ տանի, յաջողու-
թիւնն աստուծոյ յանձնելով։

Դիպուած հինգերորդ։

Մէկ առաւօտ մը Սփրինճեր կաշխատէր
պարտէզին մէջ, Եղիսաբեթ ալ քովը նըս-
տած կը մտածէր. շատ խորունկ մտածելով
երևակայեց ճամբուն դժուարութիւնները,
և թէ ինչպէս յայտնէ իր խորհուրդը ծնո-
ղաց. անոնք որ դէմ գան չիթողնեն զինքը՝
ինչ պատասխան պիտի տայ, և ինչպէս պիտի
սիրտն ամըրցընէ ու անոնց միտքը իրեն

դարձընէ ։ Իր մտածմունքներն իրեն մու-ցուցին թէ հայրը քովն է ․ լալով ծնկան վը-րայ եկած խնդրեց ստեղծողէն զօրութիւն, որ կարենայ քաջութեամբ կատարելու ։ Սփրին-ճեր երբոր սա լալագին աղաղակը լսեց՝ վա-զեց եկաւ աղջըկանը քովն ու ըսաց ․ Եղի-սաբեթ , ինչ ունիս և ինչ կուզես ․ ո՛հ սա ինչպէս սիրտդ կը մաշես , յայտնէ ինծի՛ ես մաշուիմ ։ Պատասխանեց աղջիկը ․ Հայր իմ , այլ մի պահեր զիս հոս ․ ես պէտք է որ երթամ ․ ճամբէ զիս , զի աստուած է որ զիս կը կանչէ ։ Իր խօսքը չլմընցած թալթար ծառան վազելով եկաւ ըսաց ․ Ահա պարոն Սմոլոֆ , ահա պարոն Սմոլոֆ ։ Եղիսաբեթ լսելով ուրախութենէն չգիտցաւ ինչ ընելի-քը ․ բռնեց հօրը ձեռքը դէպ ՚ի սիրտը տա-րաւ սեղմելով ․ Կը տեսնե՞ս , ահա աստուած է որ զիս կը կանչէ ․ ինքը կը ղրկէ ինծի օգնա-կան , որ ճամբաս բանայ , ստեղծողիս դը-ժուար բան մը չիկայ ․ ով հայր իմ , սիրական հայր իմ , քու երջանիկ դուստրդ պիտի կտ-րէ շղթադ ու զքեզ ազատէ ։ Իր բանս խօ-սելով գնաց դէպ ՚ի տուն ․ մօրը հետ մէկ-տեղ ներս մտան , տեսան մեծաւոր մարդ մը յիսուն տարուան , միակերպ հագուստով , նստած էր շատ մարդիկներով ․ զարմացան մնացին վասն զի այնպիսի բան չէր եղած ․ Եղիսաբեթին սիրտը նորէն կարեցաւ , դէմքը դեղնեցաւ և ծնկերը կը դողային ։

Վերջապէս իմացան որ Թոպոլսքի մայ-

րաքաղաքին կառավարիչ մեծ իշխանն էր և Սմոլոֆին հայրը, որ սկսաւ այսպէս խօսիլ Սփինձերին հետ. Պարոն Սփինձեր, արքունական խոհեմութիւնն Լուսիոյ աքսորեց զքեզ հոս. և մինչև հիմա չիկարցայ գալու. ահա առջի անգամն է որ այցելութեան եկայ աս շրջանակիս. քաղցր էր ինծի թէ որ թոյլտուութիւն ըլլար բարեկամութիս յայտնելու քու պայծառ անձիդ, և մեծ բաղդաւորութիւն կը համարէի ինծի. այլ կը ցաւիմ որ ան պարտաւորութիւնը կարգիլէ զիս օգնելու և պաշտպանելու քեզի ։ Պատասխանեց Սփինձեր. ես չեմ ուզեր մարդկային պաշտպանութիւն և ողորմութիւն, և չեմ ապաւինիր անոնց արդարութեանն ու գթութեանը. աղէկ թող ըլլան իրենք, որ զիս հեռացուցին այսչափ իրենցմէ. ես պիտի անցընեմ իմ օրերս աս անապատին մէջ առանց տրտնջման ։ Կրկնեց կառավարիչը. քեզ նման պայծառ մարդու շատ ահռելի բան է աս ողորմելի անապատիս մէջ կեանքը անցընել ։

Սփինձեր այնպէս հանդիստ և առաքինի սրտով պատասխանեց որ՝ յայտնի ցցուց թէ իր անձը մեծ էր քան իր թշուառութիւնը ։ Իսկ Եղիսաբեթ մօրն ետին կեցած կը դիտէր, թէ կառավարչին երեսն ինչ գութ և մարդասիրութիւն կը տեսնէ որ՝ համարձակի սիրտն անոր բանալու ։ Կառավարիչ իշխանը տեսնելով Եղիսաբեթին շարժմունքն՝ իմացաւ, ինչպէս որ որդին ալ իրեն պատմեր էր. ա-

սաց իրեն․ Ազնուուհի, որդիս քեզ ճանչցեր է ինչպէս որ պատմեց ինծի։ Պատասխանեց Փէտրոնա․ Իրաւի է պարոն, զի պարտական է անոր հօրը կենանքն որ ազատեց։ Կրկնեց իշխանը․ Ատանկ չէ, տիկին․ վասն զի ան ինծի պատմեց թէ Եղիսաբեթ իր կեանքը կուզէ տալ հօրն ու քեզի համար։ Ա՜ս տայ, ասաց Սփինձեր, աս գուլթն է մեր մի միայն բարին որ ունինք․ աս բարին միայն մնաց մեզի, որ մարդիկ չկարողացան մեզմէ հանելու։

Ան ատենը իշխանը դարձաւ ասաց Եղիսաբեթին․ Ազնուուհի, երկու ամիս է որ որդիս Սախմքա էր, կայսերէն հրաման առաւ որ երթայ հանի զօրքին, որոնք կը հաւաքին երթալու Լիվոնիա․ բայց երթալէն առաջ երդումով խնդրեց ինծմէ, որ քեզ հացընեմ իր թուղթը․ ահա ան թուղթը իմ ձեռքովս կուտամ քեզի։

Եղիսաբեթ ամօթխածութեամբ առաւ թուղթն ու առջևը նայեցաւ․ երբոր ծնողքը կը զարմանային աս բանիս վրայ, կանչեց իշխանը․ Երջանիկ հայր, երջանիկ մայր, որ այսպիսի զաւակ ունիք, որ ձեզմէ ծածուկ ձեր փրկութեանը համար կաշխատի։ Ետքը Սփինձերին ասաց, թէ թագաւորին հրամանը զիս կը պարտաւորէ որ միշտ արգիլեմ, չըլլայ թէ մարդ հանդիպցընես բնակարանդ․ սակայն լսեցի որ աղքատ քարոզիչ քահանաներ պիտի գան Չինիմաչինու կողմէն, պէտք

է որ աս լեռնէն անցնին · Թէ որ գալու ըլլան աս խրձիթն ու խնդրեն գիշեր մը կենալու, հրաման է՝ կրնաս զանոնք պահելու ։

Կառավարիչ իշխանը անկէ զատուելէն ետև Եղիսաբեթ վար ծռած կը նայէր թըղթին վրայ, ու չէր համարձակեր առանց ծընողացը հրամանին բանալու · ուստի ծնողքը հրաման տուին որ բանայ կարդայ · Թուղթը կարդացածին պէս՝ ընկաւ ծնողացը գիրկն ու լալով աղաղակեց · Հասաւ ժամանակը, օգնեցէք առաջարկութեանս · երկնային նախախնամութիւնն ինծի ապահով ճամբայ կը բանայ · ստեղծողս զիս ընդունեց ու օրհնեց իմ մտածութիւնս, ով սիրական ծնողքս, դուք ինչպէս պիտի չհաւնիք ու չօրհնէք զիս ։ Սփինձեր միտքն իմանալով խռովեցաւ սիրտը · իսկ Պետրոս ամենևին բան մը չիգիտնալով շփոթեցաւ · Եղիսաբեթ, ասաց, աս ինչ խորհուրդ է, և ինչ կայ գրիդ մէջ ։ Աղջիկը համարձակեցաւ պատասխանելու · Ով մայր իմ, ներէ ինծի · կը դողամ խօսելու քու առջևդ · չե՞ս իմանար թէ ինչ կայ · քու ցաւդ սիրտս կը տրորէ, որ է մի միայն իմ արգելքս · ով մարիկ, թող որ յայտնեմ հօրս առջին · դուն տեղեակ չես անոր պէս ... Կտրեց խօսքը Սփինձեր · Ոչ, դուստր իմ, չէ · մի՛ ըներ աս բանը, որ ոչ աքսորանքը և ոչ դժբաղդութիւնը կարցաւ մեզ իրարմէ զատելու ։ Խեղճ մայրը բանն իմանալով սկըսաւ զարհուրելի ձայնով աղաղակել · Սիրա-

կամ զաւակ, առաքինի դուստրս, խնդրէ ինծմէ իմ կեանքս, և մի՛ խնդրեր հրաման մեզմէ հեռանալու. Թող ես մեռնիմ, իմ մահուամբս ձեզմէ զատուիմ, չէ կենդանութեամբս: Այսպիսի ողորմելի խօսքերով շատ լացին: Եղիսաբեթ սիրտ առնելով ասաց. Մ՛այր իմ, հօրս երջանկութեանը համար կը խնդրեմ քիչ մը ժամանակ: Կանչեց մայրը, և ոչ օր մը, և ոչ ժամ մը. ինչ երջանկութիւն է ան՝ որ կարենայ գնել քու հեռաւորութիւնդ. ոչ, ոչ, և ոչ օր մը. ո՛վ ստեղծող երկնի և երկրի, մի՛ թոյլ տար զայն, որ ինծմէ կը խնդրէ:

Աս խօսքէն Եղիսաբեթին սիրտը կոտրեցաւ. չէր գիտեր ինչ ընէ և ինչ խօսի. ետքը հանեց թուղթը հօրը տուաւ որ կարդայ: Սփինձեր առաւ թուղթն ու քաջալերեց կինն որ հանդարտի. ապա սկսաւ ձայնով կարդալ այսպէս. "Ազնուուհի դուստր, ցաւ է ինծի որ չիկարցայ քեզ տեսնելու և օգնելու առաջնորդելով թէ ինչ ճամբայ պիտի բռնես. ահա թագաւորական սաստիկ հրամանը զըրկեց զիս իմ փափաքէս. զի Թոպոլսքի հասածիս պէս՝ հայրս իմացուց ինծի եկած հրամանն երթալու հազար փարսախ հեռու ասկէց. որուն հնազանդելով՝ մէկէն ճամբայ կելլեմ. բայց չգիտես թէ ինչ սէր և գութ հետս կը տանիմ: Ահա ես ամէն բան յայտնեցի հօրս. ու զքեզ ալ իրեն ծանուցի, որ երբոր լսեց քու միտքդ՝ սիրտը լեցուեցաւ լացաւ. կար-

ծեմ թէ կուզէ քեզ տեսնելու և մխիթարե-
լու ։ Կարելի է թէ աս տարի կերթայ Իսքե-
մա շրջանակը այցելութեան համար, և աս
թուղթս կը հասցընէ քեզի ։ Ազնիւ Եղիսա-
բեթ, ես հանգիստ կերթամ իմ ճամբաս,
որովհետև յանձնեցի զքեզ իմ հօրս պաշտ-
պանութեանը. բայց կը խնդրեմ որ իմ դառ-
լէս առաջ ճամբայ չելլես, ես տարիէն ետև
կուգամ ու կը տանիմ զքեզ Րնեթրպուրկ,
ու աստուծով ամէն ճամբորդութիւնդ հո-
գալով կայսեր ալ կը ներկայացընեմ զքեզ.
մի վախնար, ես ոչ միայն բարեկամ եմ, այլ
և պիտի ըլլամ եղբայր հարազատ և սիրելի՝
անջնջելի սիրով„ ։

Աս բարեւագրին տակը հայրն ալ ձեռք դը-
նելով հաստատեր էր քաջալերական խօսքե-
րով. անանկ որ երբոր լմնցուց Սփինձեր
կարդալը՝ շատ սիրտ առաւ և զօրացաւ, որ
դստերը վրայ այնչափ համարում ունէին, ու
կուզէին օգնելու անոր հայրասէր առաքինու-
թեանը ։ Սակայն մայրը տրտմութեան ծովն
ընկղմած՝ միակերպ աղջըկանն երեսը կը
նայէր, ու կենար կենար աչքը երկինքը կը
վերցընէր ։ Իսկ Եղիսաբեթ ընկաւ առաջ-
նին ու սկսաւ այսպէս խօսիլ. Ով ծնողք իմ,
հրաման տուէք որ խօսիմ ձեր առջին. ես
իմ կեանքս դրեր եմ ձեր երջանկութեանը
համար. ես պիտի հեռանամ ձեզմէ, որ դուք
մօտենաք ձեր քաղցր հայրենեացը. ես տարի
մը ձեզմէ զուրկ պիտի մնամ, դուք ձեր կեան-

քը հայրենեացը մէջ պիտի անցընէք ինչպէս կը յուսամ ստեղծողին օգնութեամբը և կարողութեամբը, որ օգնական է անբաղդից և յուսացողաց. ո՛հ, թէ որ ասկէ աւելի բան մը խնդրեմ ձեզմէ, մի կատարէք: Սփրինձէր ձեռքը դրաւ աղջըկանը գլխուն՝ լուռ կեցաւ: Մայրը աղաղակեց. Միայն ոտքո՞վ, անօգնակա՞ն. ի՞նչպէս ըլլալու բան է. ոչ ոչ, անկարելի է որ քեզմէ զատուիմ: Պատասխանեց Եղիսաբեթ. Գիտնայիր թէ ես որչափ ժամանակէ 'ի վեր է աս առաջադրութիւնս ըրեր եմ. երբոր ձեր դժբաղդութիւնը հասկըցայ՝ անկէ 'ի վեր է. ես զիս ձեզի զոհ եմ ըրեր. երջանիկ է ինծի ան օրն որ ձեր ազատութեան համար պիտի անցընեմ. երջանիկ է ան յոյսն որ զիս զօրացուց. եթէ աս յոյսը կուզէք վերցընել ինծմէ, նախ իմ կեանքս վերցուցէք. եթէ պիտի մնամ այսպէս առանց օգնելու ձեր անբաղդութեանը, թող մթնէ իմ լոյսս և վերնայ իմ արևս: Աղաչեմ ներեցէք եթէ ձեզ կը վշտացնեմ. ինչո՞ւ համար կուզէք որ ձեզմէ չզատուիմ, երբոր ամէնքնիս ալ նոյն անբաղդութեան մէջն ենք. թողէք երթամ. բաց է ողորմածին դուռը. չի կորանցըներ իմ յոյսս, իմ ջանքս, իմ տառապանքս ձեր ազատութեան համար: Մի ասէք թէ աս բանս անկարելի է. չիկայ աշխըրքին մէջ անկարելի բան, եթէ աշխատի մարդ՝ կը վայելէ. սիրտս ձեզի կը պատասխանէ, որ այսքան զօրացեր է ար-

դարութեան համար․ չունի վախ ոչ աշխատանքէ, ոչ վտանգէ, ոչ նախատինքէ և ոչ թագաւորէն․ ուրիշ տեղէ ահ չունի, միայն ձեզմէ՝ որ չըլլայ թէ չիհաւանիք ։

Սփինձեր չիդիմացաւ կանչեց․ թող, Եղիսաբեթ, բաւական է․ խռովեցիր հոգիս, մաշեցիր սիրտս, որ մինչև ցայսօր գերազանց առաքինութեանց և մեծամեծ գործոց համար քաջ էր․ ահա այսօր թուլացաւ․ ես չէի կարծեր զիս այսչափ տկար․ ահա տկարացայ, չեմ կարող հաւանիլ առաջարկութեանդ, որ կը խնդրես ։ Երբոր Ֆէոտորա լսեց աս խօսքս, սիրտ առաւ, բռնեց աղջըկանը ձեռքը, դէպ 'ի սիրտը տանելով ասաց․ լսէ ինծի, Եղիսաբեթ, ողորմէ ողորմելույս․ թէ որ հայրդ տկարացաւ առջևդ, պէտք է որ ներես մօրդ տկարութեանը որ չի կրնար թողնել քեզի դիւցազնական առաքինութիդ գործելու․ թէպէտ մայր մը իր զաւկին առաքինութիւնը պակսեցընելը լսուած բան չէ, բայց կը խնդրեմ, չէ թէ կը հրամայեմ, ով սիրուն զաւակս ։

Արկնեց Եղիսաբեթ․ Մա՛յր իմ, քու խընդիրքդ միշտ արդար է․ թէ որ հրամայես ինծի հոս կենալ չերթալ, պէտք է որ հնազանդիմ․ բայց ես կաղաչեմ, թողէք զիս որ ձեզի ցաւակցիմ, ձեր ազատութիւնը հոգամ․ իմ յոյս հաստատուն է, վասն զի մէկ օրուան մտածութիւն չէ, այլ շատ ժամանակուան․ ես իմ տկար զօրութեանս չեմ ապաւինած,

այլ աստուածային ողորմութեան․ կա՞յ ուրիշ առիթ ազատելու հայրս ասկէ 'ի զատ։ Ահա տասուերկու տարի է հոս ընկեր ենք, որ բարեկամն օգնեց և պաշտպանեց մեզի․ որչափ մեծ բարեկամ ըլլայ, կարնա՞յ համարձակ խօսելու մեզի պէս․ կը հոգա՞յ սրտանց մեզի պէս։ Թողէք կաղաչեմ, որ յոյս ամուր մնայ․ մի՛ դէմ կենաք աս պայծառ առաքինութենս, որ աստուած դրաւ միտքս գործելու, և պատրաստ է օգնելու և կատարելու։ Ո՞ւր թողունենք ան, թէ որ զիս մարդու տայիք, չէ՞ր կարնար զիս ձեզմէ զատելու․ ի՞նչ պիտի ընէիք ան ժամանակը․ մինթէ վտանգ չէ՞ր կարնար գալու։ Ես հիմա սորված եմ աս ցրտերուն ու կը դիմանամ հեռու ճամբայ քալելու թեթևութեամբ․ իմ մանկութենէս կը վախնաք․ կարող է աստուած օգնելու անոր՝ որ իրեն միայն ապաստաներ է և ոչ զօրութեան անձին։ Իրաւ անփորձ եմ, բայց բարեգութ կառավարիչն որ կուզէ օգնել առաջարկութեանս, ինձի կը սորվեցրնէ․ որ եթէ ներէ աղքատ քարոզիչներուն, ահա զանոնք կուտայ ինձի առաջնորդ և պաշտպան։ Ահա կը տեսնէք որ աստուած նախատեսութեամբ կը հոգայ ամէն բանս․ չիկայ վտանգ և ոչ դժուարութիւն․ ուրիշ պակասութիւն չունիմ՝ եթէ ոչ ձեր հաւանութիւնն ու օրհնութիւնը։

Հայրը սաստիկ վշտանալով աղաղակեց․ ով խոնարհ զաւակ, քու նախանձդ թագ ու-

նէին լեհաստանու մէջ, և մօրդ նախնիքը մինչև Սիպերիա կը տիրէին. դուն ինչպէս պիտի մուրանալով երթաս մինչև Իւեթըր-պուրկ: Պատասխանեց համեստութեամբ Եղիսաբեթ. Եթէ ես թագաւորական զարմէ եկած եմ, պէտք է որ գործքովս յայտնեմ զիս արժանի անոնց ու ձեզի. և չխպըդտիկցընեմ անոնց փառաւոր անունն որ ինծի թողլին. ինչու համար պիտի ամըչնայ դուստըրն Սէյտսի և Սոպիեսքիոյ (*) երթալ ողորմութիւն խնդրել իրեն նմաններէն: Աշխըրքիս ամէն մեծամեծներն ընկան կործանեցան. անոնք իրենց համար պատիւ ստացան. ես աւելի երջանիկ ըլլալով՝ հօրս համար պիտի ստանամ:

Աս մանուկ կուսին ազնուական հաստատութենէն կը փայլէր աչքին մէջ աստուածափայլ գերազանցութիւն մը, և խոնարհ հնազանդութիւնն ու քաջութիւնը յաղթեցին Սիփինձերայ. մինչև խիղճ եղաւ իրեն թէ ինչպէս արգիլէ զաւակն ան մեծ առաքինութենէն, և ողորմելի պահել ան անապատին մէջ: Եսքը դարձաւ ասաց. Փէօտորային. ինչպէս թողնենք Եղիսաբեթն որ հօս մեռնի. ինչպէս զրկենք զինքը յաջողու-

---

(*) Այսպէս կանուանէին ազնուական ըաըարներն որ Սեպէրէայէ նախնի արքայորդիներէն եկած են:

թիւններէն, որ Աստուած կուտայ իրեն ազնուութեանը համեմատ։ Սիրտ առ, սիրելի. վասն զի ուրիշ բանով չենք կարնար մեր առաքինի զաւակը փառաւորելու, թողնենք որ երթայ։

Աղաղակեց Փէոտորա ողորմելի ձայնով. ոչ ոչ, ես չեմ թողներ որ երթայ, կարնամ դէմ կենալու. ինչպէս թողնեմ մէկհատիկ զաւկիս կեանքը որ վտանգի մէջ իյնայ. ինչպէս թողնեմ ու լսեմ օր մը թէ կորաւ Եղիսաբեթ, պաղեցաւ սոսկալի անապատին մէջ. ով Ստանիսլաւս, ինչպէս անմեղ զանակս զոհ ընենք մեզի համար, մատնենք դժբաղդութեանց և մահու։

Երբոր այսպէս կը խօսէր, Սփինձեր յուսահատելով կանչեց. Դուստր իմ, մինչև որ մայրդ չիհաձի, դուն կարող չես երթալու։ Եղիսաբեթ դարձուց խօսքը. Մայր իմ, ըսաւ, եթէ դուն հրաման չտաս, չեմ երթար. ես հնազանդ եմ քեզ միշտ. բայց կարելի է թէ Աստուած ինքը սիրտի կատարէ. խնդրենք մայր իմ միաբան, որ իւր բարերար կամքը մեզի յայտնէ, և յաջողէ ինչ որ պարտական ենք ընելու. ամէն յաջողութիւն և ճշմարտութիւն միայն անկէ կուգայ որ աշխարհս կը խնամէ։ Առաքինի դստեր աս բարեպաշտ խօսքերը մեղմացուցին Փէոտորային ցաւը, քաջալերեցին ու հանդարտեցին ցաւած սիրտը։

Հետևեալ օրն անանկ պատահեցաւ որ

Սփինձեր ու աղջիկը մինակ գտնուեցան․ սկսաւ աղջըկանը պատմել իր գլխէն անցած խեղճութիւններն ու ձախորդ պատերազմներն որ լեհաստան բաժնեցին։ Ապա ասաց․ իմ դժբաղդութիւնս հայրենիքս աւելի սիրելուս համար պատահեցաւ, իմ միակ յանցանքս է իմ հայրենիքս սիրելը և չդիմանալ անոր գերութեանը․ իմ արիւնես մեծ թագաւորներ նստան, անոր համար պարտաւորեցայ պաշտպանելու մեր տէրութիւնը, ուսկից առեր էի այնչափ պատիւ․ գլուխ եղայ ազնուական Լեհերուն, և պաշտպանեցի հայրենիքս՝ որուն պարտական էի։ Ես էի որ կը կռուէի երեք մեծամեծ տէրութեանց դէմ երբոր եկան բազմութեամբ պաշարեցին Վարսավիա մայրաքաղաքը․ մէկդիէն կրակ, մէ՛կալդիէն յափշտակութիւն․ ես տակաւին դէմ կեցեր էի, որ հայրենիքս չկործանի․ ես էի զօրացընողն ու զէնք և օգնութիւն խնդրողը։

Անօգուտ եղաւ իմ ջանքս․ իմ երկիրներս անցան ռուսաստանու տէրութեան, ուր կը բնակէի․ բայց սաստիկ հայրենասիրութեանս համար կասկածելի եղայ մեծ կայսերութե̃ առջին։ Օր մը զիս տնէս դուրս հանեցին ու տարին Պեթրպուրկ բանտը դրին․ ան ատենը դուն չորս տարուան էիր։ Փէտորա մայրդ հետս եկաւ, որ մեծ խնդիրքներով շնորհեցաւ իրեն աս թոյլտուութիւնը։ Տարի մը ողորմելի մնացի․ չէի կարծեր թէ զիս այսպի-

մի սոսկալի պատժի արժանի կը համարին, որ հայրենիքս ուզեցի պաշտպանելու, Թէպէտ խոստացեր էի ետքը՝ տէրութեան հպատակ մնալ: Վերջապէս աքսորուեցայ Սիպերիա. իմ առաքինի Փէոտորաս չիթողաւ զիս մինակ, հետս եկաւ. աւելի լաւ եղաւ սրտին քան թէ պարտականութեանը. անանկ որ եթէ աքսորուէի Պերեզովայ զարհուրելի խաւարը, և Պայքալ լճին կամ Քամչեաքայ միայնարանը, զիս մինակ չէր թողներ. ահա այսչափ է անոր դիւցազնական առաքինութիւնն ու սէրը. եթէ քաղցրութիւն մը տեսնես վրանիս՝ մօրդ է, իսկ եթէ դառնութիւն՝ իմս է:

Այսպէս խօսելով Սփինձեր՝ հանեց Սմոլոֆին թուղթը տուաւ Եղիսաբեթին ասելով. Դուստր իմ, ես պարտական եղայ քու սիրոյդ և քու քաջութեանդ. աս թուղթը քեզ կը կոչէ մեր բարերարը, և յիշատակ ըլլայ առաքինի սրտիդ երախտաւորութեանը: Ազնիւ զաւակը խոնարհութեամբ առաւ թուղթն ու լռեց. անկէ ետև ալ չէր խօսեր երթալու վրայ. բայց մօրը սիրտը ամենևին հանգիստ չէր ու միշտ տրտմութեամբ կը մաշուէր:

Դիպուած վեցերորդ:

Ժամանակ անցաւ, Մայիս կիրակի իրիկուան Փէոտորա մինակ նստած էր տունը, զաւազանով զարկին դուռը՝ բացաւ տեսաւ

որ ծեր ճերմակ մօրուք միսիոնար մը կայներ է․ խեղճ Փէոտորային սիրտը ճմլելով աղաղակեց․ ո՜հ աստուած իմ, չըլլայ թէ աս ըլլայ որ եկաւ զիս զաւկէս զրկելու համար․ ուստի ընկաւ երեսի վրայ կուլար։ Բայց միսիոնարը մտաւ ներս բոլորովին հոգնած․ թէպէտ անանկ փոքր և հոգևոր անձն էր որ երեսէն շնորհք կը կաթէր, ու իր շարժմունքէն յայտնի կերևնար թէ այր աստուծոյ է, և բոլոր աշխատանքը աստուծոյ ընծայած և աստուծով մխիթարուած, ուրախ և պայծառ։

Սփինճեր հասաւ և խոնարհութեամբ ընդունեց իբր սուրբ աստուծոյ։ Միսիոնարն սկսաւ այսպէս խօսիլ․ Պարոն, մեծ ուրախութեամբ կը մտնեմ տունդ․ զի կը տեսնեմ աղքատ խրճիթիդ վրայ աստուածային օրհնութիւն․ հոս եղած հարստութիւնն է առաքինութիւն որ ոսկիէն ու մարգըրտէն աւելի յարգոյ է․ իսկ ես եկայ հոս որ մէկ գիշերուան հանգստութիւն խնդրեմ քեզմէ։ Եղիսաբեթ վազեց աթոռ դրաւ որ նըստի՝ յետոյ ասաց պարկեշտութեամբ․ Հայր սուրբ, շատ քալեր ես առաքինութեան ճամբուն մէջ, և առաջին աստիճանէն շատ հեռու թողեր ես զմեզ․ զի երկար միջոց կայ հասնելու քեզ։ Միսիոնարը տեսաւ որ Փէոտորա տրտում կուլայ, դարձաւ ասաց․ Մայր բարեպաշտ, ինչո՞ւ կուլաս։ Պատասխանեց Փէոտորա․ ինչպէս չլլամ, մէկհատիկ զաւակ, մէկհատիկ մխիթարութիւն ունիմ աշխըր-

քիս վրան, ալ ու անկէց կուզեն զատել զիս։

Մխիթարը հասկընալով բանը՝ մխիթարական խօսքերով ասաց. Մի՛ տրտմիր տիկին, վասն զի առաքինութիւնն է միայն որ կորոշէ զաւակդ քեզմէ քիչ մը ժամանակ. ուրիշ մայրերն ի՜նչ ընեն որ ախտի պատճառով կը բաժնուին զաւկըներէն և յաւիտեան կը կորսընցընեն։ Ցաւալի ձայնով աղաղակեց Փէտորա. վախեմ թէ ա՛լ պիտի չտեսնեմ զաւակս։ Կը տեսնես զաւակդ, ասաց ծերը, թէ՛ հոս և թէ երկինքը. իրաւ մեծ է աշխատանքը, բայց աստուած կը զօրացընէ, որ գառներուն բուրդին նայելով հովը կուտայ։

Արբակաց ծերը այնչափ հոգևոր բան խօսեցաւ, մինչև ամենուն ալ սիրտը զօրացաւ. կամեցան որ Եղիսաբեթ երթայ իրեն հետ. սակայն Եղիսաբեթին սիրտն սկսաւ ճմլիլ, կը մտածէր որ ի՛նչպէս պիտի զատուի ծնողացմէն։ Որովհետև ժամանակը հասաւ՝ սիրտը շարժեցաւ, վաղը պիտի չլսեմ կասէր՝ հօրս ձայնը. մինչև տարի մը մօրս գրգուանքը պիտի չտեսնեմ. այնչափ ժամանակ ի՛նչպէս պիտի զուրկ մնամ այս քաղցր ուրախութենէս։ Սիրտը խռոված, աչքը ցաւագին, ամէն բան խաւար կերևնար իրեն, իբր թէ անդունդ մը բացուած էր առջին։ Կասէր ինքնիրեն. ա՛հ վախկոտ ողորմելի, ահա առջի քայլդ չառած վար կիյնիս անյենարան որթի պէս. հապա ի՛նչպէս պիտի անցնիս աշխըրքիս մէկ մասը։

Ասանկ տրտմալի խորհուրդներով սեղան գլխին մխիթարին, նստան իրիկուան կերակուրն ուտելու · բայց իրենք միայն իրենց արտասուքով կշտացան, թէպէտ դրսէն զիրենք կը բռնէին որ չիլան ։ Բարեսիրտ կրօնաւորը կը դիտէր զանոնք գթալից ցաւակցութեամբ ։ Աս քահանան երկար ճամբորդութեամբ աշխատեր էր, ու անհամար բան եկած էր գլուխուն · իր առջի ուսումն էր ամէն վիշտ քաղցրացընել համբերութեամբ, ամէնմէկ ձախորդութեան գտեր էր մխիթարութեան ճարը · ուստի ան իրիկուն ամէնմէկ խօսակցութեան անուշ խօսք մը յարմարցընելով՝ սրտերնին կանուշցընէր · Երբեմն ալ թող կուտար որ լային ։ Պատմեց անոնց իր դըժբաղդ ճամբորդութիւններն ու տեսած խեղճութիւններն որ գլխէն անցեր էին · և այնչափ ձախորդ դիպուածներ պատմեց որ՝ ոչ միայն մխիթարեց զանոնք, այլև ցաւակից եղան ան խեղճերուն, որոնց քաշածը իրենցէն շատ վեր էր ։

Աս յարգելի անձը վաթսուն տարուընէ ետև երկու հազար փարսախ աշխըրքիս ծայրն երթալով բարբարոս և մարդակեր մարդկանց հետ երկար կենակցեցաւ զանոնք շահելու համար, և չիլսուած հալածանքներ քաշեր էր, ու ամէնքը իրեն դահիճն էին ։ Մտեր էր Թագաւորական քաղաքը Փէքին, և զարմացեր էին անոր առաքինութեանը վրայ · իսկ մարդակերներուն աշխարքը շատ մարդ դար-

ձուցեր էր, և սովրեցուցեր էր երկրագործութիւն և քաղաքականութիւն. իրենց անբեր դաշտերը՝ ագարակ և պարտէզ եղան, գեղ ու քաղաք դարձան. ունեցան տոհմի անուն, ղաւկի և փեսայի. և որ մեծն է, ճանչցեր էին աստուած, իմացեր էին թէ մարդ են և ունին տէր և արարիչ։

Ահա աս ամէն բանն ան սրբակաց քահանային աշխատանքովը եղած էր. կօրհնէին ան մարդիկը միշտ ան քահանայն. գիտէին սուրբ կրօնքի յարգութիւնը, և շատ դժուարութեամբ զինքը թողեր էին որ երթայ. վասն զի հրաման եկեր էր իր մեծաւորէն որ երթայ Սպանիա իր հայրենիքը հանգչի, որովհետև շատ ծերացած էր։ Պէտք էր որ անցնի Ռուսիա, Գերմանիա, և Գաղղիա. ասոր անունն էր Հայր Պօղոս։ Բոլոր պատմածներն հիանալու բաներ էին. զարմանալի սովորութիւններ, ահաւելի ազգեր, սոսկալի դիպուածներ, մանաւանդ անապատներուն մէջ, Չինումաչինի պարսպին կողմերը, ուակից անցաւ, ու մտաւ մեծ Թաթարստան և Սիպերիայի սահմանը։

Աս յարգելի քահանային համար պատրաստեցին պզտի խուցը, հանգիստ տեղ մը պառկելու, արջու մորթերով անկողին շինեցին, և ինքը զանոնք օրհնելով գնաց պառկեցաւ։ Առաւօտուն Եղիսաբեթ կանուխ ելաւ, մօտեցաւ քահանային դրանը, լսեց որ կաղօթէ և խնդրեց հրաման որ ներս մտնէ՝ ա-

ուանձին խօսի հետը, զի ծնողացն առջև չէր համարձակեր խօսելու. ուստի ծունկ չոքած պատմեց իւր բոլոր պատմութիւնն ու խորհուրդը: Երբոր Հայրն Պօղոս լսեց Եղիսաբեթին ցաւալի պատմութիւնը՝ շատ սիրտը ցաւեցաւ վրան. զի թէպէտ շատ բան տեսեր էր և աշխրքիս մէկ ծայրէն մէկալ ծայրը ժուռ եկեր էր, բայց Եղիսաբեթին սըրտին նման գթած ծնողասէր սիրտ չէր տեսած:

Սփինձեր և Փէօտորա չէին գիտեր Եղիսաբեթի դիտաւորութիւնը թէ մէւս օրը կուզէ ճամբայ ելլել. երբոր առաւօտուն գըրկեց զիրենք ու սկսաւ լալ ողորմագին՝ իմացան և խռովեցան, իբր թէ մէկ մեծ փոթորիկ մը ելաւ իրենց խրճիթին մէջ. թողին իրենց ամէն բանն ու աղջըկանն երեսը կը նայէին. ուր նայեր՝ հոն կը նայէին, ուր քալեր՝ հոն կերթային. իսկ Եղիսաբեթ չէյտեր թէ զինքը հոգայ, թէ զանոնք. մայրը դրկելով զաւակը կապսպրէր որ տանը բաները նայի, հրաման կուտար որ երթայ հօրը հետ մէկտեղ ձուկ որսալու. իսկ աղջիկը ձայն չէր հաներ, միայն արտասուք թափելով կուլար:

Հայրը դարձաւ ասաց. Գուստր իմ, հընազանդէ մօրդ, վաղն եկէ հետս երթանք ձուկ որսալու: Աղջիկը գլուխը խոնարհեց հօրն ու ասաց. Սաղը պէտք է որ մխիթարես մայրս: Այս խօսքէս նորէն այլայլեցաւ հօրը սիրտը ու զանազան կրիցմէ կը տոր-

վեր ․ կը մտածեր զաւկին սէրն որ պիտի զատուեր ․ կը մտածեր կնոջը կսկիծը՝ թէ ինչպէս պիտի մխիթարեր ․ թէ որ չիթողներ երթալու, գիտեր որ անոր առաքինական գործքը պարապ չելլեր ․ աստուած կը վարձատրէ, ու փափաքը կը կատարէ, և հոս մընալով ինչ պիտի ըլլան ։

Ան օրը շատ ողորմելի տեսարան եղաւ հոն ․ ամենուն ալ սիրտը տակնուվրայ եղած էր ․ ծնողացն ու զաւկին մէջ կերևնար չես գիտեր ինչ սաստիկ զգածմունք մը, վառվռուն գորովանք ու գգուանք մը ։ Քարոզիչ քահանան կը ջանար որ զօրացընելով մխիթարէ զանոնք, զանազան պատմութիւններ կը բերեր աստուածաշնչէն, թէ աստուած ինչպէս հատուցմունք կընէ այսպիսի որդիական բարեպաշտութենէ և հայրական համակերպութենէ եղած մեծամեծ զոհերուն ․ և թէ կարող էր նոյն ամենակարող զօրութիւնն իրենց ալ օգնելու՝ հանգիստ հասցընելով զաւակնին ուզած տեղը, և անկէ երջանկութեամբ դարձընել ։ Շատ հոգեշահ խրատներէն ետև իրիկուն որ եղաւ, Եղիսաբեթ ծնկան վրայ եկաւ ու ողորմելի ձայնով խնդրեց ծնողքէն որ զինքն օրհնեն ։ Հայրն իմացաւ որ կեցիք բարով կուզեր ընել, արտասուալի աչքով մօտեցաւ զաւկին, գրկեց լացաւ, ձեռքը դրաւ գլխուն, ու յանձնեց աստուծոյ ։

Իսկ շնորհալի զաւակը գորովական գթով

նայեցաւ մօրն ու ասաց. Սիրական մայր իմ, քաղցրիկ մայր իմ, դուն ալ չե՞ս ուզեր զաւակդ օրհնելու: Աղաղակեց խեղճ մայրը. Հոգեսէր զաւակս, մէկհատիկ զաւակս, վաղուան Թող մնայ: Կրկնեց. ինչո՞ւ այսօր չես ուզեր: Կուզեմ, ասաց, ամէն օր օրհնելու, ամէն ժամանակ օրհնած ես: Եղիսաբեթ ծռեց գլուխը ծնողացն առջին, աչքն երկինքը վերուցած ու ձեռք ձեռքի բերած: Միսիոնարը խաչը ձեռքը օրհնեց զամէնքն ալ, և քաջալերական խօսքով մխիԹարեց, ու հասկցուց Թէ ինչ պէտք է ընեն և ինչպէս զաւակնին տան աստուծոյ, որ երԹայ իրենց ազատուԹեանը համար աշխատի:

Ժամանակն եղաւ մայիսի մէջ, ուր հազիւ երկու ժամ գիշեր կըլլար. Եղիսաբեթ սկսաւ ճամբու պատրաստուԹիւն տեսնել՝ քիչ մը ուտելու պաշար, հագուստ և այլն. Նոյն իրիկունն ամէն բան պատրաստելէն ետև առաւօտուն կանուխ գնաց դուռը Հայր Պօղոս միսիոնարին առելով. ժամանակ է երԹալու, ծնողքս կը քնանան, մենք ճամբայ ելլենք, որ լալով և կսկծով չփճխասին: Որովհետև իրիկուընէ հաւանուԹիւն ու օրհնուԹիւն առեր էր, չէր ուզեր ծնողացը սիրտը նորէն բորբոքելու, բայց չոքեցաւ ծնողացը դրանն առջին ու աղաղակեց. Ով աստուած իմ, դուն հոգա զասոնք, պահէ ու ամէն փորձանքներէ ազատէ. արժանի ըրէ որ նորէն տեսնեմ ծնողքս և ուրախանամ:

Աս միջոցին հայրն ելաւ դուրս ։ Հայր իմ, ասաց, ինչո՞ւ ելար ։ Նա պատասխանեց․ քեզ սիրելու, քեզ օրհնելու ելայ, ով ազնիւ սիրական զաւակ․ թէ որ մանկութեանդ ժամանակ եղած ըլլայ որ իմ գութս քեզի չեմ ցուցած, կամ թէ ծանր խօսքով եթէ սիրտդ ցաւցուցեր եմ, ներէ ինձի զաւակս․ կարելի է թէ ինծի չէ սահմանած որ երջանկութե՜ նորէն քեզ տեսնեմ, դէթ խաղաղութեամբ մեռնիմ ։

Եղիսաբեթի սիրտը ձմլեցաւ, կանչեց լալագին․ Ո՛հ ասեր աղաչեմ, մի՛ ասեր ասանկ բան․ ես քեզի պարտական եմ, դուն ինծի ներէ ։ Կրկնեց հայրը․ Երբոր ողորմելի մայրդ ելլէ՝ ի՞նչ ասեմ իրեն և ի՞նչ պատասխան տամ․ երբոր հարցընէ սիրական զաւակը, գայ փնտըռէ անտառին մէջ, և աս լճին քով․ ես ալ իրեն հետ ամէն տեղ խնդրենք փնտըռենք, հարցընենք մեր ազնիւ զաւակը, ո՞վ մեզի պատասխան պիտի տայ ։ Եղիսաբեթ ասոնք լսելով սաստիկ տրտմութենէն թալկացաւ մնաց պատին կռթնած ։ Հայրը տեսաւ որ աղջիկը կը մաշուի՝ սիրտը զօրացուց, սկսաւ քաջալերական խօսքերով ասել․ Զօրացիր դուստր իմ, որ ես ալ քաջալերութիւն ունենամ․ մի՛ հոգար, ես կը մխիթարեմ մայրդ և կը զօրացընեմ, որչափ որ տրտմած ըլլայ երթալուդ համար․ նաև կը յուսամ աստուծով որ ներկայացընեմ քեզ մօրդ երբոր առողջութեամբ դառնաս գաս ։

Իրաւի, զաւակս, կարնայ ըլլալ որ քու բարե_պաշտական ճամբորդութիդ պսակուի, կամ ոչ. բայց ծնողքդ պիտի չմեռնին առանց քեզ տեսնելու ։ Ան տանը դարձաւ ասաց միսիոնարին, որ խորին մտածութեամբ կը գիտէր ասոնց ողորմելի կերպը. Ո՛վ Հայր իմ, ահա կը յանձնեմ քեզ իմ բարի զաւակս. մէկ գանձ մը, որուն չկայ հաւասար բան. զի աւելի է քան իմ արեւս, իմ արիւնս և իմ սիրտս. կը յանձնեմ քեզ ապահովութեամբ, առ տար, գնա հետը. բիւրաւոր հրեշտակ_ներ հետերնիդ ըլլան ու ձեզ պաշտպանեն. երկնային զօրքը ձեզի օգնական ըլլան, և ո_ղորմած ձեռքն ստեղծողին չկորսնցընէ իմ Եղիսաբեթս ։

Ամբիծ աղաւնին աս հօրն օրհնենքն առ_նելով մէկ ձեռքն աչքին դրաւ ու սկսաւ լալ, մէկալ ձեռքը տուաւ միսիոնարին ու դողալով սկսաւ հեռանալ ։ Արշալոյսն ալ սկսեր էր լուսաւորել լեռներուն ծայրը. ամենեւին ոչ հով կար և ոչ ձայն կենդանեաց, կարծես թէ բնութիւնն ակնածելի լռութիւն մը կը պահէր, որպէս զի Ափինճերի ձայնն որ կը կանչէր զաւկին ետեւէն՝ երթաք բարով՝ լը_սուի. խեղճ հօրը աղաղակը անտառը կը դո_ղացընէր, և զաւկին լացը քարերը կը լացը_նէր, մինչև ա՛լ ձայնը չլսուեցաւ ։

Ցաւալի հօրը բաները քիչ մը կարցանք պատմելու. բայց մօրը բաներն անկարելի է գրով պատմել. մանաւանդ երբոր Ափինճե_

րին աղաղակովն արթընցաւ վազեց դուրս , տեսաւ որ զաւակը չկայ՝ չորսդին մթնեց , կորուց խօսքն ու խելքը , ընկաւ հոգեվարքի նման ։ Սփինձեր այնչափ բան ըրաւ , այնչափ բաներ պատմեց որ քիչ մը զգաստանայ , ճար չեղաւ ․ քիչ մը միտքը վրան կուգար կաղաղակէր ո՞ւր է զաւակս , մնացի անզաւակ ․ նորէն սիրտը կանցնէր ։ Ահա այսպէս ողբով լեցուեցաւ իրենց տունը , մինչև աստուած ողորմելով քիչ մը սիրտ տուաւ զօրացուց որ կարցաւ գէթ կսկիծն իմանալու ։

Գնէպուած Եօլնեբուրգ ։

Մայիս ամսուն 18 էր Եղիսաբեթ Ճամբայ ելաւ որբակաց ծերուն հետ ․ բայց նախ գնացին Թոպոլսքիու իշխանին , որ պէտք եղած բաները հոգայ , և անկէ Ճամբայ ելան մէկ ամիսը հազիւ կարցան անցնիլ Սիպերիայի Թաց անտառը , որ աս եղանակին մէջ շատ տեղ ջուր կոխած է ․ ցորեկը շատ անգամ գեղացի Թաթարներուն սայլովը կերթային , ու գիշերը ողորմելի խրճիթներուն մէջ կը պառկէին ․ որ անանկ հոտած ծխոտ և գարշելի էին որ՝ հազիւ քիչ մը ժամանակ կարնային հանդչելու ։ Թիւմէն քաղքէն 40 վերստ անդին անտառէն անցան որ Թոպոլսքի կառավարութենէն դուրս է ․ Եղիսաբեթ կը մտածէր թէ իր աքսորանաց երկրէն դուրս

ելաւ, իբր թէ երկրորդ անգամ զատուեցաւ ծնողքէն․ ուստի լալով կասէր․ Ահա հիմա հեռացայ իմ երկրէս ու իմ ծնողքէս։ Այսպէս ողբաց նաև երբոր ետքէն կոխեց Եւրոպայի հողը, վասն զի թողաւ իր ծնողքն Ասիայի մէջն ու անցաւ Եւրոպա իրեք ամիսէն ետև։ Աս հեռաւորութիւնն աւելի սիրտը կը տրորէր քան թէ Ճամբուն վիշտը․ թէպէտ լսեր էր Եւրոպայի գեղեցկութիւնը, հարստութիւնն ու լուսաւորութիւնը, բայց իրեն աչքին ամէնը ոչինչ կերևնար; միայն ծնողացն ազատութիւնը կը մտածէր միշտ։ Տոպոլսքիէն մինչև Պերմէ 900 վերստ է, ուր դաշտերը պտղաբեր են և կը մշակուին․ տեղ տեղ Ռուսաց գեղեր կամ հարուստ, ու բնակարաններ անցաւորներու համար․ բնակիչները կը զարմանային Եղիսաբեթի պարզութեանը վրայ։ Աս Պերմէ քաղաքը ուրիշ տեսած քաղաքներէն մեծ էր, բայց գեղեցկութիւն չունէր․ Ճամբաները նեղ և աղտոտ, օդը անշահ և տներն անշուք։ Ասկէց մինչև Կազան՝ մեծ քաղաք չկայ․ շատ տեղ անբեր մացառոտ են, երբեմն կայծակը կը զարնէ հին ծառերուն, և մէկէն կերևնան իբր կրակէ սիւն․ շատ անգամ տեսաւ Եղիսաբեթ որ Ճամբուն երկու կողմն ալ այսպիսի հրդեհ կըլլար, և երբեմն խորտակելով ծառերը կիյնէին։ Ասկէց աւելի վտանգաւոր էր գետերէն անցնիլը․ սակայն Եղիսաբեթ առանց տրտնջալու համբերու-

թեամբ առաջ կերթար իր հօգւոր հօրը հետ մէկտեղ, որուն սրբակաց դէմքը ամէնուն սիրտը կը շարժէր. և շատ անգամ ճամբորդները զիրենք կառնէին իրենց սայլին վըրայ կը տանէին. և երբեմն թղթատարներուն սայլով ալ կերթային, մինչև հասան հոն, որ 200 վերստ մնացեր էր Կազանին.

Օգոստոսի ամսուն հասան Քամայի գետին եզերքը, ու սկսաւ խեղճ Եղիսաբեթի ցաւն ու վախը աւելնալ, վասն զի կը նայէր որ իր հօգւոր հայրը քանի կերթայ կը տկարանայ. մէկ ձեռքը դաւաղան մէկալ ձեռքը Եղիսաբեթ բռնած հազիւ կարնար առաջ երթալու. ան կողմի սայլերն ալ աւելի ցնցելով չէր կարող սայլով երթալ: Երբոր հասան Սարաքուլ քաղաքը՝ նայեցաւ ծերն որ ա՛լ պիտի չիկարնայ առաջ երթալու, մնաց ողորմելի խրճիթի մը մէջ, որ ոչ պատուհան ունէր, և ոչ նստարան. քիչ մը խոտ դրին տակը պառկեցուցին: Եղիսաբեթի հոգն ու մըտածութիւնը զինքը կը տանջէին չարաչար. ուստի բժիշկ խնդրեց, չիգտան ու իրմէ 'ի զատ հիւանդը նայող չիկար. կերթար դաշտէն առողջարար արօտներ կը ժողվէր կեփէր կը խմցընէր ծերուն, ինչպէս որ մօրմէն սորվեր էր. բայց ինչ շահ՝ ծերութիւնը տիրելով, հիւանդին ուժն անցեր էր. ողորմելի Եղիսաբեթ կուլար կողբար թէ ինչ պիտի ընէ. սուրբ ծերը լսելով անոր հառաչանքը՝ ինքն ալ կողբար անոր ողբին վրայ. վաթսուն

տարի աշխատեր էր աստուծոյ համար՝ ամենեւին վախ չունէր մահէն, կը ցաւէր որ քիչ մը ժամանակ ալ ունենայ որ աւելի բարի գործէ. կաղաղակէր ցած ձայնով. Աստուած իմ, չեմ բնաւ տրտնջար բարերար կամացդ դէմ, սակայն ներէ, ժամանակ տուր մինչեւ տանիմ տեղը աս ողորմելի որբս, եւ անկէ ետեւ հանգիստ մեռնիմ։

Եղիսաբեթ ոտքի վրայ կը ծառայէր, ամանով ջուր տուաւ իրեն. ծերը ձեռքն առաւ ջուրը, վերուց ասաց. Աստուած իմ, կը յանձնեմ աս զաւակս անոր, որ խոստացաւ բաժակ մը ջուր տուողին չկորսնցնելու վարձքը։ Եղիսաբեթ լսելով աւելի մեծ ցաւ ունեցաւ, զի այրն աստուծոյ կիմանար որ պիտի մեռնի. ուստի Եղիսաբեթ ընկաւ հիւանդին առջին կուլար ողորմագին։ Ծերը մեծ ցաւակցութեամբ ասաց. Աստուած իմ, ողորմէ ասոր, ասոր ողորմէ տէր իմ։ Երջապէս տեսաւ որ ցաւը սաստիկ է, ասաց. Դուստր իմ, անուամբ աստուծոյ եւ քու հօրդ ալ մի լար։ Եղիսաբեթ մէկէն ելաւ, սրբեց արտասուքն ու խոնարհութեամբ ծերուն բերանը կը նայէր, թէ ինչ պիտի խօսի։ Ծերը քիչ մը զօրանալով թեւին կոթընեցաւ ու ասաց. Զաւակ իմ Եղիսաբեթ, մեծ եղաւ քու անբաղդութիւնդ որ մինակ պիտի մնաս զանազան վտանգի եւ անբաւ աշխատանաց մէջ. սակայն աստուածապաշտ սիրտն ու առաքինի համբերութիւնը ամենուն ալ կը

յաղթէ. եթէ այսպէս մնայ քաջասրտութիւնդ ապաւինելով ամենակարողին՝ որ կը համնի ամէն տեղ, մի վախնար, տէր ընդ քեզ է։ Իսկ եթէ անզգամ մարդիկ պատահին քեզ ու ջանան հեռացընել զքեզ յառաքինութենէ՝ մի հաւատար, թէ և խոստանան քեզ անցողական մեծութիւն. զի աստուծոյ երկիւղն ու ծնողաց սէրը ամենէն վեր են. միշտ յիշէ թէ մէկ պզտի պակասութիւն մը մահ կը բերէ ծնողացդ որ քու կենացդ պատճառ եղած են։

Եղիսաբէթ խօսքին վրայ գալով ասաց. Ո՛հ հայր իմ, մի վախնար։ Ես չեմ վախնար, ասաց ծերը. յուսամ թէ աստուած քեզ կը պահէ ամէն փորձանքէ քու բարեպաշտութեանդ ու հպատակութեանդ համար։ Հիմա դուստր իմ, առ հագուստիս մէջէն քսակն որ Թոպոլսքիու առատասիրտ իշխանը տուաւ երբոր զքեզ ինծի յանձնեց. պահէ աս դրամը ծածուկ, որ կենացդ հարկաւոր է ու մինչև Պէթրպուրկ կը տանի քեզ. երբոր հոն համնիս, գնա մետրապօլտին պատմէ. կարծեմ թէ զիս չէ մոռցած. անտարակոյս քեզի տեղ կուտայ կուսանաց վանքին մէջ և քու աղերսագիրդ կը ներկայացընէ կայսեր։ Անկարելի է որ զքեզ արհամարհեն. վասն զի քու առաքինութիւնդ մեծ է և զարմանալի. աշխարհք պիտի կարեկցի քեզի, վասն զի քու նմանդ քիչ է տեսեր. առաքինութիւնը պէտք է փոխարէնն առնէ

աշխըրքիս վրայ երկինքն առնելէն առաջ։

Երբոր այսպիսի քաղցր մխիթարութեամբ կը խօսէր սուրբ ծերը՝ շնչառութիւնը տկարացաւ, ու պաղ քրտինք մը կը վազէր ճակտէն։ Խեղճ Եղիսաբեթը գլուխը ծռած կուլար լռիկ։ Ծերը երկար ժամանակ հանգչելէն ետև, առաւ սրտին վրայէն խաչելութիւնն որ սև փայտէ շինած էր, մեծ ջերմեռանդութիւն կատարելէն ետև տուաւ Եղիսաբեթին ըսելով. Դուստր իմ, առ զայս, որ է իմ մի միայն բարիս՝ որ ժառանգեցի աշխըրքիս վրայ, որով բանի մը չիկարօտացայ։ Եղիսաբեթ առաւ համբուրեց կենդանի հաւատքով և մեծ ցաւով, զի կերևնար որ բարի ծերը հոգին պիտի աւանդէր։ Ծերը զօրանալով նորէն ասաց. Անմեղ գառնուկ, ողորմելի անտէր, մի վախնար բանէ մը. ահա բարի հովիւը քեզ կը խնամէ ու կը հատուցանէ կրկին աւելի, միայն թէ դուն հաւատարիմ մնացիր. ան որ ճնճղուկներուն կերակուր կուտայ և ծովու աւազին թիւը գիտէ՝ քեզ չի մոռնար։

Երբոր ձեռքն երկնցուց որ օրհնէ, Եղիսաբեթ բռնեց ձեռքը լալագին կանչեց. Օ՛հ հայր իմ, ի՞նչպէս պիտի որոշուիմ քեզմէ, ո՞ւր պիտի դառնամ։ Օրհնեց ծերը. բարի զաւակ իմ, աստուած այսպէս հրամայեց, պէտք է որ համակերպելով կամքդ՝ մեղմես ցաւդ. յուսամ ստեղծողիս ողորմութենէն որ մէկ պահէկէն պիտի առնէ զիս երկինքը, և

պիտի ողորմի քեզ ու ծնողացդ ։ Խօսքը չկը֊
մընցուց , միայն շրթունքը կը շարժէին , բայց
խօսքը չէր որոշուեր ․ գլուխը դրաւ խոտին
վրայ , աչքը երկինքը վերուց ․ կերևնար թէ
կաղաչէ աստուած որբ Եղիսաբեթին համար ․
և այսպէս սրբութեամբ աւանդեց հոգին ե֊
րանելի ծերը ․ որուն հոգին ու սիրտը այն֊
չափ ողորմածութեամբ լեցուած էր , որ բո֊
լոր կենացը մէջ ամենևին իր յատուկ շահը
չէր նայած ․ այլ միայն ուրիշները կը հոգար
վաթսուն տարուան առաքինական աշխատա֊
նացը մէջ ․ ինչպէս ան վերջին սոսկալի կէտն
ալ նոյն ողորմութեան գործքով եղաւ առաջի
երկնաւոր դատաւորին , և նոյն առաքինու֊
թեամբ մտաւ յաւիտենական վիճակին մէջ ։

Ողորմելի Եղիսաբեթն ինչ խեղճութեան
մէջ ընկաւ ․ անանկ կուլար կողբար որ ա֊
մենքը հոն վազեցին թէ ինչ եղաւ ․ իսկ Ե֊
ղիսաբեթ լալով կը ցցնէր անոնց իրեն
պաշտպանն որ մեռած էր ․ ոմանք կը կսկը֊
ծային , ոմանք զարմանալով կընայէին մանուկ
աղջըկանը վրան ․ իսկ տանը տիրուըտանքը
վազեցին եկան որ տուած կերակուրին ստակն
առնեն ․ երբոր կը խառնէին ծերուն հագուս֊
տը գտան քսակն որ՝ ասեր էր Եղիսաբեթին ․
բայց ան տրտմութեամբ լեցուած ըլլալով ոչ
նայեր էր և ոչ առեր ․ անոնք յափշտակեցին ա֊
ռին , պատճառելով թէ թաղմանն ալ պէտք է ։

Նայիս Սուս քահանայք եկան իրենց ջա֊
հերով , ծածկեցին մարմինոյն վրայ սև չուխայ

ու սկսան երգել մեռելի պաշտօնը ։ Եղիսաբեթ աղաղակելով տուաւ վերջին բարևը պատուական մարմնոյն որ կը ցոլար աստուածփայլ լուսով ։ Նա ընկաւ ծնկան վրայ ողբալի դուստրը՝ սենեկին խաւար անկեան կողմը կուլար կողբար , ու արտասուօք գետինը կը թրջէր ․ գլուխը ծածկեր էր սև թաշկինակով որ զինքը չիտեսնեն ․ դարձաւ դէպ 'ի մարմինն ու աղաղակեց ․ ով երանեալ հոգի , մի թողուր աղքատ ողորմելի զաւակդ ․ ով հայր իմ, սիրական մայր իմ, արդեօք հիմա ինչ կը մտածէք ․ ահա ամէն օգնութիւն վերցաւ ձեր սիրական զաւկէն ։

Իսկ ծերուն մարմինը երգելով դրին դագաղին վրայ ու տանին ․ Եղիսաբեթ թէպէտ սրտմութենէն տկարացեր էր , բայց կամեցաւ երթալ մարմնոյն ընկերակցիլ մինչև գերեզմանը , որ է դաշտ և քովն է աւերակ հին բերդի ․ իսկ մէջ տեղը փայտաշէն մատուռ ու փայտէ խաչ ։

Շատ բազմութիւն կերթային մեռելին հետ՝ զանազան ազգերէ խառն 'ի խուռն ․ իսկ Եղիսաբեթ ծանրաքայլ համեստ սգով գլուխը ծածկած կերթար ետևէն ։ Երբոր մարմինը պիտի դնէին փոսը , թաղող քահանան ըստ իւրեանց սովորութեան՝ փոքրիկ դրամ մը դրաւ մեռելին ձեռքն որ ճամբան տայ անցնի ․ քիչ մը հող վրան լեցընելէն ետև հեռացաւ անկէ ․ իսկ այրն աստուծոյ հոն թաղուեցաւ , որն որ օր մը չէր անցուցած ա-

ռանց բարիք ընելու այլոց․ Նման էր ան բա-
րերար հողմոց, որ ամէն տեղ կը տանին օգ-
տակար հունտեր և ամէն տեղ ծլելու և ծաղ-
կելու պատճառ կըլլան ։ Այս սուրբ անձը քա-
լեր էր քարոզութեամբ հողագնտիս կէսէն
աւելի, և ամէն տեղ սերմաներ էր իմաստու-
թիւն և ճշմարտութիւն․ վերջապէս մեռաւ
անծանօթ աշխարքի մէջ և յաւիտենական
մոռացութեամբ մնաց թաղուած օտարու-
թեան մէջ ։ Խեղճ Եղիսաբեթը մնաց չոն
լի տրտմութեամբ մինչև իրիկուն․ իր ա-
ղօթքն ու թափած արտասուքը քիչ մը վին-
քը մխիթարեցին, զի շատ լաւ և օգտակար
է մտածել 'ի մէջ երկնից և մահու․ գերեզ-
մանէն կելլէն առաքինական մտածութիւնք,
իսկ երկընքէն կիջնի մխիթարական յոյս․ ուր
տեղ որ վախճան կայ՝ դժբաղդութիւնը շատ
վախ չի տար, և ուր որ հատուցմունք կայ՝
դժբաղդութիւնը կը սիրուի ։

Եղիսաբեթ այսպէս բարի մտածմունք-
ներով կուլար առանց տրտնջալու․ մանա-
ւանդ միշտ շնորհակալ կըլլար բարերարու-
թեանցն աստուծոյ, որ առեր էր մինչև հոն
հասցընելով․ կը տեսնէր զինքն առանց ա-
ռաջնորդի անօգնական Պերմէլին սահմանը․
բայց նոյն հաւատքով զինուորած և նոյն քա-
ջութեամբ ամրցած, սկսաւ կանչել․ Ով
հայր իմ և մայր իմ, սիրական ծնողքս, մի
վախնաք, ձեր զաւակը չի մնար անյոյս․ վասն
զի աստուած է իրեն յոյսը, որ ամէն տեղ կը

հանի ։ Ա՜յսպէս որչափ որ սարսափելի բան պատահէր իրեն, մէկէն կը կանչէր. ո՞ւր էք սիրական ծնողք իմ. և ասով մէկէն սիրտ կառնէր բնական ազդեցութեամբ ։

Երբոր իրիկունը մօտեցաւ՝ ընկաւ Եղիսաբեթ միւխիմարին սուրբ գերեզմանին վըրայ. և երեսը հողին քսելով շնորհակալ եղաւ որչափ որ հոգացեր էր զինքը. ուստի վերջի բարևը տուաւ գերեզմանին. բայց դառնալու ատենը կամեցաւ որ հոն յիշատակ մը թողնէ, փայտէ մեծ խաչին վրայ փորելով գրեց Եսայի մարգարէին աս խօսքը. Արդարն կորնչի, և ոչ ոք խորհի ի մտանէ. ԾԷ 1 ։ Ա՜ն ատենը մեծաւ տրտմութեամբ ելաւ գերեզմանատնէն գնաց իր խուցը՝ որ էր Սարաբուլայ հիւրանոցը. հետևեալ օրը երբոր Ճամբայ պիտի ելլէր՝ պանդոկապետը տուաւ իրեն իրեք ռուբլի՝ հաստատելով թէ այսչափ մնաց քարոզչին քսակէն. շնորհակալութիւն առաւ ու ելաւ անկէ լալագին ։ Աս քու ողորմութիւնդ է, կասէր, ողորմած առաջնորդ իմ, պաշտպան իմ. ինչպէս զրկուեցայ քեզմէ, ո՞ւր երթամ. ո՞վ զիս խնամէ հայրաբար. գէթ քու սուրբ օրհնութիւնդ ինծի հետ ըլլայ ու զիս պաշտպանէ Ճամբուս մէջ ։

Պսակուած ուխտերը ։

Եղիսաբեթ բարի հաւատքով և հաստատ յուսով միտքը դրաւ թէ անոր համար աստուած առաւ իրմէն իւր պաշտպանն որ ինքը

պաշտպանէ և ողորմի անոր, ինչպէս որ ողոր-
մեցաւ անմեղ Շուշանին: Աւստի երբոր
Ճամբայ ելաւ Պաղան երթալու՝ հանդիպե-
ցան իրեն աղքատ գեղացի քրիստոնեայ կա-
նայք որ պիտի Պաղան երթային. անոնց
հետ ընկերանալով Սուսի գեղերէն կանց-
նէին և կը մուրային: Սակայն սոսկալի հիւ-
սիսային հովը փչելով՝ Եղիսաբեթ սեպտեմ-
բերի առջի օրն հազիւ կրցաւ հասնելու
Պաղան քաղաքը. տեսաւ որ Վոլկայ գետին
եզերքը սառեր են ան տարուան սաստիկ ցրր-
տէն. շատ դժուար և վտանգաւոր էր անցնի-
լը գրեթէ կէսը սառած էր: Եղիսաբեթ
երբոր կը մտածէր թէ ինչպէս անցնի, տե-
սաւ բարեպաշտ նաւավար մը՝ մօտեցաւ
հարցուց թէ ինչպէս կարնամ անցնելու աս
սոսկալի գետէն: Պատասխանեց թէ մինչև
որ բոլորովին չի սառի ջուրը՝ անհնարին է:
Հարցուց թէ քանի օր պէտք է. ան ալ ա-
սաց թէ, երկու շաբաթ: Եղիսաբեթ հա-
ռաչելով ասաց. վասն սիրոյն աստուծոյ ողոր-
մէ ինձի, և անցուր զիս գետէն. զի ես կու-
գամ Թոպոլսքիէն ու կերթամ Պետերպուրկ
որ կայսերէն ազատութիւն խնդրեմ աքսո-
րուած հօրս համար. այնչափ քիչ է ունեցած
ստակս որ, եթէ 15 օր մնամ Պաղան՝ բան
մը չի մնար որ շարունակեմ ճամբաս:

Աս խղճալի խօսքը անանկ շարժեց նաւա-
վարին սիրտն որ բռնեց Եղիսաբեթին թե-
ւէն. արի, ասաց, ես մէկ ճար մը ընեմ. դուն

բարի զաւակ ես՝ երկիւղած յաստուծոյ և սիրող Հօրդ, աստուած զքեզ կը պահէ ։ Առաւ սառուցին վրայէն մտցուց նաւը․ և որովհետև գետին կէսը չէր սառած, մինչև կէսէն անդին տարաւ․ բայց հոն սառոյց ըլլալով՝ զգուշութեամբ հանեց նաւէն մէկալ կողմի սառուցին վրայ․ ինքն ալ ելաւ՝ առաւ կռնակը Եղիսաբեթն ու սառոյցներուն վրայէն ցատքելով անցուց Ոլկային միւս կողմը առանց վտանգի, որ շատ մարդ չէր համարձակեր անցնելու ։

Եղիսաբեթ մեծաւ շնորհակալութեամբ հանեց քսակն որ ունեցած իրեք ռուբլին տայ իրեն․ նաւավարն ասաց․ Խեղճ աղջիկ, ա՞յս է ունեցած հարստութիւնդ որ քեզ պիտի տանի Պէթերպուրկ, մի՛ կարծեր թէ Նիկողոս Միզոլով քեզմէ բան կառնէ․ աւելի կուզեմ քեզ օգնելու, որպէս զի աստուած տայ ինծի և իմ վեց զաւակացս յաջողութիւն ։ Ան ատենը հանեց դրամ մի տուաւ Եղիսաբեթին ու դարձաւ իր նաւակն ասելով․ Դուստր իմ, աստուած հանգչեցընէ սիրտդ ։ Եղիսաբեթ շնորհակալ ըլլալով աղօթք ըրաւ նաւապետին, ու դրամը պահեց ասելով․ Աս աս կը պահեմ որ հօրս ցցընեմ․ որպէս զի իրեն վկայէ թէ իր աղօթքը լսեց աստուած, և իր հոգին չի ձգեց զիս․ ամէն տեղ հասաւ ինծի պաշտպան, որոնք հայրական գթով կը խնամեն զիս ։

Եղիսաբեթ նորէն ընկեր եղաւ ուրիշ

ճամբորդներուն, և սկսաւ շարունակել ճամ-
բան, մինչև չորս ժամ գնաց առանց հանգ-
չելու. տեսաւ որ շատ հողներ է՝ նստաւ ժայ-
ռին տակը, որ զինքը հովէն պաշտպանէ. զի
թէպէտ պարզ էր օդը, բայց հիւսիսային հո-
վը սաստիկ պաղ կը փչէր: Ասկէց կըսկսէր
մեծ անտառ մը և կը տարածէր Վոլկայի ե-
զերքը: Հոն տեսաւ նոր տեսակ ծառի որ չէր
ճանչնար, զի էր Եւրոպայի ծառ գեղեցիկ
կաղնի. միտքն ընկան Սիպերիայի եղևին ան-
զարդ ծառերը, որոնք էին իրեն ծանօթ ծառ-
աքսորանաց, և իր մանկութիւնը պաշտպա-
նեցին. անոնց տակը կը հանգչէին սիրական
ծնողքն որ՝ այնչափ իրմէն հեռու մնացեր
էին: Աս մտմտուքով սկսաւ լալ և աղաղա-
կել. Ո՜հ երբ պիտի զձեզ տեսնեմ ու ձեր
ձայնը լսեմ. երբ պիտի դառնամ ձեր գիրկն
իյնիմ: Այսպէս լալով դարձուց աչքը դէպ
՚ի Գազան. տեսաւ քաղաքէն վեր երևելի
հին բերդը, որ առջի թաթար խաները շի-
ներ էին ժայռերուն վրայ:

Եղիսաբեթ աս ճամբորդութեանս մէջ
միշտ աքսորուած մարդիկներուն ողորմելիու-
թիւնը տեսնելով՝ սիրտը կտոր կտոր կըլլար.
ոմանք երկերկու շղթայով կապած ՚Ներչինս-
քի մետաղները կը խրկէին որ ինչուան մահ
աշխատին. ոմանք Իրքուցքիին դաշտերը
և Անկարայի անմարդաբնակ տեղերը կեր-
թային որ հոն բազմանան: Երբեմն կեր-
թային հատուածներ Չինումաչինի սահմա-

նը՝ ոմանք կառօք և իրենց բաներով, ոմանք ալ ոտքով կերթային ։ Կը նայէր ոմանց ազնուական ձեւն որ յանցանքով մը Սիպերիա կերթային. հայրը միտքը կըննէր որ անոնց նըման անանկ փորձանքի եկած էր. սիրտը ցաւելով աչքերն արտասուալից կը մօտենար խեղճերուն ու կը մխիթարէր գթութեամբ, վասն զի մխիթարութենէ զատ ուրիշ բան չունէր որ տար խեղճերուն. որչափ աւելի առաջ կերթար, այնչափ աւելի կը տեսնէր անոնցմէ ։

Ահա այսպէս հասաւ Վլատիմիր քաղաքը, և ունէր մէկ ռուբլի. վասն զի երկու ռուբլի ծախեր էր Սարաբուլէն մինչև հոն, իսկ Սիպերիայէն իրեք ամսուան ճանապարհ քալեր էր, բայց Ռուս գեղացիներուն մարդավարութիւնը շատ եղաւ Եղիսաբեթին, որ ամէն տեղ զինքը հոգալով մինչև հոն հասուցին. ուստի իր խեղճ ստակը դեռ չէր լըմընցած ։ Սակայն կօշիկներն ու հագուստները մաշած էին, և չէին կրնար զինքը ցըրտէն պաշտպանել. որ արդէն 30 աստիճանէն աւելի էր, ու օր աւուր վրայ կաւելնար. ձիւնը երկու ոտնաչափէն աւելի ծածկած էր գետինը. երբեմն ձիւնը վար գալով կը սառէր, և երբեմն սաստիկ անձրև գալով ճամբաներ կը բանար. երբեմն անանկ սոսկալի քամի կելլէր որ Եղիսաբեթ ձիւնը կը բանար ու գլուխը մէջը կը խոթէր որ պահպանուի ։

Երբոր Վլատիմիրէն ճամբայ ելաւ՝ օր մը

հանդիպեցաւ սնանկ սաստիկ փոթորկի որ ձիւնը երկինքը բարձրացընելով կը խաւարեր օդը • անանկ որ Եղիսաբեթ ճամբան կորուց • հարկադրեցաւ որ մեծ ժայռին տակը մնալ կենայ անշարժ • բայց հովը լեռները կը դողացընէր ։ Ան միջոցը ձայն մը եկաւ իրեն • Ելաւ անկէ դժուարութեամբ մէկալ կողմն անցաւ • տեսաւ որ գեղացիի խրճիթ մը կայ , վազեց գնաց դուռը զարկաւ • Նայիս պառաւ կին մը դուռը բացաւ , ու զարմանալով ասաց • խեղճ աղջիկ , ուսկից կուգաս աս մատղաշ հասակովդ մինակ և ձիւնով ծածկած ։ Պատասխանեց Եղիսաբեթ • Թօպոլսքիէն կուգամ ու կերթամ Պէթրպուրկ՝ հայրս աղատելու համար ։ Երբոր մարդ մը կար՝ գլուխը ծռած մտիկ կընէր • երբոր լսեց՝ զարմանալով կանչեց , ի՞նչ կը խօսիս • հիմա դուն Սիպերիայէ՞ն կուգաս աս հասակովդ ասանկ խեղճ անօգնական , այսպէս մրրիկներով ։ Ա՛հ , իմ ողբալի զաւակս ալ քեզի պէս պիտի ընէր , բայց բաժնեցին զիս անկէ՝ առանց գիտնալու թէ զիս ո՛ւր պիտի տանին • ուստի չգիտէ թէ ո՛ւր եմ որ կարենար զիս հոգալու • ո՛հ պիտի չտեսնեմ զինքը , և այսպէս պիտի մեռնիմ • զի սիրական զաւկէս հեռու չեմ կարնար ապրելու ։

Եղիսաբեթին սիրտը խռովելով ասաց • Պարոն , մի յուսահատիր , աստուած քեզ ալ կը հասնի , զաւկիդ ալ , որուն ձեռքին մէջն է բոլոր աշխարհ աւազի հատի նման ։

Պատասխանեց աքսորուած մարդը. Իրաւ է խօսքդ. բայց կուզեմ որ իմ վիճակս զաւկիս իմացընեմ, ճարը չեմ գտներ. ահա Թուղթ մը գրեր եմ իրեն, որ է Մոյկա, Թղթատարը ներսն է հիմա պիտի երթայ. ես ստակ չունիմ որ տամ, վասն զի առանց ստըկի չի տանիր: Եղիսաբեթ հանեց տուաւ իրեն մէկ ռուբլին, որ մնացեր էր, ներսում խըն-դրելով, զի աւելի չունէր որ տայ: Աքսո-րուածը առաւ ձեռքէն, վազեց տարաւ Թըղ-Թատարին տուաւ. ան ալ առաւ Թուղթը: Եղիսաբեթ ունեցածը տալով շատ առատա-սիրտ երևցաւ. մանաւանդ պատճառ եղաւ որ ան աքսորուածին զաւակն օգնէ խեղճ հօրը: Երբոր հանդարտեցաւ քամին, Եղի-սաբեթ ուզեց ճամբայ ելլել, շնորհակալու-Թեամբ գրկեց ան պառաւն որ զինքը հան-գուցեր էր. բան մը չունիմ, կասէր, որ քեզի հատուցանեմ. ուրիշ բան չունիմ, եթէ ոչ ծնողացս օրհնութիւնը, որ է իմ մի միայն հարստութիւնս: Ողորմելի աղջիկ, ասաց պառաւը, հապա ինչո՞ւ բոլոր ունեցածդ տը-ւիր. Եղիսաբեթ ամչնալէն կարմրեցաւ: Իսկ աքսորուած մարդն ելաւ Թեւերը վերուց օրհնեց Եղիսաբեթն ասելով. Պահապան հրեշտակն առաջնորդ ըլլայ քեզ ու պահէ ա-մէն փորձանքներէն, որ հասար ինծի: Եղի-սաբեթ ան ատենը առաւ մկրատն ու մազէն կտրեց փունջ մը տուաւ անոր ասելով. Որով-հետև Սիպերիա կերթաս, տար աս մազս

տուր Թոյըլըքիու կառավարիչ իշխանին, և ըսէ թէ Եղիսաբեթ խորհեց իրեն ծնողքին· աղաչեմ տար աս յիշատակս որ պիտի ծանուցանէ իրենց, թէ դեռ զաւակը ողջ է ։ Գրաւ աքսորուածն ասելով · Երդում ըլլայ քեզի որ ամբողջ կը տանիմ · Նաև պիտի գտնեմ ծնողքիդ խրճիթն ու պիտի պատմեմ ինչ որ ըրիր ինծի ։ Եղիսաբեթին սիրտը մեծապէս մխիթարուեցաւ ծնողացն համար, որ պիտի ուրախանային իր առողջութեանը համար · և իր տուած մէկ դրամը այնչափ բարութե պատճառ եղաւ · զի անով թէ՛ աքսորուածին զաւակը լուր առնելով ուրախացաւ, և թէ իր ծնողքը ։

Վլատիմիրէն մինչև ցՓոքրով քաղաքը անտառային է ճանապարհը, ծառերն ամառը տերևալից զարդարուելով գողերու բնակարան է · բայց ձմեռն այնչափ չեն կրնար պատսպարուելու ։ Թէպէտ Եղիսաբեթի վախ տուողներ եղան, սակայն իր աղքատութիւնն ու յոյսը մեծապէս զինքը քաջալերեցին · որ ելաւ ճամբայ ու քանի մը վերստ առաջ գնաց հանդիպեցաւ մեծ ճամբուն մէջ ճամբորդներու բազմութեան, որոնք Մոսկով կերթային՝ լճին մէկալ կողմն անցնելով որ շատ ամուր սառած էր ։ Եղիսաբեթ աս ճամբով սկսաւ սառուցին վրայէն առաջ երթալ · բայց որովհետև ճամբան չէր երևնար՝ սխալեցաւ գնաց ընկաւ տղմալից տեղ մը, որ շատ դժուարութեամբ հազիւ կրցաւ ելլե-

լու . թոլորովին շաղախած ըլլալով հանեց կօ-շիկներն ու վրայի լաթը՝ դրաւ արեւն որ չոր-նայ, ու ինքը նստաւ քարին վրայ :

Աս տեղս վայրի անընակ ըլլալով՝ բան մը չէր երեւնար, ոչ ձայն կը լսուէր եւ ոչ մարդ-կանցնէր . իմացաւ որ մեծ Ճամբէն շատ հե-ռացեր է, ետեւն էր լիճն ու առաջն էր մեծ անտառը . օրն ալ սկսաւ իրիկուն ըլլալ . ելաւ քաջասրտութեամբ զօրացաւ, ասդին անդին կերթար մոլորելով որ Ճամբայ մը կամ մարդ մը գտնէ : Երբոր կը փափաքէր մարդու ձայն մը լսելու, նայիս շատ մարդու ձայն լսեց ան-տառին կողմէն . շատ չանցաւ իրենք ալ երեւ-ցան որ դէպ 'ի ինքը կուգային : Տեսաւ որ դէմքերնին սոսկալի, ձայներնին վայրենի, վախցաւ որ աւազակներն էին . եւ լսեր էր որ շատ կան ան կողմը : Կը մտածէր որ չըլլայ թէ աստուած զինքը պատժէ յանդգնու-թեանը համար, որ բանէ մը չէր վախնար . ուստի խոնարհելով առաջի աստուծոյ ծնկան վրայ եկաւ աստուածային օգնականութիւնը խնդրեց :

Իսկ ան բազմութիւնն առաջ գալով եկաւ մօտեցաւ Եղիսաբեթին . հարցուցին իրեն թէ ուսկից կուգաս եւ ինչ կը պտըտիս հոս : Աղջիկն աչքը խոնարհած ցած ձայ-նով ասաց, թէ կուգամ Թոպոլսքիու կողմա-նէ ու կերթամ կայսերէն շնորհք խնդրելու հօրս ազատութեանը համար : Շատ զար-մացան . հարցուցին թէ որչափ ատենկով Ճամ

քայ եղար ։ Նա ալ հանեց նաւավարին տուած պզտի ստակը . կրկին աւելի զարմանալով իրարու երես նայեցան ու անանկ երևեցաւ իրենց թէ աս մատաղ կոյսը գերբնական և աներևոյթ զօրութենէ մը կը պահուի ։ Այնչափ ակնածութիւն ունեցան որ չիհամարձակեցան երեսը նայելու . երթանք երթանք , ասին , զի անտարակոյս աստուած իրեն հետն է ։

Անոնք անցան անկէ , Եղիսաբեթն ալ ելաւ շուտով մտաւ անտառը . քիչ մը առաջ գնաց տեսաւ մեծ ճամբայ մը խաչաձև , որուն մէկ կողմը կար աստուածածնայ մատուռ մը . Եղիսաբեթ ընկաւ մատուռին առջևն ու շընորհակալ եղաւ աստուծոյ որ զինքն ազատեց աւազակներէն ։ Աս մատուռին դիրքը կը յայտնէր թէ ամէն մէկ ճամբայ ո՛ր քաղաք կը հանէ . ուստի աւելի զօրանալով սկսաւ թեթեւութեամբ երթալ Փոքրոլլին ճամբան , և առաջ երթալով տեսաւ աղքատ կուսանաց վանքին պատը ։ Հասաւ վանքն ու դուռը զարկաւ մտաւ ներս , պատմելով քաշածները՝ խնդրեց իրեն բնակարան . ինչ որ ուզեց՝ տուին կուսանքն ու քրոջ պէս զինքն ընդունեցին , և չորսդին շարուած երբոր կը պատմէին զինքը՝ Եղիսաբեթ կը կարծէր թէ մայրը տեսաւ ։

Եղիսաբեթ պարզ և համառօտ պատմեց իր պատմութիւնը , որ մեծ շինութիւն տըւաւ բոլոր միաբանութեան ։ Աս սրբանէր կու-

մանքը զարմացած մնացեր էին անմեղ կու-
սին զարմանալի առաքինութեանը վրայ, որ
այնչափ աշխատանքի դիմացեր ու այնչափ
նեղութիւն քաշեր էր առանց տրտնջալու.
և մեծապէս կը վշտանային որ ինչ որ իրեն
պէտք է ընել և ինչ պաշար պէտք է տալ՝ չէին
կարնար, վասն զի շատ աղքատ էր իրենց
վանքը, ու միայն ողորմութեամբ կապրէին.
բայց ուզեցին որ իրենք զիրենք մերկացընեն
ու զինքը հագուեցընեն. հանեցին իրեն պատ-
ռած հագուստն ու կօշիկները և իրենց ըզ-
գեստը հագուցին: Եղիսաբեթ կուզէր հրա-
ժարիլ որ չառնէ անոնց հարկաւոր զգեստը.
իսկ գթած կուսանքը վանքին պատը ցցուցին
ասելով. Մենք աս պատսպարանն ունինք,
դուն աս ալ չունիս. մեր քիչը քուկինդ է,
դուն մեզմէ աւելի աղքատ ես:

Եղիսաբեթ ելաւ Մոսկովու ճամբուն վը-
րայ, տեսաւ բազմութիւն սայլերու, մար-
դիկներու և կընկտոց, որ մեծ մայրաքաղաքը
կերթային. շատ զարմացաւ, և որչափ աւելի
առաջ գնաց, այնչափ բազմութիւնը շատ
տեսաւ: Երբոր ելաւ վանքէն հասաւ գեղը՝
տեսաւ որ մարդով լեցուն էր, իջեւանները
կնիկ մարդ աղջիկներ և ամէն տեսակ ճամ-
բորդներ կային. կը զարմանար երբոր կը
տեսնէր որ պզտի խցի մը համար շատ ստակ
վարձք կուտային, և շատ կը ցաւէր անհնա-
րին տառապանօք. վասն զի աղքատ կոյսը
ստակ չունէր որ տայ ու հանգիստ տեղ ու-

նենար , այլ շատ անգամ անձրևի և ձեան տակ կը մնար . բայց ծնողացը սիրոյն համար որ զիրենք ազատելու կերԹար՝ ամէն նեղուԹեան կը համբերէր ։

Երբոր մօտեցաւ 'ի Մոսկով , ամէն տեղ զանգակներու ձայն կը հնչէր և ամէն տեղ կայսեր անունը կը լսուէր ։ Աւելի մօտենալով մեծ մայրաքաղաքին՝ լսեց Թնդանօթի ձայներ որ Մոսկովէն կուգար . և որովհետև Եղիսաբեթ այնպիսի ձայն չէր լսած , շատ զարհուրեցաւ ։ Այլիս բազմուԹիւն կառաց կանցնէին և խուռն մարդիկ դիզուեր էին մեծ ճամբուն վրայ . Եղիսաբեթ զարհուրելով հարցուց պատճառը ։ Ըսին որ կայսրը կուգայ Մոսկով երԹալու . ինչպէս , ասաց , միԹէ կայսր ՊետԹրպուրկ չէ՞ . խեղճ աղքատ աղջիկ , ասին , չե՞ս լսած որ Աղեքսանդր կայսր կուգայ որ Թագաւորութեան հանդէսը կատարէ Մոսկով ։ Եղիսաբեթ ձեռքը ձեռքին բերելով աչքն երկինքը վերուց , հաստատեց յոյսը և զարմացաւ աստուածային ողորմուԹեանը վրան որ ինքնական իրեն առջին կը խրկէր որուն ձեռքն էր ծնողաց վիճակը . և ան անանկ ժամանակ որ ազգային և ընդհանուր ուրախուԹիւն կար ամէնուն սըրտին մէջ , ևս առաւել կայսեր որ գԹուԹեամբ լեցուած էր ։ Եղիսաբեթի սիրտը լեցուելով՝ դարձուց գլուխը դէպ 'ի Սիպերիա ասաց . Ու՞ր էք ծնողք իմ , յուսամ Թէ իմ աշխատանքս պարապ չէն ելլեր . շուտով պի-

տի խմանաք ձեր զաւկին երջանկութիւնը , թէպէտ հիմա իմ ձայնս ձեզի չի հասնիր ։

Դիպուած իններորդ ։

Յամի տեառն 1801 սեպտեմբերի 13 Եղիսաբեթ մտաւ Մոսկով մայրաքաղաքը · երբոր կը տեսնէր մեծամեծ պալատներ , թագաւորական ապարանքներ և այնչափ զարդարանք և մեծութիւն՝ զարմանար կը մնար · միտքը դրաւ թէ ալ իրեն վիշտն ու նեղութիւնը լմընցաւ , ու մտքէն չէր անցներ որ նոր վիշտ պիտի ունենայ ։ Տեսաւ որ ճամբաներն ու հրապարակներն անանկ լեցուն էին մարդով որ հազիւ կրնար քալելու բազմութեան մէջէն , որ զինքը մէկ կողմէն մէկալը կը հրէին ։ Վերջապէս ելաւ փողոցէն տեսաւ զուարճալի ծառնոց քաղքին մէկ կողմը · ու հոն հանգչեցաւ ։

Աս զուարճալի զբօսարանին մէջ անհամար մարդիկ կը պտըտէին · և ամէնքն ալ կը խօսէին կայսեր թագադրութեան հանդէսին վրայ ։ Շատ կառքեր վեր վար կը պտըտէին , ու մայր եկեղեցիներուն մեծամեծ զանգակներն անդադար կը չալուէին ։ Երբեմն երբեմն թնդանօթներ կը նետուէին , ու բոլոր քաղաքը կը սարսէր ։

Եղիսաբեթ ելաւ անկէ գնաց դէպ 'ի Կրեմլեան հրապարակը , վասն զի հոն կերթար խուռն բազմութիւնը , ուր կրակներ վառեցին հանդէսի համար · Եղիսաբեթ քաշուած

նստաւ մէկ կողմը, վասն զի չտեսած բաները կը տեսնէր ։ Նոյն գիշերն անանկ անցուց· բայց մէկալ օրն սկսաւ մտմըտալ տրտմութեամբ· վասն զի այնչափ քալեց, տեղ մը չիգտաւ բնակարանի համար որ քիչ մը հանգչի· տեսաւ շատ մեծամեծ պալատներ, բայց ինչ շահ որ չիգտաւ իրեն համար խուց մը· տեսաւ անչափ բազմութիւն, բայց չիգտաւ իրեն պաշտպան բարեկամ մը ։

Երբոր գիշերը մօտեցաւ՝ ցուրտը սաստկացաւ, խեղճը բան ալ չէր կերած նոյն օրը ։ Կը նայէր անցնողներուն երեսն որ գթութիւն մը գտնէ· բայց ամէնքը զբաղած ըլլալով մարդ երեսը չէր նայեր, իրեն երեսն ալ չէր բռնէր որ երթայ մէկին դուռը ։ Վերջապէս համարձակեցաւ գնաց աղքըտի մը դուռ զարկաւ· չիբացին, ու երեսն ալ չինայեցան· վասն զի ամէն մարդ աւելի վատակ ընելու կը ջանային ան մեծ հանդէսին ատենը, ուստի ամէնուն դուռը փակուած էր և օտարական աղքատը նայող չիկար ։

Մանուկ կոյսը Կրեմլեան հրապարակին մէջ մօտեցաւ կրակին ու նստաւ կուլար· տրտմութենէն սիրտ չունէր որ պատառ մը հաց ուտէ որ տուեր էր իրեն պառաւ կին մը ։ Նոյն գեշերն անչափ սաստիկ ցուրտ եղաւ որ Եղիսաբեթ մտածեց թէ որ դուրսը մնայ՝ պէտք է որ վտանգի· ուստի սիրտ ըրաւ ելաւ տեսաւ որ մարդիկ կանգնին՝ մօտեցաւ առաջի անցնողին ասաց· վասն անուան

հօրդ որ քեզ կը սիրէ և վասն սիրոյ մօրդ ուսկից կեանք ես առեր, քիչ մը ողորմութիւն ըրէ ինծի որ գիշերս տեղ մը վարձեմ նըստիմ։ Մարդը կրակին լուսովն երեսը նայեցաւ ասաց. Մանուկ աղջիկ, ամօթ չէ՞ որ չես աշխատիր ու կը մուրաս. աստուած տայ. ես մուրացկան չեմ սիրեր. այսպէս խօսելով անցաւ գնաց։ Ողորմելի Եղիսաբէթը ամօթուն գետինն անցաւ. աչքն ու սիրտը երկինքը վերուց, խնդրեց ստեղծողէն որ օգնութիւն հասնի իրեն, զի ընդունայն է փըրկութիւն մարդոյ։

Վերջապէս գիշերն աւելի անցաւ, բազմութիւնը պակսեցաւ, կրակն ալ կը մարէր. բայց Եղիսաբէթ մնաց անօգնական խեղճ։ Աս միջոցս հրապարակի պահապան զօրքն ելան պտըտեցան. երբոր մօտեցան Եղիսաբէթին, զարմանալով կանչեցին, թէ ինչ բան ունիս հոս։ Անոնց սոսկալի ձայնն ու խստութիւնը անանկ դողացուց սիրտը մատաղ կուսին որ փոխանակ պատասխանելու սկսաւ լալ, կը կարծէր թէ լացով կրնայ անոնց սիրտը շարժելու. բայց անոնք աւելի խստանալով՝ նորէն կանչեցին, ո՞վ ես դուն։ Կոյսը դողալով պատասխանեց. Ես Թոպոլսքիու կողմանէ կուգամ որ կայսերէն շնորհք խընդրեմ հօրս համար. ողորմեցէք խեղճութեանս, բոլոր այսչափ ճամբան քալելով եկեր եմ. փող չունէի որ տեղ մը վարձէի, անոր համար հոս մնացի։

Այս խօսքն որ լսեցին՝ աւելի կատղեցան, կարծելով թէ այսանկ անյարմար ստերով զիրենք կը խաբէ : Միամիտ աղջիկը զինքը Սիպերիա կարծելով ուզեց փախչելով ազատիլ. պահապանները հասան ետեւէն բռնեցին զինքն որ բանտը տանին : Այն ատենը ողորմագին ձայնով աղաղակեց Եղիսաբեթ. Ո՜վ աստուած իմ, ստեղծող տէր իմ. ո՞ւր են ողորմութիւնք քո առաջինք. արդեօք երեւէ ձգեցե՞ր ողորմելի Եղիսաբեթը. ահա ժամանակ՝ հասիր տառապեալ աղախնոյդ :

Այս ողորմագին ձայնը շատ մարդ հոն հաւաքեց. երբոր տեսան անմեղ աղջըկանը խեղճութիւնը՝ սկսան պահապաններուն սաստել թէ ինչո՞ւ կը չարչարէք ողորմելի աղջիկը : Իսկ խեղճը թեւերը տարածեալ կաղաղակէր. Երդում ըլլայ առաջի աստուծոյ, որ սուտ չեմ խօսիր. քալելով եկեր եմ Սիպերիայէն հոս որ հօրս համար ազատութիւն խնդրեմ. ազատեցէք զիս՝ աստուծոյ համար ըլլայ, ազատեցէք զիս, որ չմեռնիմ. դէթ հայրս ազատելէս ետեւ մեռնիմ : Այս խօսքէն ամենուն սիրտը գութ շարժեցաւ. հոն գըտնուողներուն մէջէն մէկ բարեպաշտ մարդ մը առաջ անցաւ, ասաց թէ աս խեղճ աղջիկն աս իրիկուն իմ հիւրս է. և իմ հիւրանոցս է սուրբ Պալոսղի հրապարակին վրայ, հոն կը բնակեցընեմ. թէ որ պակասութեան տէր եղած ըլլայ, վաղը ինծմէ գիտցէք : Այսպիսի հասուն խօսքերով առաւ անոնց ձեռքէն, ու սկսաւ անկէ հեռանալ :

Եղիսաբեթ շնորհակալ ըլլալով աստուածային ողորմութեանը՝ կերթար իր պաշտպանին տունէն, ինչուան հասան տունը: Բայց որովհետեւ նոյն ժամանակն ամէն տուն լեցուն օտարական էր, ասաց թէ ես աւելի խուց չունիմ որ քեզի տամ, ահա ամէնը լեցուն է, ուստի մէկ գիշերուան համար կնոջս քով կեցիր, թող քիչ մը անհանգիստ ըլլայ քեզ ընդունելու համար: Եղիսաբեթ ձայն չհանեց. մտան փոքրիկ գաւիթը, տեսաւ որ անոր մանկահասակ կինն ալ տղայ ունէր գիրկը: Աս բարեսիրտ կինը տեսածին պէս Եղիսաբեթին խեղճութիւնը, ելաւ գնաց քովը: Այրը պատմեց կնկանը թէ ինչ վտանգէ ազատեց խեղճն ու իր անուամբը խոստացաւ զինքն ընդունելու: Կինը ուրախութիւն ցցնելով բռնեց Եղիսաբեթին ձեռքէն, ու ծիծաղերես ասաց. հազար բարով եկար, խեղճ աղջիկ, ինչպէս դեղներ ու խռովեր ես. բայց մի վախնար, մենք քեզ զաւկի պէս կը սիրենք գթալով. ուրիշ անգամ չըլլայ թէ ուշ ատեն հրապարակին մէջ նստիս. հաւատա խօսքիս որ մեծ քաղքըներուն մէջ կարելի չէ որ քեզի պէս աղջիկ հրապարակներուն մէջ մնայ աս ժամանակս: Եղիսաբեթ պատասխանեց լալագին, թէ ինչ կարող էի ընել. ես տեղ չունիմ, ճար չունիմ. հեռու աշխըրքէ եկայ, բոլոր օրս խնդրեցի տեղ մը չիգտայ, ամէն դուռ ինծի փակուեցան: Սկըսաւ պատմել բոլոր ճամբորդութիւնն ու

քաշած նեղութիւնները : Բարեսիրտ կինը լսելով խեղճ աղջըկանը քաշածներն սկըսաւ լալ, նոյնպէս այրը շատ զարմանալով սիրտը լեցուեցաւ. վասն զի յայտնի կերեւնար թէ ինչ որ կը պատմէ ճշմարիտ է, ոչ սուտ էր և ոչ երազ էր լսածնին : Ծայրէ 'ի ծայր պատմութիւնը լմնցուց, և ճշմարտութիւնը հաստատելով հաւանեցուց լսողներուն :

Այս պարոնին անունն էր Յակոբ Ռոսսի պանդոկապետ. երբոր Եղիսաբեթ խօսքը լմնցուց, մխիթարելով ասաց՝ թէ իրաւ ես աս քաղքին մէջ շատ անուանի մարդ չեմ, բայց շատ բարեկամ ունիմ. ձեռքէս եկածին չափ քեզի համար կաշխատիմ, և որչափ իմ աղէկութիւնս կուզեմ՝ այնչափ ալ քու աղէկութիւնդ : Կինն ալ հաստատելով աս խօսքս՝ հարցուց թէ մարդ մը չես ճանչնար հոս որ քեզ թագաւորին տանի : Եղիսաբեթ՝ չէ ասաց. վասն զի յոյս չունէր թէ Սմոլոֆ պատանին ան կողմերը գտնուի : Կրկնեց կինը, թէ աս խնդիրքդ մեծ բան մը չէ մեր մեծահոգի գթած կայսեր համար, աստուծով քեզ ալ կուրախացընէ : Յակոբ հաստատելով ասաց. այո այո, Աղեքսանդր կայսր կարող է ամէն բանի, որ վաղը պիտի պսակուի կայսր և թագաւոր վերափոխման եկեղեցւոյ մէջ. պէտք է որ դուն ալ ճամբուն վրայ գտնուիս ու ոտքն ընկնիս խնդրես շընորհք հօրդ ազատութեանը համար. մէ՛ հո-

դար ես ալ հետդ կուգամ, աստուած կօրհնէ
զքեզ ողորմութեամբ ։
Եղիսաբեթի սիրտն ելաւ, կանչեց լալա֊
գին. Ո՛հ իմ առատասիրտ հիւրընկալներս.
աստուած լսէ ձեզ, և օրհնէ զձեզ ծնողացս
օրհնութեամբ. դուք ինծի ընկեր եղիք, հա֊
տատեցէք ողորմելիս ու տարէք կայսեր ոտ֊
քը, զի աստուծով դուք պիտի ըլլաք վկայ
իմ երջանկութեանս. քան զայս մեծ երջան֊
կութիւն չիկայ ինծի համար, որ կրնայ
վայելել մէկ ստեղծուած մը ։ Արդեօք պիտի
ըլլա՞յ ինծի աս շնորհքը. արդեօք պիտի տա֊
նիմ զայն հօրս, և պիտի տեսնե՞մ մօրս ուրա֊
խութիւնը ։ Նորէն խեղճին սիրտն ելաւ,
չիկարցաւ խօսքն առաջ տանելու. անանկ ե֊
կաւ իրեն թէ արժանի չէր ան երջանկու֊
թեան, անոր համար անձայն կուլար ։
Բարեպաշտ հիւրընկալները քաջալերեցին
յոյսը. սիրտ տուին իրեն մեծ գովեստներով
աս մեծ առաքինութեանը համար, որ կը
մաշուէր ծնողացը սիրուն ։ Աս ալ հասկըցու֊
ցին իրեն թէ Աղեքսանդր կայսրը որչափ կը
խղճայ կը գթայ ասանկ անմեղ խեղճերուն
վրայ. զի ով որ ինչ խնդիրք ըրեր էր՝ պա֊
րապ չէր ելած. ևս առաւել ան առաքինի աշ֊
խատանքը պէտք էր որ պարապ չելլէ ու պսա֊
կուի ։ Եղիսաբեթին քունն ու հանգիստը կո֊
րաւ, շարունակ մտիկ կընէր անոնց քաջալե֊
րական խօսքերն ու կը զօրանար ։ Արդ ժա֊
մանակն հասնելով կամեցան որ Եղիսաբեթ

հանգչի, որ մէկալ օրուան աշխատանքին պատրաստ գտնուի, թէպէտև ժամանակը շատ ուշ էր: Ուստի Յակոբ Ոսսի քաշուեցաւ գնաց վերի պզտի խուցը պառկելու, իսկ կինը առաւ Եղիսաբեթն իրեն քովը: Բայց խեղճին սիրտը սաստիկ խռոված ըլլալով երկան ժամանակ չկրցաւ քնանալու: Շարունակ շնորհակալ կըլլար աստուծոյ՝ որ ողորմութիւնն ամէն տեղ կը հասցընէր. և ան նեղ ժամանակին առատասիրտ հիւրընկալները իրեն հանդիպեցան ու օգնական եղան: Թէ որ հրապարակին մէջ ան մեծ նեղութեան մէջ չըլլայի, կասէր, Յակոբ Ոսսի ինծի պիտի չողորմէր ու տուն բերէր. ուրեմն ան քաշած խաչս ալ աստուած խրկեց որ համբերեմ, ու աւելի յաջողութիւն գտնեմ. փա՛ռք ստեղծողին՝ հազա՛ր փառք, յուսամ հաստատութեամբ թէ չի թողներ զիս: Այսպիսի երախտագիտութեամբ և բարի յուսով քնացաւ. բայց երևակայութիւնը սաստիկ շարժած ըլլալով՝ քաղցր երազներ կը տեսնէր. երբեմն հայրը կը տեսնէր, որ սիրտ կուտար իրեն. երբեմն գորովալի տեսլեամբ մայրը կը տեսնէր ուրախութեամբ փայլած. երբեմն կուգար իրեն թէ կայսեր ձայնը կը լսէ, և երբեմն զանազան առարկաներ կը տեսնէր. և այսպէս անուշ քնով մինչև 'ի լոյս հանգստացաւ: Հետևեալ օրն սկսաւ հրատարակուիլ ամէն տեղ քաղքին մէջ տօն ցնծութեան. զանգակները մէկդիէն

կը շարուէին , հրացանները մէկալ դիէն · ա-մէն դի ուրախութիւն , երգ ու նուագարան կը լսուէր ։ Փողոցները զարդարուեցան , ու ժողովուրդն սկսաւ դէպ 'ի եկեղեցին երթալ ։ Ա՛ն ատենը Յակոբին բարեսիրտ կինը հագուց Եղիսաբեթին իր հարսնեաց զգեստը · որուն ներքին ազնուութիւնը դրսէն ալ փայլեցաւ , և իր գեղեցիկ տեսքն ու պարկեշտ շարժուածքը յայտնի կը քարոզէին հոգւոյն մեծութիւնը ։

Պսակուած տասներորդ ։

Եղիսաբեթ Յակոբ Աստինին թևէն բռնած ելաւ դուրս խառնուեցաւ բազմութեան մէջ , նազելի գնացքով հասան Վերափոխման եկեղեցին , ուր որ կայսրը պիտի պսակուէր թագաւորութեամբ ։

Ա՛ս սուրբ տաճարը պայծառ կը փայլէր · հազար ջահէն աւելի կը վառէին և անթիւ զարդարանքներով գեղեցիկ զարդարած էր · մէկ կողմը շինած էր կայսերական փառաւոր գահը՝ վրան մեծագործ ամպհովանի ու մեծապանծ կայսրը բազմեր էր փառաւորապէս , կայսրուհին ալ քովը մեծագին զարդարանքներով և հագուստներով · անանկ պայծառ և ահեղ կը փայլէին որ տեսողներուն արեգական նման կերևնային ։ Ասկէ կայսրուհին ելաւ չոքեցաւ կայսեր առջին և առաւ փեսայէն կայսերական փառաւոր թագն ու

դրան գլուխը իբր գերագանց կապ իրենց անմեկնելի միութեան։ Նոնց դիմացն էր Մոսկովու մեծապատիւ Պղատոն արքեպիսկոպոսը, որ ծանր ոճով և ճոռոմ խօսքով կը յիշեցընէր կայսեր և կայսրուհւոյն կայսերական պարտքը, թէ ինչպէս մեծ պարտաւորութէ և սարսափելի երաշխաւորութեան տակն ընկան առաջի աստուծոյ. որչափ աւելի պատասխան պիտի տան ստեղծողին՝ որ չի խաբուիր։ Կը ցցնէր բազմութեան մէջ զանազան ազգերը, որոնց պիտի տիրէր. կը ցցնէր քամչեաքցիներն որ Արխանկելէն եկեր էին. նոյնպէս Սև ծովուն, Կասպից ծովուն և մեծ Թաթարստանու բնակիչները, նաև կէս մասն աշխարհի մինչև բևեռն իրեն պիտի ըլլար։

Վերջապէս ասանկ լմնցուց խօսքը. Ինքնակալ տէր, ահա փառաւոր ինքնակալութեանն աշխարհի տիրեցիր. այսօր եկար հոս երդում ընելու առաջի երկնաւոր Թագաւորին, որպէս զի տիրես ամէն նահանգներուն, որ է հինգերորդ մասն տիեզերքիս. մի՛ մոռնար բնաւ որ պիտի երթաս պատասխան տալու աստուծոյ այսչափ բիւրաւոր մարդկանց համար. չըլլայ թէ ամենափոքր անիրաւութիւն մը ընես ասոնց մէջէն ամենէն պզտիկին. այլ բարերար եղիր ամէնուն որ բարի գտնես վերջի օրը։

Աս բանով շատ սաստիկ շարժեցաւ երիտասարդ կայսեր գթած սիրտը. նոյնպէս շատ շարժեցաւ Եղիսաբեթի սիրտն որ՝ գնաց

հօրն ազատութեան համար շնորհք խնդրելու ։ Ան ատենը Աղեքսանդր կայսրն սկսաւ ընել իր հրապարակական երդումը, որով զինքը պարտաւորեց առաջի աստուծոյ, որ իր կեանքն ու ժամանակը զոհէ վասն երջանկութեան ժողովրդեան ։ Աս բանէն ետև Եղիսաբեթ լսեց ողորմութեան ձայն մը ․ իբր թէ կայսրը հրամայեց որ ամէն աքսորուած անբաղդներն ազատին ․ ալ սիրտը չդիմացաւ քաջ աղջըկանը, զօրացաւ գերբնական զօրութեամբ՝ ճեղքեց այնչափ բազմութիւնն ու անցաւ զօրքերուն շրջապատէն մէկալ կողմը՝ ցատքեց գահին առաջն աղաղակելով ․ Շնո՛րհք, շնո՛րհք ։ Աս անսովոր ձայնը խափանեց հանդէսը ու շշնջիւն ելաւ եկեղեցիայ մէջ ․ մինչև պահապանները բռնեցին դուրս վարեցին խեղճը մեծ նախատանօք ․ թէպէտ շատ լալագին պաղատեց, բայց մտիկ ընող չեղաւ ամենևին ։

Ողորմած կայսեր բարի սիրտը չդիմացաւ երբոր տեսաւ որ խեղճ աղջիկը լալագին դուրս հանեցին ․ չուզեց որ այն մեծ հանդիսաւոր օրը մարդու մը սիրտ ցաւի ․ ուստի հրամայեց մօտն եղած հազարապետին, որ երթայ հասկընայ թէ ինչ շնորհք կը խընդրէր աղջիկը ։ Աս հազարապետը տղայ մարդ ըլլալով վազեց անցաւ բազմութենէն դուրս ելաւ ․ տեսաւ որ խեղճ Եղիսաբեթը պահապաններուն կաղաչէ կըստիպէ որ թող տան երթայ ընկնի կայսեր ոտքը ։

Երիտասարդ հազարապետն երբոր տեսաւ՝ ճանչցաւ կոյսն ու շուարեցաւ մնաց. ուստի սկսաւ կանչել. Ո՞ւր է այն ազնիւ Եղիսաբեթը։ Իսկ ցաւալից կոյսը չէր կարծեր թէ նոյն կէտին մէջ ալ մեծ երջանկութեան պիտի հանդիպի, ու Սմոլոֆ պատանին պիտի գանէ հոն որ զինքն ու հայրը ազատէ խեղճութենէ։ Կը նայէր որ ձայնը Սմոլոֆինն է, թէպէտ փառաւոր հագուստներով փոխուած էր. պաղած կը նայէր իրեն բազկատարած ողորմագին տեսքով ու չէր կարնար խօսելու. անանկ կուգար իրեն թէ երկնից դուռն իրեն համար բացուած էր նոյն օրը։ Սակայն պատանի հազարապետը զինքը ճանչնալով՝ որ էր ինքն Սմոլոֆ, վազեց մօտն ու բռնեց ձեռքէն վերուց ասելով. Դո՞ւն ես արդեօք, Եղիսաբեթ. ուսկի՞ց կուգաս հրեշտակի նման։ Ես կուգամ, ասաց, Թոպոլսքիէն։ Թոպոլսքիէ՞ն ասաց, մինա՞կ ու քալելո՞վ եկար։ Այո, ասաց, մինակ ու քալելով եկայ, որ ողորմած կայսերէն ազատութիւն խնդրեմ հօրս համար. բայց աւա՜ղ, ահա հեռացուցին զիս կայսեր առջեւէն։ Կրկնեց Սմոլոֆ. մի վախնար, եկէ հետս երթանք. ոչ միայն քեզ կայսեր կը ներկայացնեմ, հապա խնդիրքդ ալ կատարել կուտամ. վասն զի գթած է չի կարնար քեզ չողորմելու։

Սմոլոֆ մէկդի ընելով պահապան զօրքը՝ բռնեց Եղիսաբեթին թեւէն մտաւ ներս։ Ու միջոցս կայսերական մարդիկ մեծ դրանը

կողմը կը շարունէին ։ Սմոլոֆ ընկաւ կայսեր առաջն ասելով. տէր արքայ, լուր ձայնի դըժ-բաղդիս որ է դուստր Ստանիսլաւս Փոլթովս-քիին. և կուգայ Իշիմայ անապատէն, ուր տասուերկու տարի է որ իր ծնողքը կը տան-ջուին աքսորանաց մէջ. կուգայ անկէց միայ-նակ անօգնական և ոտքով, որ խնդրէ ողոր-մութիւն ծնողացն համար։ Եղիսաբեթ բաղ-կատարած չոքած կաղաղակէր. Շնորհք հօր իմոյ ։

Մեծ զարմացում և շշնջիւն եղաւ բաղ-մութեան մէջ. կայսեր սիրտն ալ շարժեցաւ, վասն զի գիտէր որ ինչ մարդու զաւակ է ։ Հայրդ ազատ է, ասաց, կը շնորհեմ իրեն ողորմութիւն ։ Աս բանն որ լսեց ողորմած կայսերէն՝ սիրտն անցաւ մարեցաւ ընկաւ Ե-ղիսաբեթ, բռնեցին դուրս տարին. անհա-մար մարդիկ վրան թափեցան, ոմանք կը գո-վէին դիւցազնական առաքինութիւնն որ այն-չափ ճամբէն եկեր էր հայրն ազատելու հա-մար. ոմանք ալ կայսեր ողորմութիւնը կը գովէին, որ հանդեսէն ետև աս մեծ և առ-ջի կայսերական ողորմութիւնն ըրաւ խեղ-ճին ու ելաւ հանդէսով գնաց պալատը ։

Իսկ Եղիսաբեթը մօտաթափ տարին Յա-կոբ Ռոսսիին տունը. Սմոլոֆ հանդէսէն ե-տև հոն հասաւ, ճարելով հազիւ կարցան սիրտը զօրացնելու. խելքը վրան եկաւ՝ աչ-քը բացաւ տեսաւ որ Սմոլոֆ մօտն է, որ առջի խօսքն ասաց իրեն. Եղիսաբեթ, հայ-

ըրդ ազատեցաւ. վասն զի կայսրը շնորհք ըրաւ իրեն ։ Սակայն Եղիսաբեթ չէր կարնար խօսելու. միայն նայուածքը կերևցընէր սրտին ուրախութիւնն ու երախտագիտութիւնը ։ Վերջապէս հազիւ կարցաւ հօրն ու մօրն անուանը տալու, թէ պիտի տեսնեմ զանոնք և պիտի ուրախանամ անոնց երջանկութեանը վրայ ։

Ամոլոփ պատմելին աս սքանչելի աղջկան բաները տեսնելով և իմաստուն խօսքերը լըսելով աւելի սիրտը վառեցաւ անոր վրան սիրով. միտքը դրաւ որ այսպիսի առաքինի կոյսը յաւիտենական սիրով սիրելու և պատուելու արժանի է ։ Ուստի որչափ կարելի էր կը հոգար զինքը բարեպաշտ Յակոբին ձեռքավը, որուն կնոջը հետ մնաց մինչև որ ամէն խնդիրքը կատարուեցաւ ։ Բայց շատ օր անցաւ ինչուան որ ազատութեան շնորհքն եղաւ. վասն զի Ստանիսլաւսին ամէն արարմունքը քննեցին ։ Էն քննութենէն հասկըցաւ կայսրն որ՝ ազնուական իշխանին շղթաները խորտակելն արդարութիւն էր. բայց աս արդարութիւնը դեռ չիհասկըցած՝ ըրածը շնորհք էր, որ աքսորեալներն ամէնուն չի մոռցան ։

Ամոլոփ առաւօտ մը կանուխ եկաւ Յակոբ Ռոսին դուռը զարկաւ ներս մտաւ. որ հանդէսի օրէն ետև դեռ չէր համարձակած հօն երթալու. կանչեց Եղիսաբեթը ցցուց մագաղաթ հրովարտակը կայսերական կնքով

կնքած ։ Ահա աս է, ըսաց, կայսեր հրամանագիրն որ կը խրկէ հօրս 'ի Ս՟տոպոլսէն՝ հօրդ ազատութեանը համար ։ Ազնիւ կոյսը խլեց ձեռքէն հրովարտակն ու քսեց աչքին՝ լացուողորմագին ։ Սմոլոֆ կրկնեց. Այսչափ բաւական չէ, վասն զի մեր մեծահոգի ողորմած կայսրը ոչ միայն պիտի ազատէ հայրդ, այլ և պիտի տայ իրեն հարստութիւնը, պատիւն ու մեծութիւնը ։

Այս խօսքերն որ շատ մարդու հպարտութիւն կը բերեն՝ ամենևին Եղիսաբեթի սիրտը չիմեծցուցին . այլ խոնարհելով առաջի աստուծոյ, շնորհակալ եղաւ . ետքը խնդրեց գիտնալ թէ երբ կերթայ թղթատարը ։ Պատասխանեց Սմոլոֆ, թէ վաղը առաւօտ պէտք է ճամբայ ելլել . ես ալ հրաման առի կայսերէն որ հետը երթամ ։ Եղիսաբեթ աղաղակեց . հապա ես ի՞նչ ընեմ, չերթա՞մ ծնողացս ։ Ըսաց պատանին՝ թէ պէտք է որ դուն ալ երթաս անտարակոյս . զի քու բերնէդ 'ի զատ որո՞ւն բերանն իրաւունք ունի աւետիս տալու ծնողացդ աս շնորհքին համար . ես աս խորհրդով ծանուցի կայսեր . գթացաւ վրադ ու զիս պարտաւորեց որ ծանուցանեմ քեզ անոր հրամանն որ վաղը ճամբայ պիտի ելլես . ահա կը շնորհէ քեզի կառք մը, երկու ծառայող կին և քսակ մը ոսկի, որպէս զի անաշխատ հանգիստ երթաս ։

Եղիսաբեթ հիանալով նայեցաւ երեսն ու ըսաց . Առաջին օրէն 'ի վեր որ քեզ տեսայ,

ինչ բարիք որ աստուած ինծի տուաւ, քու ձեռքովդ տուաւ. չգիտեմ ինչ խորհուրդ ունին աստուածային գաղանիքը, զի առանց քեզի ոչ ես կարնայի աս շնորհքն ունենալու, և ոչ ծնողքս կարնային իրենց հայրենիքը տեսնելու: Ուրեմն քեզի կը վայլէ որ հօրս ծանուցանես ազատութեան շնորհքը, չէ ինծի. և աս բարեյաջողութիւնը պիտի ըլլայ միայն արժանաւոր վարձք քու բարերարութեանդ: Ոչ, Եղիսաբեթ, ասաց պատանին. աս բարեյաջողութիւնը թող ըլլայ քեզի վարձք, յուսամ թէ ինծի աւելի գերագոյն վարձք կըլլայ: Կանչեց կոյսը. աւելի մեծ վա՞րձք. ո՞վ տէր իմ, քան զայս աւելի մեծ բան կարնա՞յ ըլլալ աշխարքիս վրան: Սմոլօֆ կուզէր ուրիշ բան ալ խօսիլ, լուռ եղաւ սկսաւ վար նայելով մտածել. Ետքը ասաց, թէ ես քեզի կիմացընեմ երբոր աստուծով երթանք հօրդ քով:

Դիպուած վերջաւորութեան:

Սմոլօֆ պատանի հազարապետը նոյն օրն ամէն պատրաստութիւն տեսաւ թէ իրեն և թէ Եղիսաբեթին. իսկ առաւօտուն եկաւ հոն թագաւորական կառքը երկու ծառայով կնկտով և ամէն պատրաստութեամբ: Ելաւ Եղիսաբեթ իբր թագաւորազուն դշխոյ, հագաւ նոր շինած ճամբու հագուստը, հանեց քովէն հիւրընկալներուն շատ պարգև տուաւ և մեծ շնորհակալութեամբ բարևեց

եղաւ նստաւ կառքը ուրախութեամբ ․ սկսաւ երթալ երկու աղախիններով, Սմոլոֆն ալ հետը ։ Զատուեցան Մոսկովէն մտան Սիպերիայի մեծ ճամբան ․ բայց անանկ կարճ կերեւնար Եղիսաբեթի քաղքներուն միջոցը և անանկ հանգիստ, իբր թէ ան տեղերը չէին՝ որոնցմէ անհնարին տառապանօք անցաւ ։ Սմոլոֆ ամէն տեղ քովը կը կանչէր Եղիսաբեթին և եղբայրական սուրբ սիրով կը սիրէր ․ անանկ որ քանի առաջ կերթային, աւելի իրենց սէրն ու խնդութիւնը կը շատնար ։

Ահա այսպիսի ցնծութեամբ հասան Կազան քաղաքը ․ Եղիսաբեթ յիշեց բարերար Նիկողոս նաւավարը, հարցուց փնտռեց թէ ուր է, որ բարերարութեանը երախտագէտ ըլլայ ։ Պատասխանեցին թէ մեծ դժբաղդութեան պատահեցաւ ․ զի վեց զաւկով հիւանդ պառկած է ու հաց չունին ուտելու ։ Եղիսաբեթ խնդրեց որ տունը տանին զինքը ․ գնաց գտաւ զինքը աղքատ ողորմելի ․ բայց ան չիճանչցաւ Եղիսաբեթն որ առաջ անշուք աղքատ տեսեր էր, հիմա կը տեսնէր պայծառ և փառաւոր ․ ուստի Եղիսաբեթ հանեց քսակէն անոր տուած պզտի ստակը ցցուց իրեն, ու յիշեցուց թէ իրեն ինչ աղէկութիւն ըրեր էր ջրէն անցընելու ատենը ։ Ապա հանեց հարիւր ռուբլի դրաւ անկողինին վրայ ․ Առ, ասաց, զայս, զի ողորմութիւնը պարապ տեղը չի ցանուիր ․ ահա ան ողորմութիւնն է որ ինծի տուեր անուամբ

աստուծոյ. ահա ան է որ աստուած դարձուց քեզի։

Կազանէն ելան երկան ճամբով. որչափ աւելի առաջ կերթային, այնչափ շատ կը շարժէր Եղիսաբէթին սիրտն ալ որ շուտով հասնի ծնողացը. ուստի գիշեր ցորեկ կերթային անհնարին արագութեամբ թռչունի նման մինչև հասան Սարաբուլ քաղաքը, ուր որ թաղուած էր սրբակաց քարոզչին քահանան։ Եղիսաբէթ չուզեց առաջ երթալու ինչուան որ չերթայ անոր գերեզմանին այցելութիւն ընէ, որ իրեն որդիական պարտքն էր։ Ելաւ շիտակ գնաց գերեզմանոցը մեծ ջերմեռանդութեամբ. նախ տեսաւ ան փայտէ խաչը որուն քով այնչափ ողորմելի դառն արտասուք թափեր էր. սկսաւ քաղցր արտասուօք լալ ու շնորհակալ ըլլալ ստեղծողին ողորմութեանը. գնաց ընկաւ գերեզմանին վրայ կաղօթէր։ Անանկ կերևնար իրեն թէ սուրբ ծերը երկինքը կուրախանայ անոր երջանկութեանը վրայ, և ողորմած սիրտը այլոց յաջողութեամբն աւելի կը պայծառանայ երկնային փառքերուն մէջ, մանաւանդ իրեն երջանկութեամբը։

Ելաւ գերեզմանոցէն մեծ ջերմեռանդութեամբ ու սկսաւ երթալ Մոսկովքի. բայց բոլոր ճամբան միայն ծնողացը վրան կը խօսէր, թէ ինչպէս պիտի տեսնէ զիրենք և ինչպէս պիտի գտնէ։ Երբեմն կը մտածէր Սմոլոֆին երախտաւորը վրան, որ պիտի պատ-

մէր ծնողացն անոր եղբայրական գութն ու սէրը. իսկ Սմոլոֆ կը ջանար որ ժամ մը առաջ տանի Եղիսաբեթ ծնողացն յանձնէ: Ահա այսպիսի բարի խորհրդով հասան Թոպոլսքի և ներկայացան մեծ իշխանին Սմոլոֆին հօրը, որ շատ ուրախանալով առաւ թագաւորին թուղթն ու սկսաւ շուտով գործքի դնել ինչ հրաման որ եղած էր Սփրինձերին ազատութեանը համար:

Եղիսաբեթ չուզեց երկան մնալու Թոպոլսքի. հրաման խնդրեց իշխանէն որ շուտով հասնի ծնողացը. իշխանը հրաման տըւաւ որդւոյն որ մեծ պատուով տանի ծնողացը յանձնէ: Մեծ ուրախութեամբ ելան անկէ հասան Սաիմքայ. Եղիսաբեթ ճանչնալով քալած տեղերը՝ չգիտէր թէ ինչպէս շնորհակալ ըլլայ աստուծոյ: Միայն կը հոգար որ չըլլայ թէ ծնողքը կսկիծով հիւանդ ըլլան. վասն զի գիտէր որ իրեն համար մեծ ցաւի մէջ են անոնք: Երբոր Սաիմքայ մտան, Եղիսաբեթ ուզեց որ հարցընէ իմանայ ծնողացը որպիսութիւնը. բայց Սմոլոֆ թող չըտուաւ, սկսաւ շարունակել ճամբան ու երթալ անտառէն:

Երբոր մտան մեծ անտառը՝ Եղիսաբեթին սիրտն ելաւ, արիւնը կայլայլէր, մանաւանդ երբոր հասաւ լճին քով. կը ճանչնար ամէնմէկ ծառը և ժայռերը. միտքը կուգար թէ ինչ հոգեր քաշեր է հոն, և որչափ արտասուք թափեր է ծնողացն ազատութեանը

համար, ու ինչ երջանկութեամբ կը դառնայ ծնողացը քով։ Բռնացան կիւքը, զօրացաւ սրտին այլայլութիւնը. չգիտէր թէ որդին նայի, և ինչպէս շնորհակալ ըլլայ՝ աստուծոյ. նորէն կը դառնար չորսդին կը նայէր և հաւատալիքը չէր գար որ ծնողքը պիտի առջը տեսնէ։

Առաջ երթալով տեսաւ ծնողացը խրճիթը, տեսաւ իր հայրենիքը հեռուէն, սիրտը մարմրեցաւ. ալ չէր կրնար զինքը բռնելու, ուրախութենէն կուլար։ Սմոլոֆ բռնեց զինքը՝ քաղցր խօսքերով կը մխիթարէր, սիրտ կուտար. բայց ան՝ Վախնամ թէ հիւանդ են, կասէր, ծնողքս. վախնամ ցաւի մը հանդիպեցան իմ պատճառովս. ո՞ւր են, մարդ մը չերևնար. վախնամ կորուսի երջանկութիւնս։ Ծնողասէր սիրտը ալ չդիմացաւ, թողուց կառքը, ելաւ վազեց մինակ. կիւքը բռնանալով՝ ծնկունները կը դողային չէր կրնար առաջ երթալու. որչափ աւելի մօտեցաւ խրճիթին, այնչափ սիրտը թուլացաւ, ու ձայնը կը հեկեկար։

Վերջապէս հասաւ Եղիսաբեթ խրճիթին դուռը. երբոր ծնողաց ձայնը լսեց՝ ճանչցաւ ու նորէն սիրտը փակուեցաւ. խելքը գնաց չէր կրնար ներս մտնելու. դողալով կանչեց ծնողացը, բացաւ դուռը ներս ընկաւ. տեսաւ հայրն ու աղաղակեց, մայր հասաւ քովը, լալով փաթթուեցան իրարու. Եղիսաբեթ ընկաւ ծնողաց գիրկը՝ մնաց ան-

խօս. Ամլոֆ հասաւ վրանին սիրտ տալով. Ահա ձեր մէկհատիկ առաքինի զաւակն որ բերաւ ձեզի կայսերական պարգևը, յաղթեց ամէն բանի ու ամէնն ալ շահեցաւ։

Աս խօսքերն ամենևին անոնց անկածը չի-մնաւ և ոչ իսկ կարնային մտածել թէ ինչ շնորհք է, և ինչ աղէկութիւն. վասն զի հարբածի նման իրարու երես կը նայէին անձայն, ու միայն աղնիւ զաւկին փաթթուած կըզմայլէին։ Այնչափ միայն խելքերնին կը բերէր թէ եկաւ Եղիսաբեթ ու իրենց գիրկն է. գտան ու ալ պիտի թող չտան. բոլորվին մոռցեր էին թէ ուրիշ բարի կարնա՞յ ըլլալ աշխըրքիս մէջ քան զայն որ ունէին։

Երկան ժամանակ մնացին ասանկ խելագարի պէս. երբեմն երբեմն բան մը կը խօսէին՝ որ ոչ կապ ունէր և ոչ հետևանք։ Կուզէին խօսելու հարցընելու, չէին կարնար բան բանի հետ կապելու. ապա սկսան լալ, նորէն սրտերնին փակուեցաւ, կորուսին մըտքերնին. զի գերազանց գութն ու ուրախութիւնը կապեց լեզուներնին ալ սրտերնին ալ. անանկ որ Ամլոֆն ալ չէին տեսներ որ զարմանալով կը նայէր երեսնին. ու չէր գիտեր թէ աս ինչպիսի բան է և ինչ զօրաւոր կիրք է։ Վերջապէս Ամլոֆ վախցաւ թէ բանի մը չիգա՛ն սաստիկ ուրախութենէն, վազեց քովերնին՝ ոտքերնին ընկաւ սկսաւ սիրտ տալ որ արթըննան ու շնորհակալ ըլլան ըստեղծողին, որ այսչափ մեծամեծ շնորհքնե-

րով ողորմեցաւ իրենց ու օտարական զաւակ-նին բերաւ հասուց իրենց գիրկը. պէտք է կասէր ուրախանալ և մխիթարուիլ աստու-ծով, չէ թէ կասկածիլ մնալ չափազանց կիր-քով և չիճանչնալ երջանկութիւնն որ աս-տուած տուաւ ձեզի։

Գուշակուած երջանկութիւնը ։

Երբ որ քիչ մը իրենց կիրքը չափաւորեցաւ, տեսան Սմոլոֆ պատանին ու բարևեցին շը-նորհակալութեամբ։ Ան ատենը համարձա-կեցաւ բարեսիրտ պատանին այսպէս խօսե-լու. Գիտնաք որ հիմա դուք ունիք մէկ զաւկէն աւելի. վասն զի մինչև ցայժմ Եղի-սաբեթ զիս եղբայրը անուանեց. սակայն եր-բոր եկաւ ձեր գիրկը հասաւ՝ ներեցէք ինծի որ ուրիշ անուն ալ արտաբերեմ։ Եղիսաբեթ մեծ երախտագիտութեամբ բռնեց ծնողաց ձեռքն ասաց. Առանց աս եղբօրս բանի մը կարող չէի, կարելի է թէ հոս ալ չէի. աս տարաւ զիս կայսեր ոտքը, խօսեցաւ ինծի հա-մար և ձեր ազատութիւնն առաւ. աս է որ բերաւ ձեր զաւակը ձեզի ամենայն քաղաքա-վարութեամբ։ Ով մայր իմ, ըսէ ինծի ի՞նչ-պէս պիտի յայտնեմ իմ երախտագիտութիւս. ով հայր իմ, սորվեցուր ինծի ինչպէս պիտի ազատիմ պարտքէս։ Ֆէտորա գգուելով օտ-րական պատանը ասաց. Քու երախտագի-տութիւնդ պիտի ըլլայ սէրը, անանկ՝ ինչպէս ես ունիմ հօրդ հետ։ Սփինձեր աղաղակեց.

Ազնիւ սրտից պարգևը շատ վեր է քան զա-
մենայն բարերարութիւնս ։ Պարկեշտ կոյսը
կարմրելով չգտեր ինչ պատասխանել ․ զի այն-
պիսի բան երևակայութենէն չէր անցած, որ
մնած էր առաքինութեամբ անապատի մէջ ․
մինչև ան ժամանակը պարզմտութեամբ
ամէն բան կը հասկընար, ինչպէս որ ողջա-
խոհ սորված էր ։ Սակայն կը վախնար ան-
հնազանդ երևնալու ծնողացն որ կը ջանային
հաւանեցընել զաւակն որ Ամոլոֆին հաւա-
նութիւն տայ ։ Աւստի Նշխարեթ համեստ
նշան մը տուաւ թէ իր կամքը միաբան է աս-
տուծոյ բարի կամացը ․ աստուծոյ կամքն ըլլայ ։
Աս բանն որ լսեց ազնուական պատանին՝ շը-
նորհակալ եղաւ աստուծոյ և անոնց երախ-
տագիտութեանն որ խնդիրքը կատարեցին,
ու հաւանեցան զինքը իրենց փեսայ ընելու ․
ուստի անանկ կը կարծէր թէ ան կէտէն քան
զինքն աւելի երջանիկ մարդ չիկայ աշխըրքիս
վրան ։ Չորսն ալ աս մտքով կուրախանային ․
ամէնն ալ երջանկութեամբ կը փայլէին ։
Զարմանալի տեսարան եղաւ հոն ․ հօրը վը-
սեմութիւնն որ ազատութեանը համար զին-
քը պարտական կը ճանչնար, մօրը գորովա-
կան սէրը, դստերն համեստ առաքինութիւ-
նը և Ամոլոֆին սքանչելի սէրը ։

Նոյն օրն ու բոլոր գիշերը սիրալիրական
խօսքերով անցուցին ․ երբեմն պատմել կու-
տային Նշխարեթի գլխուն եկածները ․ եր-
բեմն կուլային, և երբեմն ծնկան վրայ գա-

լով շնորհակալ կըլլային աստուծոյ բարերարութեանցը ։ Հետեւեալ օրն առաւօտանց ելան պատրաստուեցան Թոպոլըքի երթալու մեծ իշխանին. բայց ամէն կողմը նայելով կը բարեւէին ան տխրալի անապատին տեղերը, ուր որ տասուերկու տարի մնացեր էին ողորմելի աքսորանաց մէջ ։ Սակայն միշտ Եղիսաբեթն իրենց աչքին առջեւէն չէին հեռացըրներ՝ գորովական սիրով կը գգուէին, մինչեւ հասան Սարիմքայ. ծնողքը կը ցըցնէին զակին ուր տեղերն որ արտասուք թափեր էին և որչափ ողբացեր էին իրեն համար, մանաւանդ մօրը թափած արտասուքն եկեղեցւոյ մէջ ։

Ասոնց տրտմութիւնն աւելի սաստիկ եղած էր մայրերն առնելէն ետեւ որ խորհեր էր ճամբայէն. միշտ կուլային ու երեսնին քսելով կաղաղակէին թէ երբ պիտի տեմնենք ։ Ահա աս ամէն կսկիծները նորոգեցան ան տրտմալի տեղերէն զատուելու ժամանակնին ։ Այսպիսի տրտմախառն ուրախութեամբ հասան Թոպոլըքի ։ Մեծ իշխանը շատ մեծ պատուով զիրենք մեծարեց. մանաւանդ մեծ համարում ցըցնելով կը պատուէր Եղիսաբեթն որ ծնողացը սիրոյն համար այնչափ չարչարանք քաշեց ճամբաներն ու զանոնք ազատեց ։

Իսկ մեծն Սփինձեր կամ Ստանիսլաւս իր քաղցր ամուսնոյն և զաւկին հետ միատեղ շնորհակալ եղան իշխանին բարեսիրութեա-

նը, և զաւկին՝ Ամուրոֆ պատանւոյն, որ այն-
չափ բարի սրտով հոգացեր էր Եղիսաբեթն
ու պատճառ եղեր էր իրենց ազատութեա-
նը: Այս բարեկամական խօսակցութիւնները
դառնալով զարմանալի բերկրութեամբ, վեր-
ջը կայացուցին որ մնան ոչ միայն անքակ բա-
րեկամ, այլ և խնամութեամբ ազգական ըն-
տան ու անմահ սիրով կապուին իրարու հետ.
ուստի Եղիսաբեթին ու Ամուրոֆին նշանին
հանդէսը կատարեցին մեծ ցնծութեամբ:
Թէպէտ Եղիսաբեթին աստիճանը և ցեղին
պատիւը շատ գերազանց էր քան Ամուրոֆին,
սակայն աս բարեսիրտ կորիճին առաքինի
գործքը զինքն արժանի ըրաւ աս երջանկու-
թեանն ու մեծ պատուոյն. ինչպէս որ Եղի-
սաբեթ ալ կը մտածէր որ քան զայն արժա-
նաւոր մարդ չիկար աշխըրքիս վրայ իրեն
համար:

Նոյն այսպիսի ցնծութեամբ բարով մնայ
ըրին ոչ միայն մեծ իշխանին որ իրենց ա-
մէն բանը հոգաց ըստ կայսերական հրամա-
նին, այլ և ան Սիբերիայի տրտմալի անա-
պատներուն, ուսկից ելան հեռացան աքսորա-
նաց խղճալի տեղերէն. փայլեցան պայծա-
ռացան մտնելով եւրոպական բարեշէն քաղ-
քըներուն մէջ և մօտենալով իրենց քաղցր
հայրենեացը, նման արեգական ճառագայթ-
ներուն որ երբ ամպերէն դուրս կելլեն՝ աւե-
լի պայծառ կը փայլին: Զարմանալի էր ի-
րենց ջերմեռանդութիւնը. ամէն խօսքէն ե-

տև թևերնին վեր վերցնելով շնորհակալ կըլլային աստուծոյ, և ուր տեղ որ եկեղեցի և խաչ կը տեսնէին ճամբուն մէջ, վար կիջնէին երկրպագութիւն կընէին. մանաւանդ Եղիսաբեթ, որ հրեշտակի նման հոգևոր խօսքերով կը զուարճանար իր սիրական ծընողաց և բարեսէր Ամոլոֆին հետ, մինչև հասան Բեթրպուրկ: Ուր երբոր ներկայացան կայսեր, բարեսիրտ կայսրը նայելով վըրանին որ տասուերկու տարի այնչափ տառապանք քաշեր էին դառն աքսորանաց մէջ, շատ գութ ցուց իրենց ու ամենայն պատուով պատուեց և իրենց ամէն մեծութիւնը տուաւ, որ երջանկութեամբ ապրին աշխըրքիս վրայ:

Բարեպաշտ Սամխալաս մեծաւ շնորհակալութեամբ խոնարհեցաւ Ալեքսանդր կայսեր աղօթք ըրաւ, նոյնպէս Ֆէոտորա և Եղիսաբեթ. ապա եղան իրենց համար պատրաստուած պալատը գնացին նստան. ուր ամէն մեծամեծք կերթային զիրենք պատուելու: Բաւական հանգստանալէն ետև Եղիսաբեթին հարսնեց հանդէսը կատարեցին: Եւ այսպիսի երջանկութեամբ իրենց մնացած օրն անցուցին բարի օրինակ ըլլալով աշխըրքի՝ առաքինի քաղաքավարութեամբ, եղբայրսիրութեամբ, երախտագիտութեամբ և աստուածպաշտութեամբ:

Վ Ա Խ Ճ Ա Ն

ՑԱՆԿ

ՄԱՍՆ ԱՌԱՋԻՆ

Ա. Դաս

Պատմութիւն գրոց և հեգելոյ . 3

Բ. Դաս

Պատմութիւն խօսք չափելոյ . 13

Գ. Դաս

Պատմութիւն եբրայական գործոց . 24

Դ. Դաս

Պատմութիւն Հայոց պատմութեան . 35

Ե. Դաս

Պատմութիւն ընդհանուր պատմութեան . 57

Զ. Դաս

Պատմութիւն եկեղեցական պատմութեան . 85

Է. Դաս

Պատմութիւն աստուածաբանական գիտելեաց . 112

ՄԱՍՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

ՎԱՐԺՈՒԹԻՒՆ ԱՌԱՔԻՆԻ ՕՐԻՆԱԿԱՑ

ա. Իմաստութիւն. 140
բ. Աշխատասիրութիւն. 142
գ. Հնարագիտութիւն. 143
դ. Խոստովանութիւն. 145
ե. Աղքատութիւն. 148
զ. Հոգեսիրութիւն. 150
է. Ժամասիրութիւն. 152
ը. Աստուածապաշտութիւն. 154
թ. Արդարութիւն. 155
ժ. Հնազանդութիւն. 157
ժա. Անյիշաչարութիւն. 160
ժբ. Ազգասիրութիւն. 163
ժգ. Որդեսիրութիւն. 167
ժդ. Ծնողական սէր. 170
ժե. Հայրենասիրութիւն Եղիազարի. 176

ՆՈՒԷՐ
Ս. ԷՋՄԻԱԾՆԻ ԳԷՈՐԳԵԱՆ
ծառանգաւորաց ճեմարանին
ՄՈՒՐԱՑԵԱՆ՝ ից
25 Սեպտեմբ. 1899 ամի.
1874 = 28